

filiz ali laslo-atilla özkırmılı sabahattin ali

SÜHEYLA CONKMAN
ALİYE ALI
MELÂHAT TOGAR
NİYAZİ BERKES
MEDİHA ESENEL
NİYAZİ AĞIRNASLI
MUVAFFAK ŞEREF
VEDAT GÜNYOL
İ. HAKKI BALAMİR
EROL GÜNEY
SEVGİ SANLI
SAMİM KOCAGÖZ
MÜCAP OFLUOĞLU
KEMAL BEKİR
İBRAHİM TATARLI
H. WILFRİD BRANDS
P. NALİ BORATAV

SABAHATTİN ALİ

KÜLTÜR DİZİSİ

FİLİZ ALİ LASLO — ATILLA ÖZKIRIMLI

SABAHATTİN ALİ

CEM YAYINEVİ

Dizgi: Metin Dizimevi
Baskı: Bahar Matbaası
İSTANBUL 1979

S U N U

Atilla ÜZKIRIMLI

Türk öyküsünün Cumhuriyet sonrası gelişimi değerlendirilirken kendisine özel bir yer ayrılması gereken Sabahattin Ali'nin, öldürülüşünden bu yana otuz yıl geçmesine karşın yaşamı, ilişkileri, davranış özellikleri, kısacası insanlarıyla bir portresi çizilebilmiş değildir. Üstelik öykü yazarlığının, romancılığının da ötesinde, Nazım Hikmet'in hâpiste olduğu, sosyalist düşüncenin kovuşturulup sosyalistlerin izlendiği bir dönemde siyasal içerikli bir kavgayı bir avuç arkadaşlarıyla yürüten insandır o. Bu nedenle tıpkı Lorca, tıpkı Jara gibi faşizmin kurbanı olmuştur o da. 5 Şubat 1948'de Zincirli Hürriyet'te yayımlanan «Asıl Büyük Tehlike Bugünkü Ehliyesiz İktidarın Devamıdır» yazısından, «Kötü idare ettikleri milleti komünizm tehlikesinden kurtarmak için yabancıların ianesini bekleyen kimselerle besleyemediği için orospuluk eden karısının namusunu dostlarının yardımıyla temizlemeyi arzulayan adam arasında hayşiyetsizlik bakımından hiç bir fark bulunmadığını bu millet pek iyi anlıyor» cümlesi çıkartılmasına karşın öldürüldükten sonra da yargılanan adamdır.

Oysa acıdır, yıllar boyu, ne arkadaşları, ne dostları, ne yakınları, ne ilerici aydınlar, ne de sanatçılar sahip çıkabilmişlerdir Sabahattin Ali'ye. Kaçma isteğini gizlemediği için ortadan kaybolunca yurt dışına çıktığı sanılmış, öldürülüşü tam dokuz ay sonra yansımıştır basına. O ölüm ki bugün bile aydınlatılmış, gerçek suçluları ortaya çıkarıla-

bilmiş değildir. Estirilen korku ve yılgınlık havası içinde adını anmak suç sayılmış, bilinenler unutturulmak istenmiş, yapıtları yayımlanamamıştır. Öyle bir baskı, öyle bir sansürdür ki bu hiç bir yasal dayanağı yoktur.

Ama ne Nazım Hikmet, ne Sabahattin Ali unutturulabilmiştir Türk aydınına, Türk sanatçısına, Türk gencine... İlerici düşünceyi, halktan yana, işçi sınıfından yana aydınları, sanatçıları boğmak, yok etmek isteyenler tarihin karanlıklarına gömülür, cüceleşirken, ezmek istedikleri insanlar eylemleriyle, yapıtlarıyla karanlığı yırtarak devleşmişlerdir. Bugün onların türküleri söyleniyor, yapıtları bilinç ve direnç taşıyorsa yüreklerimize, inandıkları doğruların, bağlandıkları dünya görüşünün gücündendir bu. Gerçekliği, yaşamın gerçekliğini bu dünya görüşü ve sanatçı kişilikleriyle yoğurup bize aktarışlarındandır.

Öyleyse salt yapıtlarıyla değil, yaşamları, kişilikleri, insan yanlarıyla da tanınmalı, kavranmalı, bütünlükleriyle değerlendirilmelidirler artık. Anıları yaşatılmalı, onlardan kalan ne varsa, tek sözcük bile varsa yayımlanmalı, dostlar arası söyleşilerde anlatılanlar yazıya geçirilmelidir. Geçirilmelidir ki büyüklüklerinin gizine ulaşılabilsin, sanatçı kişilikleri çok boyutlu olarak toplumsal ve bireysel gerçeklikleri içinde değerlendirilebilsin.

Sabahattin Ali adını taşıyan bu kitap böylesi bir amacın, bir çabanın ürünü işte. Ayrıca bunun ötesinde, Sabahattin Ali'nin çok sevdiği kızının, Filiz'in, annesinin ve babasının dostlarının yardımıyla babasına sunduğu bir armağan.

Benim bu kitaba katkım sınırlı. Daha doğrusu malzeme-yi sağlamada çaba gösterdiğim söylenemez. Anılar, mektuplar, incelemeler, Sabahattin Ali'nin yayımlanmamış yapıtları Filiz'ce derlendi. Düzeltilmesi, ayıklanması, düzenlenmesi işini ben yükledim; başka deyişle toprağı o sağladı, ben yoğurup biçim verdim.

Bu derleme işi iki yıl kadar sürdü. Ele geçen her metin bana aktarıldığından ne denli zaman alıcı, izleme gerektirici bir uğraşa girildiğini görüyordum. Ayrıca, Türkiye Yazarlar Sendikası'nın verdiği, Sabahattin Ali'yi tanıyanların anılarından oluşacak bir kitabı hazırlama görevini salt bu nedenle yürütemediğim için karşılaşılan zorlukları yakından

biliyordum. Nedense çok kişi konuşmak, bildiklerini anlatmak istemiyordu. Öncelikle kilit kişilerden yola çıkmak gerekiyordu, Sabahattin Ali'yi çok iyi tanıyanlardan, en yakın arkadaşlarından, yaşamındaki bilinmezleri bilenlerden. Sonra da o kişinin size güvenmesi için bir aracı bulmanız zorunluydu. Görüşmek için epey uğraştıktan sonra yine de bakıyordunuz, dişe dokunur bir şey söylemiyor, bilinenleri yineliyordu konuştuğunuz kişi, ya da söz arasında aracı olan kişiyi, anlattığı insanın bir başka yakınına kötülüyordu. Sınırlı olanaklarla başarılması güç bir işti kısacası. Hemen hemen aynı zamanda, Sabahattin Ali'nin öldürölmesi açısından benzeri bir çalışmaya girişen Kemal Bayram Çukurkavaklı'nın kitabı da söylediklerimi kanıtlamıyor mu?

Kimseyi suçlamak istemiyorum. Ama bir gerçek var ortada: Türkiye'nin son elli yılını yaşayanlar konuşmuyorlar, özellikle 1930 - 1950 yılları arasını susarak geçirtiyorlar. Anlamlı birkaç sözcük, «Ha, o mu?» sorusuyla yetinilen esrarlı gülümsemeler, küçümseyici kafa sallamalarla atlatıyorlar sizi. Karanlık her şey, kuşku dolu... Nedir saklanan? Bu gizlenenlerin kimde ne zararı dokunabilir artık? Yoksa eleştirilmekten mi çekiniyorlar? Bugünkü yanlışlarda, darmadağınlıkta geçmişin hiç payı yok mu? Türkiye'deki sosyalist hareket hangi aşamalardan geçerek bugüne geldi? Bu gelişimin tarihini Darendelioglu, Sayılğan, Tevetoğlu gibi karşıt düşünceli kişilerden kitaplarından mı öğrenmeliydik?

Kuşkusuz bu kitabın böyle bir savı yok. Ama andığım tutumun değişmesinde olumlu bir adım. Eksikleri de var belki. Yine de bu eksikler tamamlanabilir. Belki kitap yayımlanınca anılarını gönderemeyenler gönderir, yanlış anımsayanlar yanlışlarını düzeltir, yazarken kimi olayları anımsayamayanlar eklerle şu yayımlananları zenginleştirir. Filiz de, ben de her tür eleştiriye, katkıya açığız. Doğruya bu yolla ulaşılacağına inanıyoruz çünkü.

Kitap, anılar, mektuplar, incelemeler - notlar - yapıtlar biçiminde ayrılabilir üç bölümden oluşuyor.

Anılar bölümünde yer alan yazılardan yalnız biri, Mu-vaffak Şeref'inki bir konuşmaydı. Teypten yazıya geçirilirken de kendi isteğine uyularak söyleşinin dağınıklığından kurtarıldı, olaylara göre yeniden düzenlendi. Kimi bölüm-

leri ise Kemal Bayram'ın kitabındaki konuşmasında da bulunduğu için çıkarıldı. Aynı yıl içinde yayımlanan iki kitapta aynı bölümlerin yer almasını doğru bulmadım. Muvaffak Şeref elbette bildiklerini anlatmıştı açıkyüreklilikle. Üstelik ayrı zamanlarda. Ama onun dışındaki nedenlerle kitaplar üst üste gelivermişti. Birbirini yinelemesini değil, tamamlamasını amaçladım ben de.

Mektuplar bölümü ise Sabahattin Ali'nin mektuplarıyla ona yazılan mektuplardan oluşuyor. Bunları karısı Aliye Ali saklamış yıllardır. Çoğu eski yazı dediğimiz Arap harfleriyle yazılmış mektupları günümüz yazısına çevirmiş, daktilo etmiş. Bununla yetinmedim. Asıllarıyla karşılaştırdım. (Hoşgörüsünden ve güveninden dolayı teşekkür borcumdur.) Kimi okunamayan sözcükleri /.../ işaretiyle gösterdim. Doğrudan Sabahattin Ali'yle ilgili olmayan, bugün yaşayan kişilerle ilgili kimi bölümleri çıkardım. Bunlar yazışan o iki kişi arasındaki gizlerdi, ya da o anın kızgınlığıyla birilerini çekiştirme, karalamaydı. Ama Sabahattin Ali'ye ilişkin tek bir sözcüğü, özel sayılabilecek, bugün için açıklanması sakıncalı bulunabilecek bölümleri bile çıkarmadım. Bu konuda bir eleştiri gelecekse bana yöneltilmelidir. Aliye Ali mektupları bana vermekle yetinerek değerlendirmekte özgür olduğumu belirtmiştir.

Kitap çıktıktan sonra ne tür yorumlara gidilebileceğini, neler düşünülebileceğini kestiremediğimden mektupların yayımlanış öyküsünü anlatmakta yarar var.

Başlangıçta benim elimde Nazım Hikmet'in mektuplarıyla Sabahattin Ali'nin karısına yazdığı mektuplar vardı yalnızca. Sayın Aliye Ali'yle tanışmış, konuşmuş değildik. Ama Filiz'den annesinde başka mektuplar olduğunu da duymuştum. Yine Filiz'in söylediğine göre, Aliye hanım bunların yayımlanmasını şimdilik erken buluyordu.

Kitap bitmişti, yayınevine verilecekti. 27 Kasım 1978 günü Filiz'le Osman N. Karaca'nın ONK Ajansı'nda buluşacaktık. Sevgi Sanlı, daha önce bize okuduğu anılarını daktilo edip getirecekti. Tek eksliğimiz onun yazısıydı.

O gün Aliye hanım da geldi. Hem benimle tanışıp konuşmak, hem de hazırlanması biten kitabı görmeyi amacı. Üzgündü. Kemal Bayram Çukurkavaklı'nın hazırladığı «Sabahattin Ali Olayı»nı okuyormuş o günlerde. Kimi olayları anıyor, öyle olmadı, bunlar konuşulmadı diyordu. Mektuplar

konusunu açtım ben de. Her şeyin yerli yerine oturtulabilmesi için elde ne varsa yayımlanmasının gerektiğini söyledim. Bu konuyu düşünceğini, anılarına ek yapabilmek için zaman olup olmadığını sordu. Oğuz Akkan yurt dışına gidiyordu, kitabı o gün vermemizin bir yararı yoktu. İstedikini, istediği uzunlukta yazabilirdi. 7 Aralık 1978'de görüşmek üzere sözleştik. Yazdıklarını alacaktım, Filiz de gelecekti, mektuplar konusunu o gün çözümleyecektik. «Bir de siz okuyun» dedi.

Evine gittiğimde mektupları alabilmek için dil dökme gerek kalmamıştı. Kararını vermişti. «Okuyun, istediğinizi alın, uygun gördüğünüz biçimde yayımlansın» dedi.

Sabahattin Ali'nin mektupları ve ona yazılanlar okunduğunda sanatçı kişiliğinin ve yaşamının büyük ölçüde açıklığa kavuştuğu, aydınlandığı görülecektir.

Üçüncü bölümde yer alan incelemeler, özellikle Pertev Naili Boratav'ın notları kitabı bu açıdan daha da zenginleştirmektedir. Sabahattin Ali'nin çocukluk, gençlik yıllarını anlattığı, Mehpare Taşduman'a yazılmış mektubu, Balıkesir Öğretmen Okulu'ndayken tuttuğu günlük ve ilk kez yayımlanan yapıtları ise kitabın belgeselliğini arttırmaktadır. Sayın Boratav'ın notları okunurken de anlaşılabileceği gibi bu belgeleri ve yapıtları onun titiz çalışmasına borçluyuz. Yalnız Aliye Ali'nin bulup verdiği sondaki «Rüzgar» şiirini ben ekledim.

İbrahim Tatarlı'nın yazısı da Sabahattin Ali'nin Sofya'da basılan (1966) Bütün Eserleri kitabına yazdığı incelemeden alındı. Bu incelemenin kimi bölümlerini çıkardım, dilini de yalınlaştırdım. Ama yazarın anlatımına, cümlelerine, kullandığı kimi Türkçe sözcüklere dokunmadım. Düzeltmesi gereken bilgileri (A.Ö.) işaretiyle dipnotunda belirttim. Öteki notlar Tatarlı'nındır.

Anılar ve mektuplarda geçen kimi olaylar, kişilerle ilgili uzun açıklamalara gerek görülmedi. Her metin gerek'i açıklamaları içeriyordu ya da biri ötekini tamamlıyordu. Sürekli not düşmek yinelemek olacaktı yalnızca. Gerekli olanları belirtmekle yetindim. Bütünü okunduğunda parçalar yerine oturuyordu.

Bir yoruma, bir değerlendirmeye gitmeyi de doğru bulmadım. Sabahattin Ali'ye armağan olan bu kitabın amacı, gelecekteki değerlendirmelere kaynaklık etmektir çünkü. Böy-

lesi bir işlevi yüklenmekti. Bir başlangıçtı üstelik. Bu nedenle yalnızca Sabahattin Ali'nin ayrıntılı bir yaşam öyküsünü ekledim.

Sırası gelmişken yazıya geçtiği için bir yanlışı da düzeltmek isterim. Rıfat Ilgaz Kemal Bayram'la konuşmasının bir yerinde Başdan dergisinin Sabahattin Ali Özel Sayısının bir klişesinin (18 Ocak 1949) Cumhuriyet gazetesinin sanat sayfasında yayımlandığını söyledikten sonra «Dokümanları Aziz Nesin vermiş olacak ki, bir de kronolojisini çıkarmışlar. Aziz Nesin'den başka bunu bilen pek yok. Zaten yazıyı da Aziz Nesin yazmış. Kronolojiyi de herhalde o çıkardı. Bu kronolojiye göre o dönemin olayları sırt sırta geliyor orda» diyor.

Sayfada yer alan «42 Yıllık Yaşamın Öyküsü» başlıklı kronolojiyi ben çıkardım (Cumhuriyet, 14 Şubat 1976). Bu konuda Aziz Nesin'den de doküman almadım. Sayfa sorumlusu Turhan Ilgaz'la sayfanın içeriğini saptadıktan sonra Aziz Nesin'den yazı istedim. Belge sayılabilecek bir şey verip veremeyeceğini de sordum. Yazısını getirdiğinde Başdan'ın anılan sayısıyla Marko Paşa'nın ilk sayısı yanındaydı. Gazetede fotoğrafını çektiydik, klişeyi yaptırdık. Kronolojiyi ise Asım Bezirci'nin Sabahattin Ali incelemesiyle Tahir Alangu'nun «Değirmen, Dağlar ve Rüzgar»ın Varlık baskısındaki önsözünden yararlanarak hazırladım. Bezirci'yle Alangu'nun verdiği kimi tarihler birbirini tutmuyordu. Üstelik kimi noktalar karanlıktı. Doğum tarihinde de Kemal Sülker'i (Sabahattin Ali Dosyası) temel aldım.

O kronolojide tarihler ve olaylarla ilgili bilgi yanlışları vardır. Ama bu yanlışlar o günün eldeki kaynaklarından gelmektedir. Oysa bugün, bu kitaptaki bilgilere de dayanarak çıkardığım kronoloji doğruya en yakın olanıdır.

Son söz olarak, Filiz Ali Laslo adına da, bu kitabın oluşmasına katkıda bulunan bütün Sabahattin Ali dostlarına gönül borcu duyduğumuzu belirtmeliyim.

«ÖNSÖZ» YERİNE

Nâzım HİKMET

Sertel'lerin çıkardığı «Resimli Ay» dergisinde bir çeşit teknik yazışları müdürlüğüyle musahhihlik yapıyordum. «Resimli Ay» o dönemde demokrasiyi savunuyor, emperyalizme karşı savaşıyordu. Faşizme düşmandı. Sovyetler Birliğiyle dostluğun berkleştirilmesini istiyordu.

Bugün olduğu gibi o günlerde de, Sovyetler Birliğiyle demokrasi düşmanları, faşistler, turancılar, emperyalizm ajanları tek cephe oluşturmuşlardı. Bu birleşik cepheye karşı Resimli Ay da yayınlarıyla tek bir cephe kurmuştu.

Dergide «Putları Yıkıyoruz» başlığı altında bir edebiyat tartışması yapılyordu. Bu tartışma gerçekte, siyasal demokratik hakları savunuyordu. Aynı zamanda dergide, İstanbul'da patlak veren ulaştırma işçileri grevini savunan bir şiirle, Sovyet Azerbaycanı hakkında bir röportaj, İstanbul'daki Amerikan kolejleriyle, İncil Evleri ve Hristiyan Gençleri Birliği (W. M. C.) örgütü aleyhine bir sıra makale yayınlanıyordu. Bunun sonucu olarak da Türk Ocağı, W. M. C. örgütü ve İstanbul polisi elbirliğiyle harekete geçiyor, «Resimli Ay» matbaası basılıyordu. Başta Zekeriya Sertel olmak üzere Sabiha Sertel ve ben linç edilmek istenmiştik. Ama Resimli Ay mürettepleri ellerinde kumpaslarıyla matbaa koridorlarında görününce saldırganlar yüz geri etmişti.

«Resimli Ay» dergisi hakkında bu kısa bilgiyi verişim

boşuna değil. Bu dergi, Sabahattin'in hem edebiyat, hem de politika hayatında belirli bir yer tutar.

Sabahattin'in «Bir Orman Hikâyesi» Resimli Ay'da yayımlandı. Bu, onun ilk hikâyesiydi. Dostluğumuz böyle başladı. Resimli Ay idarehanesinde başlayan dostluğumuzdan söz ediyorsam, bunun da Sabahattin'in edebiyat ve politika hayatında yeri olduğunu sandığımdandır. Sabahattin'in ilk hikâyesinin Resimli Ay dergisinde, o dönemdeki Resimli Ay da yayımlanması, yazarın o zamanki edebiyat, dolayısıyla politika akımları arasında belirli bir safta yer alması demektir. İlk yazısını bize getirişi Sabahattin'in antiemperyalist, demokratik eğilimini gösteriyordu. Gerek dostluğumuz, gerek Resimli Ay'ın o zamanki çevresine girişi, gerekse sonraları Sinop cezaevinde Türkiye Komünist Partisi üyelerinden bazılarıyla tanışması Sabahattin Ali'nin sosyalist düşünceleri benimsemesinde etkili oldu. Bu benimseyiş her gün biraz daha güçlendi. Sabahattin, Marks'ı, Engels'i, Lenin'i okuyor, uluslararası işçi ve halk hareketleriyle, Türkiye işçi, köylü ve zanaatkarlarının hayatıyla yakından ilgileniyordu.

Sabahattin orta boyluydu. Tombulcaydı. Gözlüklerinin arkasında pusuya yatmaz, gözlüklerinin arkasından insanın gözüne dostça, bazan dost bir alaycılıkla bakardı. Bakışları arasına mahzunlaşırdı. Bazan gereğinden çok telaşlandığı olurdu. Bazansa kendisine, sırf kendisine, gereğinden çok güvenirdi. Yumruklarına değil, zekasına. «Ben, elbette, bizim polis hafiyelerinden, komiserlerinden, müdürlerinden, içişleri bakanlarından zekiyim, akıllıyım», derdi.

Sabahattin, elbette bütün bu saydıkları ve yamaklarından zekiydi, akıllıydı. Ama onlar sinsî, zalim ve kurnazdılar, örgütlüydüler. Oysa Sabahattin hiç bir örgüte bağlı değildi. Türkiye Komünist Partisinin çok yakın sempatizanıydı, ama üyesi değildi. Parti üyesi olsaydı, bu, hapislere girmesini, ya da katledilmesini belki yine de önleyemezdi. Ama o kahrolası faşist provakasyonuna o denli kolayca düşmez, bir ormanda öylesine kolayca katledilmezdi.

Sabahattin'in saçları vaktinden önce ağardı. Öldürüldüğü zaman ardında vefalı bir genç kadınla bir kız bıraktı.

Almancayı çok iyi bilirdi. Almanya'da bulunmuştu. Belki de bu yüzden ilk eserlerinde Alman romantiklerinin etkisi görülür. Ömrünün sonuna kadar da büyük Alman romantiklerinin hayranı kaldı. Fransızları, hele Fransız realist-

lerini çok severdi. *Ama üzerinde Fransız edebiyatının büyük bir etkisi olmuştur denemez. Klasik Rus edebiyatıyla, hele Gogol, Tolstoy, Turgenyef, Çehov ve Gorki'yle tanışması yalnız edebiyat değil, sosyal çalışmaları üstünde de etkili olmuştur. Sovyet yazarlarından Şolohov'u çok sever, onu büyük Rus klasikleri değerinde sayardı.

Sabahattin Türk folklorunu, halk edebiyatını çok iyi bildi. İyi şairdi de. Şiirlerinde halk şiirinin etkisini özellikle belirtirdi.

Sabahattin Ali Türk edebiyatının ilk devrimci - gerçekçi hikâyecisi ve romancısıdır. Türk edebiyatında Sabahattin'den çok önce natüralist, hattâ eleştirel gerçekçi hikâyeciler ve romancılar vardır. Bunlar üzerinde özellikle Fransız natüralizminin ve gerçekçiliğinin etkileri görünür.

Ama eleştirel gerçekçilikle sosyalist gerçekçilik arasında ve sosyalist gerçekçiliğin aşaması olan reformist, halkçı gerçekçiliğin Türkiye'de ilk hikâyeci ve romancısı Sabahattin'dir.

Türkiye edebiyatında şehir esnaf ve zanaatkârlarının, aydınların, köyün ve köylünün hayatlarını natüralist, hattâ gerçekçi, hattâ eleştirel gerçekçi bir gözle yazanlara Sabahattin'den çok önce rastlıyoruz. Burda şunu kısaca yazmadan edemeyeceğim, Mahmut Makal'ın ünlü «köy anılarından» hemen hemen elli yıl önce «Küçük Paşa» adında bir roman yayımlanmıştır Türkiye'de. Bu romanın birinci bölümünde anlatılan köyle elli yıl sonra Makal'ın anlattığı köy arasında, açlık, sefalet, cehalet, çocuk ve kadın istismarı vs. bakımından hemen hemen hiç bir ayrım yoktur. Her iki kitapta da natüralizm ağır basmakla birlikte eleştirel gerçekçi nitelikler bulmak da mümkündür. Evet, Türkiye orta sınıflarının, köylüsünün, yoksulunun hayatlarını bizde anlatan ilk yazar Sabahattin Ali değildir. Ama bunu büyük bir ustalıkla, devrimci, halkçı, gerçekçi bir görüşle yapan ilk hikâyecimiz, romancımız o'dur.

Geçenlerde bir edebiyat eleştirmeni, İstanbul'da çıkan bir burjuva gazetesinde, Türk edebiyatında, hele son dönem romanlarını incelerken, Sabahattin'in adını anmamazlık etmiyor da, Cumhuriyet döneminin en güçlü romancısı Sabahattin Ali'dir, diyor. Bunu demese, Türk edebiyatının son dönemindeki romanı yadsıyacak. Aynı gazeteler, Sabahattin'in katledildiği haberini nerdeyse sevinerek vermişlerdi.

Aynı gazeteler, Sabahattin'in katilini neredeyse milli kahraman diye göstereceklerdi.

Sabahattin Türk düzyasında bir okulun başıdır, başlangıcıdır. Sabahattin en usta Türk yazarlarından biridir. Sabahattin'in Türk düzyazısı üzerindeki, özellikle Türk hikâyeciliği üstündeki etkisi büyüktür, olumludur. Türk edebiyatının halkçı demokrat, antiemperyalist, sosyalist kolu, tek sözcükle, Türk edebiyatının ilerici yazarları kendi aralarında Sabahattin Ali gibi bir yazarın bulunmasıyla onun sağlığında da övündüler, ölümünden sonra da övünüyorlar ve övünecekler.

Sabahattin'in «İçimizdeki Şeytan» romanı hakkında kitabın önsözünde oldukça etraflı bilgi verilmiş. Ben buna bir şey katacak değilim. Yalnız, Sabahattin'in yazdığı dönemde ve şimdi, Türkiye'de sansür, sansür koşulları denildiğinde, bunu, kitaplar, dergiler, gazeteler filan yayınlanmadan önce bir sansür kurumuna gönderilir anlamına almamalı. Böyle bir sansür o zaman da yoktu, şimdi de yok. Ama bundan beter bir sansür var: Hapisane. Yani kitabını önceden sansür ettirmek zorunda değilsin. Ama kitabın yayımlanmasından hemen sonra toplanabilir ve seni içeri atabilirler. Dahası var. Kitabını bir kitapçının, bir tüccarın yayımlaması gerekir çoğu kez. Bunun için de kitabının bu tüccarın hoşuna gitmesi şarttır. Onu hapse düşmek tehlikesiyle karşılaştırmaması da şarttır. Ya da kitapçı, senin kitabından çok para kazanacağını hesaplamalı, hoşuna gitmese de, tehlikeli olsa da kitabını basmağa yanaşmalı. İşte gerek Sabahattin, gerekse arkadaşları böylesi sansür koşullarında çalıştılar, hâlâ da her gün biraz daha keskinleşen böylesi koşullar altında yazı yazıyorlar.

Sabahattin'in bazı hikâyeleri Rusçaya çevrildi. «İçimizdeki Şeytan» Rusçaya çevrilen ilk romanıdır. Gönül isterdi ki, Sabahattin'in bütün hikâyeleri, en ustaca romanı olan «Kuyucaklı Yusuf» da Rusçaya çevrilsin. Sabahattin sağ olsaydı, ona sorsaydınız, size şu karşılığı verecekti: «Tolstoy'un ve Lenin'in diline...» Bunu öyle laf olsun diye yazmıyorum. Bir gün bana kendisi aynen böyle dedi: «Halide Edip hanımefendiyi Rusçaya çevirmişler.. (Gözlüklerinin arkasından ilk önce alayla, sonra kederle yüzüme baktı.) Bir gün beni de çevirirler mi dersin? (Gözlüklerinin arkasından yüzüme sevinçle bakıyordu.) Boru mu bu? Geleceğin en büyük diline çev-

rilmek, yüzmilyonlarca insanın seni okuması, halkını ve seni sevmesi...»

Sabahattin Ali'yi, Puşkin'in ve Lenin'in dili sayesinde yalnız Ruslar değil, Çinliler, Bulgarlar, Ukranyalılar, Moğollar, Macarlar, kısacası yetmiş yedi millet okuyor. Doğrudan doğruya Rusçadan okuyabiliyor, kendi diline çeviriyor. Mayakovski'nin ve Lenin'in dili sayesinde yetmiş yedi millet Sabahattin Ali'nin halkını, Türkiye halkını ve onun dilini seviyor. Çünkü Sabahattin, Türkiye halkının ve Türkçenin en namuslu, en vatansever, en yetenekli evlatlarından biridir.

Sabahattin Ali'nin «İçimizdeki Şeytan» romanının 1955 Rusça baskısı için yazılmış, kitabın sonunda yayınlanmıştır.

41 YILLIK YAŞAMIN ÖYKÜSÜ

1907

- Gümölcine'ye bağlı İğridere'de doğdu (25 Şubat).
- Babası, Bahriye Alay Emni Oflu Salih'in oğlu Piya-de Yüzbaşı Cihangirli Selahattin; annesi Bandır-malı Mülazım Mehmet Ali'nin kızı Hüsniye.

1914

- İstanbul'da Üsküdar'daki Füyuzat-ı Osmaniye'de ilk-öğrenimine başladı.
- Çanakkale, Edremit iptidailerinde okudu.

1921

- Edremit İptidaisi'ni bitirdi.
- Balıkesir Öğretmen Okulu'na girdi (Aralık).

1926

- İstanbul Erkek Öğretmen Okulu'na geçti, son sınıfı burada okudu.
- Balıkesir Çağlayan dergisinde ilk şiirleri yayımlandı.

1927

- İstanbul Öğretmen Okulu'nu bitirdi (21 Ağustos).
- Yozgat Cumhuriyet ilkokuluna atandı (1 Ekim).

1928

- Yaz tatilini İstanbul'da geçirdi.
- Açılan bir sınavı kazanarak Maarif Vekaleti'nce Al-manya'ya gönderildi (Kasım sonları).

1930

- Almanya'dan döndü (İlkbahar).
- Yaz maaşlarını alabilmesi için Çorum'un Osmancık ilçesine (ya da Bursa'nın Orhangazi - Orhaneli) atandı.
- Gazi Eğitim Enstitüsü'nde Almanca yeterlik sınavını verdi.
- Aydın Ortaokulu Almanca öğretmenliğine getirildi (24 Eylül).
- İlk toplumsal gerçekçi öyküleri Resimli Ay'da yayımlandı.
- Aynı dergide düzeltmen ve sekreter olarak çalışan Nazım Hikmet'le tanıştı.

1931

- İhbar sonucu yıkıcı propaganda yaptığı gerekçesiyle tutuklandı. Aydın'da üç ay tutuklu kaldıktan sonra aklandı.
- Konya Ortaokulu Almanca öğretmenliğine atandı (30 Eylül).

1932

- Bir eğlenti sırasında okuduğu taşlamayla Atatürk'e hakaret ettiği Cemal Kutay ve Emin Soysal tarafından ihbar edilince tutuklandı (26 Aralık).
- Konya Asliye Ceza Mahkemesi'nce bir yıl hapse (ya da on dört ay) mahkum edildi.

1933

- Sinop hapisanesine nakledildi.
- Memurluk kaydı silindi (29 Nisan).
- Cumhuriyet'in onuncu yılı nedeniyle çıkarılan genel affa yararlanarak cezasının bitimine birkaç ay kala özgürlüğüne kavuştu.

1934

- Eski düşüncelerini değiştirdiğini kanıtlaması koşuluyla devlet görevine alınacağı bildirildi.
- Varlık dergisinde «Benim Aşkı» adlı Atatürk'e övgü olan şiirini yayımladı (15 Ocak).

- MEB Talim ve Terbiye Dairesi mümeyyizliğine atandı (30 Eylül).
- Dağlar ve Rüzgar adlı ilk şiir kitabı yayımlandı.

1935

- Hüseyin kızı Aliye ile İstanbul'da evlendi (16 Mayıs).
- MEB Neşriyat Müdürlüğü kalembaşılığına getirildi (25 Haziran).
- Ek görev olarak Ankara İkinci Ortaokulu Almanca öğretmenliği verildi.
- Değirmen adlı öykü kitabı çıktı.

1937

- Askere alındı. İstanbul'daki yedeksubay okulundan çavuş çıkarılacakken Saffet Arıkan'ın aracılığıyla teğmen oldu.
- Kızı Filiz doğdu (30 Eylül).
- Ses adlı öykü kitabı, Kuyucaklı Yusuf romanı yayımlandı.

1938

- Teğmen olarak Eskişehir'de görevlendirildi.
- Önce Musiki Muallim Mektebi'ne (3 Aralık), ardından Devlet Konservatuarı'na atandı (10 Aralık). Carl Ebert'in çevirmeni, öğretmen ve dramaturg olarak çalıştı.

1939

- Savaş nedeniyle yeniden askere alındı. İstanbul'da Büyükdere'de ekmekçi kolunda görevlendirildi.

1940

- İçimizdeki Şeytan romanı yayımlandı. Türkçülerin tepkisiyle karşılandı. Yazarına karşı yıpratıcı bir yayına başlandı.

1943

- Yeni Dünya adlı öykü kitabı yayımlandı.
- Kürk Mantolu Madonna çıktı.
- İgnazio Silone'den Fontamara'yı çevirdi.

1944

- Kendisine yayın yoluyla hakaret eden Nihal Atsız'ı mahkemeye verdi (26 Nisan). Atsız suçlu görülüp dört ay hapisle cezalandırıldı.
- Üçüncü kez askere alındı.

1945

- Cami Baykurt'la Yeni Dünya gazetesini çıkardı (1 Aralık).
- Yönetimce de desteklenen gösteriler sonucu Tan gazetesi ve kimi yayınevleri saldırıya uğradı, yakılıp yıkıldı (4 Aralık).
- Bakanlık emrine alındı (11 Aralık).

1946

- Esat Adil Türkiye Sosyalist Partisi'ni kurdu (14 Mayıs).
- Şefik Hüsnü Türkiye Sosyalist Emekçi ve Köylü Partisi'ni kurdu (20 Haziran).
- Aziz Nesin'le birlikte Marko Paşa'yı çıkardı (25 Kasım).
- Her iki parti de kapatıldı (16 Aralık), yöneticileri tutuklandı.

1947

- «Topunuzun Köküne Kibrit Suyu» başlıklı imzasız (Aziz Nesin yazmıştı) yazıdan (Marko Paşa, 16 Aralık 1946) dolayı Cemil Sait Barlas'a hakaretten dört aya (10 Mart); «Biliyor musunuz?» başlıklı yazıdan dolayı da Falih Rıfkı Atay'a hakaret'ten üç aya mahkum oldu (25 Haziran). Yargıtaya başvurdu.
- Marko Paşa sıkıyönetimce kapatılınca Merhum Paşa (26 Mayıs), Malum Paşa (8 Eylül), Ali Baba (25 Kasım) adlarıyla çıkarıldı.
- Hasan Ali - Kenan Döner Komedi yazısından (Merhum Paşa, 26 Mayıs) dolayı Nihal Atsız'a hakaretten dava açıldı.
- Cemil Sait Barlas'la ilgili cezası kesinleşince İstanbul cezaevine konuldu (Mayıs), sonra Üsküdar'a nakledildi.
- Hapisten çıktı (Eylül).

- «Adalet Koridorlarında» yazısı nedeniyle «adaleti tahkir» davası açıldı, tutuklama kararı verildi (14 Kasım).
- Tutuklanarak (19 Aralık) Sultanahmet'te on iki gün yattı. Duruşmadan sonra serbest bırakıldı.
- Sırça Köşk adlı öykü kitabı yayımlandı. (Daha sonra Bakanlar Kurulu kararıyla toplatılacaktır).

1948

- M. Ali Aybar'ın çıkardığı Zincirli Hürriyet'teki bir yazısından (5 Şubat) dolayı kovuşturmaya uğradı.
- Bir kamyon satın alarak nakliyeciliğe başladı.
- Hapisteyken tanıdığı Berber Hasan Tural'ın bulduğu Ali Ertekin aracılığıyla yurt dışına kaçma girişiminde bulundu (31 Mart).
- Ölüsü Kırklareli'nin Sazara köyü yakınlarında bulundu (16 Haziran). Teşhis edilemedi (?).
- Kamuoyu öldürüldüğünü aylarca sonra öğrendi. İstanbul polisinin Bulgaristan'a adam kaçıran bir şebekeyi izlediği sırada yakalanan Ali Ertekin'in Sabahattin Ali'nin katili olduğu açıklandı (12 Ocak 1949). Cinayeti 2 Nisanda «milli duygularla» işlediğini söyleyen katilin sabıkalı olduğu, bir süre emniyet örgütünde görev aldığı duruşmalar sırasında ortaya çıktı.

1949

- Kırklareli Ağır Ceza Mahkemesi'nde Ali Ertekin'in yargılanmasına başlandı (30 Nisan).

1950

- Katil Ali Ertekin dört yıla hüküm giydi (15 Ekim). Aynı yıl çıkarılan Af Yasasından yararlandı.

1965

- Bütün Eserleri'nin yayımına başlandı.

A N I L A R

AĞABEYİM SABAHATTİN ALİ

Süheyla CONKMAN

Trabzon'un Of ilçesinden Alayemini Salih efendi ile Kafkasya asıllı Saniye hanımdan ilk çocukları olarak babam Ali Selahattin dünyaya gelmiş. Annem ise Bandırma'nın Yortan köyünden alaydan yetişme Mülazım Mehmet Ali Efendi ile Hatice Hanımın ilk çocukları. Ben sadece anneannemi tanırım. Penbe yanaklı bir ihtiyardı. Çocuklara karşı pek yumuşak olmayan, bir de parayı gayet iyi tanıyan, oldukça seven bir insandı.

Babam İstanbul'da Cihangir'de büyüyor. Askerî okulu bitirip önce Yalvaç'a, sonra da Gümölcine'nin Eğridere ilçesine gidiyor. Yine orada babası asker olarak bulunan annemle evleniyorlar, ağabeyim orada dünyaya geliyor.

Babam son derece açık düşünceli, ileri görüşlü, namuslu ve dürüst, müziğe yeteneği olan bir insan; annemse kapalı dindar bir ailenin kızı olduğu için aralarındaki uçurum ömür boyu sürüp gidiyor. Annemi de sinir bunalımlarına götürüyor. Fakat babamın son derece kuvvetli hayal gücü, espri yanı annemin de yine son derece üstün zekası, güzel konuşma yeteneği, kuvvetli hafızası hatırladığım yanlarıydı. Bu hafıza gücüne kardeşler arasında yine en çok onun sahip olduğu her vesileyle görülmüştür.

Ağabeyim 19 yaşında babamı kaybedince pek çok sarsılıyor; ölüm haberini alınca, «Hayatımın direği yıkıldı sandım»

derdi. Aileye olan sorumluluğunu hiç bir zaman yitirmeden devam ettirdi.

Annemle bir araya geldikleri zaman hiç anlaşılamazlardı. Buna rağmen ağabeyim, anneme her türlü yardımını bir gün bile ihmal etmemiştir. (Hattâ Fikret ağabeyimi en son İstanbul'da gördüğü zaman, kendisi pek çok bunalım içinde olduğu halde, «Anneme bir ay para göndermezsem beni ölmüş bilin» demiş). Annem de onun arkasından gözyaşı dökerek yaşadı.

Çeşitli çocukluk anıları arasında ağabeyimin yeri başkadır. Çünkü insan hayatı tanımaya başlarken ancak gördüklerini anımsar, bütün bir ömür boyu da bazıları hiç bilinmez. Ben ağabeyimi duyarak tanıdım.

Almanya'dan mektupları gelirdi, bazan da para yollardı.

Balıkesir Öğretmen Okulu son sınıfında iken babamı yitirmişti. Okulu bitirip Berlin Üniversitesi Edebiyat Bölümünde okurken Potsdam'da pansiyonda kalmış. Oranın görülmemiş çiçeklerle bezeli bir yer olduğunu burada yaşayan insanın muhakkak şair olacağını anlatırmış. Evde onun sözü hep yüceltilerek geçerdi. Bana onun davranışları örnek olarak anlatılırdı. Annem, en çok da ders çalışmasını, kitap okumaya olan düşkünlüğünü ve daima hocalarının onu ne kadar çok sevdiğini tekrarlar dururdu.

Benim yaşı bir matematik hocam vardı, Tahir hoca isminde. Daha önce ağabeyimin de hocası imiş. Her zaman bana «Senin ağabeyin alnından öpülecek bir talebemdi» derdi. İşte ailemin dayanağı olan bu ağabeyi görmeği o kadar çok isterdim ki.

Onunla olan anılarım zaten hep kopuk kopuktur. Sırasıyla düşünürsem, ilk defa nerede, nasıl gördüğümü pek hatırlayamıyorum.

Almanya'dan dönmüştü. Konya'ya Almanca öğretmeni olarak gidince orada bir ev tutup annemle beni çağırdı. Edremit'teki o sıkıntılı günler artık bitiyordu. Ben sevinçten uçuyordum. Kendimizi Konya'da bulduk. Kahverengi, yakası kürklü paltosu, çerçevesiz gözlükleriyle gözümün önündedir. Bir de daima gülen yüzü. Onun bazen gülerken bir konuşması vardı ki, kendisine mahsus bir özellikle hem güler, hem konuşur, çabuk çabuk ama sözcükler tam anlamıyla dökülürdü ağzından. Bir gün okuldan eve gelirken yolda

karşılaştık. Beraber eve geldik, o içeriye girmeden anneme, «Bu akşam beni yemeğe beklemeyin, biraz geç gelirim, savcılıktan çağırmışlar» dedi. Ne yazık ki artık hiç gelmedi. Biz eşyaları toplayıp yine Edremit'e dönerken onu Konya cezaevinde ziyaret ettikten sonra ayrıldık. Arkadaşlarından Pertev Bey bizimle ilgilenerek yolcu etti. Sinop kalesinin başlangıcı idi bu üzüntülü günler. Konya'daki üç aylık huzurdan sonra daha da artarak yine başladı. Şunu belirtmek isterim, ağabeyim bütün dost ve arkadaşlarına karşı, gayet samimi ve candandı, riyakârlık ve yapmacıktan iğrenirdi. Fakat kısa ömründe, sevdiği tek ve gerçek insanın Pertev Naili Boratav olduğundan kesinlikle eminim. Yakınları dışında tabii.

Bu arada yine gerçek bir arkadaşlık ve insanlık olayını anlatmadan geçemeyeceğim. Edremit'e döndüğümüzde, bir gün çocukluk arkadaşı Mustafa Seyit Sütüven bizi ziyarete geldi. Kendisi Edremitlidir. Ağabeyimle anlaşıp karar verdiklerini, ağabeyimin bize gönderdiği parayı her ay yine göndereceğini, bizim de kendisinden almamızı söyledi. Böylece hapislik süresince ağabeyim bizim maaşımızı kesmemiş oluyordu. Aradan uzun yıllar geçtikten sonra, belki 8 veya 10 yıl, bir gün lâf arasında ağabeyim, hapisteyken para sıkıntısı çektiğini, arkadaşlarının yardımlarından başka geliri olmadığını anlatırken annem dikkatle dinliyordu. «Ah oğlum, bu arada yine de bizim maaşımızı Mustafa'ya göndermeyi bir ay olsun ihmal etmedin» dedi. Ağabeyim birdenbire şaşırdı, «Nasıl olur ben Mustafa'ya para yollamadım» dedi. Bunu ve tabii borcunun miktarını da Mustafa'ya sorduğu zaman onun «arkadaşlık arasında lâfı mı olur, bana borcun falan yok» dediğini yine ağabeyimden öğrenmiştim. İşte böyle bir adamdı yakınları tarafından bile takdir edilmeyen Mustafa Seyit Sütüven. Demek ki aileyi paylaşmıştı arkadaşları.

Sonra kendimi Ankara'da Necati Bey İlkokulu karşısında bir apartmanın küçük çatı katında buluyorum. Bu sefer evliydi ve annemi değil de sadece beni yanına almıştı. Bu da bir okul devresi sürdü. Yazın yine Edremit'e gelmiştim. Onlar da askerliği dolayısı ile İstanbul'a gitmişlerdi. O evin, bir adam boyundan kısa, gittikçe yere doğru inen ve yerde biten bir tavanıyla küçük bir sandık odası vardı. Onun kitap odasıydı. O eğri tavana ve iki yan duvara dünya yazarlarının resimleri yapıştırılmıştı. Yerde de dikine, yan yana

sıralanmış, kapı hizasına kadar gelen kitapları dururdu. Bu odaya girer, tozlarını alır, kapıdan bakar, güzel oldu değil mi derdi. Tavana yapıştırılmış yazarların resminin hizasına o yazarın bütün eserleri dizilmişti. «Böylece bulmak kolay oluyor» derdi.

Bundan sonraki anılarım, Ankara'daki Karanfil sokakta, yine çatı katında, ama daha düzgün olan evinde bölüm bölüm devam eder ve biter. Okulun tatil dönüşlerinde, bazan yalnız, bazan annemle bulduğum o evde, yengemle beraber artık bir de Filiz vardı.

Ağabeyimi aklım ererek, iyice orada tanımışımdır. Kapısı, dostlarına vakitli vakitsiz daima açık olduğu için, birçok kişiyi de orada tanımışımdır. Evli arkadaşları dışında, talebeleri de ziyarete gelirdi. Onun evindeki gibi, bu aile, arkadaş ve talebeleriyle sürdürdüğü, esprili, bilgili, son derece açık ve samimi sohbetlere ömrümce hiç bir yerde rastlamadım. Bir oda dolusu insan içinde hep o konuşur, yaşlı, genç hep kendini dinletirdi. Hayranlık ve saygı topladığını sezerdim orada bulunan insanların yüzünden.

Artık sahip olduğu muazzam kütüphanesi yerde değildi. Bir kısmı tavana kadar olan camlı kitaplıklarda korunuyordu. Yine de bir kısmı arka odada sandıklar içindeydi. Dostlarıyla sohbet sırasında kalkar, kitaplıktan bir kitap alır, konuşulan konuları daha da aydınlatmak için bölümler okurdu.

Bir gün bir talebesi görüşmek üzere gelmişti. Sonra ağabeyim kapıdan uğurlarken, ondan okumak için bir kitap istedi ve ekledi, «Tanınmış bir yazarın kitabı olsun hocam.» dedi. Ağabeyim o zaman dönmüş, «Tanınmış yazar arama, insan kitap okuya okuya yazar tanır» demişti. Hiç unutmam bunu.

Kitaplarını okumak için verdiği herkese temiz tutulmasını muhakkak söyler, elinde bulunan küçük defterine kime hangi kitabı verdiğini yazar ve geri getirilince de anında silerdi.

Sık sık Nurullah Ataç da gelir, annemin yaptığı ev eriştesini pek severdi. Bir gün Nurullah Bey anneme «Oğlunuzda namütenahi bir zekâ var, bunu biliyor musunuz?» demiş, annem de teşekkür etmişti.

Klasik Batı müziğini çok sever, eve gelince daima radyodan arar, zevkle dinlerdi. Bana da anlatırdı, «Bak Viyana

ormanları, anlayarak dinlemeye çalış, ne hissedeceksin,» derdi.

Onu asık suratlı hiç görmemişimdir. Bazen de kendi kendine söylediği şarkılar vardı ki, hiç aklımdan çıkmaz, duydukça onu anımsarım: «Ata binetim geldi, hay dah dah, yare gidesim geldi, ela gözlü yarimi, hay dah dah, yine göresim geldi.» Bir de ondan başka hiç bir yerde duymadığım bir şeyler mırıldanır, yengem de «Yeter Sabahattin, kes bu ne biçim şarkı,» dedikçe şaka yollu tekrarlardı: «Tabutumun altı çatlak, beni vuran benden alçak, sol böğrüne girdi pıçak, yar yar aman...» Meğer kaderinin şarkısı imiş, bilemezdik.

BİRLİKTE OLDUĞUMUZ GÜNLER

Aliye ALİ

Tahminen 1933 senesi. Eşim Sabahattin Ali İstanbul'da oturan Gülhane Hastanesi Başeczacısı Salih Başotaç'ın evine misafir olarak gelmişti. Sabahattin'le tanışmam o aile ile komşuluk dolayısıyla oldu. Grup halinde Suadiye'ye denize girmeye gittik. O zaman şimdiki Suadiye plajının olduğu yer açık denizdi. Bir defa da yine grup halinde İçerenköy'ünde yapılan bir sünnet düğününe gittik. Bir iki saat düğünde kaldık, dönmek istediğimizde Sabahattin yanımızda yoktu. Giderken kullandığımız lükslamba fenerle bir ağaç altında onu kitap okurken bulduk. Gidiyoruz dendiği zaman kalktı ve feneri benim yüzüme tutarak gözlerimin içine uzun uzun baktı. Sabahattin beni ilgilendirmemişti. Salih beyin hanımının ağabeyisi olan yüzbaşı bahriye mühendisi Muhittin ağabey benim hoşuma gidiyordu. Ona âşık değildim, benden yaşı oldukça büyüktü. Muhittin ağabey grup halinde kır gezintilerinde resimlerimizi çeker ve ayrıca onların bahçesinde benim yalnız resimlerimi de çekerdi. O zamana göre iyi amatör bir fotoğrafçıydı. Yağlıboya resimler de yapıyordu. Daha çok ona bir ağabey gibi hayrandım. Sabahları bahriyeli elbisesi ile bizim yoldan geçerek trene binmek üzere Suadiye istasyonuna giderdi. Ben Sabahattin'le evlendim, o da evlendi sonra. Bir gün gazetede okudum, evinin kapısı çalındığında eline bir adam bir paket tutuşturmuş, bomba imiş, bu

şekilde öldü. Sebebi ne idi bilmiyorum.

O gece lüks fenerle eve döndük. Bir daha Sabahattin'i göremedim. Bir müddet sonra Salih Bey emekli oldu ve Ankara Hıfzıssıhha Enstitüsüne tayin olarak evlerini Ankara'ya taşıdılar. Aradan bir müddet geçtikten sonra 1935 senesi Şubat ayında Salih Beyin hanımından anneme bir mektup geldi. Sabahattin, Aliye ile evlenmek istiyor, her şey yapılacak, sevdiğimiz Aliye'ye yüzgörümlülüğü de takılacak, sizden haber bekliyoruz diye. Sabahattin'i ilk gördüğüm günlerden sonra o Almanya'ya gitmiş, Almanya'dan dönüşünde evlenmeye karar vermişti. Anneme gelen bu mektubun üzerine babam bu evliliğe razı olmak istemedi. Sabahattin'in polisçe fişli olduğunu, Salih beylere gelişinde duymuştu galiba. Bunu sonra öğrendim. Evlenmekte direndim. Ankara'ya gitmek bana cazip geliyordu. O sıra Ankara gözde bir yerdi. Annem evet mektubunu gönderdi. Kış olduğu için nişanın gelip gitmeden posta ile yapılmasına karar verildi. Ankara'dan nişanla ilgili hediyeler geldi, düğünün de Mayıs'ta yapılmasına karar verildi. Renkli güzel bir fotoğraf çektirerek göndermiştik. Sabahattin'den ilk mektubu aldım. Fotoğrafı beğendiğini güzel sözlerle yazıyordu. İkinci mektubu ile birlikte «Değirmen Dağlar ve Rüzgar» kitabını gönderdi. Bu şiirleri ve hikâyeleri okuyunca Sabahattin'e kör kütük âşık oldum, o da herhalde beni beğeniyordu ve bana güzel mektuplar yazmakta devam ediyordu.

1935 Mayıs'ında İstanbul'a geldi, bir gece bizde kaldı. 16 Mayıs günü Kadıköy Evlendirme Dairesinde nikahlandık ve trenle Ankaraya birlikte döndük. Bir hafta kadar amcasının evinde misafir edildik, onlar Yenışehir'deki Sıhhiye Vekaletinin lojmanlarında kaloriferli güzel bir dairede oturuyorlardı. 1935 senesi Ankara'da kaloriferli lüks daireler parmakla gösterilecek kadar azdı. Salih Beyin hanımı zevkli, güzel, sevimli bir hanımdı. Hisarda iyi bir Ermeni terzi buldular. Bana sık bir gelinlik dikildi. Bu bir hafta zarfında her şey tamamlandı. Bize güzel bir düğün yapıldı. Muhittin ağabey Sabahattin'le birlikte ve benim ayrı olarak balkonda, içeride birkaç poz resimlerimizi çekti. Şimdi bu satırları yazarken Sabahattin ve Muhittin ağabey için gözyaşları dökerek anılarını kalbimde tazeliyorum.

Bize Ulus'ta Menekşe apartmanının çatı katını tutmuşlardı. Düğünün ertesi günü evimize gittik. İlk defa gördüğüm

evimiz hiç de hoşuma gitmemişti. Basık tavanlı bir odasında tahta bir masa ile bir iki tahta sandalye, diğerinde ise yatak olarak geniş bir somya ve kırmızı bir yorgan, bir de komodin. Nişanlıyken, mektuplaşmaya başladığımız zaman Sabahattin bir mektubunda özür diliyor, yüzgörümlülüğü takamıyacağını, ileride bana istediğim her şeyi yapmak istediğini, annemi de ikna etmemi yazıyordu. Bu dönüş annem için iç açıcı olmadı, ama ben aldırmıyordum, çünkü samanlığın seyran olacağını sanıyordum. Salih beylerin o güzel evinden ayrıldıktan sonra böyle bir yuva hayal etmemiştim. O gece müthiş bir tahta kurusu hücumuna uğradık. O seneler dedete yoktu herkes bu temizliği gazyacı ile yapmaya çalışırdı. Evden çıkanlar bu işi yapmamışlardı. Sabaha kadar tahta kurusu temizlemekle uğraştık diyebilirim.

Hayatımdan günler, haftalar ve aylar geçmeye başladı. Sabahattin Almanya'dan dönerken oldukça yüklü kitapla dönmüştü. İki oda olan evimizde, çatının bittiği yerde içinde ayakta durulmayan odamsı bir yer vardı. Kitapları, mecmuaları ve Almanya'dan getirdiği birtakım resimleri oraya yerleştirdi. O Almanya'da iken daha Hitler işbaşına gelmemişti. Sanırım solculuk hareketli idi. Almanya'da bir Alman Türklüğe hakaret etmiş, Sabahattin bunu hazmedememiş, orada huzursuz olmuştu. Bu huzursuzluk içinde Lenin'in «Kapitalizmin Son Aşaması: Emperyalizm», Marx'ın, Engels'in, Kautsky'nin, Bernstein'in eserlerini ve diğer solcu birçok eser almış okumuş, vatanının sola kayarsa ona göre daha dengeli bir memleket olacağına inanmıştı. Vakit vakit o odaya girer kitapları karıştırır, her zaman çok kitap okurdu. Tuvalette, otobüste, parkta, konuşmadığı her yerde.

Evlendiğimiz ilk sene görüştüğümüz ahabplar, onun eski arkadaşı olan, o seneler Ankara lisesi felsefe öğretmenini Cahide Aka, kardeşi Hamide Topçuoğlu ve ailesi. O zaman bu genç hanımlar evli değillerdi. Arasına yine aynı lisede edebiyat öğretmenini olan Nahit hanımlara da gidiyorduk, bu aileler de arada sırada bize geliyorlardı.

Evlendiğimiz sırada Sabahattin Milli Eğitim Bakanlığı'nda Neşriyat mümeyyizi idi. Aklımda kaldığına göre 1935 senesi sonlarında bir ortaokulda işine ek olarak Almanca öğretmenliği aldı. 1936 senesi başlarında da Devlet Konservatuvarına Almanca öğretmenini olarak girdi. Neşriyat mümeyyizliğini bıraktı. Bir müddet sonra da Karl Ebert'le ça-

lışmak üzere dramaturg görevini aldı. Ebert ile Sabahattin çok iyi anlaşıyorlar, birbirlerini seviyorlardı. Evlerine bizi akşam yemeğine çağırıyorlardı. Hanımı ve iki kızı çok cana yakın insanlardı. Ebert yaşlı, fakat yakışıklılığını kaybetmemiş hoş bir adamdı. Kültürlü, mesleğinin ehli tanınmış bir rejisördü.

Sabahattin birkaç dönem askerliğini tecil ettirmişti. 1937 senesi başlarında Yedeksubay okulunda vatanî görevine başladı. O zaman Yedeksubay okulu İstanbul'da Harbiye'de idi. Ankara'daki evi boşaltarak İstanbul'a geldik. Yazı Erenköyünde annemlerde geçirdik. Pangaltı'da Bilezikçi sokağında ferah, iki katlı bir evin birinci katını tuttuk ve Ağustos ayında bu eve yerleştik. Sabahattin o sırada Dil Kurumu'nda da görevli idi, Dolmabahçe sarayına bu işle ilgili toplantılara gidiyordu. Herhalde özel izni vardı. Haftada kaç gün gittiğini hatırlamıyorum. O sırada ben hamile idim. 30 Eylül 1937 günü bir kızımız oldu, adını Filiz koyduk. Bir hafta hastanede kaldım. O sıralarda Sabahattin çavuş çıkarılmak istendiğini duymuştu, bu sebepten huzursuzdu. Hastaneden eve çıktığım dördüncü günü idi. Sabahattin'in Ankara ortaokulundaki öğretmenliğini, Devlet Konservatuari'ndaki ve Dil Kurumu'ndaki çalışmalarını destekleyen o zamanın Milli Eğitim Bakanı Saffet Arıkan idi. Hatta «Tarihdeki Garip Vakalar» isimli kitabı Sabahattin'e vererek Ulus gazetesine tefrika olarak çevirmesini istemişti. Eser önce Ulus gazetesinde tefrika edilerek, sonra da kitap halinde basıldı.

Sabahattin çok zeki, bilgili, çok yönlü, çalışkan bir insandı, ayrıca dikkatli, meraklı idi. Dakikalarca vitrinlerde, kitap evlerinde kitapları tetkik eder, duran ve hareket eden bir tren lokomotifini uzun uzun gözler, her şeye her olaya karşı aynı tutumu sürdürürdü. Elbiselerine, giyimine karşı titiz, son derece temiz bir adamdı.

Kendisine, istersen Saffet Arıkan'a mektup yazarak senin bu durumun için rica edeyim dedim, kabul etti, mektubu yazdım. Fakat bir gün sonra, ben Ankara'ya acele gidip döneneğim, dedi. Ben hastaneden yeni çıktığım için —yanımda da kimsem yoktu— bizi yalnız bırakmak da onu üzüyordu, fakat gitmesi de lazımdı. Sen kendini yorma, bebek nasılsa büyür, diyerek acele bizden ayrıldı, bir gece Ankara'da kalarak eve döndü. 1938 senesinde, kızım 7 aylıkken teğmen olarak Eskişehir'e tayini çıktı. Eskişehir'de 6 ay kaldık. Ora-

da arada sırada gittiğimiz askerî mahfel, aklımda kaldığına göre, bakımlı güzel bir yerdi. Sabahattin'in nöbetçi kaldığı günler, öğlen yemeğini evden götürerek bölümünde birlikte yerdik. Bölüğünün nerede olduğunu şimdi hatırlıyamıyorum. Yalnız açık, havadar bir yerdi. Filiz'e Eskişehir'e giderken Beyoğlu'ndaki Orozdibak mağazasından yeşil, Avrupa malı güzel bir puset, çocuk arabası almıştık. O zaman yerli malı olarak pek az bir şey vardı Türkiye'de. Çok şey Avrupa malı idi. Bana da ilk defa giyim için bazı şeyler alınmıştı. Sanırım Dil Kurumu çalışmalarından elde edilen para ile bunlar yapılabilmisti. Çocuğumuzu arabaya koyarak yürüyerek giderdik eve, pek uzak değildi bölümü.

Askerlik bitip Ankara'ya döndüğümüzde Pertev Boratav bizi karşıladı. Bir akşam otelde kaldık. O sırada Pertev'in hanımı Almanca öğretmeni olmak için Almanya'ya kursa gitmişti. Bizi de ertesi gün Pertev evine götürdü. Bir gece bizimle kaldı, sonra gitti. Herhalde İstanbul'a gitmişti. Biz de o sırada ev aradık. Kızılay Karanfil sokağında Adalar apartmanı yeni bitmişti. Büyük bir dairenin, ev sahibinin ikiye böldürdüğü arka tarafını tuttuk. Arkada büyük bir terası olan, ağaçlık bahçeye bakan kullanışsız, iki odalı bir çatı katıydı. Eski Halk Partisinin karşısındaki bu bina şimdilik yıkılmadan durmaktadır. O sırada ev kithğı vardı, ev bulmak zordu, hatta hava parası vermeden ev bulunmuyordu. Bu eve ufak tefek esyalar alarak taşındık.

Sabahattin roman ve hikâyelerini çok rahat yazıyordu. Oturma odamızda radyo çalarken eserlerini yazmak onu rahatsız etmezdi. Kendisini bir işe verdiği zaman gürültüyü ve etrafı unutabiliyordu. Bütün hikâye ve romanları muhtelif gazetelerde tefrika edildikten sonra kitap halinde çıkmıştı. Gazeteye günlük tefrika yetiştirirken, evde misafir de olsa aynı odada bir kenara çekilip yazar, gazeteye yetiştirirdi. Yalnız roman ve hikâyelerini yazmaya başlamadan evvel 5 - 6 ay not alır, kafasında onları hazırlardı. Neticede yazarken kafasındakiler birbiri arkasına kağıda dökülebiliyordu sanırım.

Askerlik dönüşünden sonra Yaşar Nabi beylerle — yeni evli idi— Ankara'da ilk yapılan Bahçelievler'deki evinde ahbablığımız başladı. Necil Kazım Akses'le hanımını orada tanıdım. Cevdet Kudret'le hanımı İhsan da yeni evli idiler, onlarla da Yaşar Nabi'lerde tanıştım. Sanırım 1939'da Saba-

hattin'i dört aylık askere aldılar. İstanbul'da Büyükdere'de bir oda kiraladık, biz de o müddet zarfında Büyükdere'de kaldık.

Yaşar Nabi de askere gitmişti. Döndüğünde hanımı ile ayrıldılar. Birkaç kere daha Yaşar beye gidip geldik, sonra o evini İstanbul'a nakletti.

Oturduğumuz binanın birinci katına Muvaffak Şeref'le hanımı Rebba taşındılar, onlarla da ahbablığımız uzun sürdü. Sonra Niyazi Berkes ve hanımı, şimdiki soyadı Esnel olan Mediha hanım; Pertev Boratav ve hanımı Hayrünnisa, Avukat İ. Hakkı Balamir ve eşi Şemsa tanışlarımız arasına girdiler. Bu ailelerle ahbablığımız uzun sürdü. Sık sık toplanılır, edebiyat ve politik konular konuşulur tartışılır, bazen yemekli ve biraz içkili, şarkılı sohbetler sürdürülürdü. Sabahattin Eyüboğlu o sırada bekârdı, arada sırada bize gelir, birlikte yemek yer ve türlü konularda sohbet ederlerdi. Bazen de Macar Sabo ve hanımı Roji. Roji o sırada Konservatuvar'da piyano öğretmeni idi. Muzaffer Şerif şimdi Amerikan vatandaşı ve üniversite profesörü imiş. Azra Erhat, Sabahattin Eyüboğlu, Sabolar, Orhan Veli, Pertevler vb. Bazen akşam yemeğinde toplanırdık. Yine politika ve sanat konuşulurdu. Bu grupla bazen Çiftliğe yürüyüşler yapar, öğlen yemeğini lokantada yerdik. O zaman Orman Çiftliği düzenli, daha temiz, kalabalığı azdı, ilk lokantanın servisi düzgün, yemekleri kaliteli ve ucuzdu.

Mahmut Dikerdem Hariciyeye özgü güzel giyinen genç bir centilmen olarak arada sırada bize gelirdi. Sonra Jale ile evlendi. Bir defa hanımı ile bize geldiler. Mahmut kültürlü, kaliteli bir genç olduğu için Sabahattin ondan hoşlanırdı. Onunla umumi mevzular, sanat ve edebiyat konuşurlardı. Onlar Avrupa'ya gittiler, bir daha da görüşemedik.

Erol Güney, Melih Cevdet Anday ve Nurullah Ataç Tercüme Bürosu tanışları idiler. Haftada bir akşam da Tercüme Bürosu dağıldıktan sonra bira içmeğe birlikte giderlerdi. Erol Güney'i o zaman tanıdım. Rusya'dan göç etmiş, musevi asıllı, efendi, kültürlü, akıllı bir gençti. Türkçeyi bir Türk kadar düzgün konuşurdu. Nurullah Ataç'ın da birkaç defa sohbetinde bulundum. Melih Cevdet o zaman genç bir şairdi. Necati Cumalı da o zaman genç bir şair olarak arada sırada bize gelir, Sabahattin'e eserlerini okur, Sabahattin'in fikrini almak sanırım onu memnun ederdi. Sabahattin Büyükdere'-

de askerliğini yaparken onun gibi teğmen olan Niyazi Ağırnaslı ile orada tanışmıştı. Hanımı ile birlikte onlar da sevdiğimiz dostlarımızdı.

Samet Ağaoğlu ve ailesiyle de birkaç defa karşılıklı evlerimize gidip geldik. Bazen Sabahattin'le Samet Bey bir şişe şarapla bize gelir, ufak tefek meze ile içkilerini içer, konuşturlardı.

Yukarıdaki tanışlarımız dışında ayrı bir grupta da bir müddet ahablığımız olmuştur. Suut Kemal Yetkinler, Melahat Özgü, Malik Aksel ve Nurettin Sevinlerle bazen onların, bazen de bizim evde toplanıyorduk. O sırada çıkan kitaplar ve edebiyat konuları, resim sanatı ve müzik hareketleri konuşuluyordu. Onlar «sanat sanat içindir» tezi üzerinde duruyorlar, Sabahattin ise «sanat toplum içindir»i savunuyordu.

Ankara'daki sefaretlerin davetlisi olarak Fransız, Alman, Rus sefaretleriyle bir defa da Avusturya sefaretine gitmiştik. Bu daveti Almanlar tertip etmişlerdi. Avusturya'yı işgal ettikleri zaman sefaretini ele geçirmişlerdi. Bu sefaret içi davetler dışında, Ruslar bir gardenparti tertip etmişti. Yaşar Nabi'nin hanımı ve ben —biz genç hanımlar Burda mecmuasından çıkardığımız patronla kendimize birer şık emprime elbise dikip — o partiye katılmıştık. Çiçekler içinde güzel bir bahçe. Burhan Belge o sırada Zsa Zsa Gabor'la evli idi. Zsa Zsa Gabor penbe tüller içindeki giysisi ile elindeki yelpazeyi sallayarak salına salına dolaşüyor, güzelliği ile herkesin hayranlığını topluyordu. O gece çok eğlenmiştik.

Ankara Palas otelinde verilen yılbaşı balolarına gidiyorduk. Bir defasında Milli Eğitime ait bir masa hazırlanmıştı. Cevat Dursunoğlu ve hanımı, Dursunoğlu'nun ilk defa baloya gelen oğlu, Tahsin Banguoğlu ve kızkardeşi, Suut Kemal ve hanımı, şimdi hatırlıyamadığım başkaları. Sabahattin toplantılarda etrafla meşgul olur, konuşur, beni kendi halime bırakırdı. Ben de o gece ilk defa rakı içiyor, durmadan içiyordum. Dansa kalkıp vals yapıyorduk. Bir ara vals yaparken yere yatmışım, bu halim enteresan bulunmuş. Tahsin Banguoğlu'nun kızkardeşi, bana neden göstermediniz diye üzölmüş. Biraz sonra salondaki bir koltuğa oturdum, çok mutlu idim, herkesi tüller arkasından peri masallarındaki gibi görüyordum.

En az haftada bir defa da Karpiç gazinosuna, lokantaya

gider, dış kaynaklı şov gösterilerini seyrederdik. O zamanın milletvekilleri ve bakanlar bu lokantaya gelirlerdi. Bilhassa Şükrü Saraçoğlu her gidişimizde orada idi. Sabahattin'le ahbablık ederler, Sabahattin ona «memleket böyle mi idare edilir?» diye laf sokuşturur, o da kahkahalarla gülerdi.

Bir defa da Rus sefaretinde şöyle bir olay oldu: Şişmanca bir hanım yanıma gelerek, hanımefendi kocanız kocamla münakaşa ediyor, gelir misiniz, dedi. Gittim. Boş bir odaya girmişlerdi. Ben Sabahattin'in koluna girdim, hiç direnmedi, çıktık, merdivenlerden inerek bir arabaya atlayıp eve geldik. Biraz sarhoştı. Zaten Sabahattin içki kaldıramazdı. Bir iki kadch ona kâfi geliyordu. Tartıştığı zat o zamanın paşalarındandı. İsmi hatırlayamıyorum. Sabahattin, Büyükdere'de askerliğini yaparken belki de komutanları idi. Kendi adına Tekel'de sigara yaptırmıştı. Sabahattin buna içerliyordu. Pasayı sefarette görünce içkili kafa ile adama laf atmıştı herhalde. Paşa uzun boylu idi. Sabahattin onun yanında ufak kalıyordu. Ben Sabahattin'i uzaklaştırmasa idim belki de fena bir durum doğabilecekti.

Karpiç Baba öldükten sonra lokantası sönmeye başlamıştı. Karpiç lokantasının şef garsonu Süreyya Bey, Kızılay'da Süreyya Pavyonunu açtı, kısa sürede burası Ankara ileri gelenlerinin eğlence yeri oldu. Biz de arada sırada bu pavyona gidiyorduk. Sabahattin «Bahtiyar Köpek» hikâyesinde belirttiği gibi, gezip eğlenmeyi sevmekle birlikte daha ziyade bu gibi yerlere insan tanımak, insanların davranışlarını gözlemek, insanların konuşma tarzlarını incelemek, zayıf taraflarını yakalamak ve eserleri için biraz da malzeme toplamak için giderdi. Buradaki insanları biraz alaya alıyordu. Onları izlemekle eğleniyor, biraz da estetik bakımdan güzel kadınları seyretmekten hoşlanıyordu.

Konserler, Konservatuvar salonunda verilirdi. İlk Batı müziği terbiyesini o konserlerde edindim. Hasan Âli Yücel'in Eğitim Bakanı olduğu sıralarda İnönü ile de öğretmenler odasında karşılaştım. Kızım o vakit 3-4 yaşlarında idi. İnönü onu okşardı. O zaman Ankara تنها idi. Bulunanların çoğu İstanbullulardı. O küçük salon dolar, herkes sessiz yeni kurulmuş Alman şefli orkestrayı sessizce dinlerdi. Keman öğretmeni Liko Amar da çok muhterem sevdiğim bir dosttu. Arada sırada bize gelirdi. Okula çok hizmeti dokunmuş sayılı insanlardandı. Konservatuvar ilk mezunlarını verdi. İz-

mir Fuarında temsiller verilmek üzere İzmir'e gidildi. Atatürk Lisesinde müdürün odasını bize verdiler. Fuarda Madam Batirflay operası temsil edildi. Mesude Çağlayan ve Ayhan Aydan başrolde idiler. Tiyatro gösterileri olarak da Yanlışlıklar Komedyası, Bizim Şehir vs. temsil edildi. Cüneyt Gökçer, Muazzez İlgin, Meliha Ars gibi, bugün büyük mevkiler işgal eden ve yaşlanan o zamanın yeni mezun gençleri Sabahattin'in sevgili öğrencileri idiler. Onları çok sever, onlarla özgünürdü.

Bugün hayatta olmayan Emin Türk Eliçin ile hanımı Asiye uzun zaman sevdiğimiz dostlarımız oldular. Sabahattin Emin'e takılırdı, «bedava kefen bulsan ölmeye hazırsın» diye. Emin Türk Alman dilinden çevirdiği bazı eserleri kazandırmıştır vatanına. Bu memlekete emek vermiş, kadri bilinmeyen bir insandı o.

Sonra 1946 senesi geldi. Reşat Şemsettin Sirer ve diğerlerinin iktidarda olduğu acı günler. Kenan Öner davası bahane edilerek Atsızlar ve grubu mahkemede Sabahattin'e saldırdılar. Pencereden kaçarak canını kurtarmıştı. Kitaplarını yaktılar. Üniversite hadiseleri oldu. Pertev Boratav Fransa'ya, Muzaffer Şerif Amerika'ya, Niyazi Berkes Kanada'ya gittiler. Onların kürsülerini kaldırdılar, Sabahattin'i de Vekalet emrine aldılar. Zaten vasat bir geçimimiz vardı. Bu defa geçim sıkıntısı başladı, geçimini nakliyecilikle sağlamaya başladı. Nakliyeciliğe başlamadan evvel, Marko Paşa gazetesini çıkarmayı düşündüğü yaz Edremit'teki evlerini satmışlardı ve biz yazı Çengelköyü'nde geçiriyorduk. Sabahattin Vanköyü'nde, deniz kenarında, küçük, tek katlı bir evde oturan genç bir beyle Marko Paşa konusuyla ilgili konuşmalar yapıyordu. Bu bey kimdi?. hatırlıyamıyorum. Aziz Nesin ve Mim Uykusuz'u da Marko Paşa kadrosuna alarak Marko Paşa gazetesini çıkardı. Başmakaleleri Sabahattin yazıyordu. Gazete o güne kadar görülmemiş derecede tutuldu. Yalnız büyük şehirlerde değil, Anadolu'da da kapışıldı. Sonra kapatıldı. Malum Paşa, Ali Baba vs. adıyla çıktıkça, hükümetin hoşuna gitmediği için sürekli kapatıldı. Gazetelerin çıktığı sırada Sabahattin daha çok İstanbul'da kalıyordu. Ankara'ya arada sırada gelebiliyordu. Evimizi İstanbul'a nakle demiyorduk. Kızımız ilkokulun son sınıfında okuyor, ayrıca gazete kapatılıyor, durumumuzun ne olacağı belli olmuyordu.

Sabahattin içki içmezdi. Haftada bir veya iki gece, bazen bizde, bazen de bir arkadaş evinde, yemekte hep birlikte az miktarda içilirdi. Ölümünden sonra Sabahattin'in İstanbul'da kaldığı zaman bayağı içki içtiğini duydum. Bunu sıkıntıları ve evinden ayrı oluşuna yoruyorum.

«Faliş Rıfki'nın apartmanlarından aldığı kiralarla ne kadar sıkıntı içinde olduğunu biliyor musunuz?» diye Marko Paşa'da çıkan bir yazıdan dolayı Faliş Rıfki onu mahkemeye verdi. Halbuki kendisi Ankara'da iken, gazetenin dizgisi sırasında bir satırlık boş yer kalmış, arkadaşı Şerif Hulusi bu yazıyı kendisi yazarak oraya sıkıştırmıştı. Gazetenin sorumlusu Sabahattin olduğu için 3 aya mahkum oldu ve hapse girdi. Ne olduysa orada oldu? Yanına ajan polis konduğu söylendi. Sabahattin iyi yürekli idi, insanları çok seven biriydi. Senelerden beri daima dama taşı gibi oynanan sanata verdiği emek, polisçe devamlı tedirgin edilmesi sinirlerini yormuş olacaktı ki kaçırma teklifi ona cazip gelmişti. Romanlarını rahat bir kafa ile yazabilme düşü, kafasını dinlemek istediği bir yer veya bir memleket aratıyordu ona herhalde.

Bir gün Cevdet Kudretler beni evlerine çağırdılar. «Rasih Nuri İleri, sana Sabahattin'den bir mektup getirmiş, hemen cku» dediler. Korku içinde idiler. Beni odada yalnız bıraktılar. Mektupta şunlar yazılı idi: «Sevgili karıcığım, bu mektubu aldığın zaman ben İtalya, Fransa veya Londra'da olacağım. Filiz'in okulu biter bitmez sizi yanıma aldıracağım. Mehmet Ali Aybar ve Mahmut Dikerdem sizinle ilgile-necek. Size İş Bankası'nda şu numaralı hesabımla para gönderiyorum. Rauf Çallılar da size matbaa parasından gönderecek. Sen benim tutumlu karıcığımıdır, idare etmeğe çalışırsın. Filiz'i ve seni hasretle binlerce defa kucaklar, dudaklarından öperim.» Mektup hiç eksiksiz aklımda kaldı. Cevdet mektubu aldı, hemen sobaya atıp yaktılar ve bana da bugüne kadar mektupta ne yazdığını sormadılar. Hâlâ hayret ederim. O sırada Ankara'da çok terör vardı, ben ki sade bir kadını, tanıdıklar, birkaç ahbap hariç bana selam vermeye korkuyorlardı. Bankaya gittim. Beş liradan başka para olmadığını söylediler. Rauf Çallılar'a para yatırmasını tenbih ettiğini sanıyorum. Mehmet Ali ve Mahmut da beni arayıp sormadılar. Ankara'nın o günkü havası onlara da tesir etmiştir. Haklı buluyorum. Türkiye o dönemdeki gibi

korku havasına hiç bir zaman gelmemiştir.

Kızımınla birlikte sokakta kalmıştık. Kocamın amcasının hanımı bana birkaç sene evvel akıl vermişti. Ev harçlıklarından biraz para biriktir diye. 1500 lira biriktirmiştım. Bu hanım bana Hızır gibi bir nasihat vermişti. O paranın beni ve kızımı kurtardığına bugün de inanıyorum. Ev kirasını vermesem, beni kapının önüne koyarlardı. Nereye gidecektik? Bizimle ilgilenen hiç kimsemiz yoktu, olanlar da bizi unutmuşlardı. Mektup bile yazmadılar.

Bu felaket haberinden sonra biraz kendimi toplayınca Zekeriya Beye yazdım. Rauf Çallılar'ı bulup bize para göndermesini temin etmesini istedim. Rauf Çallılar matbaanın satımı ile meşguldü. Bir müddet sonra Esat Adil bana mektup yazarak, Rauf'tan alınan parayı —aklımda kaldığına göre 300 lira— bir defada —aynı miktar veya daha az— gönderdi. Matbaa parasının borçlara gittiği söylendi.

Sabahattin'in bazı arkadaşları, tahminime göre Emin Türkler, bana bir yün örgü makinası alarak hayatımı kazanmamı düşünmüşler. Abidin Dino ve Zekeriya Sertel beyler 1000 lira göndermişler Emin Türk'e. Emin Türk'le birlikte Ankara'nın eski mahallelerinde yün örme makinası aradığımızı, makineyi de bulamadığımızı o günkü üzüntülü durumda hayal meyal hatırlıyorum. Zaten ben yün makinesiyle hayatımı kazanmayı düşünemezdim. Fakat o günler yarı ölü gibiydim. Bir hayal gibi dolaşıyordum. Emin'in makine saplantısından da o günden sonra kurtulmuş oldum. Arkadaşımın akrabası olan bir terzinin yanına isteksiz olarak girdim.

Bizim apartmanda oturan Cevat Abbas'ın gelini, Benal isimli bir ahabım vardı. O sıra kocasından ayrılmış, Başbakanlık Murakabe Heyetinde çalışıyordu. Onunla konuştum. Kendi dairesinde işe girmemi, kendisinin bu işte bana yardımcı olacağını söyledi. Beni müdürüne götürdü. Müdür Rüştü Beydi. Beni iyi karşıladı, fakat bir arka bulmadan yapamayacağını söyledi. O sırada Demokrat Parti iktidara gelmişti ve Samet Ağaoğlu da bakan olmuştu. Ben de seçimlerde o parti lehine oyumu kullandığımı zannediyorum. Samet Ağaoğlu'na ricaya gitmeğe karar verdim. Samet Beyden yukarıda bahsetmişim. Sabahattin'le birlikte bizde şarap içtikleri zaman siyasi konularda konuşurlardı, fikirleri çeliştiği halde bir defa dahi bağırış çığırış konuştuklarını duymadım. Gülüşerek, tatlı tatlı fikir münakaşası yaparlardı. Sanki aynı

fikirdeymişler gibi. O zaman fikir tartışmalarında bir kalite vardı. Şimdiki insanlar gibi barbar değillerdi.

Ne ise Samet Beye gittim. İyi karşıladı. Murakabe Heyetinde işe başladım. Odada 5 - 6 kişi vardı. Bir daktilo masasına oturttular. Elektrikli, bozuk bir daktilo imiş, bir ay önce bir daktilo hanım bu bozuk daktilo yüzünden istifa etmiş. Ben biraz evde daktilo yazmıştım. Orada bir daktilo hanım daha vardı. İyi yazıyordu, fakat huyları hakkında iyi şeyler söylemiyorlardı. Benim bu bozuk daktilo ile yazmam boşuna idi. Harfler çıkmıyor, atlıyor, bu şartlar altında ben bir iş yapamıyordum. Kimsenin de aldıracağı yoktu. Diğer hanımda işler birikiyor. Hanım, benden hoşlanmıyor. Neden-se bana herkes itibar ediyordu. İşe girdikten birkaç ay sonra müdür değişti. Şevket Süreyya Aydemir müdür oldu. Geldiğinden hemen sonra tensikat yapılacağı söylentisi yayıldı, işe girdiğimden 3 - 4 ay sonra 20 - 25 kişi tensikata uğradı, aralarında ben de vardım. Bir iki ay sonra bir gün Erol Güneý'e rastladım. İstatistik Umum Müdürü Şefik Bilkur'un evinde kiracı olarak oturuyordu. Beni işe alması için ona söylediğini, onun da bir arka bulmamı önerdiğini bildirdi. Tekrar Samet Beye gittim, o gün odasına kabul edilemedim. İkinci gidişimde girebildim. Bu defa beni biraz soğuk karşıladı. Sabahattin bana «biz iktidara gelirse sizi astıracağız demişti» dedi. Bu söz karşısında irkildim. «Sabahattin iyi kalpli bir insandı, size şaka yapmıştır» dedim. Hakikaten bu sözü samimi söylemiştim. Yüzde doksan dokuz Sabahattin'in şaka yaptığından emindim. Sabahattin'in Samet Beye kızdığını ve fikir ayrılığı yüzünden kalben böyle bir şeyi düşünebileceğini sanmıyordum. Ancak Samet Beyin sağcı fikirlerini küçümseyebilirdi. Ayrıca Samet Bey edebiyatçı ve akıllı bir insan olduğu için onunla sohbetten, fikirlerini beğenmese de hoşlanıyordu. Sabahattin akıllı ve bilgili insanlardan hoşlanırdı. Boş konuşan, akıllıyım diye geçinen insanlara tahammülü yoktu. Hatta akraba, komşu olsun. vasat insanlar onu sıkardı, belki de boşa vakit harcamak istemediğinden. Böyle bir durumda çaktırmadan bir köşeye çekilir, konuşmayı diğer insanlara bırakıp kitabını açar, oradaki bütün insanları unutarak kitap okumaya dalarlardı.

Samet Bey Şefik Bilkur'a telefon etti. İstatistik Enstitüsüne girdim. Beni 1951 senesinde yeni kurulan Tetkik ve Araştırma Dairesine verdiler. Şefik Bilkur'un ve hanımının

ruhu şadolsun. Onlar da karı, koca Ağadır zelzelesinde hayatlarını kaybettiler. Mustafa Fotozoğlu ve Ratip Yüceuluğ gibi kaliteli müşavirlerle çalışarak onlara faydalı olmaya çalıştım. 1954 senesinde Şefik İn an Umum Müdür oldu. Onun bürosunda da ona faydalı olmaya çalıştım. Bu zatlar sevdiğim, şahsiyetli, bilgili, istatistik alanında namuslu olmaya çalışan insanlardı. Demokrat Parti Vatan Cephesi sloganını başlattığı zaman Sağlık Bakanlığından bir müşavir Şefik İn an'a gelmişti. İçeriden Şefik İn an'ın bağırarak konuşması duyuluyordu. Sonra müşaviri sekreterlik odasından geçirirken «Kusura bakmayın biraz acı konuştum» derken üstüne basa basa, «kardeşim yalan yalan, bunun sonu neye varacak, göçebe olacağız yahu» dediğini hiç unutmuyorum.

Bu yazdığım hatıraların üzerinden hemen hemen 30 sene geçti. 64 yaşındayım. Emekli oldum. Ben de herkes gibi bir yaşam savaşı geçirdim. Bu zaman içinde mutlu ve mutsuz günlerim oldu. Yine de yaşamak güzel şey, yalnız sıhhatli olmaya çalışarak ve kendine güvenerek. Ayrıca bugünün gençlerinin kardeşçe yaşadıklarını görmek de beni mutlu edecektir.

Sabahattin'le ilgili bu satırları yazdıktan sonra Kemal Bayram Çukurkavaklı'nın hazırladığı kitabı okudum. Bazı kişilerin bazı olayları yanlış aktardıklarını gördüm. Geçmişin tatsızlıklarını deşmek istemediğim için bugüne kadar konuşmadım. Fakat bunlar yarına belge olarak kalacakları için düzeltilmeleri gerekiyor. Hatırladıklarımı buraya ekliyorum:

Aziz Nesin, «Sabahattin Ali vesveseli bir insandı, sürekli izlendiğini sanırdı. Hep peşinde polisin bulunduğunu söylerdi. Belki de bundan gizli bir zevk alırdı» demiş Oğuz Akkan'a. Sabahattin'e sevgisi yok, diyor. Bazılarına da Sabahattin kusurlu insandı, diyormuş. Ankara'da Karanfil sokakta Kıbrıslı Semih Beyin evinde kiracı olarak otururken, Tosun isminde, kızıyla yaşıt bir çocuk vardı, sokakta bazen kızıyla ve öteki çocuklarla birlikte oynarlardı, evleri bizim bitişliğimizdeki apartmandaydı. Babası polisti. Sabahattin'le Ulus'ta bir sinemaya gitmiştik, o polis de sinemanın girişinde bize bakıyordu. Sabahattin ona duyuracak şekilde, işte bu pis polis hep beni izler, dedi. Ben de o adamı o gün tanıdım

ve o çocuğun babası olduğunu öğrendim. Sabahattin'in ölümünden sonra bir gün o adam yolda beni durdurdu, benim Sabahattin beye bir zararım olmadı, onu severdim, dedi. Hiç sesimi çıkarmadım, yürüdüm. Beni de işe gidip gelirken polis izlerdi, pazara gittiğim sıralarda, işe giderken bazen bunun farkına varardım. Aynı adanın birkaç gün beni izlediğinin farkına varıp rahatsız oldum. Polis misin nesin, peşimden ęekil, dedim. Ertesi günü aynı adam Ulus sinemasının önünde askeri elbiseli olarak yanıma geldi, ben ne polis, ne de hafiyeyim, subayım, dedi. Ben de iyi, dedim, yürüdüm. Bir daha da o adamı görmedim. Bu adam madem subaydı, vakitli vakitsiz sivil elbiseyle beni ne diye izlerdi, bölüğünde işi yok mu idi, bilemem. Onun için, onbeş yıl bir insanın peşinde polis gezerse, o insanın arasına yakınmasını hiçe saymak doğru olmaz bence.

Ankara'da ne Sabahattin'den, ne de evremizde, Sabahattin Marko Paşa'yı çıkarmadan önce Aziz Nesin'in adını duyduğumu hiç hatırlamıyorum. Aziz Nesin'le teması zannedsem Marko Paşa zamanında başladı. Bana göre Aziz Nesin, Sabahattin'i yeterince tanıyamamış. Sabahattin'i evsiz barksız kaldığı o sıkıntılı devrinde değerlendirme ve tanıma olanağını bulmuş. Sabahattin'le arkadaşlık kurmuş da denilemez. İlişkileri dha çok gazete sahibi ve yazar ilişkileri. Herhalde Aziz Nesin'in meşhur olmasına sebep de Marko Paşa gazetesi olmuştur. Ben Aziz Nesin'i galiba 60 veya 61 senelerinde tanıdım. Aziz Nesin Mediha Esenel'in evine yakın oturuyordu. Bir akşam Mediha ile Nesin'e gittik. Nesin ile Melzig'i konuştuk. Almanca Atatürk kitabı yazarı Herbert Melzig uzun seneler Ankara'da yaşamıştı, Sabahattin ile tanışırlardı. Bu adamın  kağıti olduğu söylenirdi. Sonra Almanya'ya dönmüş. Sanırım 1951 veya 1952 senesinde mektupla benden «İçimizdeki şeytan ve Kuyucaklı Yusuf» kitaplarını Almancaya çevirmek üzere istedi. Bazı vaadlerde bulundu. Bir mektubunda bilmem hangi radyo istasyonundan Sabahattin'in oyunlaştırılmış bir hikâyesinin verileceğini yazdı. Radyoda rastlayamadım. Sonra bu adamdan mektup keşildi. Aziz Nesin'in de eserlerini Almanya'da tercüme ettiğini duymuştum. Aziz Nesin de Melzig'in üç kağıti olduğunu duyduğunu söyledi. İlgilendi, dosyadan adresini bulup verdi. Sonra bana, Sabahattin benim için polis demiş, dedi. Veya buna benzer bir lf etti de ben yanlış mı anladım, bilemiyo-

rum. Ben de, değil miydiniz, diye takıldım. Ama Sabahattin inanmamış bu söylentilere, sizi seviyordu, dedim. Sonra eve dönünce belleğimi kurcaladım. Bir gün Esat Adil, evine döndüğü zaman Aziz Nesin'i evinin kapısında ağlar bulmuş. Polisin ajanlık yapması için onu zorladığını zannediyorum demiş, Sabahattin'e Esat Adil. Sabahattin'in de, ne olursa olsun, çok iyi mizahçı, beni onun yazarlığı ilgilendirir, dediğini hatırlıyorum. Sabahattin'in Aziz Nesin'i çektişirdiğini hatırlamıyorum.

Hastalığım, ameliyat olmam dolayısıyla Herbert Melzig'i arayamadım. Nesin de ondan para kopartmak zor demişti. Sonradan duydum Nesin'in Almanya'daki yayınevinden hakkını alabildiğini.

Aradan birkaç sene geçtikten sonra Sabahattin'in yazıları arasında Nesin'in Sabahattin'e yazdığı birkaç mektubuna rastladım. Onları yeni yazıya çevirerek daktilo ettim. Bir ikisi Sabahattin'e sert çıkışlar yapan mektuplardı. Hattâ Cevdet Kudret'e söyledim. Sabahattin'i çok yormuş Aziz Nesin galiba, dedim.

Kemal Bayram konuştuğu kimselere, Aziz Nesin'in Sabahattin'i sevmemesinin sebebi gazeteyi çıkarırlarken anlaşılamamaları mı, diye soruyor. Yanıtlar, «değil veya bilmiyoruz» oluyor. Yukarıda sözünü ettiğim mektupların yayınlanması'nın bu sorunu çözeceği kanısındayım.

Mediha Eserel, Konservatuvarda Sabahattin Ali'nin dostları vardı. Örneğin Cüneyt Gökçer'i severdi, Filiz'in Konservatuvara girmesine Cüneyt Gökçer ve diğer talebeleri yardım ettiler, diyor. Filiz'in okula girmesiyle, Cüneyt Gökçer ve Sabahattin'in talebelerinin hiç ilgisi yoktur. Medihalar, Sabahattin öldüğü sırada İstanbul'a yerleşmişlerdi. Ankara'da olsalar hatırlardım. Oysa, o sırada annesi tereddüt etti, hangi bölüme girsin diye. Ben tiyatro bölümünü önerdim, diyor. Mediha'nın söylediği gibi ben Filiz'in kulağını Roji Sabo'ya dinletmedim. Çünkü Sabahattin hadisesi sırasında onlar çoktan Macaristan'a dönmüşlerdi. Babasının sağlığı sırasında, 5-6 yaşlarında iken, Roji, Filiz'e birkaç ders vermişti. Sabahattin'le kararlaştırmıştık, Filiz'i Arnavutköy Koleji'nde okutup, ayrıca piyano dersi aldıracaktık. Yine aynı şeyler oldu, ama biraz değişik olarak. Filiz piyano yüksek

bölümünü bitirdi, yetenekli olduğu için kendi kendine İngilizce öğrendi, Fullbright bursunu kazanarak Amerika'ya gitti. Bir yıl Boston, iki yıl Newyork'ta okudu, bir yıl da müzik öğretmenliği yaparak yurda döndü. Mediha'nın aklında yanlış kalmış olacak.

Ankara'daki bir iki arkadaş da nedense Filiz'i Konservatuvara vermememi, parasız yatılı ortaokul sınavına sokmamı önerdiler. Olmaz diyemedim. Tanıdıkları, üniversite öğrencisi olduğunu sandığım, bugünse ismini hatırlıyamadığım bir genci Filiz'e matematik dersi vermesi için gönderdiler. Bu genç 3-4 gün Filiz'e ders verdi. Bir gelişinde ise yabancı mecmualardan kestiği bir iki kadın resmini, ne kadar da size benziyor, diyerek gösterdi, o günden sonra da gelmedi. Zaten hatır için bu öneriyi kabul etmiştim. Bu gencin neden tekrar gelmediğini arayıp sormadım. Filiz'i piyano sınavına sokmaya karar verdim. Sınav gününden birkaç gün önce Ruhi Su, Filiz'i sınava hazırlamıştı.

Kerim Korcan, «Sabahattin'in çevresi içinde kimler yoktu ki beyaz kadın ticareti yapanlar, komünistliğe özenmiş müflis paşazadeler. Esrar, eroin tüccarları. Eski kerane kabadayıları, polisle kesin işbirliğine girmiş parti kaçakları. Mustafa Kemal'in Ulus gazetesine yerleşip suyu başından kesmeyi planlayan hayalperestler. Legal marksizmin şampiyonluğunu yapan sahte militanlar. Edebi şöhret kesilmek isteyen avantüristler, marksizmi mahalle bakkallığı derecesine indirmek isteyen bunun sevdasıyla yanıp tutuşan ekonomistler. Halkı iktidar hırslarına merdiven yapmak isteyen halk düşmanları. Namuslu her sosyal kıpırdanışı insafsızca karalayanlar. Rakılı, şaraplı gece toplantılarında sosyal savaşı bir parti bayrağı altında yürütmemenin huzursuzluğunu haykıran lâfazanlar. İdeolojiden kaynaklanan bir program gereğince, belli bir teşkilâtın disiplinine uyarak mücadele yürütmemenin zamansız olduğunu vazeden sahte peygamberler. İnsanlar bu uğurda uğraşmasalar dahi her şeyin kendiliğinden düzeleceğini uman kaderciler. Anadan korkak doğan bir takım zavallılar ve başkaları.» diyor.

Kerim Korcan'ı tanımıyorum. Bu yazdıklarının doğru tarafları olabilir. Herhalde kendisi böyle gruplardan kaçınarak bu memleketin kaderi için faydalı işler yapmıştır. Fakat her-

kesin kendisi gibi olmasını istemesi bir haksızlık, ayrıca dogaya da uymaz. Herkes onun istediği gibi olsaydı, kendisine göre bu memleket günlük güneşlik olacaktı. Sabahattin onun kurallarına uysaydı, dört duvar arasında oturup yalnız kitap okuması gerekirdi. Ama o zaman Sabahattin romancı olabilir miydi? Böyle bir yaşantı Sabahattin'in yaradılışına aykırıydı. Ankara'da daha sakin bir yaşantısı vardı, ama insanlarla ilişkisini kesmiş değildi. İstanbul'da yaşamak zorunda kalınca iş değışti. Sabahattin Ali bir pansiyon odasında tekduze yaşayamazdı.

Sabahattin, evlendiğimiz sıralar Lenin ve Stalin hayranıydı. Kitaplarını koyduğu küçük odayı Alman ve Rus ihtilalcilerinin resimleriyle süslemişti. Kapital'i ve öteki marksist kitapları bundan 45 yıl önce okumuş, sindirmişti. Anladığıma göre marksistti. İnsanların çoğunun oportunist olduğundan yakınırđı. Solcuların ve insanların çoğunun korkaklığına üzüldü. 1946 - 1947 sıralarında böyle nitelediği insanlardan intikam alırcasına hareket etmeye başladı. İstanbul'da fazla aşırı olduğu biliniyor. Evinden çocuğundan kopmak onun mücadeleci yanını körükledi. Üstelik sürekli izlenmesi, Marko Paşa'da birlikte çalıştığı arkadaşlarıyla uğraşması, sinirlerinin de oldukça güçlü olduğunu gösteriyor. Kırımca Sabahattin, Kerim Korcan'ın istediği gibi olsaydı Sabahattin Ali olamazdı. Çünkü Sabahattin Ali, döneminden 50 yıl ilerideki düşünceleri, zekası ve kültürüyle o zamanki insanlardan, düşüncelerinden, korkaklıklarından sıkılıyordu. Onun için kimisini şaka yollu, kimisini alaycı, kimisini de severek eğittiği kanaatindeydi. Toplumunu, insanları seviyor, kısacık ömürlerinde huzur yüzü göremedikleri, karınları doymadığı, acı çektikleri için üzülyordu.

Rauf İnan, Sabahattin Ali'nin karısına gazeteciler sormuşlar: Başımıza bu belâyı getiren kütüphaneyi dağıtacağım, demiş, ben bunu gazetede okudum, diyor. Evet iki gazeteci geldi. Sabahattin Ali'den haber getirdik, hayatta imiş dediler. Akşamın geç saatleriydi. Ben onları ajan sandım, yüz vermeyip konuşmadığımı hatırlıyorum. Girdikleri odada kütüphane vardı. Ertesi günü sabahın erken saatlerinde Emin Türk ölüm haberini getirdi ve bizimle ilgilendi. Sonraki gün bir gazetede; Sabahattin Ali'nin karısı kocamın başına gelen-

ler hep bu kitaplardandır, dedi diye bir yazı çıktığını söyledi. O sırada gazete okuyacak durumda değildim. Gazete muhabiri ve Sabahattin Ali'nin dostu olan Emin Karakuş aracılığıyla Hürriyet gazetesinde tekzip ettirdik. O günlerde eve yalnız yatmak için geliyorduk. Gazetecilerden kaçıyorduk. Birkaç gün, gündüz Emin Karakuşlarda kaldık. Bir de Akba Adil vardı. Onun karışık bir insan olduğunu duymuştum, Emin Karakuş'un da ondan çekindiğini. Emin Karakuş'u rahatsız etmiş olacaklar ki bizimle ilişkisini kesiverdi, o günden sonra da bizi aramaz oldular. Belki haklılardı, ama ben oldukça zındım. Yıllar sonra Erdek'te karşılaştık, yakınlık göstermek istemedim.

Sayın Rauf İnan'ın, Sabahattin Ali'nin karısının böyle bir lâf etmeyeceğini tahmin etmesini isterdim. Gerçi bunu açıklaması bir bakıma iyi oldu. Böylece yanlış bilinen bir olayı açıklama fırsatı buldum.

Asiye Eliçin kendi anılarını değil, daha çok Emin Türk'ü dile getiriyor. Emin Türk yaşasaydı, Asiye'ye kızardı sanırım. Çünkü Emin Türk duygularıyla değil, kafasıyla Sabahattin'i değerlendirirdi. Bu durumda Asiye, Emin Türk'ü de küçültmüş oluyor. Anlattıkları gözönüne alınırsa Sabahattin'e olan sevgileri içten değilmiş. Sabahattin'in Emin Türk'e sen bedava kefen bulsan ölmeye razısın, diye takılması olayı şudur: Emin Türk, Sabahattin'in geceleri kitap okumasına karışır, çok elektrik yakıyorsun diye elektrik parasının tamamını ona ödetirmiş. Sabahattin Ali'nin para karşılığı gazete ve dergileri Emin Türk'e sattığını hatırlamıyorum. Bu da bekârlık döneminde olsa gerek. Eğer bunu yapmışsa çoğu kez olduğu gibi muziplik olsun diye yapmıştır.

Asiye aslında 30 yıldan beri kocasının ve kendisinin Sabahattin'e karşı besledikleri samimiyetsizliği dile getiriyor. Bu kadar canlarını sıkan bir insanla görüşmeleri, ahbaplıklarını sürdürmeleri samimiyetsizlikten başka ne olabilir.

Benim onlardan 8000 lira istediğimi belirtiyor. Emin Türk, benimle yaptığı konuşmayı ya Asiye'ye söylemedi, ya da Asiye konuyu unutmuş görünüyor. Çünkü olay onun anlattığı gibi değil. 1958 yılında ameliyat olup hastaneden yeni çıkmıştım. Emin Türk de sanırım Kayseri'den dönüşü sırasında bana elma getirerek geçmiş o'suna gelmişti. Biz

ekim işleri yaptık, bu yıl iyi gitti, 15.000 lira kazandım, bir ihtiyacınız olursa yanınızdayım, dedi. Bu olaydan kısa bir süre sonra Cevdet Kudret'in hanımı İhsan, sanırım o sırada Karayolları'nda çalışıyordu, bir gün bize geldi. Güzel bir piyano 8000 liraya satılıyormuş, belki Filiz'e alınabilir, diye haber vermeye gelmiş. O sırada Sabahattin'in dışarda basılan kitabının parasını almak üzere idim. Kızım Konservatuvar'da okuduğu için piyano gerekliydi. Filiz'e, Rebia teyzene Emin Türk'ün söylediklerini anlat, bir danış, dedim. Rebia çok yakın arkadaşım, o sırada da Muvaffak Şeref'in hanımı. Çok iyi bir insan, kocamın ölümünden sonra da bizden uzaklaşmayan, tersine bizim sorunlarımızı dinleyen, kızıma manevi bakımdan da destek olan tek insan. Piyano şart, telefon et demiş Rebia. Rebiaların telefonları vardı, Samsun'a telefon etmişler. Telefonda Emin Türk, Filiz'i paylamış. Filiz'in onuru kırıldı, bir daha onlarla görüşmek istemedi. Asiyeye hiç paramız yoktu, diyor. Doğruyu söylemiyor, çünkü benim en sıkıntılı anlarımda bile kimseden borç istemediğim biliniyor. 8000 lira gibi bir parayı da, uluorta, karşılığı olmadan istediğimi sanması, hattâ doğruyu saklaması garip. «Emin Türk şaşırmış, üzölmüş» Bunlar içten sözler değil. Mediha Berkes'le birlikte Emin Türklere gittiğimiz doğrudur. Filiz onlara gitmek istememişti. Emin Türk, Sabahattin'in kitaplarına imrenirdi. Ölümünden sonra da ucuz fiyatla kitapları almak isterdi. Benim kitaplarımla birlikte anısına kitaplık kuralım, derdi. Bunları ciddiye almıyordum. O dönemde bize kitaplık kurdururlar mıydı, hangi parayla kitaplık kuracaktık? 40 yıl önce Almanca okuyan kaç kişi vardı? Sonra Sabahattin Ali'nin kitapları Emin Türk'ün önerdiği gibi sahafılık da değildi. Filiz topuklu ayakkabı giymezdi. Eğer söylemişsem, biraz da onlara takılmak için söylemişimdir. Sonra biz kitapları İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakölte'sine sattığımız zaman Asiyenin belirttiğı gibi paramız yoktu. Varlık Yayinevi'nde kitaplar daha sonra yayınlandı. Kitapları satmamızı suçlar görünüyor. Oysa ben tersini düşünüyorum. Emin Türk'e satsaydım kitapları, kim okuyacaktı? Yıllardır bu edebi kitaplar okuyanın bulmuştur. Keşke İngiliz, Fransız ve Rus yazarlarının kitapları da alınsaydı. Bizim evde kimsesiz duracaklarına, çok kişinin işine yarardı. Sağolsun Macit Gökberk, ancak Alman edebiyatının kitaplarını alma imkânı yarattı, o günkü koşullarda. Biz de

maddi ve manevi bakımdan yararlanmış olduk. Çok açık konuşuyorum, başka dayanağımız yoktu. Benim sözlerimi Asiye yalan yanlış değerlendirmemeli. Filiz gelmedi diye bu kadar yüzeysel bakılmamalı konuya. Sonra benim hayat tarzımı eleştirmek, şöyle dedi, böyle yaptı, diye dedikodu yürütmek ona düşmez. Benim ev alıp rahat ettiğimi söylüyor. Ama, Filiz'e piyano alacağım deyince, Filiz'e piyano alacağına bir kooperatife girip başını sokacak bir ev alsana dediğinde, kendisi gibi düşünmediğimi söylememi unutmuş görünüyor, çelişkiye düşüyor. İzni olursa Sabahattin'in anısını herhalde ondan daha çok düşünürüz. Hayatımızla da ispatladık bunu. Kimseye avuç açmadık, anısını lekeleyecek bir davranışta bulunmadık. Acı çektik, ama yakınmadık. Meşhur meseldir, ateş düştüğü yeri yakar daha çok.

ANIMSAYABİLDİKLERİM

Filiz Ali LASLO

Babamı son gördüğümde kıştı. Ankara'nın soğuk, karlı şubatu. İlkokul beşinci sınıfa gidiyorum. Babam bizden ayrı İstanbul'da geçiriyor o kışı (1947-48). Marko Paşa olayı kötü sonuçlanmış ya da sonuçlandırılmış. Kamyonculuk yapıyor. Urfa'dan geliyor o karda kışta. Ayağında çizmeler, sırtında içi kürklü meşin ceket, başında meşin içi kürklü arabacı kalpağı. Onda görmeye alışmadığım bir kılık, ama düşgücümü etkiliyor.

Giyimine titizlikle dikkat eden babam da bu kılık değişikliğinden hoşnut görünüyor, espriler yapıp duruyor, «Büyük seyyah oldum artık» diyor. O gece kalpağını hiç başımdan çıkarmadım, o da emektar Kodak makinasıyla birkaç kalpaklı resmimi çekti. Yolda kamyonla çamura saplanmalarının, makas kıran garip Desoto'nun, Dicle ırmağında salla karşıdan karşıya kamyon çekenlerin resimleriyle birlikte kalpaklı resmi de son mektubunun içine koyup göndermişti. Arkasına da «Alacakaranlıkta Kafkasyalı bir Prenses» diye yazmış.

Bizden ayrı geçen günlerini anlatırken, ben, gözümün önüne getirmeye çabalıyordum anlattıklarını. Birlikte Ulus'ta bir yerlere gidiyoruz. Kamyonla ilgili bazı işleri sonuçlandıracak. Hiç ayrılmak istemiyorum yanından. İstanbul'a gitmesini de istemiyorum. Birkaç gün kalıp dönüyor İstan-

bul'a. Annem ve ben yalnızız. Mektuplar geliyor, armağanlar yolluyor, sonra mektup gelmez oluyor. Annem ve dostlar aralarında kaygılı konuşuyorlar, pek anlamıyorum ben olanları. Saklanıyor, yakalanırsa yine hapse girecek. Bir sürü basın davası karabasan gibi tepesinde. Üç ay yattı Paşakapısı cezaevinde. Saçları bembeyaz oldu, omuzları çöktü. Artık dayanamaz mapusluğa. Yaz geçiyor bir haber yok. Ben Ankara Kız Lisesine 6. sınıfa gidiyorum. Derslerim çok iyi. Bir gün dersten çağırıyorlar. Koşucu Üner Teoman bu, üst sınıflardan, öğretmenın kulağına bir şeyler fısıldıyor, okulun avlusuna çıkarıyor beni. İki genç adam var orda. Biri yanıma yaklaşıyor, soruyor Üner'e, «Bu mu Sabahattin Ali'nin kızı?». Öteki de fotoğrafımı çekiyor o an. Anlıyorum kötü bir şeyler oluyor, koşarak sınıfa dönüyorum.

O gece kapı çalınıyor. İki genç gazeteci daha. Anneme müjde vermeye gelmişler sözde. «Sabahattin Ali'nin öldürüldüğü haberini aldık ama yanlışmış, yurt dışına kaçmış, ne dersiniz?» gibi ilginç sorular soruyorlar. Annem susuyor. Ertesi gün gazetede şöyle bir haber: «Sabahattin Ali'nin çşi, 'kocamın başına ne geldiyse bu kitaplardan geldi' demiştir.» Eh, olursa bu kadar olur. Buna inananların sayısı az değil bugün bile. İyi niyet yerini, kötü niyete kolayca bırakabiliyor insanoğlundaki. Gazetede bir de fotoğraf var. Altında şunlar yazıyor: «Maktulun küçük kızı Filiz.» Dostlar gelip evden alıyorlar bizi. Kısaca gazetecilerden kaçıyoruz. Birkaç gün eve uğramıyoruz. Annem konuşamıyor bile. Dilini yuttu sanki.

Babama ne denli düşkün olduğumun bilincine onu yitirir yitirmez varamadım. Zaten öldüğüne uzun zaman inanmadım. Hep bir gün çat kapı gelecek diye bekledim. Bu yüzden öldü diye çok gözyaşı da dökemedim. Şaşkındım kısaca, yıllarca sürdü bu şaşkınlık. Çoğu kez düşlerimde karşı karşıya gelirdik. O zaman ona epey sitem ederdim. İnsanın evladını böyle yüzüstü bırakıp gitmesinin hiç de başışlanı bir şey olmadığını söyler dururdum. Babam düşlerimde hiç yaşlanmadan, olduğu gibi kaldı. Altın çerçeveli gözlüklerinin arkasından, gülünce kenarları çok tatlı tatlı kırışan gözlerle baktı bana ve sitemlerime cevap vermedi.

Bilinçli olarak ya da içinden ancak öyle geldiği için çocuğunun insan olarak yetişmesi ve eğitilmesiyle belirli bir program içinde ilgilenen, tanıdığım tek babaydı o. Daha okul çağından çok önce okuma ve kitap sevgisi aşılamıştı bana. Dünyayı tanıtmak için eğlenceli yöntemler bulmuş, yabancı ülkelerin bayraklarını, haritadaki yerlerini oyunlarla öğretmişti çoğu kez. Nefis resimlerle süslü Almanca Grimm Kardeşlerin masal kitabı vardı evde. Ben resimlere bakarken, o da Türkçeleştirip anlatırdı masalları. Daha sonraki yıllarda Dede Korkut masallarını da okumamı salık vermişti. Babam için okunur okunmaz diye ayırım yoktu. İyi, kötüden ayırmayı bilmek için çok okumak gerekti sadece.

Daha sonraki yıllarda Alman Klasik ve Romantik yazarlarının şiir ve öykülerini, romanlarını tıpkı Grimm masalı anlatır gibi ilgi çekici biçimde anlatır, bu yazarların kişiliklerinden, yaşadıkları çağın özelliklerinden, insanların gündelik yaşamlarından, gelenek ve göreneklerinden uzun uzun söz ederdi. Geethe'nin Faust'unu da böyle akşamlardan birinde anlatmıştı ilk kez, sonraları babam yokken de Faust'un keçi derisi kaplı içi gravürlerle süslü bu baskısını sık sık elime alıp Almanca anlamasam da anlatılanları anımsayarak düş dünyasına dalmışımdır. Alman yazınından sonra özellikle Gogol, Puşkin ve Çehov'u sevdirmişti bana ve böylece azar azar dünya yazınına gündelik yaşamıma soktu. Daha sonraki yıllarda bir gece ben yattıktan sonra yanıma gelmiş, «Ayrın» öyküsünü ilk kez bana okumuştur. Bana en dokunan öykülerinden biridir Ayrın, böyle bir anısı olduğu için belki, belki de köylü çocuğun çaresizliğine duyduğum isyandan dolayı.

Babam, yazacaklarını uzun zaman kafasında planlar, evirip çevirir, kısa notlar alırdı. Böyle zamanlarda çok dalgın olur, yanında top patlasa duymazdı. Sonra günün birinde Hermes marka yazı makinasını aceleyle bazen dizine alır, bazen de yemek masasına koyup hızla yazmaya koyulurdu. Yazdıkları bitince de mutlaka okumak isterdi. Anneme, bana ya da dostlara okur, yazdıklarının dinleyeni nasıl etkilediğini merak eder, gözlerdi.

Aybaşında, maaşını alır almaz ilk iş Ulus'taki Akba kitabevine giderdi. Bu kitap bakma ve satın alma şenliğine arada sırada ben de katılırdım. Beni çocuk kitapları bölümüne salar, «Sen istediklerini seçe dur» diye kendi halime

bırakırdı. Sonra da seçtiğim kitapları gözden geçirir, işe yarayan ve yaramayanları ayırır, yine de çoğuna peki deyip alırdı. Babam o sırada yeni gelen Almanca kitap ve dergilerin hemen hepsini gözden geçirmiş olur, pek çoğunu da dayanamayıp alırdı. Bizim bu kitapçı serüvenimiz en azından bir iki saat sürerdi. Sonra ellerimiz kollarımız dolu, o zamanın en modern taşıt aracı trolleybüse binip Yenişehir, Karanfil sokaktaki çatı katına dönerdik.

Babam yolda yeni aldığı kitapların içine gömülür, çevresini silerdi bir kalemde. Bir ara Richard Katz adlı bir gezgin doğabilimcinin kitaplarına merak sarmıştı. Bu adam Afrika, Pasifik adaları, Güney Amerika ve Avustralya yerlilerinin yaşamlarını, toplum göreneklerini, bitki çeşitlerini, canlıları nefis fotoğraflarla süsleyen birkaç cilt kitap yazmıştı. Annem ve ben fotoğraflara, babam da kitapların tümüne yaman merak sarmıştık bir ara.

Babamla birlikte yaptığımız en zevkli işlerden biri de Devlet Konservatuvarına ya da o zamanki adıyla Tatbikat Sahnesi olan Halkevine gidip opera ve tiyatro provalarını izlemektir. Konservatuvarda babamı seven öğrencileri bana da ilgi gösterirler, onun dersi varsa benimle ilgilenirlerdi. 1940'ların ilk yarısında babam Devlet Tiyatro ve Operasını kurmakla görevli dünyaca ünlü sahne yönetmeni Prof. Carl Ebert'in çevirmeni ve yardımcısıydı. Aynı zamanda Tatbikat Sahnesinin dramaturgu ve Konservatuvarda da diksiyon öğretmeni idi. Tiyatro ve opera bölümleri ilk mezunlarını vermişlerdi. Öğrenciler birer profesyonel sanatçı gibi çalışmak zorundaydılar, seve seve, hattâ aşkla diyebileceğimiz bir toplu çalışma havası vardı o sıralarda. Babamın Türkçeye çevirdiği Sophokles'in Antigone'sinin belki bütün provalarını ve temsillerini izlemiştim. Böylesine klasik ve ağır bir oyun hiç de sıkıcı gelmemişti bana. Daha o zamandan operaya tutkum başlamıştı anlaşılan ki Mozart'ın Figaronun Düğünü operasını hiç bir şeye değişmezdim. Devlet Konservatuvarında her cumartesi verilen orkestra konserlerine de ailece giderdik. Annem de babam da alaturka müzik içinde yetiştikleri halde giderek bu konserlerden zevk duyduklarını söylerlerdi. Bense zaten o hava içinde büyüdüğüm için olsa gerek meslek olarak müziği seçtim ya da yaşadığım olaylar sonucu müziğe yöneldim.

Bütün bu anlattıklarım babamın bende bilerek ve istey-

rek yarattığı sanat sevgisi ve merakının sonucu olsa gerek. Gözlerimin önüne serdiği birbirinden çekici, canlı ve güzelliği dolu dünyalar daima sanattan kaynaklanırdı. Resim heykel, müzik, tiyatro ve yazın konularını öyle bir coşkuyla anlatır ve tanıtır ki farkında olmadan girerdi bilgiler insanın kafasına.

Ankara Devlet Konservatuvarını bitirenler ve öğrenciler 1945 İzmir Fuarında opera ve tiyatro temsilleri veriyorlardı. Fuardaki çeşitli pavyonların hazırlanış ve süslenmesiyle günün en tanınmış plastik sanatçıları da görevlendirilmişlerdi. Benim anımsadıklarım arasında Bedri Rahmi Eyüboğlu ve Zühtü Müridoğlu vardı. Halikarnas Balıkçısı'nı da o yaz İzmir'de tanımıştım. Fuarın bitiminde biz İstanbul'a döndük annemle. Babamsa Halikarnas Balıkçısı, Bedri ve Sabahattin Eyüboğlu ve anımsamadığım birkaç kişiyle ilk kez «Mavi Yoiculuk»a çıkmıştı. Döndüğünde anlata anlata bitirememişti o gezilerini.

O yıl Fuar sanatla dopdoluydu. Her akşam Açık hava Tiyatrosunda verilen temsiller tıka basa doluyordu. Bugünün gazino dinleyicisi o yıllarda opera ve tiyatro izleyicisiydi. Babamsa hem temsillerin en ufak ayrıntılarıyla uğraşıyor, hem de İzmir ve çevresini, insanlarını bir yazar gözüyle durmaksızın inceliyordu. İzmir serüveninin benim için en unutulmaz anısı Efesle ilgili. Babam Efes'i önceleri de gezmişti kuşkusuz. Zaten o yöreleri çok iyi bilirdi. Çirkince öyküsü okunduğunda o toprakları nasıl canı gibi sevdiği ve yörenin talihsizliğine nasıl yandığı anlaşılır.

Eski Yunan uygarlığı, Anadolu uygarlıkları, mitoloji, Anadolu toprağının yerel halk bilimini oluşturan ögeler, halk gelenekleriyle öyle içli dışlıydı ki, coşkusunu ve sevgisini benim gibi 7 - 8 yaşındaki küçük bir kıza bile yansıtmayı başarmış, serüvenini paylaşmıştı.

Efes'i birlikte gezdik. Grubumuz kalabalıktı, Alman hocalar da vardı sanırım, ama benim gözüm babamdan başka kimseyi görmüyordu. Efes, babamla benim birlikte yaşadığımız, binlerce yıl öncesinin yaşayan Efes kenti olmuştu o gün. Açık hava tiyatrosundan rıhtıma uzanan mermer caddeyi, şimdi denizin çoktan çekilip kupkuru bıraktığı rıhtımın eski durumunu ve buraya yavaş yavaş yelkenlileri, caddede dolaşan eski Efeslileri teker teker canlandırmıştı gözümün önünde babam. Agoranın dükkanlarında satılan malları, ki-

taplıkta okuyan gençleri, gimnazyumda spor yapan sağlıklı bedenleri görmüştüm sanki. Benim için tiyatrosu dolup taşan, insanları doğa ve sanatın güzelliğini bağdaştıran canlı, yaşayan bir kent yarattı. Hem de yaşam boyu unutamayacağım biçimde.

1946 yazında İstanbul'da Çengelköy'de, şimdi yıkılıp apartman yapılan, çok eski ama o ölçüde değerli tavan nakışları olan tipik bir Osmanlı yalısında kalıyorduk. İstanbul'a geldiğimizde genellikle anneannemin annesinin Suadiye'deki küçük evinde kalırdık. Babam 1946'da «vekâlet emrine» alınıp işsiz kalınca biraz da havayı yoklamak açısından İstanbul'da uzun kalmayı tasarlamış ve bu yalının iki odasını bir iki aylığına kiralamıştı. O yaz babamın en ağır kişisel sorunlarının sırtında yük olmaya başladığı yazdır. Marko Paşa hazırlıkları orada başlamıştır. Zor günlerdir kuşkusuz, ama en azından bana bu zorlukları hiç yansıtmamıştır. Tam tersine yine benim yetişmemle ilgilenmiş, yüzmeyi, kürek çekmeyi ve balık tutmayı hep o bir, iki ay içinde öğretmiştir bana.

O yaz bana insanları tanıtmayı da amaç edinmişti sanki. Balıkçılarla kurduğu dostluğa beni de katar, iskeledeki yarı Rum, yarı Türk balıkçı kahvesinde onlarla sohbet ederken beni yanından ayırmazdı. Yalıdaki öteki kiracı Cemil adında bir alkolikti. Cemil beyle sabahları ayıkken uzun uzun yarenlik eder, adamın içmediği zaman ne denli ilgi çekici bir tip olduğunu bana anlatmak isterdi sanki. Yine o yaz Asaf Halet Çelebi, Bedri Rahmi ve Eren Eyüboğlu, Cincozlar, Halet Çambel ve Nail V. ile sık sık görüşmüştük.

1946 - 47 kışı babamın İstanbul - Ankara arasında telaşlı gidip gelmeleri, Marko Paşa'nın önceleri büyük bir patlamayla olağanüstü başarıyla satış yapması, polis ve siyasal iktidarın baskısıyla giderek çalışamaz duruma gelmesiyle geçti. İlk önceleri kendinden çok emin olan babam işler kötüye gitmeye başlayınca eski neşesini yitirdi. Hele davalar üstüste yığılmaya başlayınca neredeyse on yaş çöktü. 1947 yazını Paşakapısı cezaevinde geçirdi. Biz annemle bir süre Moda'da Zekeriye Sertel'in evinde konuk kaldık. Haftada bir cezaevine babamı görmeye gidiyorduk. O daha çıkmadan benim okulumun açılması nedeniyle annemle Ankara'ya döndük. Onu son kez kamyonuyla Ankara'dan İstanbul'a döner-

ken gördüm. Önce de söylediğim gibi hiç de dönüşü olmayan bir yolculuğa çıkacağını düşünmemiştim.

Gerçekten babamın ölümünden sonra olup bitenleri anımsamak istemiyorum. Hele anlatmak hiç. Övünç payı bile çıkarabilirdik oysa. Onunla selamlaşanlar bile bu yolu tuttuk-tan sonra.

Bunu düşünmedim. Acılarıyla, güçlükleriyle bizim yaşamımızdı söz konusu olan, annemle benim. Çok sevdiğimiz bir insanı, daha da sevdirdiler bize çektirdikleriyle. Her an, her yerde yanımızda olmasını sağladılar. Hiç unutmamamızı...

Ama son aylarda çıkan bir kitap, «Sabahattin Ali Olayı», susmanın, kimi kişilere, gerçekleri çarpıtmak, kara çalmak fırsatını verdiğini gösterdi. Bu nedenle, Sabahattin Ali'nin anısına armağan edilen bu kitapta bir iki söz söylemek gereğini duyuyorum.

Evimize gazetecilerin geldiği o günden sonra uzun yıllar sürecek bir karabasan dönemi başladı bizler için. Komünistin karısı ve kızı olarak bizi hiç yalnız bırakmayan, peşimizde gezen emniyet görevlilerimiz vardı artık. Konservatuvar sınavını kazanıp parasız yatılı olarak piyano bölümünde okumaya başladım. Büyük şanstı bizim için. Annem evde kendi kendine on parmak daktilo öğrenip iş arıyor. Dikiş dikiyor bir süre, Samet Ağaoğlu onu işe yerleştiriyor sonunda. Bir ay sonra 25 kişilik bir tensikat yapılıyor, annem de bunların arasında. Sonradan yine Samet Ağaoğlu'nun yardımıyla İstatistik Genel Müdürlüğüne giriyor.

Ben 12 yaşındayım. Dünyadaki ilk anadan doğma marksist olarak bir «hilkat garibesi» sayılmam gerek. O zamanlar, komünistliğin henüz kalıtım yoluyla babadan çocuğa geçmediği bilinmiyordu! Bu nedenle benim her gittiğim yerde çevreme kızıl tohumlar ektiğim, bu mikrobu sürekli taşıdığım sanılıyordu. Emniyet görevlileri çeşitli kılıklara girerek ne gibi zararlı yayınlar okuduğumu saptamak için yatakhane dolaplarımı arar, benimle aynı masada yemek yiyen arkadaşlarımı da arada bir sorguya çekerek tedirgin etmeyi kutsal bir görev bilirlerdi. Bacak kadar çocuktum, ama yaşını başını almış, memuriyetin üst katlarına çıkmış çok büyüğümü basbaya korkutuyordum. Önemli bir kişi olsam

gerekti, olumsuz da olsa böyle yakın ilgi görmek bana çarpık bir gurur vermiyor değildi.

Böylece kimi çok yakın dostun desteği, kiminin tekmesi, kiminin yakınlığı, kiminin korkaklığıyla bugüne geldik. Bana ve anneme hiç gocunmadan yardım elini uzatan, babamın yokluğunu biraz olsun hafifleten dostlar saymakla bitmez. Hele Zekeriya Sertel ve Sabiha hanım, Müzehher ve Vala Nurettin, Halet Çambel ve Nail V. beni İstanbul'daki evlerinde evlat gibi bağırlarına basmışlardı. Ankaralı dostlar arasında annemi ve beni hiç yalnız bırakmayanlar vardı.

Bu arada önemli bir noktaya değinmek istiyorum. Sabahattin Ali 1948'de öldü. Son kitabı Sırça Köşk 1947'de Remzi Kitabevi tarafından yayınlandı. Ekim 1965'e kadar Sabahattin Ali'nin Türkiye'de hiç bir kitabı basılmadı.

1965 yılında Varlık Yayınevi "Değirmen Dağlar ve Rüzgâr"la başlayarak bütün kitaplarını yayımladı. 1972'de Bilgi Yayınevi "Kuyucaklı Yusuf"la başlayan yeni bir Sabahattin Ali dizisi çıkarmaya başladı. Bu dizinin son kitabı basılmadı.

Sabahattin Ali'ye «sahip çıkma» yarışmasına katılanlar az değil! Bu yarışmacılar çoğunlukla 1965'den sonra böyle bir yazarımız olduğunu öğrenenlerle Sabahattin Ali'yle ailesine özel nedenlerle pek sempati duymayanlardır. 1948 ile 1965 yılları arasında Sabahattin Ali'ye ve ailesine kim sahip çıkmıştır acaba?

Sokakta Aliye Ali ile karşılaşınca cin çarpmış gibi başını çeviren, kaldırım değiştirenler mi? Onu raslantıyla alındığı işten, kimliği belli olur olmaz yapılan bir «tensikat» ile çıkartanlar mı? Sabahattin Ali'yi en yakından tanıyan kişi olduğunu her yerde durmadan tekrarladığı halde, kızını ancak bundan birkaç yıl önce, o da rastlantıyla görünce, ilk söz olarak «Sizin soyadınız Âli değildir. Alı'dır» diye bilmişlik taslayanlar mı?

Bu soyadı konusunda benim de bir bildiğim var. Çünkü bu soyadı, en azından, benim doğduğumdan beri kullandığım bir soyadı. Başkaları bu adı yanlış yazıp söylüyorlarsa ne yapayım! Şimdiki soyadımı da Laslo değil, Lazlo diye okuyup yazmakta ısrar edenler olduğu gibi. Benim nüfus kaydında soyadı hanesinde Şenyuva yazar. Babamın kardeşleri ve annesi bu soyadını almışlar, ama babam baba adını kul-

lanmayı yeğlemiş ve Şenyuva'yı sonradan sildirmiş. Ayvalık'taki nüfus kütüğümde «Ali» olarak kayıt var. «Ali» ise «Ali diye soyadı olmaz, öz isimler kullanmak soyadı kanununa aykırıdır» diyen nüfus memurunu yatıştırmak için babamın yaptığı bir özveri sonucu ortaya çıkmıştır.

Sabahattin Ali'nin şık giyinmesi, Karpiç lokantasında yemek yemesi, o dönemin ileri gelen devlet adamlarıyla senli benli konuşması, her sınıftan insanla ilgilenip, dost olması nedense kimilerine pek batmış. Sanatçı olsun olmasın kimin yaşamını şöyle bir eşleyecek olsanız, kimbilir neler çıkar neler. Hem öyle şık giyinip, Karpiç'te yemek yemek, güzel kadınlara hayran kalmak kadar masum olmayan huy-lar da bulunabilir herkeste istenirse.

Sanatçı eseriyle, ardında bıraktıklarıyla yargılanır. Üstelik Sabahattin Ali, 41 yıllık yaşamı süresince bildiğim ve yakınlarından duyduğum kadarıyla bir Allah'ın kuluna zarar vermeden, tam tersine yoluna çıkan her insana bir şeyler verme çabasıyla yaşadı. İnsan sevgisiyle doluydu. İyi giyinmeyi, temiz ve nitelikli şeyleri severdi o kadar. Bu arada ailesini hiç unutmadı. Yaşamının sonuna dek annesinin ve kardeşlerinin sorunlarına eğildi. Hattâ kardeşi Fikret'i son gördüğünde şunları söylemiş: «Fikret benim kalbim iyi değil, babamın rahatsızlığı bende de kendini gösteriyor anlaşılan. Şu sıralarda çok sıkıntıdayım, polis peşimde, eğer bir gün anneme para yollayamazsam bil ki hayatta değilim.»

Evet, evimizde doğru dürüst eşya yoktu belki, ama iyi yaşadık, sevgiy'e, kitaplarımız, sanat sevgimiz ve coşkumuzla, insanlara yaklaşımımızla, iyi yaşadık. Hâlâ da anısıyla mutluluk duyuyoruz.

Kemal Bayram Çukurkavaklı, benimle de gelip konuşmak istedi. Olumlu karşıladım, konuştuk. Kitabı okuduktan sonra güleyim mi, ağlayayım mı bilemedim. Çünkü konuşulan kişilerin bir bölümü çok ilginç ve yararlı olabilecek bilgiler verirken, bir bölümü olmadık suçlamalar, yalan yanlış bilgiler ve bol bol kendi kendilerini övmelerle balonu sönmüş benliklerini tatmin etmişler. İyi, güzel. Kişinin, kişisel saplantıları olabilir, ama bu saplantıları, beyaz sayfalar üzerinde basılı görünce vicdanları erinç duyabilecek mi acaba?

Birisi, Sabahattin Ali'nin yakın ilişkiye girdiği kişi'ler arasında beyaz kadın ticareti yapanlar, komünistliğe özen-

miş müflis paşazadeler, esrar, eroin tüccarları, eski kerane kabadayıları, polisle kesin işbirliğine girmiş parti kaçakları, legal marksizmin şampiyonluğunu yapan sahte militanlar v.b... (liste uzayıp gidiyor) bulunduğunu ileri sürüyor. Bence bunları dedikodu düzeyinden çıkarıp korkusuzca ve mertçe açıklaması gerekir yazanın, üstelik belgeleriyle açıklasın bu ilişkileri. Dürüstlük bunu gerektirir.

Bir başkası «Marko Paşa'yı ben çıkardım» diyor. Herkes bilirmiş bunu, Sabahattin Ali o sırada sokaktan geçiyormuş herhalde, «Gel, sen de bir yazı yaz» demişler, o da «Peki» demiş! Vay, vay, vay!

Aynı kişi şöyle devam ediyor: «Sabahattin'i MİT öldürtmedi. Kişisel kusurlarının sonucu olan başına gelenler. Devletin yetkili organlarının bir kişiyi öldürtmek için tuzak kuracağına inanmıyorum ben. Yazdıkları için devlet bir adamı niye öldürsün? Beni neden öldürtmedi?» diye soruyor yazar. Bence bunun cevabını yine en iyi kendisi verebilir!

Bir de kırk yılın başı cline yazma fırsatı geçen, beklenmedik bir anda önem kazandığını sanan kişilerin bu fırsatı sonuna dek kullanma ve içini iyice dökme olanağını buldukları görülüyor. Bunlara diyeceğim şu: Ölmüş gitmiş kişilerin ardından ileri geri konuşmak çok kolay olmakla birlikte, vicdanî sorumluluğu ağır olan bir iş. Ölmüş kişi, dirilip kendi hakkında söylenen yalanlara cevap veremez, verebilse bile belki de tenezzül etmez. Ama ölmüş kişinin karısına, kızına da gerçekte ilgisi olmayan birtakım kusurlar, yalanlar yakıştırmalarını doğrusu bağışlamak güç.

Bugüne dek S. Ali için yazıldı çizildi. Eleştirenler, verenler, yüceltenler oldu. Bu yazıların çoğu yazın dünyasında isim yapmış kişiler tarafından yazılmış ve sanatçının kişiliğine gölge düşürmeyecek türden yazılardı. Bana hiç bir şekilde cevap vermek düşmezdi. Oysa «Sabahattin Ali Olayı» kitabında göze çarpan bazı önemli yanlışlar düzeltilmeliydi, kanımca. Bir sanatçının yaşamının en ince ayrıntısına kadar incelenmesi, sanatı ve yaşamı arasındaki bağların açıklığa kavuşturulması doğaldır ve gereklidir. Bu incelemeler bilimsel oldukları sürece saygıyla susarım, ama sanatçıyı çok az tanıyanların yalan yanlış anımsadıkları birtakım olayların gelecek kuşaklara birer belge olarak kalmasına karşıyım. Alan bomboş değil. Doğruyu bilen ve anımsayan, belgelere dayanarak anımsayan en yakınları var hayatta.

ARKADAŞIM SABAHATTİN ALİ

Melahat TOGAR

Bir 1928 günü idi. Küçük bir öğrenci grubu, Sirkeçiden yola çıkan trenle Avrupa'ya gidiyordu: Çeşitli dallarda öğrenim yapmak üzere devlet tarafından Almanya'ya gönderilen bu grubun içinde Sabahattin Ali de vardı.

İkimiz de aynı sınavdan geçmiştik. Atatürk, yabancı dil öğretmeni yetiştirsinler diye, öğretmen okullarını bitirenler arasından, sınavla 15 öğrenci seçilmesini istemişti. Bunlardan beşi İngiltere'ye, beşi Almanya'ya, beşi de Fransa'ya gidecekti.

Biz, bir sınıf arkadaşım, ben, Sabahattin Ali, Osman Faruk (Soyadını bilmiyorum. Sonradan Milli Eğitim Müsteşarı oldu), Ömer Lütfü (Bursa Lisesi Almanca öğretmeni) Almanya'ya ayrılmıştık.

S. Ali ile tanışmamız işte bu yolculukta oldu. İlk bakışta ötekilerden ayrılıyordu: Hareketli, şakacı, konuşkan, sempatik bir genç. Sınırları geçtikçe, istasyonlarda durdukça, bütün gördüklerini ilgi ile izliyor, sanki her şeyi, hiç çıkmamacasına belleğine yerleştirmek istiyordu. Bunu sonradan, beraber geziler yaparken de saptadım: S. Ali çok iyi bir gözlemci idi.

Yol arkadaşlarımız Berlin yakınındaki tarihi Potsdam kentine yerleştiler, orada, bugünkü Goethe enstitülerinin eski şekli olan Deutsches Institut Für Ausländer'de Almanca öğreneceklerdi. Ben ise, o zamanki Berlin sefirimiz rahmetli Kemallettin Sami Paşanın önerisi ile, Potsdam'a otobüsle 7-8 da-

kika uzaklıkta Hermanns Werder'deki Internat'a (yatılı okul) yerleştim. İlk günler çok zor gelmişti. Protestan Diakonissen - Schwester'lerin yönettiği bu okulda ilk günler, yalnızlığa, yabancılığa ve Almanca bilmemekten doğan zorluklara dayanamayacağım sanıyordum.

Okul binası, 80 öğrencisi ile içinde yaşadığımız pansiyon, kilise, Schwesterlerin yatıp kalktığı yer ve diğerleri, Havel nehri üzerine uzanan güzel bir yarımada üzerine kurulmuştu. Potsdam; Berlin ya da daha uzak kentlerde oturan zengin ailelerin kızları burada yatılı okuyor, Schwesterlerin yönetiminde iyi bir terbiye görüyorlardı. Okul ücreti yüksekti. O zamanki adı ile Maarif Vekaleti'nin bana gönderdiği paranın hemen tümü okula ve okuldaki masraflara gidiyor, elime harçlık için pek az para kalıyordu.

Okulda yabancı ve ayrı dinden olan yalnız ben vardım.

Sabahattin Ali, Baş Schwesterden izin almıştı: Cumartesi-leri ziyaretime geliyordu. Buna çok seviniyordum. Bol bol Türkçe konuşuyor, yurt hasretini gidermeye çalışıyorduk. Koltuğunun altında, her zaman kitaplar vardı ve çoğu defa kalın bir sözlük. Daha Almancayı adamakıllı sökmeden, Alman edebiyatı ve dolaylı yoldan -Almanca üzerinden- Rus edebiyatına dalmıştı. Durmadan okuyordu. Koltuğunun altındaki kitapları ile kurstaki arkadaşların alay konusu olmuştu. Ama bunlara hiç aldırmaz, alayların üzerinde bile durmazdı.

Beni de okumaya teşvik ediyordu. "Utaniyor musun? şunu kesinlikle okuman gerek," diye beni durmadan uyarırdı.

Geldiğini görenler, "Senin sevimli Türk geldi" diye bana haber verirlerdi. Gerçekten açık, aydınlık bir yüzü, gülümse-mesi ile karşındakini kazanan bir hali vardı.

Adanın çevresinde tur atardık. Gittiğimiz kış, çok soğuk bir kış olmuştu. Nehir dondu. Potsdam'a kadar yürüyerek gidip gelebiliyorduk.

Bu gezintilerde bana içini döküyordu. Dertli idi. Bir kıza delice tutulmuş, karşılık görmemişti. Gönül yarasının sızıları sürüp gidiyor olmalı idi ki, içini dökmekten, hep onun sözünü etmekten kendini alamıyordu.

Heyecanla, çabuk çabuk konuşarak anlatır, anlatırdı. Tanımadığım bir çok kişileri, ondan dinleye dinleye, adamakıllı öğrenmiş, tanı mıştım. O sırada, bu eski dostları - ki bunların arasında gönlünü kaptırdığı güzel de vardı - için yazmış olduğu Terkib-i - Bend'i eski harflerle yazarak bana armağan

etti. (Bunu hâlâ değerli bir anı olarak saklamaktayım.)

S. Ali bende iyi bir dinleyici bulmuştu, herhalde onun için üstüme düşüyordu.

Sonra sonra, yazdığı öyküleri getirip okumaya başladı. Böylece, onun güzel öykülerinin ilk okuyucusu ben oldum. Fikrimi almak istiyor, soruyor, soruyordu. Ben ise yaradılışım ve o güne kadar aldığım terbiye gereği, daha çok romantizme kaçan öykülerini beğeniyor, tüm acemiliğimle, çok gerçekçi yerleri, o zaman için açık bulduğum sözcükleri eleştirmeye kalkıyordum.

Böyle gezip konuşurken gözünden ve kulağından hiç bir şey kaçmazdı. “Bak, duyuyor musun” diyordu bir gün, “kuru karın ayaklarımızın altında çıkardığı sesi?”

Sonra onlar Potsdam’daki dil kursunu bitirdiler. Herkes yerine yerleşti. Gittiği okuldan seyrek olarak mektup alıyordum. Herhalde kendini bütünü ile kitaplarına vermiş olmalı idi. Almancasını, dünyanın en büyük yazarlarının güzel dili ile besleyerek, bu kısa süre için inanılmayacak kadar ilerletmişti.

Kimi gece sabaha kadar gözünü kırpmadığını şu, ya da bu eseri okuduğunu söylerdi. Kitaplara karşı doymaz bir açlığı vardı.

Bir gün, Sabahattin’in geri çağırıldığını öğrendim. Almanya’ya gideli, sanırım 1,5 yıl olmuştu. Yoksa bir ay daha mı fazla? Bilemiyorum. Okuduğu okulda Alman arkadaşlarına komünist düşünceler aşıliyormuş, dediler. Okul idaresi ile çatışmış. Almanlar onu istememişler? Benim kulağıma böyle geldi. Aslını kendinden öğrenemedim. Palas pandıras yurda dönmüş olmalı idi. Çok üzüldüm.

Yıllar geçti. Evlenmiş olarak yurda döndüm. Kocam da S. Ali’nin arkadaşı idi. Potsdam’da kurslara beraber gitmişlerdi. Kadıköy’ünde oturuyorduk.

1941 - 42 yıllarında yayınlanmaya başlayan “Tercüme” dergisi onu yeniden bulmamın nedeni oldu. İstanbul’a gelişinde bizi aradı ve konuğumuz oldu. Aramızda onun vakitsiz ölümüne dek sürecek güçlü bir arkadaşlık kurduk. Fikirlerimiz uyuşmasa da birbirimizi saygı ile dinler, tartışmalar yapardık. Böyle akşamlarda vaktin nasıl geçtiğini bilmez, çoğunlukla gece yarısından sonra yatmaya giderdik. Bu hep böyle sürüp gitti. İstanbul’a geldiği zaman bizim konuğumuz oluyordu.

Bu konuşmalarda en çok sesi duyulan, kuşkusuz S. Ali

idi. Sözlerine şaka ve alay da katarak konuşur, konuşurdu.

Onun bu "çok ve çabuk" konuşması, kanımca kafasının hızlı çalışmasından geliyordu. Fikirler sanki önünden uçuşuyor, o da onları yakalamak için atılıyordu. Son derece zeki bir insandı. Hep verme çabasında idi. Alacağını büyük fikir ustalarından bol bol almıştı ve almakta devam ediyordu.

Bize yaşamından söz etti. Evlenmişti. Mutlu gözüküyordu. "Bir kızım var," diye anlattı, "adını Filiz koydum. Büyüdüğü yaşlandığı zaman nasıl olacak bilmem, ama şimdilik bu ad hoşuma gidiyor."

Tercüme Bürosu kadrosunda yer almıştı. Hasan Âli Yücel'in Milli Eğitim Bakanı olarak klasikler tercümesi işini bütün ciddiyeti ile ele aldığı o güzel dönemi yaşıyorduk. Yurdun güçlü kalemelerini, dil bilenleri, ozan ve fikir adamlarını çevresine toplamıştı. Kurul toplantılarına katılıyor, çeviri problemleri ile yakından ilgileniyor, kurul çalışmalarının başarılı sonuçlar almasını sağlamaya çaba harcıyordu.. Bu ara Sabahattin'in de değerli bazı çevirileri yayınlandı: Rainer Maria Rilke'den, E.T.A. Hoffmann'dan, Peter Schlihmil'den.. Heinrich von Kleist'in öykülerinden "St. Domingo'da Bir Nişanlanma" ve benim şimdi hatırlayamadığım daha birçok çeviriler.

Tercüme bürosundaki işine son verildikten sonra da, Fontamara çevirisi yayınlandı..

Tercüme Bürosunda çalıştığı dönemdi. Bir akşam birlikte Moda Deniz Kulübüne gittik, Münir Nurettin'in konserini dinledik. Beni orada rahmetli Adalet Cimcoz'a takdim etti. Onu da, beni de öven sözlerle..

Çok güzel akşamlar geçirdik beraberce, ilginç söyleşiler içinde. Kocamla daha çok toplumun düzeni ya da düzensizliği üzerine konuşuyordu, sonra benimle edebiyat üzerine. Bana çok takılırdı: "falani da okumadın mı? Filani da tanımıyor musun?" Mitolojiyi de iyi bilirdi, hiç unutmam bir kez, "Sen Ajax'ın kim olduğunu bilmiyor musun? Yazıklar olsun" diye benimle alay etmişti.

Çok okumuş, çok öğrenmiş, kendini olağanüstü bir çaba ile en güzel şekilde yetiştirmişti.

Bilgisiz, değersiz, sözde bilim adamlarına kızıyor, her fırsatta onları bozmaktan zevk alıyordu. Sanırım öğrenimini yarıda bırakmış olmak kalbinde derin ve onulmaz bir yara açmıştı. Diplomayı almakla, yetiştikleri kolu tekellerinde tut-

tuklarını sanan, titri olmayanları hor gören birçok yarı kül-türlüyü ince alaylarına hedef alırdı. Kimi profesörü, hattâ sonradan sefirlik payesine ulaşmış kimi değersiz kişiyi bu alayları ile kendisine düşman etmiş oldu. Sağlığında onun ka-leminden, dilinden korkup titreyenlerden kimileri ölümünden sonra yazdıkları yalan ve kara çalan yazılarla ondan öç al-maya kalktılar. Bu küçülmüş kişiler..

Yine bir gün, Bahariye'deki evimizde konuktu, "Bak, Me-sut," demişti, "bu, size son gelişim! Bundan böyle benimle ar-kadaş olman, sana zarar getirebilir. (O sırada kocam, Haliç'te, Camialtı tersanesinde müdürdü.) Onun için, size Allahaismar-ladık demeye geldim."

Kamyon işinden söz etti. Sanırım nakliye işleri yaparak ailesinin yaşamını sürdürmek istiyordu.

Karı koca çok üzülmüştük. O, yine şakalar yapıyor, yine benim bilgisizliğimle alay ediyordu.

Bir daha onu göremedik. Bir haber de alamadık.

Amerika'dan döndüğümüzde gazeteler cinayet haberleri ile dolu idi. Bir kiralık katil, elindeki sopa ile - bir yılanın başını ezer gibi - o değerli başa arkadan vura vura onu öl-dürmüştü.

Gözlerimden yaşlar boşanırken okuyordum Elindeki ki-tabı bir yana, gözlüğü bir yana fırlamıştı. Zavallı Sabahattin, ölümün böyle mi olacaktı?

Ne kendisine, ne de başkalarına fenalığı dokunmuş bir insanı böyle acımasızca ve kahpece öldüren bu yaratık - insan demeye dilim varmıyor - acaba hâlâ yaşıyor mu? Acaba ra-hat bir nefes alabiliyor mu?

Evet, sevgili Filiz, "Bana babamı anlat!" demiştin. "Onun hakkında ne biliyorsan yaz! Öğrenmek istiyorum!". İşte uzun uzun yazdım..

Bende mektupları vardı. Çok güzel yazılmış mektuplar. Birkaç şiir, Alman edebiyatından seçtiği bazı şiirler (klasik-lerden), şiir parçaları. Bunları ne yazık ki kayıp etmişim. Ne güzel olurdu, bu yazıma onları ekliyebilseydim.

Sözlerimi bitirmeden onunla ilgili bir kaç anektodu ekle-mek isterim

Bir gün kendisine, "Sen Goethe'ye benziyorsun!" demiş-tim. "Her önüne gelene âşık oluyor, sonra bir eser vererek bu aşkın içinden sıyrılıp çıkıyorsun!" Goethe'ye benzetilmek ho-şuna gitmişti: "Aman bunu her yerde söyle kuzum!" demişti.

Almanya'dan yeni döndüğüm sırada ona sormuştum: "Türkçemi ilerletmek istiyorum, ne yapayım?" "Türkçede iyi yazan, kalburüstü yazarları dikkatle ve tekrar tekrar oku!" cevabını verdi.

Bunu, gerçekten, kendime ilke belledim.

Onun aracılığı ile, Alman klasiklerinden bir büyük ozanın tek düzyazı yapıyı "Hyperion"un çevirisi bana, bu tecrübesiz hevesliye verilecekti. Başından 30 sayfa kadar çevirip örnek olarak Ankara'ya göndermem istendi. O sıralarda dilimizi arılaştırmak, Arapça ve Farsça sözcükler yerine öz Türkçe sözcükler kullanmak, tüm yazar ve ozanların kendilerine görev saydıkları bir konu idi. İlk 30 sayfayı büyük bir çaba harcayarak dilimize çevirmiştim. Bu arada diline de, Türkçe bakırından ayrı bir önem vermiştim. Yazıyı önce Sabahattin'e gönderdim. Birkaç gün içinde cevap aldım. Büyük bir incelikle, önce beğendiği pasajları işaret ediyor, sonra da kimi sözcüklerin altını çizerek, "öz Türkçecilikte bu kadar ileri gitme! Durmuş oturmuş kelimeleri kullan!" diyordu.

Onun sözünü tutarak yeni bir çalışma yaptım. Çevirinin kabul edildi. Böylece onun yardımı ile çeviri alanına ilk adımı atmış oldum. Ona çok şey borçluyum.

Moda Deniz Kulübünde yemek yiyorduk. "Yine âşıkım, Mesut," dedi birdenbire. Arkasından ne çıkacak diye merakla yüzüne bakıyorduk. "Bu kez, karıma!" dedi, "ona yeniden âşığım!". Ne kadar hoşuma gitmişti.

Sonra aile mutluluğundan söz etti. Büyük bir incelikle - bizim çocuksuz olduğumuzu düşünerek - kızından değil, yalnız karısından konuştu, hep onu övdü.

Bir gün de kar gibi beyaz olmuş saçlarına bakarak, "Sen artık yaşlı oldun bu beyaz saçlarla" dedim. "Aman, onlara dokunma" dedi, "benim en büyük süksem bu beyaz saçlarım" Şirin şirin gülüyordu.

İşte Filiz, benden bu kadar! Türk edebiyatında, öyküleri ve romanları ile çığır açmış olan babanın sanat alanındaki yeri, son yıllarda yetkili kişiler tarafından yeterince belirtildi. Bu arada, Asım Bezirci'nin değerli çalışmalarını vurgulamak isterim. Benim yazım, belki ancak onun kişiliği ve karakterinin kimi yönlerini göstermek bakımından faydalı olabilir.

Babanla övünebilirsin kızım! O, iyi bir arkadaşı, vefalı bir aile babası, yurdunu ve halkını - genellikle insanları - seven bir kişi idi. Her zaman yoksulların, ezilmiş ve itilmiş olan-

ların, haksızlığa uğramış olanların yanında idi. Düşündüklerini cesaretle, düpedüz - çoğu zaman - pek iğneli şekilde söylemesini biliyordu.

En verimli çağında onu kaybettik. Kendisini her zaman saygı, sevgi ve minnetle anacağım.

KİŞİSEL ANILAR

Niyazi BERKES

1976 yılında **Cumhuriyet**'te çıkan bir yazısında Aziz Nesin, Sabahattin Ali'yi tanıyanların suskunluğundan yakınıyordu. Onu tanıyanlar listesine benim adımı da koymayı hatırlanıştı. İlk önce onun bu çağırısına uyanlar çıkmayabilir, kapıyı ben açayım diye düşünmüştüm. Anılarını yazacak daha yakında, daha önde kişiler olduğu halde böyle bir atılganlık göstermek bana, daha sonra, yersiz güzüktü. Başkalarının yazdıkları çıkmaya başlayınca ben de gönderirim diye düşündümdü. Bildiğime göre bu çağırısıya uyan çıkmadı şimdiye dek. Sonra, acaba başkaları da benim gibi mi düşündü de bu böyle oldu diye içime dert oldu. Her neyse, o zaman yazıp da gönderemediğim yazı işte bu.

Okuyacaklarınız onun benim bildiğim yanlarının ancak bir damlası olabilir. Çünkü onun bütün yaşamı boyunca, her yanı ile tanıdığımı söyleyemem. Aziz Nesin'in de belirttiği gibi onun gereğinden geniş bir tanıdık alanı vardı. Ben buna "tanıdık çevresi" demiyorum, çünkü Sabahattin'in kendi çevresi dışındaki çok geniş tanıdık alanının içine onu sevmiyen, onun aleyhinde konuşan ve çalışan çok kişi girer. Bunların çoğunu tanımıyorum, fakat evinde, yanında görüp de tanıdıklarım var. O cıvıl cıvıl, canlılık dolu adam kimseden kaçmaz, kimseden gizlenmez, içi olduğu gibi dışına çevrili bir kişi olduğu için o kadar çok geniş bir tanıdık alanı olan bir kişi olmuştu. Her kişiyi kendisi gibi saf bir insan sayması yüzünden

çok kötülöklere uğradı. Kendisi de bundan bir zevk mi alıyordu, diye düşündüğüm olmuştur.

Sabahattin, kişilik mizacı bakımından tam benim zıddımdı. Öyle olduğu halde o, benim çok sevdiğim birkaç kişiden biri olmuştur. Kimi yanlarını yadırgardım. Sırf benim kendi mizacıma uymadığından değil. Belki onu o denli çekici buluşum, kendimde bulunmayan yanları onda görmemden ileri geliyordu.

Aziz Nesin onu tanıyanların çekinmeden yazmalarını salık veriyordu. Doğrusu da bu. Onun için yazacağım şeyler ne bir romantikleştirme ne de bir yerme olacak. Hele bir sanat, edebiyat değerlendirmesi hiç değil bu yazdıklarım. Sadece kişisel anı. Hoşgörörlüğü kafa yapısının bir özelliğı olan pek az kişi gördüm onun kadar. Ta başta belki sizi irkiltecek diğer iki yanını söyleyeceğim, ama bunu âdi anlamda almayacaksınız. Çoğu yaratıcı kişide olduğu gibi onda da birbirine zıt iki yan vardı. Biri deliliğı, diğeri akıllılığı. Kimi kişilerin onun için deli dediğini sanırım kendisi de bilirdi. Öyle sanılmak sanırım hoşuna bile gidiyordu.

Yanlış anlamayın. Onun deliliğı herkesin aklına gelen deliliklerden değil. Kendini aşan insanlara özgü deliliklerden. İyilik, içtenlik, insanlık deliliklerinden. Çocuklardaki delilikler türünden. Sabahattin ak saçlı, altın gözlüklü, iyi giyimli bir efendi kılığına girmiş bir çocuk insandı. Bizim için akıllıca olan yan, sanki, deliliklerinin üstüne takılmış bir makyajdı onda. Onun delilikleri kişileri kötölükten, aptallıktan, sinsilikten arıtan bir delilikti. Yaşamımızda daha böyle çok deliler olsa keşke ve akıllı görünen insanların şerlerinden uzak kalabilsek.

Onun bu yanının karşısında bir de ağırbaşlı, bilgili, zeki ve anlayışlı bir Sabahattin Ali yaşardı. Güröltücü, farfara देनेcek kadar oynak olan bu adamın aynı zamanda bir filozof kadar ağırbaşlı yanlarını çok gördüm. Geceleri yalnızlığa çekilip çoğumuzun öğrenmeye tenezzöl bile etmediğı şeyleri dikkatle okuduğunu çok gördüm. Evine, yanına her saatte gidelebilirdi; hiç birimizin telefonu yoktu. Geç vakitlere kadar Almanca doğa, bitki, hayvan dünyalarının nefis baskılı kitaplarını okumaya verirdi kendini. Psikoloji, felsefe klasikleri, hele edebiyat. Özellikle roman. Avrupa ve Amerika'nın çeşitli ölkelerindeki romancılarını bizde onun kadar bilenine raslamadım. Çok kez olduğu gibi kendini sadece Fransız romancı-

larına, ya da Amerikan, Rus, İngiliz romancılarına hapsetmezdi. Bizde hiç tanınmamış olan, hattâ onun kendi roman türüne aykırı yazarlığı olan dünya yazarlarını tanıma alanı da o kadar genişti.

Öyle olduğu halde Sabahattin bildiklerini, öğrendiklerini bilgiçlik diye satanlardan değildi. Onun belki en temelli özelliği snob'luga hiç tahammülü olmaması. Öylesine dayanamaz, yüklenirdi. Böyle sahnelerine ben bayılırdım, ona uğrayanlar ona düşman olurlardı. Ne bileyim, o sanki başka bir toplumdan aramıza düşmüş, sıradan olmayan, kendine özgü. çok kimsesece "acaip" bir insandı. Onun için "akıllılar" toplumunda o "deli" sayılabilirdi. Şaşılacak şey değil.

İlk kez ne zaman, nerede tanıdım onu? İlk tanışmamız, o zaman adı "darülfünun" olan üniversitede oldu. İstanbul'da. O zaman bu ülkede yalnız bir tane üniversite vardı. Ben o zaman orada felsefe öğrenimimi yeni bitirmiştım. 45 ya da 46 yıl önce. Konuşmalarından anladığıma göre Almanya'dan yeni gelmiş, Aydın'da Almanca öğretmeni. Tanıdıkları olduğundan sık sık gelir, piposu ve elinden düşürmediği kitabı ile önüne gelenle bir konuşma fırtınası başlatırdı. Bu dediğim yaz tatili. Ben de henüz bir baltaya sap olmadığım için ora'larda bulunuyordum. Hemen bütün dikkatimi üstüne çekti. Çok çabuk ve esprili konuşan hafif peltek bir sesi vardı. Yalnız ben değil, hiç birimiz onunla konuşamazdık. Biz bir şey söyleyene kadar o yüz şey söylerdi. Onun için hep o söyler, biz dinler, söylediklerinden hoşlanmaktan ileri gelen bir duygu ile gülerdik. Dikkatimi çeken bir yanı da hiç insan yabaniliği olmaması. Onunla beş dakika karşılaşın, kırk yıllık dost olduğunuzu sanırsınız.

O yılın yazından sonra onu kaybettim.

İkinci karşılaşmamız iki yıl sonra. Ankara'daydım. Onun nerede olduğunu bilmiyordum. Bir gece yarısından sonra o zaman bir iki dizi binası bulunan Yenişehir'den, İstanbul'dan tanıdığım profesörlerden birinin davetinden geliyordum. Sokaklar bomboş. Lâpa lâpa kar yağıyordu. Bir taşıt aracı bul-

maktan umudumu kesmiş yürürken o zamanki Ankara'ya özgü olan "kaptıkaçtı"lardan biri durdu. Tek yolcu ben, Sağlık Bakanlığının önlerine kadar geldik. Dışarda biri işaret etmiş olacak, araba durdu. İçeriye kürk paltolu, altın gözlüklü, melon şapkalı, kardan yüzünü gözünü seçemediğim biri girdi. Benim arkamdaki sıraya oturdu. Bu çok kelli felli, sesi çıkmayan adamı merak ettim. Bir iki kez dönüp baktım, seçemedim. Bana, kendini saklayan bir hali vardı gibi geldi, nedense. Bir daha bakışında birdenbire ikimiz de karşılıklı olarak adlarımızı bağırdık. Yüzünün yarısını örten kürkünü açtı, gözlüklerini sildi. O geceki kılığı ömürdü. Kürkünün üstünde bir de melon şapka. Dayanamadım

— Nedir bu halin? Bir burjuva milyonerine benziyorsun, dedim. Her zaman olduğu gibi kahkahalarla gülerek

— Ne dar kafalı adamsın, bizim o heriflerden ne eksikimiz var? dedi.

Taşhan'a (şimdiki Ulus meydanına) gelinceye kadar hep güldük. Sabahattin ile olup da benim için gülmemek olanaksız bir şey. En kötü durumumda beş dakika yeterdi bana dünyayı bir gül bahçesi gibi görmek için. Pek anlayamadımdı, galiba bir şiir yazmış, başı belâya girmiş. O işi temizlemeye gelmişti Ankara'ya. Ertesi gün Taşhan'daki pastahanede buluşmak üzere ayrıldık.

O zaman Ankara'ya gelen, bu pastahanede bir çeyrek otursa Ankara'da kimler var, kimler yok anlardı. Çok yüksek "ekâbir" için demiyorum. Bizim gibiler için sözüm. Oraya gittim, Sabahattin oradaydı. Az sonra kalkıp bu pastahanenin arkasında olan Millî Eğitim Bakanlığına gitti. Bakanla randevusu vardı. Yüksek bir makamdan affedilmiş, bir yere tayin edilecekti. Sonradan düşmanlarının uydurduğu gibi o bakan, Hasan Âli Yücel değildi. O zaman o sadece eğitim müfettişi idi. Sabahattin'i bir yere tayin eden bakan aklımda kaldığına göre Hikmet Bayur'du.

1933'den sonra birbirimizi gene kaybettik. Ben Ankara'dan ayrılmıştım. İstanbul'da yeniden kurulan üniversitede sosyoloji asistanı oldum, askerliğimi yaptım, sonra da Amerika'ya gittim. İkinci dünya savaşının patlak verişinden az önce İstanbul'a geldim, sonra da Ankara'ya. Sabahattin ile sürekli

kişisel ilişkilerimiz o zaman başladı. Ölümünden az öncesine değin sürdü.

Aradaki yıllarda evlenmişti. Kızı Filiz ne sevimli çocuktu. Sabahattin onu bir çocuğun oyuncağını sevmesi gibi severdi. Aralarında bir çeşit arkadaşlık vardı. Çünkü Sabahattin de kendi çocuğu kadar çocuktu. Sabahattin cinsinden babayı ben ondan sonra hiç görmedim. Çişine varıncaya kadar o yaptırır, Filiz'in anlayamayacağı şakalarla bizi güldürürdü. Her gün değilse bile her hafta görüşürdük. Beni severdi diyeceğim ama bu sözün fazla bir değeri yok, o herkesi severdi. Kimseyi arkasından alaya almazdı, alacaksa yüzüne karşı alacağı zamana saklardı iştahını.

Bir yılbaşı gecesinin öncesinde bizim evde toplanmaya karar vermiştik. O gün için o, ben, Niyazi Ağırnaslı satın alma komisyonu seçilmiştik. Kızılay'daki dükkânlardan o geceye gerekli nevaleyi almaya gittik. Yarım gün durmadan Ağırnaslı gibi konuştu dükkancılarla. Ben, gülmekten elim ayağım tutmaz halde. Asıl güldüğüm, adaşımın kızmak şöyle dursun farkına varmayışı ve Sabahattin'in yüzünde en küçük bir yapmacık bile olmaksızın durmadan onu taklit etmesi. Ağırnaslı ikide birde bana

— Ne gülüyorsun yahu, ne oluyor? dedikçe büsbütün patlıyor, neye güldüğümü anlatamıyordum.

Bir seferinde apartımanına gittiğim zaman onu sevmediklerini bildiğim kimi kişilerin orada olduğunu görünce canım sıkılmıştı. İyice içерlemiştim. Ertesi gün onu görünce

— Yahu, ne diye toplarsın bu adamları evine? Ne konuşursun onlarla? dedim. “Ne dar kafalısın” diyecekti belki ama demedi :

— Ne çıkar? Benim bunlardan saklayacak neyim var? Zaten gördün, her birine bir kadeh rakı dayarım, önlerine de biraz peynir atarım, kuyruklarını altlarına alıp bir köşede kemirirler, dedi.

Ona öyle geliyordu. Sahiden evi bazan düğün evi gibi olurdu. Farkında değildi ki bu kadar açık bir kişi olduğu halde o kadar da düşman kazanmıştı. Sırıtan, sessiz, sinsî, iki yüzlü düşman cinsinden. Bunlardan bir tanesi, kendisi içyüzünü bugün bile bilmediğimiz karışık bir siyasal işin içine bulaşmış bir kişi olduğu halde Yücel - Öner davasında Yücel aleyhine tanıklık ederken

— Bir gün evine gitmiştim, Niyazi Berkes de oradaydı,

birşeyler konuşulmakta olduğunu anladım, demişti gözünü kırpmadan. Halbuki ben gittiğim zaman orada olduğunu görüp de Sabahattin'e az önce söylememe vesile olan kişi oydu. Adam göz göre göre yalan söylüyordu. Sabahattin'in evinde istense de gizli bir şey konuşulamazdı.

O zamanki Ankara'ya özgü olan bu tür düşmanlıklar aşagılık duygusundan ileri gelirdi sanırım. Sabahattin çok alanda onların karşısında perende atacak yetenekte biri olduğu için onun karşısında zavallılıklarını duyarlar, imrenme duyguları kıskanma ve kin duygularına dönerdi. O zamanlar (belki gene de öyle) okumuş yazmış kişilere özgü, dünyada olup bitenlerden habersiz, "salak" sözcüğü ile niteleyeceğim tipler vardı Ankara'da bol bol. Bunların bir de her şeyi bilme iddiasını çalımları ile gösterenler vardı. Nurullah Ataç bunlara çok münasip lâkaplar takar, her bulduğu lâkabı da günlerce her gittiği yerde tekrarlaya tekrarlaya tanıtırdı. Bunların kimilerine Sabahattin'in evinde rastlardım. Çoğu politikacı olmaya hevesli kişiler. Sabahattin, işte, bu salak tipin tam zıddı olan, kulağı kırışte adamdı. Bunu yalnız bu salaklara değil, herkese belli ederdi. O, kısa süre tanıdıktan sonra "kimdir, nedir, ne istiyor, içinden ne geçiyor, eğilimi nedir?" diye düşünmenize hiç gerek olmayan adamdı.

Bir gece Hamamönü'nde öğretmenlik etmekte olduğu Konservatuvar'daki bir konserden çıkmıştık. Dışarıda dizi dizi otobüsler bekliyordu. İte kaka biz de bir tanesine girdik. Sabahattin ayakta kalmış, tutunacak deri halkalardan birine yapışmıştı. Nasıl oldu, bilmem, bütün otobüs halkına kahkahalar attıran bir konuşma içinde olduğunu gördüm. Ama ne üzerine? Söylersem şaşacaksınız. O sırada başlamış olan Fin-Sovyet savaşı üzerine. Böyle bir savaş üzerine ne söylenir ve söylenen her ne ise ona nasıl gülünür? Söyliyeyim: Sabahattin savaşı incelemiyor, bu savaş dolayısıyla Ankara'nın o sözünü ettiğim salak tipli politika yorumcularının saçmalarını anlatıyordu. Anlatışı bütün otobüs halkını dinletecek ve güldürecek bir anlatıştı.

Yalnız bu salak cinsinden olmayan kişiler ile onun alaycılığından farklı bir alaycılığı olan kişiler karşısında Sabahattin hayli yalpalardı. Böylelerinin karşısında nedense ciddi konuşmaya kalkar, kendini büsbütün zayıf duruma düşürürdü. Savunmaya geçer, hatta karşısındakine savunulamaz olacağı belli iken boşuna direnirdi. Bu haline bir kez Zekeriya

Sertel'in karşısında rasladım. Sabahattin'in kendi evindeydi. Telefonlarımız olmadığından bir arkadaşın evine paldır küldür damlardık. Oturduğu apartmanın kapısı açılınca ilk girilen yer oturma salonuydu. Sertel o gün kendini "mareşal" yapan Stalin'i diline dolamıştı. Onun, karşındakinin bir zaafı olduğunu bildiği bir kişiyi diline dolayıp oynamak gibi bir huyu vardı. Şimdi milyoner olan bir genç Yahya Kemal hayranı vardı, Sertel yıllarca ona takılarak kendini eğlendirirdi. Sabahattin Stalin hayranı olacak tip değil biliyorum, ama Sertel onu öyle bir duruma sokmasını başarmıştı. İğnelemelerini de bir türlü kesmiyor, Sabahattin'i büsbütün inatçılaştırıyor, arada da kesik kesik hafif kahkahalarla gülüyordu. "Ömründe onbaşılık bile yapmamış bir adam nasıl mareşal olur?", ya da "Bir adam gülünç olmadan kendini nasıl mareşal yapar", "Böyle sistemlerde görüyorsun ne gülünç şeyler olur?" gibi ciddi ciddi iğnelemeler yaptıkça Sabahattin hık, mık ediyor, fakat ne Sertel'i, ne de çekişmelerini seyreden beni inandıracak bir zekâ parlaklığı gösteremiyordu. Onda da, Refik Halid'in çocukluğunda anlattığı baklava hikâyesindeki benzer bir inatçılık yanı vardı demek. Bunun kimseye değil, yalnız kendine zararı oldu.

Konuşulacak adam kıtlığı olan o zamanın Ankara'sında yerlerimiz oldukça yakın olduğu için sık görüşürdük. Bunun bir günlük ilişkiler yanı var. Karşılıklı ziyaret, şehir dışına çok kez pazarları yürüyüş, bayram, seyran, yılbaşı toplantıları gibi şeyler. İlişkilerimizin diğer bir yanı edebiyat, fikir, sanat ve siyaset konuları. Çıkarmakta olduğumuz bir dergiye hikâyeler verdikten başka imzalı imzasız taşlamalar da yazıyordu. Bir köy incelemesi gezisinde rasladığım bir olayı anlatmıştım, onu bir hikâye olarak yazdı. Fakat Sabahattin'de hikâye konuları olacak kıyamet kadar gözlem vardı. Yazabildikleri bunların ancak bir damlasıdır.

Bir gün öğleden sonra dergiyi doldurma sıkıntısı içindeyken çıkageldi. Elinde uzun bir hikâye ile: "Hasan Boğuldu". Sessizce oturdu, sindire sindire ve bir şiir okur gibi okudu. En sevdiğim hikâyesidir. Lirik bir şiir. Baş tarafını bir daha okuyun. Onun çok güçlü bir doğa görüşü vardı. Hiç bir yanı hayalden uydurma değil, fakat sadece ampirik görüş de değil.

Dediğim gibi Almanca nefis baskılı doğa ile ilgili kitapları se-verdi, fakat doğanın doğrudan doğruya kendisini içinden an-layan bir sezgisi de vardı.

Siyasa konularında onu ciddiye alıp almamakta pek ka-rarlı değildik. Bu konular da zaten onun için çok kez güldürü konularıydı. İnsanlar galiba en çok bu konularda gülünçleşir-ler. Ancak bir anımı söylemeden geçemiyeceğim. Savaş Avru-pasında küçük küçük bir alay ülke ve devletler, Hitler'in blitzkrieg denen şıpsak saldırıları ile iskambil kağıtları gibi devrilip duruyorlardı. Bir haziran günü Ankara radyosu se-vinçli bir sesle Hitler'in beklenen ikinci cephesini açtığını ve Nazi ordularının daha şimdiden bilmem kaç kilometre ilerle-diklerini yayınlamıştı. İkinci dünya savaşı şimdi başlıyordu besbelli. Bunu düşünerek Kızılay'a gelmiştim. Köşede ona ras-ladım. Evet, haberi vardı. "Ne dersin?" dedim. Her zamanki gibi yanıtı yapıştırdı o peltek sesiyle :

— Şu tekgözlüklü bornée Alman generallerinin savaş ka-zandığı görülmüş müdür? dedi. Başlarına şimdi belayı sardı-lar, diye ekledi.

Bütün dünya gibi ben de o zamanlar Nazi yenilmezliğine inandırılmışlardandım. Naziliğin çökeceğine inanırdım da sa-vaş gücünü, hele kurmaylarının üstatlığını bu denli hafife ala-mıyordum. O zaman hemen herkes ağız birliği ile bu ikinci cephenin bir iki ay içinde hakkından gelineceğine inanıyordu. Aradan çok yıllar geçtikten sonra başka bir vesile ile o sa-vaş ile ilgili çok şey okudum. Nazi savaş teknolojisinin yeter-sizliği, Alman generallerinin bornée'liği o zamanın vesikala-rını inceleyen tarihçileri hayretler içinde bırakmaktadır. Sa-bahattin'in o sözü o zaman sandığım kadar boş değilmiş.

Bu şen, iyimser, hayat dolu adam son yıllarda bezmeye başlamıştı. Gericilerin bütün türleri, bütün kolları ona iyice çullanıyorlardı. Onu tanıyan başka kişiler ne der bilmem, ama Sabahattin'in komünistliği bir "şöhret-i şayia"dan başka bir şey değildi. Marxist yazını, hem de asıllarından, iyi bildiğini çok iyi biliyorum. Sabahattin başka tür yazınların kimilerini de çok iyi biliyordu. Öyle olduğu halde, onun bilgiçlik tasla-dığını hiç görmedim. Solculuk "âyet-i kerime" ciliği de yap-maz, o gibilerle alay ederdi. Hiç bir parti adamı olmadığı gibi

olanıyacağını da kendisi çok iyi bilirdi. Ukalalara, partizanlara, obskürantistlere sataştığı için ve bu gibi kimselerden kaçınmayıp tepkisini onların yüzüne karşı söylediği için sağdakiler de, soldakiler de, o zamanın Halk Partilileri de onu tehlikeli bir adam sanırlardı. Bu sataşmaları kaba, çirkin, terbiyesiz olmaktan çok esprili olurdu. Hangi yıldır şimdi bilemiyorum, Ankara Halkevi binasında “Maarif şurası” denen bir kongrenin açılışını seyrediyorduk. Sahneye ilk çıkan başbakan Saracoğlu’nun yüzü bize bir acaip gözükmüştü. Onun o dangul-dungul konuşmasını dinledikten sonra sahneye bakan Yücel çıktı. Hayret, onun yüzünde de bir acaiplik vardı. Yanımda oturan Sabahattin kulağıma eğilerek mırıldandı: “Büyük Bıyık İnkilâbımız kutlu olsun” dedi. Bunlar, rivayete göre, bir gece önce bıyıklarını kazımışlar. “Büyük Bıyık İnkilâbı” deyimi bana o kadar espirili gelmişti ki gülmekten dayanamadım, dışarı çıktım.

1945’ten sonra Ankara bizim için bir cehennem olmaya başlamıştı. İnanılmaz saçma işler yapılıyor, inanılmaz saçma laflar ediliyordu. Sabahattin, şimdiki komandoların ilk örnekleri olan oğlanların saldırılarına bile uğruyordu. Onu en son Kızılay’da görmüştüm. Ayaküstü uzunca konuştuk. Artık buralarda yaşamak istemediğini, Fransa’ya gitmeye çalıştığını söylüyordu. Pasaport vermiyorlardı. Kitaplarının İsviçre’de basılacağını umuyor, onların geliri ile yaşayacağına inanıyordu. Son konuşmamız bu oldu. Arada ne kadar geçtiğini hatırlayamadığım bir süre içinde bir kamyonculuk işine girdiğini duymuştum. Korkunç bir komplonun içine nasıl sürüklendiğini düşündükçe o canlı, o çevik adamın öldürülebileceğine halâ inanamıyorum.

Hiç vazgeçmediği bir alışkanlığı vardı: Cebinde daima bir kitap bulundurur, boş kaldığı anda onu okumaya daldardı. Öyle bir anında ihanete kurban gittiğini sanıyorum. Onu öldüren de, öldürtenler de cinayetlerin en menfurunu işlemişlerdir

TANIDIĞIM KADARI İLE SABAHATTİN ALİ

Mediha ESENEL

Sabahattin Ali'yi önce yazılarından tanıdım. "Kuyucaklı Yusuf"u ve bazı hikâye kitaplarını okumuştum. Herkesin bir-birine: "Okudun mu?" diye sorduğu zamanın en ünlü hikâyecisiydi. Geçmiş zaman, kendisiyle İkinci Cihan savaşı başlarında, 1939 ya da 1940'da, Ankara'da tanıştık. Zaten yakın dostlarımızın arkadaşısıydı. Ankara o sıralarda küçük bir kentti. Sabahattin Ali de girgin ve konuşkan bir kişi olduğundan tanışmamak olanaksızdı.

Onu ilk görüşümü şöyle anımsıyorum: Kızı Filiz henüz küçüktü, arabada gezdiriliyordu. Psikolog Muzaffer Şerif Başoğlu çocuğu sevdi, bize de: "Bakın, ne güzel şey değil mi? Bu benim nişanlım," dedi. Muzaffer Filiz için pek kart bir "nişanlı" olduğundan Sabahattin derhâl lâfı yapıştırdı: "Sen zaten evde kaldın, bu gidişle günün birinde buna muhtaç olacaksın." Dostluğumuz çabucak ilerledi. Çok geçmeden bir kaç aile birbirimize sıklıkla gelir gider olduk.

Sabahattin kısa boylu, topluca, dalgalı gri saçlı, yüz hatları çok muntazam, yakışıklı, sevimli bir adamdı. Çok konuşurdu. Onunla sorulu - yanıtli karşılıklı konuşmak galiba olanaksızdı. Yani bulunduğu yerde genellikle o konuşur biz dinlerdik. Aramızdaki iddialı kişiler onun bu huyuna kızıyor idiyeler de ben hiç şikâyetçi değildim. Benim için Sabahattin her zaman bulunduğu yeri ilginç kılan bir kişiliğe sahipti. Çoğu kez kapıdan içeri bomba gibi girer, dehşet bir havadis patla-

tırdı. Son derece hazırcevaptı. Karşısındaki ne kadar hazırlıklı olursa olsun, bir lâfın altında kaldığını görmemişimdir. Şakacılığı, muzipliği, zekâsı çarpıcıydı. Dostları arasında hep takıldığı bir iki kişi bulunurdu. Aşırı kırıcı olmadan onlarla zeklenir dururdu. Sabahattin'in takılmalarına çanak tuttuklarına bakılırsa, o kişilerin de şikâyetçi olmadıklarını sanırım. Belki de onunla kafa güreşine tutuşup eğleniyorlardı.

Konuşmadığı anda Sabahattin hemen cebinden, çoğu kez Almanca, bir kitap çıkarıp okumaya daldardı. Evde, misafirlikte, otobüste ayaktayken bile okurdu. Bir anını boş geçirmemesine, dış dünya ile ilişkisini kesmişcesine.

Yakın dostluk ilişkileri içinde biz birkaç aile, vakit vakit kır gezmelerine, uzun yürüyüşlere giderdik. İlkbaharda Ankara çevresi çok güzel olurdu. Bir gün yağmur yağdı, ardından güneş açtı, tam tepemizde ısı ısı bir ebemkuşağı belirdi. S. Ali gayet sağlıklı, hayat dolu, kilosundan umulmayacak kadar çevik bir adamdı: "Koşsam altından geçebilir miyim acaba?" diye bir koşu tutturdu. Ben: "Ebemkuşağının altından geçen cinsiyet değiştirmiş," dedim, hemen durdu; "Kadın olmak çok mu kötü?" diye sordum: "Kötü olduğundan değil, otuz yedi yaşına geldim, kadın olsam bundan sonra beni kim alır?" diye şaka ile yanıtladı.

Arada sırada birlikte yemek yer, yılbaşılarını üç beş aile çoğu kez birlikte kutlardık. Bu nedenle S. Ali'nin hiç de içkici olmadığını bilirdim. Zaten genellikle huyları bazı bohem sanatçılara benzemezdi. O yıllarda evine, işine düşkün, çalışkan, mazbut adamdı. Dost toplantılarında bile biraz içki parlak zekâsını gölgeler, onu durgunlaştırırdı. Bir yılbaşı gecesi, bilmem ama belki de korkunç bir soğuğun hüküm sürdüğü 1942 yılında Walt Disney'in ünlü filmi "Fantasia"yı görmüştük. Başta S. Ali çoğumuz hayran kalmıştık ama içimizde bir arkadaş filmi beğenmemiş, insafsızca eleştiriyordu. S. Ali kendisine yönetilen karşıt fikirleri öylesine yerden yere çaldı, karşıtının çelişkilerini kuvvetli mantığıyla öyle bir yakaladı ki zekâsı, hazırcevaplığı karşısında direnmek olanaksızdı. Bununla birlikte şaka gibi başlayan film tartışması sonunda ciddi bir çekişmeye dönüştü, toplantı vakitsiz dağıldı.

S. Ali yakın dost meclislerinde içinden geldiği gibi davranan hoş bir arkadaşı. Konya'da yaptığı askerlikten* çok etkilenmişti. Çok eğlenceli anıları vardı. O zamanların Konya'sında herhalde Almanya'dan yeni geldiği sıralarda, kabına sığmaz bu genç adamın canı sıkılıyordu. Yaşamın biteviyeliğini az çok değiştiren bir şey olurdu: Arada sırada tulûat kumpanyalarının gelişi. Nasıl olursa olsun S. Ali tiyatroyu da çok severdi. Bir oyun vardı, adı "Arabın İntikamı". Aslı ne olsa beğenirsiniz: "Otello". Herhalde oyun birden gözünün önünde canlanırdı, S. Ali yerinden kalkar, acemi aktörleri taklit ederek gördüğü oyundan bir sahneyi canlandırır. Sonra aklına tulûat tiyatrolarının ayrılmaz bölümü, kantolar gelirdi. Bir akşam gördüğü bir olayı anlatabilmek için kantocu Ermeni kızını - büyük bir başarı ile - taklit ederek hem şarkı söyler, hem de oynardı "Küçücüksün, pek güzelsin, tombul meleceğiğimm, gözlerine meftun oldum, acep beni sever misiiin." Derken seyircilerden biri aşka gelip, "küt" diye kadının poposuna bir şey fırlatır, kantocu önce can havliyle; "eşşek" diye bağırır. Ama hemen ardına dönüp de poposuna çarpan şeyin kocakoca bir altın saat olduğunu görünce bir anda en tatlı tebessümü, en nazik sesiyle o yana dönüp, "teşekkür ederim beğim," diye yerlere kadar eğilip altın saati saygı ile alıp koyununa sokar.

Bir keresinde "Hamlet"'i oynuyorlarmış, salaş sahnenin tepesinde bir lüks lâmbası asılı. Aktörün elinde kafatası; "Olmak veya olmamak, işte bütün. " derken lâmba tıs tıs sönmeye yüz tutar. Aktör elinden kafatasını mezarın üstüne bırakır, olanca sesiyle; "Ulan Ali, getir o merdiveni buraya," diye bağırır. Ali ayaklı merdiveni sahneye getirir, aktör tepesine çıkar, lâmbayı fıs fıs fıs, diye pompalar. Işık parladıktan sonra aşağı iner, hiç bir şey olmamış gibi kafatasını yeniden eline alır, oyunu ciddi ciddi sürdürür. S. Ali yakın dostlarına bunlar gibi daha nice güzel anlar yaşatmıştır.

Yukarıda kısaca değindiğim gibi, o yıllarda S. Ali'nin işi, ailesi, yazıları, dostları arasında geçen düzenli bir yaşamı vardı. Evini ihmâl etmeyen iyi bir aile babasıydı. Çocuğuna son

* Öğretmenlik, olmalı

derecede düşkündü, çok da emeği geçerdi. Filiz'in neye ihtiyacı olsa hep gelip babasından isterdi, o da hiç yüksünmeden yerine getirirdi, bir kez bile azarlamamacasına.

O yıllar S. Ali'nin belki de en mutlu yıllarıydı. Ard arda hikâyeler yazıyor, eserler veriyor, ünü büsbütün büyüyordu. Ankara Devlet Konservatuvarında diksiyon dersi verirdi. Konservatuvarın kurulmasında ve gelişmesinde pek büyük emeği geçen Karl Ebert'in en değerli yardımcısı, sağ koluydu. Birbirlerine sonsuz güven ve sevgileri vardı. Karl Ebert'in öğrencilerle olan ilişkisi S. Ali'nin süzgecinden geçer, onun diliyle öğrencilere aktarılmış olurdu. Ben durumu yakından izleyenlerden idim. O yıllarda konserleri kaçırmadığım gibi hazırlanmakta olan yeni tiyatro ve opera eserlerinin ilerlemiş provalarına, iki elim kanda olsa, giderdim. Sabahattin'in konservatuvardaki işini ne kadar çok sevdiğini, nasıl canla başla çalıştığını, hem fikirleri hem de Almancasıyla Ebert'i nasıl tamamladığını görürdüm.

Tiyatroya, aktörlüğe çok istidadı olduğunu sanıyorum. Ebert bir oyunun nasıl oynanacağını öğrencilere tarif ederdi. Kendisi kalkıp göstermediği zamanlarda bazen bu işi S. Ali yapardı. Sanki bir mucize olurdu öyle anlarda: Basık bir dille acele konuşan şakacı, muzip S. Ali gider, yerine Türkçeyi güzel bir diksiyonla konuşan yetenekli bir aktör çıkardı ortaya. Tiyatroyu bu kadar çok seven bir yazarın günün birinde mutlaka tiyatro oyunları da yazacağını düşünürdüm. Her şey öyle tam bir uyum içindeydi ki, Konservatuvar da, S. Ali de altın çağlarını yaşıyorlardı sanıyorum.

Yalnız onlar mı? Ankara'nın bütün kültür kurumları, belli başlı aydınları da - kısa sürecek olan - bir altın çağı yaşamaktaydılar. II. Dünya Savaşı ilerleye dursun, Hasan Ali Yücel Millî Eğitim Bakanı idi. Klâsiklerin tercümeleri dev adımlarıyla ilerlemekteydi. Ülke çapında çığır açıcı büyük bir olay da Köy Enstitüleri'nin kurulmasıydı, İsmail Hakkı Tonguç - Hasan Ali Yücel'in büyük çabalarıyla. Bu deney büyük bir güç ve canlılıkla tutundu, verimli toprağa ekilmiş fidanlar gibi boy attı, sayıları kısa zamanda hızla çoğalıp başladı ülkenin her yanını sarmaya. Durup dinlenmeden çalışan müdürlerin, öğretmenlerin yurt sevgisi, insan sevgisi gözlerimi yaktırdı. Onlar okulları, çiftlikleri yoktan var ediyorlardı Anadolu'nun kıracında. Yüzyıllardan beri uyumakta olan Anadolu çocukları bu yoldan bilinçlenmekte ve aydınlanmaktaydı-

lar. Sık sık gittiğim Köy Enstitülerinde öğrencilerin zekâsı, yetenekleri, doymak bilmez öğrenme hevesleri beni şaşırtıyordu. Atatürk'ün yurdu kurtarışından sonra gerçekleşecek en büyük mucize mutlaka bu olacaktı, ülkede okuyup yazmasını ve insanca yaşamasını bilmeyen vatandaş kalmayacaktı, eğer Köy Enstitüleri aynı tempoda sürüp gidebilseydi! Bütün bunları niçin mi yazdım? Sabahattin Ali'nin ölümüyle doğrudan ilgili olduğu için.

S. Ali ve Başkent'in pek çok aydınları yaşamlarını, çalışmalarını sürdürürken: "kader ağlarını örüyordu", diyemiyeciğim. Ağlarını örenler Anadolu'nun uyanmasını, kalkınmasını istemiyenlerdi. Kız - erkek okumuş köy çocuklarının ağalarla eşitlik iddiasına kalkışmasından korkan, Anadolu'daki ortaçağ düzeninin bozulmasından haklı yere kuşkulanen kişilerdi. Bu sahte vatanseverler gerçek ard niyetlerini gizli tutuyorlardı tabi. İleri sürdükleri suçlamalar, bugüne değin yinelenmekten usanmadıkları hep aynı suçlamalardı. Onlara göre, "Köy Enstitüleri komünizm ve fuhuş yuvaları" oluyordu. Saptamak olanaksız, suçlamak kolay.

Hasan Ali Yücel bir gün Ankara Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesinde bize, "Ben Cumhuriyetin en büyük Millî Eğitim Bakanı olarak tarihe geçeceğim," demişti de ben bu iddiayı kendimce biraz abartmalı bulmuştum. Zaman bu sözü kat kat haklı çıkardı. Ama ne yazık ki bu en başarılı Bakan, çok geçmeden, kurduğu en ileri eğitim kurumlarıyla birlikte, gerici güçlere yenik düşecekti.

II. Dünya Savaşının sonu belli oldu. Gericici güçler, o kadar özledikleri Nazi zaferi yenilgiye dönüşünce, hınçlarını kendi ülkelerinin ilerici aydınlarından çıkarma hevesine kapıldılar. Eğitimde bütün güçleriyle H. A. Yücel'e yüklendiler. Bas temsilcileri Reşat Şemsettin Sirer'di. İsmet İnönü Hasan Ali'yi bir süre tuttu ise de sonunda gericilerin baskılarına karşı koyamadı. Hasan Ali'yi fedâ edip yerine Reşat Şemsettin Sirer" getirmekle ileride partisini zayıflatacak başlıca tavizlerden birini verdi. Ben bunu, padişahların tahtta kalabilmek için asilerin önüne vezir kellesi atmasına benzetmişimdir. Reşat Şemsettin temsil ettiği güçlerin kendisinden istediklerini fazlasıyla yerine getirdi. Onca emekle meydana getirilen ileri eğitim

kurumlarının hepsinin de altından girip üstünden çıktı. Bugün Hasan Ali Yücel'in, İsmail Hakkı Tonguç'un adları saygı ve sevgi ile anılır. Bir cip kazasında can veren Reşat Şemsettin'in adı silinip gitmiş, bu ulusu ortaçağa sürüklemekte gösterdiği uğursuz çaba bile unutulmuştur.

Yukarıda özetlemeye çalıştığım memleket çapındaki olaylar Sabahattin Ali'nin yaşamını da, olumsuz yönde, yakından etkiledi. O da ülkenin aydınlarından biri olarak R. Ş. Sirer tarafından işinden atılıp işsizler kafilesine katıldı. Ancak o, bir takım etkenler ya da tesadüflerle, yalnız işinden değil, canından da oldu.

II. Dünya Savaşı ve sonrasında içinde yaşadığımız havanın dehşetini bugünün gençlerine anlatmak zor olur. Hoş bugünün ölümleri hiç bir çağda görülmedi, ama savaş açığa çıkmış, gözler önüne serilmiştir. "Evlerde arama yapılacak", diye rivayetler çıktığı zaman başta Nazım Hikmet'in yapıtları olmak üzere, kuşkulu görülecek bütün kitapları yok etmek zorunda kalırdık. O zamanlar "solcu, sosyalist" diye damgalanıp işlerinden atılan üniversite öğretim görevlileri, öğretmenler, yazarlar gerçekte bugünün yazarlarının ileri sürdüğü fikirlerin yüzde birini bile söyleyememişlerdir. Savaş sırasında, hattâ Amerika yanlısı olmak, demokrasiden söz etmek bile suçtu. Zekeriya Sertel'in matbaası o gibi nedenlerle yıkılmıştı.

S. Ali'nin suç delili sayılacak yazıları yoktu: "Bana karşı suç delili olarak kullanılacak bir tek satır yazımı bile gösteremezler," sözlerini kendisinden sık sık duyardım. Öyle bir devirdi ki onun "Sırça Köşk" gibi rumuzlu hikâyeleri bile dehşetli homurtulara yol açmaktaydı.

S. Ali'nin yazılı değil de sözlü ilişkilerine gelince, bu hepimize korku salardı. Onun çok çeşitli, karşıt fikirli tanış ve ahbabları vardı. Onlarla açıkça tartıştığını, zamanın devlet adamlarına her aklına geleni söylediğini bize kendisi anlatırdı. Böylece pek çok kişiyi kızdırdığı ve tedirgin ettiği kuşkusuzdu. Örneğin Almanya, Rusya içlerinde ilerlemekte, Nazi yanlısı olanlar da pek sevinmekteler. Bu arada "Hemen Almanya yanında savaşa girelim, Rusya nasıl olsa yenilecek, biz de Ortaasya'yı zapteder, oradaki Türkleri kurtarıyoruz," diyenler vardı. Bizdeki ırkçılar Almanların bizleri en aşağı ırklar-

dan saydıklarını anlayamayacak kadar gafildiler. S. Ali böyle konuşan ve çok korkulması gereken kişilere, “Ortaasya’da-kiler bizlerden daha kalabalık, ya biz onları kurtaralım der-ken onlar buraya gelip bizi kurtarmaya kalkarlarsa ne ola-cak?” diye sorar, hem adamların aklını karıştırır, hem de fe-na halde kızdırmış. Bu yolda davranmaması için kendisini uyarmamızın hiç bir yararı olmazdı.

Dediğim gibi, çevresi pek genişti, her yere dalar çıkar, kafa dengi olsun olmasın herkesle ahbaplık kurar, hem de kı-yasıya tartışırdı. Bunu neden yapardı acaba? Herhalde huyu gereği böyle davranırdı. Sır saklamasına olanak yoktu. Bütün zekâsına karşın yine de çocuksu, saf olduğu, insanların tümü-nü sevdiği, tümüne güvendiği, inandığı içindi belki de. İyim-serdi, kolayca umutsuzluğa kapılmaz, çıkar yol arardı.

Çok sevdiği işini kaybeden S. Ali mutluluğunu da geniş ölçüde kaybetti. Yaşamının dengesi, düzeni bozuldu. Ailesinin geçimini sağlamak, hayatını kazanmak için İstanbul’a gidip “Merko Paşa”yı çıkarmaya başladı. O işte de rahat vermediler. Ailesinin ondan başka güvenecek dalı yoktu. Bu kez kamyon-la nakliyecilik yapmaya başladı. Ne idüğü belirsiz seviyesiz adamlarla işbirliği yapmak zorunda bırakıldı. Pek az toplum bu kadar yetenekli bir yazara kendisine bu derece yakışmayan bir hayatı reva görmüştür.

İstanbul’a gittikten sonra onu çok az gördüm. Ankara’dan ayrıldıktan sonraki yaşamını iyi bilmiyorum. Bildiğim bir şey varsa, bu korkusuz adamın en büyük korkusu hapse girmektir. Vaktiyle bir kez, ya da daha fazla fikir suçundan, hapse gir-mişti. Onun kadar canı tez, hareketli bir adam için bu daya-nılır bir şey değildi. Dediğine göre bir mahpus ötekine S. Ali’yi gösterip, “bu Bey neden mapus damına düşmüş?” diye sormuş; o da, “Kör ağaya sövmüş,” diye yanıtlamış. Bir kez, herhâlde, hücre cezası almış. Bundan çok yakınırdı. Küçük bir yerde saatlerce dolanır dururmuş, eline kitap vermezler-miş - ona bundan daha büyük işkence olamazdı - cama mı yoksa duvara mı yapıştırılmış bir gazete parçası varmış. Onu yüzlerce kez okumuş, ezberlemiş. Sonra sağdan sola, aşağıdan yukarı da okur dururmuş, “Her ne pahasına olursa olsun bir daha hapse girmeyeceğim,” derdi. Şimdi herkesin elini kolunu sallaya sallaya dolaştığı sosyalist ülkeler o zamanlar fena hâl-de “tabu” idi. Komşu ülkeye geçmek de ne hikmetse “vatan hainliği” sayılıyordu. S. Ali Bulgaristan’a geçmek maksadiyle

sınıra gitmiş olabilir de, olmayabilir de. Bu kesinlikle aydınlanmamıştır. Onun ölümünü tertipleyip bir de kiralık kaatil bulanlar için cesedini Bulgar sınırına taşımak pek kolay bir iş olsa gerektir. Üstelik kamuoyunda onun öldürülmesini haklı göstermeye de yarar. Cinayetin neden o kadar geç ortaya çıktığını veya çıkarıldığını da kimse anlayamadı.

Önceleri S. Ali'nin ne olduğu, nerede olduğu uzun süre bilinmedi. Ölüm olayı aylarca sonra ortaya çıktı. Ali Ertekin - galiba adı buydu - adlı kaatil olayı kabara kabara, böbürlene böbürlene anlattı, sırtı sıvazlandı, himaye gördü, ülkenin en yetenekli, en ünlü hikâyecisini öldürdüğü için. Galiba iki yıl yattıktan sonra hapisten çıktı. Bir gün Anadoluhisarı'nda iki genç adam birbirlerine serseri kılıklı birini gösterip, "S. Ali'nin kaatiline bak, elini kolunu sallaya sallaya geziyor," dediler, o vesile ile gördüm mendeburu.

Henüz Ankara'da iken bir gece rastgele S. Ali'nin evine gitmiştik. Yemekte, daha doğrusu içki sofrasındaydılar. Bu yemekte kendisi gibi bir arkadaşıyla birlikte Samet Ağaoğlu da vardı. Çok durmadan kalktık. Zaten Samet Ağaoğlu ile ona benzer kişilerin arada sırada kendilerine yemeğe geldiklerini Sabahattin'den duyardık. S. Ali'nin ölümü ortaya çıkar çıkmaz günlük gazetelerden birinde, hem de birinci sayfada bir yazı gördüm. Yazının adı "Mukaddes Kaatil"; yazar, Samet Ağaoğlu. Bu yazıda kaatilin vatanseverliğini (!) öğüyor, ne kadar "kutsal" bir iş yaptığını anlatıyordu. Evinde defalarca yemek yediği, sayısız sohbetler yaptığı bir büyük yazar hakkında. Beynimden vurulmuşa döndüm, insanlığımdan utan-dım.

Bu yazı S. Ali'nin yaşamı ve sanatı yönünden bir inceleme yazısı değildir. Gördüklerimi, düşündüklerimi anımsayabildiğim kadariyle vermeye çalıştım. Yapıtları hakkında söylediklerim de öyle. S. Ali'nin çeşitli türden yazıları vardı. Bazı yapıtlarında kendilerini bulanlar kuyruğuna basılmış yılanlar gibi, ona öfkeleniyorlardı: "İçimizdeki Şeytan"da olduğu gibi. Yazılarının çoğu belki de "Kuyucaklı Yusuf" gibi gerçekçi yapıtlardı. Bununla birlikte çok güzel bir dille yazılmış, romantik ya da masal türünden nefis hikâyeleri de vardı. Son zamanlarında yazdıklarından "Kürk Mantolu Madonna" ar-

kadaşları tarafından, “fazla romantik, anlamsız bir yapıt” olarak eleştirildi. şöyle yanıtladığını anımsıyorum, “Ne yapayım, bu eser benim kafamın içinde yıllar öncesinden hazırlanmıştı, yazıya dökmek imkânsızdı”.

Yapıtlarının önce kafasının içinde iyice hazırlandığını, kendisine bunu kâğıda geçirmekten gayri iş kalmadığını, bu yüzden de gayet hızlı yazdığını her zaman söylerdi. Bir kaç kez: “Ankara için kafamda müthiş bir eser hazırlanıyor” demişti. “Bu eser Ankara’nın yaman bir eleştirisi olacak, bundan sonraki romanımın adı ‘Ankara’.” Onu yok eden vahşi güçler bu yapıtın ortaya çıkmasına olanak tanımadılar. Yazarı genç yaşta yaşamından zorla çekip kopardılar. Hayat ve enerji yüklü. S. Ali ile ölüm o kadar bağdaşmaz bir şeydi ki buna bir türlü inanamamış, içimize sindirememiştik. Vakitsiz ölüme sürüklemeseydiler Türk edebiyatına, olgunluk çağında, nice yapıtlar vereceği kuşkusuzdu. Zaten bu ülkenin baş derdi hep insan ziyanlığı değil midir? Yeteneksizlerin her alanda baş olup kudreti ele geçirmesi, yeteneklilere fırsat tanınmaması değil midir?

ACISI YÜREĞİMDE TAZELİĞİNİ KORUYOR

Niyazi AĞIRNASLI

SABAHATTİN ALİ'yle 1937 yılında tanıştık. Harbiyedeki yedek subay okulunun hazırlık kıtasında nakliye taburunun er öğrencileriydik ikimiz de. 4. Bölükten 12. bölüğe verildim ve orada buluştuk Sabahattin'le. Kalın gözlük camlarının gerisinden beni yüreğime kadar süzdü sanırım. Amma ben Sabahattin Ali'yi KUYUCAKLI YUSUF'u, KAĞNI, ÇAYDANLIK, ASFALT YOL gibi hikayeleri ve bir iki de dizesiyle zaten tanıyordum.

Sıcak kanlı, konuşkan, heyecanlı ve yaşam dolu bir gençti. Halk sevgisinde birleşiverdik çabucak. İkimiz de yirmi beş yaşlarındaydık. Belki o benden 1-2 yaş büyüktü. Omuzlarımızda tüfeklerle Hürriyeti Ebediye (o zaman adı böyleydi) tepesinden Kâhtane deresine iner, orada talim yapardık. Profesör Hüseyin Nail Kubalı, Bülent Nuri... gibi gecikmiş kişiler de onuncu dönem yedek subay okuluna katılmışlardı ve o sıralarda sanırım Üniversitede asistan ya da doçenttiler. Okul kantininde bir köşede toplanıp sohbet edenler arasından Bülent Nuri'nin Alay Komutanı Şükrü Kanatlı tarafından dış ülke ordularının talimatnamelerini tercümeyle görevlendirildiğini öğrenmiştik. Bülent Nuri'den talime çıkmadan nasıl okul birincisi olup altın saat ödülü aldığını üç gün süreyle aramıza katıldığı gözaltı koğuşunda sormuştum da verdiği yanıt arkadaşları epeyce güldürmüştü.

Sabahattin Ali Kâhtane talimhahındaki yemek molasında bir gün benden ton balığı konservemi istedi. Alır almaz da uzaklaştı. Biraz ötedeki bir çamın ardına gizlenerek bir çingene kızını öperken gördüm. Ton balığını çingene güzeli Şaziye'ye vermişti. Ondan sonra da bu alışverişin vakit vakit tekrarlandığını kendisi anlatmış, ama benden bir kez daha kumanyamı alamamıştı. Çingene güzeli gerçekten tatlı ve hoş bir kızdı, ama küfürbazdı da.

Yedek subay okulunun son sınav günlerinde Sabahattin Ali'nin çavuş çıkarılacağını duymuş ve epeyce telaşlanmıştık. Bu söylentiye kendisine de yansıtık. O da telaşlandı ve durumu Saffet Arıkan'a yansıttı. Milli Savunma Bakanı Saffet Arıkan'ın yanlışlığı düzelttiğini öğrenip sevindik. Tek Parti dönemindeki bu nisbî hoşgörünün bugün (kırk yıl sonra) yerini katılığa ve acımasızlığa terkettiğini görüyoruz. Bu acımasızlığın solun güçlenişiyle ilgisi yadsınamaz.

İkinci Dünya Savaşında silahlı emri alıp Sarıkışladaki (şimdi Altındağ Adliyesinin bulunduğu yerler) 8. Tümen katıldığı zaman Sabahattin Ali'yi de orada buldum. Benden bir gün önce de o gelmişti. Tümenin arabalı ekmekçi koluna verilmiştik. Hasan Atakan tümen komutanımız, Ayaşlı Remzi bey de kurmay başkanımızdı. Biz, Sabahattin'le birlikte, her gün bize ayrılan erlerle, arabalarla, gerekli araçlarla orada ekmekçi kolunu kurduk. Yeni yedek subaylar katıldı birliğimize ve sonunda 8. Tümen Boğaz savunması görevi verildiği için komutanlığın günlük emrine uygun olarak bize tahsis edilen bir katarla Haydarpaşa'ya hareket ettik. Sabahattin'le en sıcak dostluk ilişkilerimiz, arkadaşlığımız böylece 1939 sonlarında başlamış oldu. Muzaffer Şerif Başoğlu, Muvaffak Şeref, Niyazi Berkes, Pertev Nailî Boratav gibi değerli devrimci arkadaşları bu ikinci askerlik döneminde tanıdım. Abidin Dino, Arif Dino, Halet Çambel, Nail Vahdet, Güzin Dino, Adnan Cemgil, Nazife Cemgil, Emin Türk Eliçin. . hep bu dönemde tanıştığımız ve giderek içtenlikli dostluk kurduğumuz müşterek arkadaşlarımızdır ve birçok ortak anılarımız oldu.

Arabalı ekmekçi kolunu Haydarpaşa'dan Kabataş'a iki külüstür araba vapuruyla oradan da koşulmuş arabalarla Kâhtane'ye, Haliç'e yakın bir yere taşıdık. Birliği 1911-12 doğumlu erlerle yedek subaylar oluşturmuştu. Tümen günlük emri bize bir kilometre kadar daha içeride, hayvan hastanesinin yanında bir ordugâh yeri saptamıştı. Gece karanlığına rağmen bu-

ranın bataklık ve sivrisinekli bir yer olduğunu gördük. Yedek subay okulu hazırlık kıtası döneminde, özellikle Sabahattin'le ben buraları iyi biliyorduk. Haliç'e yakın bir çeşme çevresine, ihtiyar çam ağaçlarının serpili bulunduğu bir sırtta doğru çadırli karargahımızı kurduk. O gece sabaha kadar beşyüze yakın insan arı gibi çalışıp insanları çadırlara, atları sahra tavallarına yerleştirdik. Kumanyalarımız bitmiş ve üç gündür sıcak yemek yememiş olduğumuz için aramızdan para toplayarak Kâhtane köyündeki bakkallardan helva, zeytin, ekmek tedarikine gittiğimizde tümen komutanıyla karşılaştık. Sorularına verdiğimiz tok ve yalın yanıtlar komutanı sinirlendirmişti. Bizim karargahı teftişe gelmeden derenin karşı yakasından atlarımızı dörtlüye kaldırıp karargahta hemen bir teknil puslası hazırladık. Komutan teknil alır almaz atlara doğru yöneldi ve bir tavlâ nöbetçisine "Atlara günde kaç kez yem ve su veriyorsunuz?" diye sordu. Nöbetçinin yanıtı "acıktıkça yem, susadıkça su viririk gumutanım" olmuştu. Hasan Atakan, dudaklarından geçen gülümsemeyi bizden gizlemeye çalıştı ve "buraya ne zaman geldiniz?" diye sordu. "Dün gece yarısına doğru" dedim. Bu karargahı sabaha kadar kurdunuz demek, derken kurmay başkanının yüzüne baktı. Emriyevmiye neden uymadınız, diye sordu. Orası bataklık olduğu için biraz ilerisine geldik, dedim. Bizi oradan kaldırmamış ve hayvan hastanesini de yanımıza getirtip o akşama bize de karavana verilmesini sağlamıştı. Sayın Hasan Atakan'la bundan sonraki ilişkilerimiz çok iyi gitmişti. Emekli orgeneralliğinde sayın Gürsel'in kontenjanından Cumhuriyet Senatosuna getirildiğinde orada buluştuk. Senatoda eşit koşullar içinde ve 1961 Anayasası doğrultusunda dostluğumuz ve çalışmalarımız oldu. Sayın Fahri Özdilek'le ve sonradan çok dost olduğumuz tabii senatörlerle birlikte ileriye yönelik konuşmalarında ve önerilerimde beni desteklemişler "Moskovaya, Moskovaya" bağışmalarını yüzlerini buruşturarak izlemişlerdi.

Kâhtaneden Eyüp'e, baharda da Büyükdere'ye intikal ettik ve bentler yolunda, kibrit fabrikasının karşısındaki çamlığa doğru çadırli ordugâhımızı kurduk. Çankırı'da belediye başkanlığı yapmış Ömer bey adında bir hesap memuru arkadaşımız vardı. İlk gece motör homurtusunu andıran sesler duydum, ama yorgun olduğumdan uyudum. Sabahattin'le çadırları yan yanaymış ve horlamasından Sabahattin uyuyamamış. Ertesi sabah çadırını söktürüyor. Ömer bey işi anladı.

Kendi çadırını en uç tarafa götürdü de Sabahattin kendi yerini değiştirmekten vaz geçti. Sabahattin Ali Kürk Mantolu Madonna'yı bu çadırda yazmaya başladı. Bana ilk birkaç sayfalık müsveddelerini okumuştı. Kabul etmek gerekir ki, bu, Sabahattin'in en güzel yapıtı değil. Bir akşam geldiğinde Zekeriya Sertel'le görüşüğünü iki, üç gün içinde gazetede tefrika edilmeye başlanacağını söyledi. Çok şaşırdım ve telaşlandım. Tamamlamadan, ya da sona yaklaşmadan anlaşma yapmanın, kitabın tefrika edilmesini kabul etmenin yanlış olduğunu söyledim. Teğmen maaşına kalmıştı. Eşini ve küçük Filiz'i besliyebilmek için bu zorunluydu. Doğrusu ben bunu yine de içime sindiremedim. Ankara'da Hacıbayram yolu üzerinde Ticaret hanının ilerisindeki köşede bir gazino vardı. İki Macar hanım burada şarkı söylerlerdi. Bu iki arkadaştan birisiyle de sonradan ben arkadaşlık etmiştim. Sabahattin'in Kürk Mantolu Madonna'da ilham kaynağı bu hanımlardan birisiydi. Aliye hanım kusura bakmasın benim bu açıklamamdan. Zaten Sabahattin güzellikleri ve doğanın özenini taşıyan her şeyi severdi. Gözleri bir güzele kayınca da "Aliye Niyazi'ye kız beğenelim diye bakıyoruz, bunda ne var?" derdi. Büyükdere'de ata binme, Belgrat ormanlarına doğru at koşturma merakımız vardı. Sabahattin bir seferinde kol bileğini çatlatmıştı. Günlerce çadırdan çıkmadı. Bir tenekeyle su ısıtırlar, çadırına korlardı. O çatlamış şiş kolunu sıcak suya daldırır bir taraftan da Kürk Mantolu Madonna tefrikasını tek eliyle çiziktirmeye çalışırdı. Daha sonraları Tümen Çatalca, Kızılcaali, - Örcünlü hattında görev aldı. Arabalı ekmekçi kolunu ku kez de Dursun köyde yerleştirdik. Orada az masraflarla sahra fırınları, ekmek soğutma ve dağıtma yerleri yaptırдық. Dursun köye yolu düşüp askerî fırınları görenlerin gözlerine 1940 tarihi ve 8. Tümen Arabalı ekmekçi kolu yazıları büyükçe taşlar üzerinde görünür.

Dr. Yedek Yüzbaşı sayın Fahri Ecevit, bizi, tabldotumuzu, bizimle rakı içmeyi çok severdi. Muzaffer Şerif Başoğlu da sık sık gelirdi. Tatlı sohbetlerimiz olurdu sofranın başında. Sayın Bülent Ecevit o zaman Amerikan kolejinde öğrenciydi. Babasını ziyarete geldiği hafta sonlarından bazılarında bizim subay tabldotunda misafir olur, konuşmaları sessizce izlerken yemeğini yerdi. Faşist Hitler ordularının Avrupa'yı ezdiği, Sovyetler'e saldırdığı günleri birlikte yaşadık. Stalingrad sarılmasında, insanlığın kötü kader günlerine birlikte gözyaşı döktü-

gümüz günler oldu. Nazi ordularının Balkanlara sarktığı günlerde portatif yataklarımıza günlerce çizmeyle uzandığımız, alarm beklediğimiz günler oldu. Yunanistan'a giren Nazi orduları bizim Fevzi Çakmak müstahkem hatlarının ardına düşmüş ve bu hatları hiç işe yaramaz hale getirmişti. Ordu, silah, araç ve cephane bakımından çok zayıftı. Havadan bizim üzerimize inecek birkaç bomba, tümeni ekmeksiz bırakmaya yeterdi. Birinci Dünya Savaşını görmüş emektar yirmi bir piyade tüfeğimizle 500 kişilik ekmekçi kolunu savunma göreviyle yükümlü idik. Birliğe makinalı tüfek istediğim zaman "gerekirse sizi koşulu topçu alayı savunacaktır" cevabı veriliyor, "Almanlar havadan büyük gürültüler koparan bombalar atıyor, teneke çaldırarak atları gürültüye alıştırın ki bu gibi hallerde dağlara kaçıp birliği perişan etmesinler.." biçiminde gizli günlük emirler yazılıyordu. İkinci Dünya Savaşının dışında bırakmakla İ. İnönü Türkiye'ye büyük hizmet etmiştir inancındayım. Başka konulardaki öfke ve kızgınlıklarımızı bir yana bırakarak bu gerçeği yansıtmak zorundayız. Acılı, korkulu günleri birlikte yaşadık. Altıyüzbin kişilik ordunun Trakya'da imha edilmesi ya da ölümden de beter olan Nazilere tutsaklık ikilemi bizi çıldırtıyor, çaresizlik içinde kıvrandırıyor. Birinci Dünya Savaşından ders almamış sivri akıllıların İsmet Paşa'yı Almanlarla yan yana savaşa zorlamalarını, müttefiklerin kesin tavır alma çağrılarını İnönü ustalıkla göğüslüyordu. Türkiye'nin bir Alman tarlası olmasını, müttefiklerin buyruğuna girmeyi ustaca karşılayabilen İnönü'nün Türkiye'nin emperyalist batının ve özellikle A.B.D. emperyalizminin sömürü çarkları içine düşmesine engel olamadığını, işbirlikçi sermaye çevrelerinin çıkarlarına boyun eğdiğini görmek gerçekten çok acı oldu. 1950 yılında iktidarı Demokrat Parti'ye teslim eden İnönü, NATO'ya girmenin, A.B.D. emperyalizmine giderek tam uyduluğun temellerini atmış bulunuyordu. Sonradan Yabancı Sermaye yasasına, yeraltı servetlerinin dış sömürü kaynaklarına teslimine engel olma çabalarını, başta sayın İnönü olmak üzere C.H.P. muhalefeti sürdürdü, bu arada dostum Cemal Reşit Eyüboğlu'nun bilinçli konuşmaları da Meclis tutanaklarına yansıdı, ama artık bu çabaların bir yararı olmadı. Çok pahalıya malolan A.B.D. dostluğu kamuoyunu alabildiğince koşullandırmak, giderek ülkeyi çürük çarık silahlar ve ağır faizli dolarlar karşılığında uydulaştırmak için her türlü çabayı harcadı. Türkiye C.İ.A.'nın, işbirlikçiler aracılığıyla

düştüğü kontrolden kurtulma çabalarını sürdürürken C.I.A. da Türkiyedeki ANTIEMPERYALİST ve ANTİFAŞİST cephe oluşumunu ve tümüyle SOL'u parçalamak için türlü çeşitli hünerler sergilemekten geri durmuyor.

Silah arkadaşlarımız arasında Ankaralı Rifat bey adında bir iâşe subayımız vardı. Karargahta akşam üstü subay arkadaşlar toplanınca çadırına çekilirdi. Sorduğumuzda "tabela hazırlıyor, tabela hesapları yazıyor" yanıtını alırdık. Birgün çadırına uğradığımda çay bardağından rakı yudumlar buldum. Tabela hesaplarının esası anlaşılmış oldu. Bu hesapları kantinde birlikte yapalım Rifat bey, diye takıldım ve ondan sonra da aylıklarımız tükeninceye kadar tabldotta balıkla, ızgaraıyla, salata ve kavunla rakılarımızı beraber yudumlar olmuştuk. Rifat bey en az, Sabahattin de en çok, ama en içerikli konuşan arkadaşlarımızdı. Yenimahalle'de, Sarıyer'de ve Büyükdere'de birer fırın kiralamıştık ve ekmekleri bu fırınlarda, altı tane de arabalı sahra fırınında yaptırır ve tümen birliklerine dağıtırdık. Sabahattin at üzerindeki hareketli işleri yeğler o tür hizmetlere gönüllü olurdu. Eski dahiliye vekili Cemil beyin damadı Mimar Bedri bey de aramızdaydı. Birliğe ford otomobiliyle gelmişti ve arabasının çok işimize yaradığını söylemeliyim. Bedri bey Büyükkada'daki köşkünde bize bir ziyafet çekti. İleride köşkün millileştirileceğinden, hasta işçiler için sanatoryum olarak kullanılacağından söz ederek şakalaşır, yıllarca sonra denizi seyrederek yediğimiz yemekleri anımsardık. Sabahattin, Cudi bey adındaki arkadaşımıza çok takılır, Ömer beyi çapkınlık hikayeleri anlatmaya zorlardı. Madam Atina'nın Sıraselviler'deki evine yaptığımız seferlere ise "ben evli barklı, namuslu adamım" diyerek Sabahattin katılmaz, ama dönüşümüzde de bizi inceden inceye sorguya çekmekten geri kalmazdı.

İkinci Dünya Savaşını radyolarla izler, basından tâkip eder ve aramızda yorumlar, değerlendirmeler yapardık. Arabalı ekmekçi kolunun 11 subayı arasında faşist saldırıları öfkeyle izlemiyen kimse yoktu. Sanırım, 500'ü aşkın birlik erleri arasında da eğilim müttefikler doğrultusunda idi. Er geç savaşa gireceğimiz düşüncesiyle görevler çok titizlikle uygulanıyor, herkes birbirini olumlu yönde kontrol ediyor ve etkiliyordu. Savaş yanlısı olmadığımız halde Faşizmin yok edilmesi için bizim de çorbada tuzumuzun bulunmasını istiyor, ama savaş tekniğinin bu ileri aşamasında nasıl dayanabilece-

ğimizi de acı acı düşünmekten kendimizi alamıyorduk. Kuldurmuş faşist saldırılarının Avrupayı ezmesinden, Sovyet sınırlarını aşip Moskovaya kapılarına dayanmasından ve Stalin-grad çevirmesinden sonra umutsuzluğa düşenlerimiz olmuyor değildi. Ama "Olamaz, faşizmin insanlığı ezip yoketmesi olanaksız. Er geç ezilip kendisi yokolacak" yanıtına kendimizi inandırmaya çalışıyorduk ve bir yandan da müttefiklerin Avrupa çıkarmasındaki gecikmeyi Kızılordunun da iyice yıpranması için başvuru olan çirkin ve tehlikeli bir oyun olarak görenlerimiz oluyordu. Yedek erlerin terhis sırasında birliğe muvazzaf erler verildi. Ayrıca yeni tümen komutanı Yümnü Üresin Paşanın günlük emriyle alaylardan pişirici, hamurkâr, fırıncılıktan anlıyan erler gönderildi ve tümenin ekmek işi yeniden düzene girdi. Vakit vakit Kolordu birliklerinin ekmek sıkıntısını bile karşılar olmuştuk.

Sabahattin Ali'yi ansızın Ankara'ya atadılar. Sebebini ikimiz sanırım çok doğru biçimde yorumladık. Kısa süreli bir izin gelişimde kendisini yeni görev yerinde ziyaret ettim. Kağıtların ve hesap işlerinin içine gömmüşlerdi Sabahattin'i ve bu hiç sevmediği, üstelik yapamadığı bir işti. Savaşın kaderi müttefikler ve Kızılordu lehine henüz dönmemişti, ama saldırı duraklama dönemine girmişti ve 18 ayı dolduran yedek subaylar terhis edildiler. Bir buçuk aylık bir gecikmeyle ben de terhis edildim.

Ankara'ya dönüşümde kompozitör Dr. Şükrü Şenozan'ın Atatürk Bulvarında Dirim apartmanındaki dairesinin bir odasını kiralayip Muzaffer Şerif'le birlikte oraya yerleştik. Sabahattin Ali'nin Kızılay'da, şimdiki Gökdelenin arkasındaki Adalar apartmanındaki dairesine sık sık giderdik. Muzaffer Şerif Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesinde doçentti. Ben de mecliste bütçe komisyonunda memurdum. Sabahattin Devlet Tiyatrosu'nda dramaturgdu. Memurların satın alma gücünün yüzde 36'ya kadar düştüğü yıllardı. Kızılay'ın yanındaki özen tavukçusunda akşam çorbalarımızı içtikten sonra Sabahattin'e gider ve geç saatlere kadar konuşurduk. Bazen de karneli ekmeğimizle bir parça peynir ve pastırmamızı, paramız yetiyorsa rakımızı da alıp yemeğe giderdik. Aliye hanım ayaklarımızı dışarıda iyice sildirip içeri alır, sofraya iki tabak daha koyardı. Üç, dört yaşlarındaki Filiz'i nöbetleşe omuzlarımızda taşıyarak çiftliğe, Keçiören'e, Dikmen'e pikniğe gittiğimiz, hattâ çiftlikteki Merkez lokantasında yemek yediğimiz ve tekrar

yürüyerek şehre döndüğümüz olurdu. Bu yürüyüşlerin bazen 15 - 20 kişiyle yapıldığı, bu bilinçli yurtseverler topluluğunun bizi yakın umutlara düşürdüğü de olurdu. Tartışmalarımızın, anlaşmazlıklarımızın olduğu günler çok olurdu, ama düşman kardeşler durumuna düşüp düşmanı sevindirdiğimizi, C.İ.A. nın cyununa geldiğimizi hemen hiç hatırlamıyorum. Ara sıra birisi hakkında M.A.H.'a çalıştığı (M.İ.T.nın o zamanki adı MAH'dı) yolunda söylentiler dolaşırdı. Bunun güveni sarsmak için de yapılabileceği düşünülür ve bir süre o kişi hakkında sessizce soruşturma yapılırdı. Bu tür suçlamaların bazen hiç inanılamıyacak insanlar hakkında da yapıldığı olurdu. O tarihlerde C.İ.A.'nın Türkiyede bir etkinliği de yoktu. Solda bugünkü bölünmelerin, karşılıklı suçlamaların hepsinde C.İ.A. parmağı aramak da yanlış olur, ama eğer sonuç dış sömürü kaynaklarının istekleri doğrultusunda herhalde bundan çıkarılması gerekli dersler olduğunu da gözden uzak tutmamak, değerlendirmelerde çeşitli olasılıkları hesaba katmak gerekecektir sanırım.

O dönemlerde Sabahattin izlendiğini hissederek, bazen bunu bize de anlatırdı. Bir seferinde Ankara Emniyet Müdürüne telefon edip "Beni daha akıllı insanlara izletmelisiniz. Bu derece aptal bir insanın beni takip etmesini adeta hakaret saymaya başlıyorum" dediğini hatırlarım. Peşinde bir takipçi olduğunu anlayınca ansızın Karlmen pasajına sapıp adamı şaşırttığını, bir vitrinin gerisinden adamcağızın öteye beriye aranıp durduğunu gülererek seyrettiğini, başka bir seferinde birisine el işaretiyle nanik yaptığını hatırlarım. Bunları eğlence olarak yapıyordu.

ADIMLAR, YURT ve DÜNYA adlı dergiler çıkıyordu o sıralarda. Sabahattin Ali ile Aziz Nesin de MARKO PAŞA gibi güldürü dergilerini çıkarıyorlardı. Günün koşulları içinde işçi sınıfı davasına katkıları yadsınamaz. Sabahattin Ali'nin Kuyucaklı Yusuf'u, Çaydanlık, Asfalt yol, Yeni Gün gibi birbirinden güzel yapıtları ve şiirleri onun hayatına malolan nedenden olmadı. Bana göre SIRÇA KÖŞK adlı hikâyeye çok sinirlenenler ve ürkenler oldu, ölüme doğru belli kaynaklar bu hikâyeden sonra onu itelediler. Sabahattin'in parlak zekası yanında çocuk kadar saf bir tarafı da vardı. Ustaca düzenlenmiş bir oyuna getirildi ve Bulgaristan'a kaçmak isterken vatanı duyguları galeyana gelen (!) bir kiralanmış kaatil tarafından öldürüldü. Üç kişinin silah kullandığı ve fakat tek mermi ile

Sabahattin'in öldüğü, böylece canlı hedefe ateş edemiyen iki kişinin bulunduğu söylentileri de yayıldı. Sabahattin'i öldüren ve öldürtenlerin halk düşmanlıkları günümüzde yoğunlaşarak sürüyor. Elbette faşizmin kökü kazınıp suçlular cezalandırılacak ve ülke bu rezilce cinayetlerden arınacaktır. Bu konuda yaşayanların süre aşımından yararlanmalarına da olanak tanınmayacaktır ama ne çareki faşizme ve emperyalizme karşı ortak cephenin kurulamayışı ve sınıflar dengesi koşulları bu tasfiyeyi geciktiriyor.

O yıllarda ben bekar ve evsiz barksızdım. Bir uçak kazasında ölen Antropoloji Profesörü Muzaffer Şenyürekle, bundan önce de Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Psikoloji Profesörü Muzaffer Şerif'le ortaklaşa kiraladığımız odada otururduk. Şenyürekle kiraladığımız İtfaiye alanındaki odada sobamız da yoktu. Çay, kahve bazen de yumurta pişirdiğimiz bir ispirto ocağını odanın orta yerinde pır-pır eder buldum. Muzaffer paltosunun yakasını kaldırmış, yatağının üstünde sigara içiyordu. Bunda çay mı kaynatacaktın, diye sordum. Odanın soğukluğunu biraz kırar diye yaktım, yanıtını verdi. Çaresizliğimize epeyce gülmüştük. Kızılay binasının yanında ÖZEN tavukçusu vardı. Savaş yıllarında Muzaffer Şerif'le birlikte orada karnımızı doyururduk. Ekmek karnelerimizi yitirmiştik. Sinan ve Seyfi adlarında iki garson bize ekmek tedarik ederler, çorbadan başka birşey yeme olanağımızın olmadığını sezdikleri günlerde tavuk eti ve ciğer parçalarıyla zenginleştirilmiş büyükçe birer tas çorba getirirlerdi. Karnımızı doyurduktan sonra dostlardan birinin ve sık sık da Sabahattin Ali'nin ziyaretine gider geç saatlere kadar sohbet ederdik. Sabahattin konuşmayı çok severdi. Sanatçı mizacının coşkusu içinde konuşur ve çoğunlukla bıktırmadan kendisini dinletmeyi bilirdi. Almancası iyiydi. Marksist literatürün Türkçeye aktarılmadığı o günlerde yabancı dile egemen arkadaşlar bir ölçüde yararlı oluyorlardı. Tabii Yunan klasiklerinden Milli Eğitim Bakanlığının çevirileri arasında yer alan yapıtlardaki çeviriler arasında da Sabahattin'in katkıları oldu. Bunları Sabahattin'in sanat değerlendirmelerinde hesaba katmayı gerekli saymam. Türk hikâyecilerinin en başında Sait Faik'le Sabahattin Ali'nin yerleri henüz aşılamadı. Sabahattin'i otuz yıl önce yitirdik. En olgun ve sanat yaşamının en verimli dönemini kaybettirenler böylece yalnız Sabahattin'i öldürtmekle kalmadılar, dünya literatürüne geçecek yeni yapıtları da kat-

letmiş ve sonuçta vatana ihanetin yeni bir örneğini vermiş ol-
dular. Tek başına ayakta kalabilen ve yaşamını sürdüren eşi
Aliye hanıma, çocuğunu, genç kızlık ve öğrenim dönemle-
rini gittikçe bilinçlenerek başı yukarıda sürdüren ve babasına
lâayık bir insan olduğunu kanıtlayan Filiz'e sadece sevgi değil
saygı da duyarız. Ölümünden sonra da yaşayabilen sayılı in-
san arasına katılabilmek gerçek mutluluktur ve Sabahattin
bunlardan biridir.

İkinci Dünya savaşı sona ermiş Faşizm ezilmişti. Sağ ka-
labilen Yahudilerden Türkiyeye sığınan bazılarını tanıdım.
Gözlerindeki korkudan yürekleri okunuyordu. Bugün İsrail'de
Filistinlilere, Ürdünlü Araplara nazilerin kendi ırkdaşlarına
yaptıklarını uygulayanların o sempatiyi ve sevgiyi koruyama-
mak durumuna düşmelerinde, Ortadoğu'da Amerikan emper-
yalizminin gönüllü öncü karakolu durumuna gelmelerinde yi-
tirdiklerinin kazandıklarından çok fazla oluşundaki düşündü-
rücülük derinliğine anlamlıdır. Sabahattin de onlardan bazıla-
rıyla ilgilenir, bize de bazılarını tanıttığı, serüvenlerini bize
aktardığı olurdu. Faşizmin acımasız kıyımlarına, topluca im-
halarına uğramış olan Yahudilere sempati, kendilerine yapı-
lanı Arap âlemine reva gören İsrail'e öfke duymamız doğaldır.
Olup bitenlerin sınıfsal nedenlerini bilenler A.B.D. emperya-
lizminin sömürü ağlarının yok edilmesiyle halkların barışının
ve kardeşliğinin yeşereceğini de bilirler kuşkusuz.

Sabahattin'le ölümünden üç ay kadar önce **Ankara'da** gö-
rüştüük. Küçük Esat'ta Ekrem bey apartımanına birlikte gittik.
Annemi, ablamı da ziyaret etmiş oldu. Öğle yemeğini birlikte
yedik ve şarap içtik. Üç saate yakın konuştuk. Demokrat Parti
tek parti hegemonyasını yıkmak için her güçten yararlanıyor,
solla da ilişki kuruyordu. İstanbul'da Cami Baykurt'un, Sabi-
ha - Z. Serte'lerle birlikte Celal Bayar'la sohbetler yaptıkları,
Mehmet Ali Aybar'ın Demokrat Parti organı gazetelere yazılar
yazdığı, Zincirli Hürriyet'i çıkardığı günlerdi. Bunlardan öv-
güyle söz ettik. Gerçekten çok partili bir döneme geçileceği,
bu arada solsuz demokrasinin olamayacağını benimseneceği
düşüncesi tartışıldı. Bazı sendika kurma girişimlerinden söz et-
tik. Terzilerin, şoförlerin sendika tüzük ve yönetmeliklerini
hazırladığını, gelenler arasında hiç de güven vermeyen kişile-
rin bulunduğunu anlattım. Sabahattin bir kamyon şoförüyle
ortaklaşa nakliyecilik yaptığını, Anadolu'yu dolaşmanın din-
lendirici, malzeme toplamada yararışlı yanları olduğunu an-

lattı. Hikâyeden, romandan, söz ettik. Ben, yazı hayatına daha çok zaman ayırmasını önerdim. Taşımacılık işinin kendisine göre olmadığını yoruculuğunu, devamlı yolculuktaki tehlikeleri işaretledim.

Sabahattin'le bu son görüşmemiz olmuştu. Üç ay kadar sonra korkunç düzeni ve acı haberi gazetelerden öğrendik. Aradan otuz yıla yakın zaman geçti. Bu acı yüreğimde tazeliğini kuruyor. Daha nicelerinin acılarıyla birleşerek, bütünleşerek, öfkemi bileyerek ve insanlığın kurtuluşuna, ülkemizin bağımsızlığına inancımı güçlendirerek...

Anılarının kutsallığı ve sıcaklığı halkımızın kurtuluşunda, tüm yurtseverlere ve devrimcilere öncülük etsin.

YAŞADIĞIMIZ DÖNEM VE SABAHATTİN ALİ

Muvaffak ŞEREF

Dostluğumuzdan söz etmeden önce o günün toplumsal ortamını değerlendirmek gerekir. 1925'te tüm özgürlükler kısıtlanmıştır, Sabahattin de o dönemin çocuklarındandır, ilerici bir ideolojiye varmak neredeyse olanaksız bir şeydir. Benim bildiğim, tanıştıktan sonra da edindiğim izlenime göre Sabahattin de oldukça sıkıntılı bir hayattan gelmiş, babasının da etkisi altında kalmış. Ankara'nın politik açıdan karanlık havası içinde hepimiz kendi inisiyatiflerimizle, kendi yeteneklerimizle çevreyi etkilemeye çalışıyoruz. Şimdi, o dönem iyice saptanmaksızın elbette bizim anılarımız havada kalır. Çünkü biyografi toplumu da açıklamaya yaramalıdır.

Sabahattin'le biz aynı apartmanda oturduk. Sabahattin en üst kata, çatı katına, biz de en alt kata düşmüştük. Bir süre sonra tanıştık, tanıştığımız andan başlayarak da sonuna kadar artık ayrılmaz kardeşler olduk.

Yıl 1937. Savaş öncesi dönem. Habeş savaşı, İspanyol savaşı gibi faşizme doğru giden olaylar. Kuşkusuz o dönemin olaylarının teşhisinde ikimiz de, birimiz sanatçı olarak birimiz de onları yorumlamaya çalışan bir aydın olarak birleşiyorduk. Duygusal olarak da bunlara tepki göstermek istiyorduk. Ama tepkilerimiz kapalıydı, fırsat bekliyorduk, taşalım, açılalım... Bu ancak 1939'dan sonra gerçekleşti, entellektüel yaşama katılma olanaklarımız yani. Özellikle 1942'den sonra,

Almanların yenileceği anlaşılnca. O günkü iktidar, İsmet Paşa iktidarı bir denge politikasını, Türkiye'nin geleneksel denge politikasını sürdürüyordu. Türkiye demokrasiye doğru kaydı, kayabileceği dşnld, birtakım kitaplar Türkiye'ye gelmeye başladı. Bir yandan da kültür yaşamımızda birtakım reformlar yapılmıştı. Örneğin Sabahattin'in Konservatuvarda yer bulabilmesi falan bu olanaklar sayesinde olmuştur.

GECE GÜNDÜZ BİRLİKTE

Hepimiz evliyiz o sıralar, karılarımız da var, onlar da katılıyor bize. Pertev Boratav, Niyazi Berkes, Adnan Cemgil, Emin Türk var sonra, arkadaşımız, hatta bir ara Behice Boşan. Sonra ayrıldı o, Adımlar'ı çıkardı. Zaten dergiler çıkarılmaya başlandı 1942'den sonra. Yalnız biz dışımızdaki ortamları kesmiştik ilişkimizi, günümüz, gecemiz birlikte geçiyordu, özellikle tatil günleri kırlara gidiyorduk. Çünkü doğaya tutkunduk. Belki de eğilimimiz gereği doğaya tutkunduk, belki de toplumda bulamadığımız özgürlüğü doğada bulduğumuz içindir ki doğaya aılıyorduk. Birisini bulduktu o zaman, Hancı Yusuf diye biri. Ben 1931'de tanıdımđı, komünist propagandasından o zaman mahkûm olmuştu. Dikmen deresinde bir kulubesi vardı Yusuf'un, oraya giderdik, şimdi de entelektüellerimizin pek sevdikleri gibi içki ierdik, şarkılar söylerdik, türküler söylerdik. Hemen hemen günlerimiz birlikte geçiyordu, yaşamımızdı bizim bu. Ama herkes kendi konusuna göre, kendi uzmanlık alanına göre diyelim, ayrıca kendi yaşamını da sürdürüyordu. Yani düşüncel yaşamını da sürdürüyordu. Zaman zaman da tabii tartışmalar oluyordu.

Aramızda onun kadar aralıksız okuyan yoktu. Bir de y-k anlatayım: Benim kayınbabam temyiz reislerindendir, o sırada başsavcıydı. Bir akşam Sabahattin'le gittik. Sabahattin kitabını açtı, hiç bir şey söylemedi, okudu, okudu, okudu... Biz de konuştuk falan. Kayınpeder de çok severdi Sabahattin'i, Sabahattin'i herkes severdi. Bir de o yanı var, belki de tehlikeli yanı, çok sempatikti. Neyse sonunda Sabahattin, eh artık kalksak dedi. Böyle deyince kayınpeder de, evlat, dedi, tatlı tatlı konuşuyorduk. Oysa Sabahattin hiç konuşmamıştı, sürekli okumuştu. Nitekim bazı geceler çıkardım yukarı, bakanım yüzükoyun uzanmış, önüne de kitabını koymuş okuyor.

Yere yatarak çalışırdı. Pek çok şey okudu. Dünya edebiyatını en çok, en iyi izleyen adamdı. Ancak teorik, marksist teorik bilgisi azdı, tabii temel bilgileri vardı, ama pek vakit bulamıyordu buna ayırmaya. Bu yüzden de ikimiz arasında teorik konularda tartışmalar çıkardı, sürekli tartışırdık. O beni alaya alırdı, ben ona kızardım, böylece giderdi. Hemen şunu söyleyeyim teoriye doğru gidenlerde gençlik ukalalığı vardır, sanatçı daha somuta gider. Gençlik ukalalığının arasında doğrular da vardır, aşırılıklar da. Doğruları bir yana bırakıp aşırılıkları yakalardı hemen, son derece zeki insandı, aşırılıkları yakalayınca da alaya alırdı.

ASKERLİK GÜNLERİ

Askere 1940'ta gittik. Aylarını hatırlayamıyorum şimdi. Kendimizi 8. Tümede bulduk, sınıfımıza göre dağıldık. Ben topçuydum, Niyazi Berkes piyadeydi, Bedri Rahmi Eyüboğlu öyle, Sabahattin de ekmekçi kolunda. Niyazi Ağırnaslı'yı da o zaman tanıdık. Şöyle oldu. Eleştirmek için söylemiyorum, Niyazi Ağırnaslı milliyetçilerce tutulan bir adam, Şükrü Kanatlı ile birlikte Hatay'a giren birliğin içinde. Bunu tutmuşlar, o zaman yeterince subay yoktu, tabur niteliğindeki, komutanının binbaşı olması gereken ekmekçi kolunun komutanı yapmışlar. O da teğmen, Sabahattin de teğmen, hatta Cudi Bey diye bir de üstteğmen vardı emrinde. Bunların takımı daha cümbüslü. Çünkü fırınlar, seyyar fırınlar falan, ciddi talimleri malimleri yok. Niyazi'yi de sola götüren odur. Zaten iyi niyetli bir arkadaş, farkına fardı kepazeliğin. Onlar Büyükdere yakınında, Bahçeköy'de, biz de Kemerburgaz'daydık. Tümede sınıfımıza göre dağıtılmıştık ama buluşuyoruz. Söz gelimi benim atım var, atlıyorum geliyorum, oradan akşamları Büyükdere'deki Rum meyhanesine gidiyoruz. O sırada Camlı Köşk vardı Taksim'de. Macarlar, Macar kızları, kadınları, müzisyenleri çalardı. Bunlardan biri de Lili, kemancı. Adı geçmiş olabilir, çünkü Liko Ammar onu Konservatuvara almak istedi, Ammar'ın dediğine göre iyi kemancıydı, ama almadılar, sonra,

F. Ali — Statzer'le evlendi sonra, Ferdi Statzer'le evlendi.

M. Ş. — Sanıyorum Adnan Saygun'un hanımı da onlardan biridir. Şimdi bunlar, Muzaffer Şerif de var o zaman, Amerika'ya gitti sonra, bunlar, o kızlardan biri birisine öteki ötekisine aşık olmuş. Benim haberim yok, bilmiyorum, beni boyuna zor-

luyorlar, gidiyoruz Camlı Köşk'e. Şimdi, Kürk Mantolu Madonna hikayesindeki tip onun âşık olduğu kızlardan biridir, fiziksel olarak seçtiği tiptir.

AİLE YAŞAMI

Yalnız burada gene bir yargımı söyleyeyim. Sabahattin ailesine son derece düşkündü. Karısıyla, hepimizde olduğu gibi boyuna tartışırlardı belki, ama evini sıkıntıya sokmazdı. Bir yandan kendisi çeker gider, gelir, ama evinin düzeni sürerdi, evini ihmal eden bir adam değildi, evine düşkündü aslında. Sonra Filiz bizim oyuncağımızdı. Arabada taşınıyor o zaman. Sabahattin'in acaip bir koşması vardı, badik badik, böyle fırrrrt gider... Filiz'i arabayla Yargıtay'a doğru, Güven anıtından uçururdu bu. Sonra ben alırım, uçururum, o benim yanımdan koşar. Böylece Filiz'le eğlenirdik iyice. Kısacası aile hayatları, kendi içlerinde derli topluydu, iyiydi. Dışarda ne haltlar karıştırıyordu, onu bilmiyorum. Ama karısını, çocuğunu ihmal edecek bir halt karıştırmadı. Çoğu da hayaldir, onu da söyleyeyim. Şöyle düşünebilir kimileri, bu adam evini bırakıyor, gidiyor, karı kız peşinde dolaşıyor. Hayır, öyle bir şey söz konusu değil. Evine bağlıydı, anlattığı maceralar da hayaliydi. Hani demin giderdik Camlı Köşk'e o kadına âşıktı, dedim. Aralarında önemli bir macera olduğunu sanmıyorum. Belki ayaküstü konuşmuşlardır, o kadar. Yalnız hayalperestti, romanlarını yaşırdı kendisi. Yazmadan önce, olmayan şeyleri de tasarlardı. Hatta anlatırdı. Tabii öyle bir özlemi de var dışarıya doğru. Ama aslında kendisini ev çeker, dışarı kopup da gidemez. Eğer kaçabilseydi, aldıracaktı Aliye'yi de, Filiz'i de. Aldıracaktı. Hep burun buruna gece gündüz birlikte olduk. Birçok karı kocalarda gördüğümüz gibi, bu gerçeği belirtmek gerek, birbirini küçük düşürücü, hakaret edici bir tartışmalarına hiç bir zaman tanık olmadım. Karı koca herhalde kendi aralarında tartışıyorlardı, ama birbirini küçük düşüren bir hareketleri olmamıştır, hiç bir zaman.

IRKÇILARLA ÇATIŞMASI

O sıralar, sonradan bu MC döneminde oluşan cephe kendiliğinden kurulmuştu. Ama daha çok düşünce planındaydı bu. Dergiler çıkıyordu karşılıklı. Böyle silaha falan varmayan

bir mücadeleydi. Zaten olanak da yoktu, insan elini bile oynatamazdı. Sabahattin onların birçoğuyla arkadaştı, söz gelimi Nihal Atsız'la fakülteden tanışırlardı, o öğretmen okuluna giderken, öteki de fakültedeydi. Nitekim hepimiz birtakım insanlarla tanışırız. Yaşamımız dolayısıyla karşımıza o günün faşistleri de çıkıyordu. Ama onlarla kavgamız, kişisel kavgadan çok, eylemsel kavgadan çok dergiler aracılığıyla birbirimize çatarak yürüyordu. Bir anlamda bir düşmanlık yaratılmıştı. Tabii hedef alınanlardan biri de Sabahattin'di. Çünkü hareketli bir adamdı. Üstelik yayınlara, özellikle polemikçi yayınlara, mizahçı yayınlara gidince başlıca düşmanlarından biri olmuştu. Bir çeşit semboldü, Sabahattin'e vurmak sola vurmak anlamına geliyordu.

F. Ali — Pertev amcanın anlattığı bir olay vardı, Paris'e son gidişimde anlattı, onu biliyor musunuz?

M. Ş. — Söyle belki hatırlayacağım.

F. A. — Atsız'la davasının olduğu gün ırkçılar mahkemeyi basınca kaçmışlar. Galiba o gün ajansta da akşam ajansında olay verilmiş. Ama o gece Tatbikat Sahnesi'nin bir oyunu varmış. Konservatuvar hocası olduğu için babamın da gitmesi gerek. Halkevi'nde oluyor ya temsiller. Pertev bey, Hayrünnisa hanım da daha önce anlaşılmışlar, birlikte buluşup gideceğiz diye. Haberi duyunca önce bize uğramışlar, babamı almışlar, annem gitmemiş nedense, yürüye yürüye Sıhhiye'den Dil Tarih'in önünden Halkevi'ne doğru gidiyorlar. Dil Tarih'in yanından sapmışlar,

M. Ş. — Ben yoktum, aynı yerde oturuyorduk ama o rastlantı olmadı, yoktum ben.

F. A. — Sapmışlar ve Ankara Kız Lisesinin yanından karanlık bir yol vardır, o yoldan giderken, bunların yanına bir taş düşmüş, babamın omuzunu sıyırmış taş. Hayrünnisa teyzenin anlattığına göre, baban diyor, böyle ansızın döndü, ben hayatımda hiç bu kadar hızlı koşan adam görmedim, zınnn diye koştu geri, diyor, Dil Tarih'in fundalıklarının arasından birisini yakaladı. Yakalamış ama yine kaçmış adam, koşmaya başlamış, bu da peşinden, ta karşı tarafa geçmişler, Dil Tarih'in öteki tarafına, orada yakalamış, başlamış adamı dövmeye. Ondan sonra polis işe karışmış, Pertev bey, Hayrünnisa teyze de gitmişler falan... Bir başka adam peydahlanmış o sırada, polise demiş ki, bu ikisi, Pertev'le Hayrünnisa tuttular adamı bu Sabahattin de dövdü, demiş. Onlar da demişler ki bize taş attı

falán, o olay var. Sonradan anlaşıyor ki bu Tümtürk var ya, M. Ş. — Hatırlıyorum, hatta gözlük gibi de bir şey geliyor aklıma.

F. A. — Haa, gözlüğü kırılmış...

M. Ş. — Gözlüğü kırıldı, geldi, ayrıntılarını hatırlamıyorum, söylediğim gibi ben yoktum. Ama şöyle oluyordu, bu olaylar çıktıktan sonra, beraber olduğumuzda bunların hepsini anlıyorduk, verip veriyorduk.

KÜLTÜREL, SİYASAL EYLEMLER

Yurt ve Dünya 1942'de çıktı, sanıyorum 45'e kadar sürdü. Ankara öteki illere göre, İstanbul'a göre daha hareketliydi o sıralar. Şunu söylemek yerinde olur. İsmet Paşa'nın bir yanı vardı: Kendi izniyle sola olanak vermek. Yani İsmet Paşa gerici değildi. Tarihe karşı şunu hemen belirtmek gerekir: Kanımca, kendi dünya görüşü, politikasına ne kadar karşı olursak olalım İsmet Paşa efendi adamdı. Türkiye'ye de başka bir şey getiremezdi kendisi, kendi koşulları da buna olanak vermezdi. Politik açıdan karşısında da olsak, özellikle ondan sonra gelenlerin yaptıkları işlere bakarak İsmet Paşa'nın gerçek değerini vermek gerekir, olumlu yanını kabul etmek gerekir. Eğer her birimiz tutunabildikse birtakım görevlerde bu sayededir. Nitekim sağa karşı, bir ölçüde aşırıya da giderek bir süre özgür olduk. Sonraki dönem rezaletti, yani Demokrat Parti'nin geldiği dönem. Şimdi sırası gelmişken, birçokları gibi, Zekeriya Sertel, Sabiha hanım gibi Sabahattin'i de eleştireyim. Efendim, tek parti döneminden çok parti dönemine geçilirken, Demokratlar, başta Celal Bayar gelmek üzere Menderes, Fuat Köprülü falan, bir taktik uyguladılar ve birçoklarını da kandırabildiler. Çünkü Milli Şef'e karşı demokrasi istiyorlardı. Sabahattin de buna inananlardan biriydi. Örneğin İzmir'e giderken vapurda Celal Bayar'la rastlaşıyorlar. Sabahattin çok popüler, herkesçe tanınan biri, yazar sonra, saygınlığı da var, üstelik samimi, konuşuyorlar Celal Bayar'la. Döndüğünde coşkuyla anlatmıştı. Bunların niyetlerinin gerçekten demokrasi olduğunu sanıyorlardı. Diktatorya döneminin baskısından bunalanlar DP'yi bir kurtarıcı gibi görme eğilimi gösterdiler.

45 - 46'da kendimize geldik. Çünkü CHP ile DP sola karşı yüklenmekte anlaştılar. O zaman bir bölük partili arkadaşla-

rımız hapislere girdiler. Kısacası yeniden karanlık bir döneme girince bunaldık hepimiz. Sabahattin de en çok bunalanlardan biriydi. Kaçmayı düşünürdü. Politik değildi benim kanımca. Roman yazmak, istediğini özgürce söyleyebilmek, kendi yaşamında da daha bir özgürlüğe kavuşmak için tasarları bunu. Harita'da Yugoslavya'ya bakardı, Adalar'a, bu arada Kapri'ye bakardı. Hayal ederdi. Bunu birçok kez yineledi. Türkiye'den gitme isteği, özlemi hemen hemen hepimiz gibi onda da vardı.

Yayınlar dolayısıyla İstanbul'a gider gelirdi. O zaman bizim, Ankara'da bulunan dostlarının, Sabahattin'in İstanbul'daki ilişkileriyle ilgimiz olmadı. Ne yapıyor, ne ediyordu? Marko Paşa'yı biliyoruz yalnız, sonuçları izleyebiliyoruz. Yoksa kişilerle ilişkileri, söz gelimi Rıfat Ilgaz var, Aziz Nesin var, onlarla ilişkileri neydi? Bunları bilmiyoruz. Ortaklaşa dergi çıkarıyorlardı işte.

Gerceği ortaya koymak için şunu da belirteyim: Sabahattin politikacı olacak tip değildi. Sanatçıydı, ama politikaya heves ederdi. Bir yandan çocukluğundan, yetişmesinden gelen halkçı bir özlemi vardı, bir yandan da, hepimiz gibi burjuva yaşamına eğilim duyuyordu. Çelişkilerinden biri buydu. Halkçı, devrimci eğilimimiz bizi zaman zaman aşırılığa da götürebiliyordu. Hepimizi, bu arada Sabahattin'i de, hiç değilse yayın yoluyla mücadeleye, aşırı mücadeleye götüren buydu. Ve Sabahattin davalardan falan çok hoşlanırdı, içi rahatları. Şimdi hatırlıyorum, o emuzuna taş geldiği zaman çok mutluydu.

Yalnız şunu söyleyeyim, şimdi sonuçlarını gördüğümüze göre bunda haklı da sayılabiliriz, örgüt adamları değildik, olmamıştık. Tekke durumuna gelen örgütler bize kapalıydı, Sabahattin'e de kapalıydı. Örneğin Sabahattin o zamanki TKP ile, onların liderleriyle dostluk kurardı, konuşurdu, ama böyle bir örgüte girmedi, giremezdi de. Buna karşılık Esat Adil dostuydu. Esat Adil de politika yaptı, biliyorsunuz Şefik Hüsnü takımıyla Esat Adil takımı arasında o zaman ikilik çıktı. Partiye girdi mi, girmedi mi bilmiyorum, ama Esat Adil'le dostluğu vardı. Demek ki Sabahattin, çoğumuz gibi, daha çok bireysel çıkışlarıyla, çabalarıyla göze batıyordu. Yoksa bir örgüt adamı değildi. Kendi inisiyatifiyle bir şeyler yapmak istiyordu. Yani gitmek istiyor, ama kendi inisiyatifiyle. Çünkü burada çalışma olanağını bulamıyor. İçindeki devrimci özle-

mini burada hiç bir bakımdan gerçekleştirme olanağı yok. Oysa insan bir örgütün adamı olarak hiç bir şey görmeden de ölmeye razı olur. Ama öyle bir örgüt o gün kanımca yoktu, tekkeydi örgütler. Sabahattin'in çelişkisi politikaya yayın yolundan girmesiydi. Gereksiz olarak, kendini harcayacak ölüde giriyordu. Yokluktan ileri geliyordu bu, olanaksızlıktan. Yalnız kendimi de katarak ekleyeyim ki bu bağışlanır bir şey değildir. Sen örgütünü yarat olmazsa. Herhalde tekke vardır diye, ben giremiyorum diye çekip gideyim başka ülkeye. Bu, devrimci özlemi olan insanlar için bir çelişkidir işte.

Sonra Esat Adil'le dost olduğu gibi karşıt görüşlü biriyle de dosttu. Çok genişti çevresi, alaycı, şakacıydı. Kişisel ilişkilerinde kızılamazdı Sabahattin'e, çok sempatikti çünkü. Zekice, hem de gayet usturuplu alay ederdi insanlarla. Hiç bir şeyini de saklamazdı. Aslında gizli bir şey de yoktu ortada. Ama her şey de gizliydi. Söz gelimi Sabahattin'lerde toplanırdık. Nazım Bursa hapisanesinden şiirlerini gönderir el yazılarıyla, İsmail Hakkı Balamir de çok güzel okurdu şiirleri. Çoluk çocuk toplanırdık biz. Bu sözde gizli toplantıydı. Yani Nazım'ın Memleketimden İnsan Manzaraları'nı dinlememiz bizde gizli bir toplantı yapıyoruz duygusunu uyandırırdu. Hatta bir gün şöyle bir olay oldu. Abidin Dino geldi, kapıyı çaldı, sesini duyduk. Sabahattin atlattı onu da, bizim gizliliğimizi öğrenmesin diye.

İşte Sabahattin'in her şeyi söylemesi bir bakıma onu koruyordu. Üst kademelerde, bir anlamda, nasılsa biliyoruz bu adamın yaptıklarını duygusunu uyandırıyordu. Gizli kapaklı bir şey yapamazdı zaten. Öldürülüşü de alt kademelerden oldu, o kanıdayım ben. Yani İsmet Paşa emir verdi, bunu öldürün dedi, sanmıyorum. Bu komplo daha çok alt kademelerde hazırlandı kanısındayım. Zaten neden de yoktu. Sabahattin'in bu düren için sanatçılığı dışında tehlike sayılabilecek eylemi yoktu ki öldürülmeye kadar varılsın. Ama alt kademelerde ilişkilerinden, bağlantılarından ötürü o acı sona götürüldü.

Önce de belirttiğim gibi İstanbul'daki ilişkilerinden bizim dolaylı olarak, zaman zaman anlattıklarıyla haberimiz oluyordu, açık olarak bilgimiz yoktu. Öldükten, öldürüldükten sonra yorumlara gidildi, ama bir yorumda da birleşildi. Şuydu birleşilen nokta: Onun öldürülmesi için hazırlanan komplo o kamyon işiyle mümkün olmuştur, öyle başlamıştır. Ben yine derim ki, sorumluları, o kamyonu aldırانlar, onu sonunda ölüme götüren yol üzerine koyanlar arasında aramak gerekir.

SABAHATTİN ALİ, GÖNÜL KUŞUMUN BİR KANADI

Vedat GÜNYOL

1934 - 1936 yıllarında, İstanbul Hukuk Fakültesinde öğrenciydim, kafası hukuk öğrenimine çakılı, yüreği yazın hayatına açık bir öğrenci. Hukuk Fakültesinin koridorlarında, bir güzel raslantıyla, YÜCEL dergisinin sahibi Muhtar Enata ile karşılaştım. Pendik'te, yıl sonlarında üniversite öğrencilerinin askerlik eğitimi için kurulan kamplarda, aynı çadıra düş-tük onunla. Kaşla göz arasında kurulan bir güzel bir dost-luk, YÜCEL dergisinin yazı kadrosunda, önceleri acemice çeviriler, sonra sonra derme çatma yazılar, eleştirilerle yer al-mamı sağladı. Hukuk öğrenimi yanında, yazın dünyası daha bir ağır basarak benliğimi sarmaktaydı.

Daha ortaokul sıralarında kompozisyon (o günlerde **tahrir** denirdi) ödevlerimi **Bedri** adlı arkadaşıma yazdırmanın ezik-liğinden kalma bir aşağılık duygusunu yenme hırısı bürümüştü içimi.

Lise yıllarında, Faruk Nafiz'ler, Yakup Kadri'ler, Halide Edib'lerden, hele hele Reşat Nuri'lerden ve Ömer Seyfettin'ler-dan elime ne geçerse okumuştum, Türkçenin tadını çıkara çıkara.

Akşamları odama çekilip, **Dağa Çıkan Kurt'u**, **Yaban'ı** ba-ğıra bağıra okur dururdum. Kendi kendime paylaştığım bir gizli, bir saklı, kapalı örtülü zevkti bu benim için.

Hukuk dilinin kuruluşu yanında, bu yapıtlar, bugün bile tazeliklerini koruyan güzellikleriyle yüreğimin ortasında kur-

muşlardı saltanatlarını.

Bu ortamda, iki yeni ses, iki yeni anlatım ustası çıkıverdi karşıma. Biri; **Semaver** (1936), **Sarnıç** (1939), **Şahmerdan** (1940) adlı yapıtlarıyla **Sait Faik**; öbürü, **Değirmen** (1935), **Kağrı** (1936), **Kuyucaklı Yusuf** (1937), **Ses** (1937), **İçimizdeki Şeytan** (1940) ile **Sabahattin Ali** idi bu ustalar.

Dünyamıza dünya katan; biri o güne kadar yazın hayatında yeri olmayan, dostlukları, aşkları, küçük serüvenleriyle, yanımızda yöremizde yaşayan, ama dikkatimizi çekmiyen insanları sokuyordu yüreğimizin içine; öbürü de, Anadolu insanını, acısı sızısı, ezilmişliği horlanmışlığı içinde, kafamıza vura vura, yüreğimizi deşe deşe, getiriyordu karşıma.

Yürek kuşumun bir kanadı **Sait Faik**'te, bir kanadı da **Sabahattin Ali**'de çırpınıp duruyordu. Birini ötekine üstün tutamıyordum. İkisi de içime işliyordu aynı coşkuyla.

Bu coşkular içinde karşılaştım ilk kez Halide Edib'le Paris'te 1937'lerde. **Ateşten Gömlek** (1922), **Vurun Kahpeye** (1926), **Sinekli Bakkal** (1936) adlı yapıtlarıyla beni büyüliyen, **İnkılâp Tarihi** derslerinde, Recep Peker'in, o bilmem kaç kiloluk göbeğini kürsüye yayarak kötülediği, Amerikan mandacısı diye tanıttığı Halide Edib'le.

Seviye Talip, **Handan** adlı yapıtlarıyla sevip saydığım, ama, o günlerde Paris'teki Türk öğrencilerin düşman belleyip uzağında durdukları Halide Edib, beni bir ana sıcaklığıyla karşıladı.

1939 yılında, yurda döndüğümde, yeniden karşılaşacaktım gerçek ve genç Türk yazarlarıyla. Kimdi bu yazarlar? Kim olabilirdi, Sait Faik ve Sabahattin Ali'den başka?

1939'la 1941 arasında İstanbul Hukuk Fakültesinde asistan olacaktım. Sonra, yaş sınırı 29 çıkacaktı karşıma.

Yaş sınırını bulmuş nice asistanlar kalacaktı Fakültede, şu bu profesörün kanadının altına sığınarak. Ben gidecektim askere, çaresi yoktu bunun.

Yedek subay okulunda, Adnan Ötüken çıkacaktı karşıma, Millî Eğitim müdürü olarak. Güvenilir bir insan peşindeydi. Kendisiyle, Üniversite yıllarında tanışmıştık. Şerif Hulusi'nin de içinde bulunduğu bir topluluk, ayda bir iki kez İstanbul çevresinde ortak geziler düzenliyorduk. O günlerde, pek öyle sağ sol ayrımı yoktu. Bir kardeş topluluğuydu bizimki. Geziyor, eğleniyor, alaalahey anlaşıp duruyorduk. Yurt sevgisi adı altında, belirsiz, dumanlı, romantik bir sevgi çevresinde

birleşiyor, anlaşıyorduk.

Bu toplu gezmeler, gezişmelerde Adnan Ötüken vermiş olmalıydı **bana numarasını**. Dürüst bir insan bellemişti beni. Onun için Yedeksubay Okuluna gelip, beni Millî Eğitim Neşriyat müdürlüğüne almak istemişti. Üç yıl süren askerlik görevimden sonra, Adnan Ötüken'in yanında görev alacaktım, Millî Eğitim Neşriyat Müdürlüğü Klasik İşler müşaviri olarak.

Adnan Ötüken, ilk günlerde, güzel bir insandı benim için, saygılı, sevecen. Neşriyat müdürlüğünde, kollarını sıvayıp, hademelerle birlikte dosyaları, kitapları bir odadan bir odaya taşıdığına tanık olacaktım. Nazik, ince bir insandı, büyüklerine karşı saygılı, küçüklerine sevecen.

Sonra sonra değişiverdi Adnan Ötüken. Eğilip bükülerek selâmladığı Hasan Ali Yücel, iktidardan düşünce Reşat Şemsettin'in kulu kölesi olüvermişti birden.

İşte, ben Sabahattin Ali'yi Hasan Ali ortamında tanıdım. Millî Eğitimde görevliydi, o günlerde kuşkuyla karşıladı beni, iğneli sözlerle.

Onun gözünde bir sağcıydım ben; hem de iflah bulmaz bir sağcı. Değil mi ki Adnan Ötüken'in güvenilir adamıydım, her şey orada başlayıp orada bitiyordu.

Günler günleri kövaladı ve ben, **Yücel** dergisinde, Sabahattin Ali'nin bütün yapıtlarını ele alan iki yazı yayınlıyacaktım. Ona karşı sevgimi, saygımı dile getiren bu yazılardan sonra, hele hele, benim kafa yapımı, çevremi daha bir yakından öğrenince, düşmanca tutumunu değiştirdi.

Dest olmuştuk. Aynı düşüncenin insanlarıydık artık.

Bir gün, üyesi olduğumuz Tercüme Bürosu'ndan çıkmıştık. Birden Hasan Ali'nin yanında yürürken gördüm onu. Eli, bakanın neredeyse ensesinde, yakın bir ahababı kucaklarcasına, senli benli bir tutum içindeydi. Sabahattin Ali için bakan makamı diye bir şey söz konusu olamazdı. Öylesine güven içindeydi, kendisine karşı. Başlı başına bir yetkiydi, gücünü bilgisinden, inancından alan bir yetki.

Bir gün, Tercüme Bürosu'ndan çıktığımızda, Ulus Meydanından Yenişehir'e doğru yürüdük birlikte. Nasıl olduysa oldu, tek başına kaldım onunla. Yol boyunca, arada bir dönüp dönüp baktık arkamıza. "Bak, bak," diyordu hep, "şu arkadan gelen adam var ya, o bizi izliyor." Yenişehir'e vardığımızda: "Haydi gel, bize gidelim. Nasıl olsa izlendik." dedi. Gittik evine. Dörtbir yanı kitapla dolu bir odaya aldı beni. Kitaplarına

anlatılmaz bir tutkuyla bağılıydı. Kitaplığı, o büyük kitaplığı, eşten dostan okumak için aldığı, ama geri vermediği kitaplarla zenginleşmişti. Kendi gözetiminde, kendi özeninde, kendi sahipliğinde olsun istiyordu kitapları. Kitap vermekten çok, kitap almak, kitap korumaktı derdibaşı.

Solcu çevrelerce o günlerin en gözde yazarı Upton Sinclair'di. **Altın Zincir** adlı yapıtı elden ele dolaşıyor, sosyal gerçekçilik adına Shakespeare'ı gerici yazarlar safına atıp yeni yeni öneriler getiriyordu, nice solcu yazarın canına okuyarak.

Nasıl bir yakınlık, bir yakınlaşma rüzgârı esti ki aramızda, birden bir rafa yöneldi, kalın bir kitap çıkarıp elime tutuşturdu. U. Sinclair'ın Lanny Budd serisinden **World's End** adlı kitabının Fransızca çevirisiydi bu. Bin sayfayı aşkın bir yapıt. "Al senin olsun" dedi içtenlikle. Bir destluk, bir candaşlık gösterisiydi bu. Kıvandım. Aldım kitabı. Bu ilk armağanı, ikinci bir armağan izledi: Bir gün Neşriyat Bürosuna geldiğinde yeni çıkmış bir yapıtı uzattı bana: "Al, oku, seveceksin" dedi. Halikarnas Balıkcısının **Aganta Burina Burinata** adlı romanıydı bu.

Günlerden bir gün, Tercüme Bürosu'ndan çıkıyorduk. Yenişehir'e doğru yürürken yanımda buldum onu. Kızılay'a geldiğimizde, "Haydi, gel, benim eve gidelim" dedim. Geldi. Bodrum katındaki evim birden şenleniverdi onun varlığıyla. Kitaplarımı bir bir gözden geçirdi. Bir saati aşkın bir süre kaldı evimde. Sonra ayrıldık. Onu, daha sonra pek az gördüm.

Yıl 1947'lere varmıştı. Hasanoğlu Köy Enstitüsü'nün yüksek kısmı kaldırılmış, biz öğretim üyeleri açığa çıkarılmıştık. Reşat Şemsettin'le birlikte esen yıkım, kıyım rüzgârları ortalığı kavuruyordu. Çil yavrusu gibi dağılmıştık dört bir yana.

Sonra bir gün, gazetelerde okuyacaktım, Sabahattin Ali'nin Edirne sınırlarında öldürüldüğünü. Hem de bir Mit ajanının sopasıyla. Kemal Sülker'in Sabahattin Ali üstüne yazdığı o nefis eserde, bu ölümün ayrıntılarını okuyabilirsiniz, tüyle-riniz diken diken olarak.

Nasıl olmuştu da, o cin gibi adam, dostu düşmanı anında görüp değerlendiren bu güzel insan, böylesi alçakça bir tuzağa düşmüştü?

Son günlerde, yeme içmesinden, yaşama olanaklarından yoksun bırakılan S. Ali, yaşamını sürdürmek için, kiraladığı ya da edindiği bir kamyonla, taşıyıcılık yapıyordu. Bir Mit

ajanının, yapma sıcaklığında bulmuştu yardımcısını. İhanetin sıcak yüzlü, sıcak bakışlı aldatıcılığına kaptırmış olmalıydı kendini. İnsan nasıl kaptırmazdı kendini böylesi bir sıcaklığa? 12 Mart serüveninin, Mahir Kaynaklı örneklerini düşünersek, tongaya basmanın kaçınılmazlığını anlıyabiliriz kolaylıkla.

İşte, Sabahattin Ali de, böylesi bir tongaya düşmüştü, bir Mit ajanının görünürdeki yakınlığında zokayı yemişti. Ne de olsa, bir insandı S. Ali, bütün o uyanıklığına rağmen. İnani-vermişti yardımcısına. Edirne sınırında, ötelere geçmek umu-du içinde, gecenin karanlığında, arkasından yemişti sopayı, başı gözü kan revan içinde kalarak.

Neşriyat Müdürlüğündeki görevim sırasında, S. Ali, arada bir uğrardı bana.

Bir gün, Neşriyat Müdürlüğündeki odama geldi, “Gözünü aç, seni tongaya bastırmak istiyorlar” dedi. O kadar. Sonra, uzun süre görünmedi.

Millî Eğ. Neşriyat Bürosunda iki fotoğrafçı vardı. Birbiri-ni çekemiyen. Bunlardan biri, bana sonsuz bir ilgi duymak-taydı. Beni, fotoğraf atölyesine çağırıyor, poz poz resmimi çe-kiyordu. Sıkılıyordum, ama istemem de diyemiyordum.

Günün birinde, o fotoğrafçı, bir akşam geç saatlerde oda-ma geldi, bir Fransızca mektup uzattı bana, çevirir misiniz diye. Bir tavsiye mektubuydu bu. Mektupta, fotoğrafçı güve-nilir bir insan diye tanıtılıyor, onun kanalıyla her dileğinizi iletebilirsiniz, deniyordu. Fotoğrafçı, (adını anımsıyamıyorum şimdi) bir aracı olacaktı. Mektubu çevirdim. Fotoğrafçı: “Ne olursunuz, müdür bunu duymasın. Sonra işime son verir” di-ye benden söz aldı.

Bir hafta geçti geçmedi aradan, bir akşam, kaldığım otele iki sivil memur geldi. Emniyet’e çağırılıyordum.

Gittim. Keskin ışıklı abajurlar altında sorgulara çekildim. Bildiğimi anlattım. Bir kaç gün sonra yine çağırıldım Emni-yet’e. Benim ifademle, fotoğrafçının ifadesi arasında çelişki varmış. Meğer o mektup, Komünist Partisinin kuru’duğunu haber veriyormuş ve fotoğrafçıyı aracı olarak görevlendir-i-yormuş.

İlk ifademde direttim. Doğrusu da buydu. Bir komplo ha-zırlanmıştı aslında bana karşı, besbelliydi bu. Ben, Türkiye’de bir komünist partisinin kurulduğunu bildiğim halde, haber vermemiş duruma düşüyordum. Suçum büyüktü.

Emniyet görevlisi: “Bak, sen hukuk doktorusun. Neden

bizi köylesi bir işte uyarmadın” diye yüklendi üstüme.

Bildiklerimi harfî harfine tekrarladım. İş, mahkemeye düştü. Sorgular sualler sürüp gitti ve ben aklandım. Ama, Milî Eğitimce vatan hainliğim onaylanmıştı bir kere. Dönüşü yoktu bunun. Suçluydum. Sonra sonra, anımsadım Sabahattin Ali’nin o dostça, gizli kapaklı uyarılarını. Sabahattin Ali, bir şeyler sezinlemiş, beni uyarmak istemişti bu konuda.

Sabahattin Ali, gerçekçi bir yazardı. Gerçekçiliğinin kaynağı nereden geliyordu? Yaşamın özünden, kaytarmacılıktan uzak, doğruya doğru, yanlışla yanlış demekten. Yenişehir’deki evinde, gerçekçiliğinin iç yüzünü şöyle anlatmıştı bana :

Sabahattin Ali, daha ilkokul sıralarındadır. Öğretmeni, bir kompozisyon ödevi verir. Pazar günü yaptığınızı anlatın diye. O pazar, S. Ali ile babası, sabahın er saatlerinde ava çıkarlar. Daha güneş doğmamıştır. Hava alaca karanlıktır. Akşam S. Ali, kompozisyon ödevine şöyle başlar: “Sabah, güneşin ilk ışınları penceremize vururken, babamla ben, av tüfeklerimizi alıp çıktık yola”. Sonra, avı anlatır, heyecanlı yanlarıyla. Ertesi sabah, ödevini babasına okur. Babası paylar onu. “Ulan, der, biz ava çıktığımız zaman daha güneş doğmamıştı. Sen, nasıl olur da, güneş ışınlarından söz edersin? Bu bir aldatmacadır. Yalancısın sen. Kimi aldatıyorsun. Yazacaksan doğru dürüst yaz. Yalan dolan istemez.”

Sabahattin Ali, ilk gerçekçilik dersini böylece alır babasından. O gün bugün, yalansız dolansız gerçekçi olmaya çalışır. Başarır da bunu.

Sabahattin Ali ile ilişkimiz kısa sürdü. Ama, bu ilişkinin yankısı uzun oldu. Şöyle ki: Yenişehir yolunda iki kez beraberliğimiz, Emniyet raporlarında şöyle bir yankı bulacaktı:

Yıllar sonra, aleyhime açılan bir davada, dosyada şöyle bir yargı ile karşılaşacaktım:

“Dosyanın tetkikinden anlaşıldığı üzere, adı geçenin (Vedat Günyol’un) sol temayüllü kimselerle (yani S. Ali ile) temasta bulunduğu öğrenilmesi üzerine ikinci bir işara kadar yurt dışına çıkması durdurulmuştur.” (Milî Eğitim Teftiş Kurulu, sayı: 758, 13.3.1954).

Kimdi bu sol temayüllü kimseler, Sabahattin Ali’den başka?

Sabahattin Ali ile tanışmış olmanın onurunu, yurt dışına çıkma yasağında bulmanın mutluluğunu kimseciklerle paylaşmak istemem.

YAŞAMAKTAN MUTLULUK DUYAN BİR İNSAN

İ. Hakkı BALAMİR

Sabahattin Ali'yi, ta 1931'lerden beri yazılarından tanır-dım. O, gencecik yaşta, yurt çapında üne kavuşmuş bir hikâ-yeci ve şairdi. Kendisini ilk kez, yanılmıyorsam 1935'te İs-tanbul'da bir yazlık gazinoda dostlarım Esat Adil Müstecaplı ve Mansur Tekin tanıştırdı. Sanki birbirimizi eskiden tanıyor-muşuz gibi, aramızda bir yakınlık, bir rahatlık ve merasimsiz bir dostluk başladı. Eşi Aliye hanımı da yine o yıl içinde Eren-köy istasyenunda bir şair dostumun tanıştırdığını anımsarım.

Yurt dışında bulunmam yüzünden 1937 - 1940 arasında ilişkimiz kesintiye uğradı. 1940'da evlenip Ankara'ya yerleş-tiğimde yine görüşmeye, birbirimize gidip gelmeye başladık.

Sabahattin genellikle, şen, şakacı, konuşmayı çok seven ve coşkuyla anlatan bir kişiydi. Anlattıkları her zaman ilgiyle dinlenir, arkadaşlar arasında bir toplantıda ondan başkasının konuşmasına pek fırsat kalmazdı. Birinde, İtfaiye meydanında o zaman oturduğum küçük daireye Adnan Cemgil, Niyazi Berkes, Muvaffak Şeref, Niyazi Ağırnaslı, Pertev Boratav ve şimdi anımsayamadığım birkaç arkadaşla birlikte gelmişlerdi. Bir konuyu hemen ele alan Sabahattin anlatmış anlatmış, zevk-le dinlettiği sözlerini bitirince de, kimseye bir merhaba deme fırsatını bile vermeden, haydin kalkalım demiş, yine hep bir-likte gitmişlerdi. Topu topu birbuçuk odalı bu küçük dairede 10 yıl oturduk. 4 çocuğumuz burada oldu. Bir gün buzdolabı aldığımı duyan Sabahattin gözlüğünün altından o alaycı ve sevimli gülüşüyle "o eve buzdolabı sığdığına göre artık siz çıkın" demişti.

Çok zeki olduğundan budalalığı bağışlamaz, alaya alır, kimi zaman bir kişinin ya da bir olayın gülünç yanını abartarak anlatır, dinleyenleri gülmekten kırar geçirirdi. Ara sıra yazıhaneme uğrar dava dosyalarını karıştırır okurdu. Gizliliği olmayan ağır ceza dava dosyalarını vermekte sakınca görmez, onları incelemesine bırakırdım. O, artık söylenenleri duymayacak kadar dosyalara dalar giderdi. Kimi zaman “olayı pek güzel özetlemiş, çok iyi savunmuşsun” derdi. Bu beğenmesinden hoşlanır, gururlanırdım.

Bir zaman da resim çekmeye merak sardığını, profesyonel fotoğrafçılardan daha güzel resim çektiğini hatırlıyorum.

Nazım Hikmet’in dev yapıtı “Memleketimden İnsan Manzaraları”nın birinci cildini 1941’de bir gece eşi Piraye hanımın, (Çamlıca’da bir harap konak) evinde okumuş, eşimle birlikte sabahlara kadar oturup kopya etmiştik. Sonradan bu büyük yapıtın öteki ciltlerini de bana gönderen Nazım yazdığı bir mektupta; “Onların okunması seninle gelinimden başkasına yasak” demişti ama bu yasağın o büyük Türk ozanına hayranlık duyan Sabahattin Ali gibi birkaç dost için gerçek ve geçerli olamayacağını bildiğimden, o yıllarda sık sık buluşur, okurduk. Sabahattin bu büyük yapıttan öylesine etkilenirdi ki coşkuyla (böyle bir şairle aynı çağda yaşadığım için iftihar ediyorum) derdi.

Sabahattin Ali’nin şiirlerindeki karamsarlık ve acı, kuşkusuz onun mizacından değil, o yıllarda ceza evlerine düşmüş olmasındandır. O yıllarda yazılmış olan ve “Hapishane Şarkısı”, “Gurbet Hapishanesi” başlıklarını taşıyan bu dizeler; yaşama sevincini dile getirecek, orada vakitlerin pek hoş geçtiğini anlatacak değildi ya...

Evet, dediğim gibi Sabahattin’in yaşamdan böylesine bıkmış görünmesi; onun yaratılışı gereği melankolik, hasta, kötümser ve bezgin olmasından kesinlikle değildir. İnsanca yaşamayı seven, eşine, kızına bağlı, yaşamaktan her yönüyle mutluluk duyan neşeli, canlı bir adamdı Sabahattin... Ne var ki o dönemlerde çoğu sanatçının alını yazısı olan hapislik onun da başına gelmiştir. Ceza evlerinin duvarları arasında geçen, sokağa çıkıp dolaşabilme özgürlüğünden yoksun aylarının acılarını güzel ve ozanca bir abartmayla dile getirmiştir.

Hikâye, şiir ve roman yazan Sabahattin Ali, kuşkusuz hikâyeciliğiyle ün yapmış hem de genç yaşta üne kavuşmuştur.

Sanat ve edebiyat eleştiricisi değilim. Fakat öznel ölçü-

lerle, kendi değ erlendirmem ve ki işel zevkimle Sabahattin'in hik âyeleri üzerine kanımı söylemek gerekirse, onun 1927 - 1930 arasında yazdığı ilk hik âyelerde genellikle d   e dayanan bir zorlama g r ld    n  belirtmek isterim:

Bu yazıları Sabahattin kendisi de be enmemi ; "  ir ve hik âyelerim arasında yazmış olmaktan utanacağım kadar k   t leri olduğunu biliyorum... Bu çeşit bir yazıyı bugün herhangi bir imzanın üstünde görsem, sahibini ıslah olmaz bir zevksizlik ve tam bir istidatsızlıkla suçlamakta tereddüt etmem..." diyerek acımadan, ağır biçimde kendini ele tirmi tir.

  u da var ki, 20 - 24 ya  arasında yazdığı ve sonradan onları yazmış olmaktan utanacak kadar k    bulduğu bu hik  yeler, yine de  ocuk denilecek yaşta onun  ne kavuşmasını  nl memi tir.

1930'dan, özellikle 1933'den sonra yazdığı hik  yeler ise - yine bir genelleme ile - birbirinden güzel ve gerçekçidir. Çoğu cezaevlerinde duyduğu, g rd    , dinlediği, esinlendi i gerçek yaşamdan alınmış olaylardır ve bunlar artık 28 ya ından sonraki olgunluk çağının ürünleridir.

Türkçemizin yabancı sözcüklerden arınması bakımından dilimizde, kısa sürede çok büyük ilerlemeler olmuştur. Çok değil, 20 yıl önce yazdıklarımızı bu gün yadırgıyor, a dalı ve yap y buluyoruz. Sabahattin Ali'nin hik  yelerinde ise dil, herkese seslenecek kadar sadedir.

Sabahattin'in, İtalyan yazarı Ignazio Silone'den, Almanca'dan çevirdiği "Fontamara", bir  eviri olduğunu unutturacak kadar güzel ve başarılıdır.

"Kuyucaklı Yusuf" romanından yıllarca sonra yazılıp yayınlanan "İçimizdeki  eytan" ve "Kürk Mantolu Madonna" romanları ile, son yıllarda yazdığı hik  yelerden oluşan "Sırça K   " yankılar yaratmış, dedikodulara neden olmuştur. 1944'den sonraki yıllarda Sabahattin'in dirli i kaçmış, düzenli yaşamı bozulmuş, Konservatuvar'daki görevinden de kendisi çekilmişti. Yalnız o değil, tek p rti iktidarının o döneminde ve 2. Dünya savaşının sonlarına doğru, o yılların sert ve kıyıcı politik havası içinde azıcık solda görünenlerin hepsi tedirgin edildi*.

(*) O yıllarda bir askerî mahkemede yazar Suat Derviş'in davasını savundu um için, Ankara'nın o zamanki —mutlak hakimi, her sözünü geçiren, Danıştay kararını da yırtıp attığı söylenen —Valisi beni

Dil ve Tarih - Coğrafya Fakültesinin gerçek değerleri, Pertev Boratav, Niyazi Berkes, Behice Boran gibi bilim adamları görevlerinden alındılar. Tan Gazetesi basım yeri saldırıya uğradı, kışkırtılan gençler kırıp geçirdiler.

Fakülte öğretim üyeleri için Danıştaya başvurduk. Pertev Boratav Fransa'ya, Niyazi Berkes Amerika'ya gitti. O zamandan beri hizmetlerinden o devletlerin üniversiteleri yararlanıyorlar. Tan matbaası yıkıldı ama, edebiyatımız "4 Aralık" başlıklı enfes bir şiir kazandı. Sabahattin'i ise yitirdik.

Hitler'e özenen, her davranışıyla kendini ona benzetmeye çalışan bir ırkçının sataşması üzerine, onun aleyhine Sabahattin'in açtığı ceza davasını avukat tutma gereğini duymadan kendisi savundu. Sabahattin'i tutanlarla ona karşı olanlar arasında gürültüler koptu. Dava bir ölçüde namuslu, doğru, fakat dar görüşlü ve gerici bir yargıcın elinde sonuçsuz kaldı.

Sabahattin Ali ile Aziz Nesin'in çıkardıkları - güldürünün, hicvin yeni örneğini veren - "Marko Paşa", tepkileri daha da arttırdı, ama o yılların - sözde demokrasiye yönelmiş görünen - vehimli, acımasız, ve ürkütücü havası onları yıldırmadı. Tersine bu baskılar Sabahattin'i daha da hırçınlaştırdı.

Bir suçlama ile tutuklandı, Üsküdar cezaevinde hapis yatı, çıktı. Bir yerden sağladığı bir kamyonla nakliyeciliğe başladı. Sınırlarımızın birinden yurt dışına kaçmayı tasarlıyordu.

O yıllarda, orta dereceli bir idare âmirinin, makamında sergusunu yaparken Sabahattin ile yumuşak ve kibar davranışlarla sohbet eder gibi konuştuğunu, bir ara sigara ikram ettiğini ve sigarayı almak isteyen Sabahattin'e, hiç bekleme-

tanımak istemiş. Bir gün makamına çağırdı, konuştu. Beni sevdiğini söyleyerek hafiften ve üstü kapalı göz dağı verdi. Sonradan bu Vali onca yıllık gösterdiği bağlılık ve yaptığı hizmet takdir edilmediğinden, herkesin bildiği gibi kendi canına kıydı. Yedeksübay olarak Konya'da çalışırken Nâzım Hikmet'e yazdığım bir mektup nedeniyle, o zaman Konya'daki pek milliyetçi, pek vatansever ve bu konularda pek uyanık emniyet müdürü, komutanımı görerek beni tedirgin etmeye çalıştı. O yazdığım mektubun örneğini alıp sicil dosyama koydurdu. Konya'da hırsızlık ve rüşvet almakla ün yapmış olan bu adamın sonradan işinden atıldığını ve Ankara'da Bakanlık'ta korku içinde kapı kapı dolaşip kendisine bir kayırcı aradığını görmüştüm.

diği bir anda sverek tüm gücüyle bir tokat attığını, gözlüğünün yere fırlayıp kırıldığını - hiç bir yorum yapmadan ve o küçük idare mirini kötüler bir laf etmeden - gülümseyerek anlatmıştı. Bunu anlatırken duyduğunu sandığım tiksintiyi gizleyebiliyordu.

Toplum yararına düşündüklerini, inandıklarını yazmaktan çekinmeyen devrimci sanatçıların, yazar çizerlerin kaderi, çoğunlukla hapistir, sürgündür, işkencedir. Sabahattin en ağırına uğradı. O, ne bir gizli örgüte girmiş, ne yasadışı bir eylemde bulunmuştur. Ama yazık ki başı dertten kurtulmamıştır.

En güzel hikâyelerini son yıllarda yazmış olan Sabahattin'i en verimli çağında, 42 yaşında yitirdik. skdar cezaevin-den çıktıktan sonra yaptığı işin nakliyecilik değil, gerçek amacının kaçma girişimi olduğu biliniyordu.

lmn o zamanki idarenin düzenlediği ve kaatili kiraladığı, ya da korkutarak bu işe zorladığı kesindir. Bulgar sınırı yakınlarında bir yerde hoyratça, alçakça ldrtlmştr. Umarız ki ona kıyan elleri bir gün tarih saptayacak ve lanetleyecektir.

TANIDIĞIM SABAHATTİN ALİ

Erol GÜNEY

Sabahattin Ali'yi 1940'ların başında Ankara'da Milli Eğitim Bakanlığının Tercüme Bürosu'nda tanıdım. Bu büronun çevirmenlerindendi. Aynı zamanda Türkçeye çevrilmesi gerekli bulunan klasiklerin seçimi ve yapılan çevirilerin düzeltilmesiyle de görevli idi. Esas dili Almancaydı, Alman Edebiyatını derinlemesine bilirdi. Beni en çok hayrete düşüren yönü, yalnız uzmanlarca yakından tanınabilecek eserlerin ve diğer dünya edebiyatlarının üzerindeki yoğun bilgisiydi. Durmadan okuyan, okuduğunu hazmeden bir insandı. Nasıl okunması gerektiğini, neyin okunmaya değer olduğunu bilir, bir eserin sanatsal ve insancıl değerlerinin ne olduğunu derhal kavırdı.

Politik fikirlerini hiç saklamadığı için hepimiz onun ne yönde düşünceleri olduğunu bilirdik. Hatta bazen "belki biraz daha fikirlerini saklayabilseydi" diye düşündüğüm olmuştur. Yalnız politik inançları ve fikirleriyle sanat değerlendirmesini hiç bir zaman birbirine karıştırmamıştır. Kendini Marksist sananların çoğu sanat eserini devrimcilik derecesine göre değerlendirirken, Sabahattin Ali, herşeyden önce sanat eserinin salt insancıl açıdan taşıdığı mesaja önem verirdi. Nurullah Ataç ve daha sonra Tercüme Bürosu'na katılan Sabahattin Eyüboğlu gibi o da sanat eserini hümanist açıdan değerlendirdi.

Sabahattin Ali'nin kişiliğinin bir başka çarpıcı yönü de "entellektüel" merakı idi. O zamanlar bu çeşit merak ancak çok daha gençlerde görülebilirdi. Kafası devamlı bir arayış

içindeydi. Bir dinamoydu sanki. Son derece yoğun bir ritm içinde yaşırdı.

Birlikte Puşkin'in Yüzbaşının Kızı romanını çevirirken nedenli sabırlı olduğuna tanık oldum. Rusça bir sözcüğün Türkçedeki anlam ve söyleyiş özelliklerini olduğu gibi verebilmek için saatlerce sabırla ve dikkatle araştırma yapardı. S. Ali ile çalışmak insana güç ve heyecan verirdi. Onunla konuşmak, daha doğrusu onun konuşmasını dinlemek de her zaman yeni bir şeyler kazandırırdu insana. Söyledikleri daima ilgi çekici idi. Tartışmalarımız olurdu ve genellikle aynı fikirleri paylaşılmazdık.

Dünyanın şimdiki durumuna bakılırsa onun inandığı düşüncelerin istediği gibi gerçekleşmediği kesin. Ama o zamanlar bu konularda o kadar az şey biliniyordu ki. Politik görüşlerinde gerçekten inanmış bir insan olmakla birlikte her türlü görüşe açıktı. Politik ve ideolojik görüş ayrılıkları onun insan ilişkilerini etkilemezdi. Bu nedenle tanıdık, dost çevresi çok genişti ve değişik fikirli insanlarla da dostluk kurabilirdi. Çünkü onu tanımak ve onu dinlemek düşüncesi, inancı ne olursa olsun kişi için bulunmaz ve unutulmaz bir yaşam tecrübesi idi.

AYDINLIK BİR BAŞ : SABAHATTİN ALİ

Sevgi SANLI

Sabahattin Ali ile ilgili anılarımı toparlamağa çalışıyorum. Bunu kızı Filiz istedi benden. Otuz beş yıl geçmiş aradan... Daha da fazla... Daha da fazla... Mektupları, o güzelim mektupları yıkılan bir çatının altında yitirilmiş. Elimde iki satırlık bir not bile yok. Sabahattin Ali, "Ben hiç not tutmam." derdi, "Anımsanmağa değen şeyler akılda kalır. Aklimızda tutamadıklarımız, varsın unutulsun." Şimdi muzip muzip güldüğünü görür gibiyim. "Kızım, sana belleğine güven dedikse yazmak için otuz beş yıl bekle de demedik."

Sabahattin Ali... Aydınlik bir baş... Gür saçları vaktinden önce ağarmıştı. Kalın gözlük camları ardına saklanmış da olsa, beyninin korkunç bir hızla çalıştığını ilk bakışta ele veren gözler... Piposunu dişleri arasına sıkıştırarak konuşurdu. Dilindeki hafif pelteklik pipodan mıydı, yoksa pipo o peltekliği örtmeğe mi yarardı? Hızlı hızlı konuşur, neler neler anlatırdı. Hegel diyalektiğinden motor parçalarının ince ayrıntılarına kadar hangi taşı kaldırırsanız altından çıkardı. Bir ayaklı kitaplık diyeceğim ama ona haksızlık etmekten korkarım. Ayaklı kitaplıklar taşıdıkları kitapların yükü altında eziliverirler. Sabahattin Ali kitap üstüne kitap devirmiş ama 'kitabî' olmamıştı. Zaman zaman aklın yükünü bir kenara bırakır, çocuklaşırdı. "Her büyük adam çocukluğundan bir parçayı içinde taşır. Çocukluğunu unutan adamdan kork." diyeşi kulağımda, daha dün gibi.

Sabahattin Ali'yi çocukluktan genç kızlığa geçtiğim dö-

nemde, İzmir'de tanıdım. Babam Sırrı Sanlı orada Halkın Sesi gazetesini çıkarıyordu. Ben Göztepe'deki Amerikan F. Lisesine gidiyordum. Evimiz yazarlara, sanatçılara, gazetecilere açıktı. Suat Derviş, Nizamettin Nazif, Muhlis Sabahattin, Avni Dilligil, Orhan Gökçe, Haydar Rüştü Öktem, Naci Sadullah, Halikarnas Balıkcısı, Kemal Bilbaşar baba evinde edindiğim dostlar arasındaydı.

Sabahattin Ali'yle tanışmamız önce mektuplaşma yoluyla oldu. On beş yaşlarında filândım. İstanbullu bir baba dostunun kardeşi İzmir'de askerliğini yapıyordu. Hafta sonlarında bize evci çıkardı. Askerliği hayli ertelenmiş de olsa genç bir adamdı herhalde. Ama benim o günkü gözlerime pek kerli ferli görünürdü. Kara saçlı, gözlükleri kara çerçeveli Aziz Bey... Durmadan sigara içer, bol bol kitap okur, seyrek traş olurdu. Şimdi soyadını çıkaramayacağım ama Rosa Luxemburg'un, tutukevinde penceresine konan kuşlarla nasıl dost olduğunu anlatan sesini, o hafifçe kısık sesi hâlâ duyuyorum. Neden ille bir ad takıp sınırlamalı kişileri? Benim için aziz biri olarak kalacak. Sabahattin Ali'yi yakından tanırdı. Kendisine mektup yazıp evlerinde konuk olduğu ailenin okumağa çok meraklı, kolejli kızına imzalı kitaplarını yollamasını istemişti. O sırada Ankara Devlet Konservatuvarında Diksiyon Öğretmeni olan Sabahattin Ali'den peşpeşe öykü kitapları, romanlar geldi. Önce ben yutarcasına okudum, sonra annem Lütfiye hanımla babam Sırrı bey. Hepimiz büyülenmiştik. Kaleme sarılıp yazara hayranlığımı, teşekkürlerimi bildirdim. Sabahattin Ali gecikmeden karşılık verdi. Yeşil mürekkepli dolmakalemiyle şunları yazmıştı: "Eserlerini beğendiğiniz bir yazarı sakın gözünüzde büyütmeyin. Sanatçı içinde bir avuç bulunan altına benzer. Altınını süzüp aldınız mı geriye tonla kum, çakıl kalır. Sakın yazarı gözünüzde Tanrılaştırmayın."

Yunan Mitologyasına da fazlaca merak sardığım bir dönemdi. Yazdığım karşılıklı çeşitli tanrıların çeşitli kusurlarını sayıp döktüm. 'Korkmayın' dedim, 'Ben Olimposluları bile kusursuz, günahsız olarak düşünmüyorum.' Hemen şu karşılığı aldım: "Saydığınız o tanrıların kusurları da, günahları da kendileri gibi büyüktür. Oysa benim kusurlarım da, günahlarım da kendim gibi küçüktür."

Bu mektuplaşma ailelerimizin de tanışmasına, görüşmesine yol açtı. Sabahattin Ali, eşi Aliye Hanım, o zamanlar pek küçük olan kızları Filiz İzmir'e her gelişlerinde bizi aradılar.

Ailece onları ağırlamaktan büyük onur duyduk. Bu buluşmalar Ankara'da, İstanbul'da da sürdü.

Sabahattin Ali'nin İgnazio Silone'dan çevirdiği 'Fontamara' da evimize tad tuz katan, sevdiğimiz bölümlerini birbirimize tekrar tekrar okuduğumuz romanlardan biriydi. Arkadaşlarımın çoğuna roman okumak bile yasaklanırken böyle bir evde yetişmek benim için bahtlılıktı. Bir başka ayrıcalık da, bugün köşebaşlarında satılan ama o gün benim kuşağımın adını bile pek duymadığı bazı kitapların elime geçmesidir. August Bebel, Karl Kautsky, Max Weber gibi yazarları, Sabahattin Ali'nin yardımıyla Türkçe ve İngilizce çevirilerinden okudum. Bebel'in 'Kadın ve Sosyalizm'i gençliğimin nirengi noktalarından biri oldu. Anna Seghers de bana Sabahattin Ali'nin sevdirdiği bir yazardır. 'Yedinci Salıp' adlı romanını unutamam.

Yaptığım ilk çeviri Bernard Shaw'un bir oyunudur. Sabahattin Ali Almanları tanıtırken Halikarnas Balıkcısı da Bernard Shaw'u, Bertrand Russel'i çıkarıyordu karşıma. Gerçekten bahtım açıkmiş. İkinci çevirim Sovyet yazarı Grossman'ın bir uzun öyküsü oldu. İngilizce metnini Sabahattin Ali'den almıştım. Çeviriyi iyi ama dilini eski bulmuştu. "Öyküyü okuyanlar seni kırkılık bir yazar sanıyorlar." demişti. Sonradan Türk Dil Kurumu'nun inanmış üyelerinden biri olduğumu, kırkına gelince de yirmilik gibi yazmağa özendiğimi göremedi ne yazık.

Tiyatroya bulaşmamda da onun payı vardır. Devlet Konservatuvarının Tiyatro Bölümünde okumam söz konusu olmuştu bir ara. Oyunculuk yeteneğimi ölçmek için bana şiirler okuturdu. Nazım Hikmet'in 'Pierre Loti'sini okurken bir diksiyon yanlışımı düzelttiğini anımsıyorum. 'Cazbant' sözcüğünü Anglo-Sakson vurgusuyla söylemişim. "Huyum kurusun", derdi, "Bir diksiyon yanlış yakaladım mı düzeltmeden duramam. Bu yüzden Aliye Hanım bana fena içerliyor. Karı koca ağız tadıyla kavga edemiyoruz. Kavganın en canalacak yerinde tutup diksiyon yanlışlarını düzeltiyorum."

Konservatuvardaki öğrencilerine genellikle çok sabırlı davranırmış. Ama bir gün bir oyunun sahne provası yapılırken salonda fıkır fıkır kaynatan bir kızla oğlana önce çok ki-

* Türkçeye "Yedinci Şafak" adıyla çevrildi (1976). Çevirenler: Ahmet Cemal Hâle Kuntay. (A.Ö.)

barca susmalarını söylemiş. İkinci uyarıyı da ses tonunu yükseltmeden yapmış. Bakmış ki tındıkları yok bir sandalyeyi tuttuğu gibi fırlatıvermiş kafalarına.

Dikkatini çeken öğrenciler arasında Cüneyt Gökçer, Ertuğrul İlgin ve Ayhan Aydan'ı saymıştı. Ayhan Aydan'da ses yeteneği kadar oyunculuk gücü de bulduğunu söylerdi. 'Satılmış Nişanlı'da, bir ağaç kütüğü üstüne oturularak söylenen bir arya sırasında, başka soprano lar kazık gibi otururken Ayhan Aydan'ın şuhça bacaklarını salladığı gözünden kaçmamıştı. "Kendisini çekemeyenler kıza kafasız derler. O da herkes ten fazla çalışır. Bütün bir operayı hiç falso vermeden söyler." dediğini de unutmuyorum.

Sabahattin Ali'nin Alman dilini, Alman yazını çok iyi bildiğini bilenler az değildir. Ama Opera ve Tiyatro üzerindeki bilgisi daha dar bir çevrede değerlendirilmiştir. Mozart'ın operalarını çok severdi. 'Figaro'nun Düğünü' için şöyle demişti: "Bu operanın orkestrasyonu müthiş bir şey. Trombonlar, obualar sahne üstündeki kişilerle alay ediyor gibi sesler çıkarıyor, zaman zaman." Tiyatroya gelince Yunan Tiyatrosunu, özellikle Sofokles'i överdi. Konservatuvar Carl Ebert'in yönetimindeki 'Kral Oedipus' la İzmir Fuarındaki Açık hava Tiyatrosuna gelmişti. Sabahattin Ali şöyle demişti. "Sofokles'in şu tragedyayı kaç yüz yıl önce yazdığını düşün. Oyun o'ayın tam ortasından başlıyor. Adam daha o zamandan flash-back tekniğini kullanmış. Kişilerin işleniş, dramatik gelişim, dil güzelliği de açıklanır gibi değil."

"Siz neden piyes yazmıyorsunuz?" diye sormuştum. "Yazsam cynamazlar ki," demişti, "Tiyatro öyküden çok daha çarpıcı bir biçim. Benim öykülerimi düşün. Hangisini sahneye getirsem, sansür oynanmasına izin verir?"

Öykücülüğe nasıl başladığını anlatmıştı. Subaylıktan emekli olan babası, dünyalığı doğrultmak için Edremit'de çerçilik yaparmış. Sabahattin'i daha ufacıkken yanına alıp pazar pazar gezdirmiş. "Pazarda kadınlar tombul yanaklarımdan makas, önümdeki sepetten ibrişim yumakları alırlardı. Babam pazarda gördüklerimi yazmamı isterdi. Bir kez yazıya şöyle başlamıştım: 'Sabahın erken saatinde pederimin lâtif sesiyle uyandım.' Babam öfkelenmiş, 'Haydi ordan, yalancı kerata. Sabahın köründe seni zorla yatağından kaldırıyorum. Babanın lâtif sesiymiş! Sesim sana lâtif gelir mi hiç! İçinden geldiği gibi yaz.' demişti."

Babasından aldığı ilk gerçekçi yazarlık dersi bu olsa gerek. Sabahattin Ali de beni kalem tutmağa alıştırmak için ödevler vermişti. Bazı dostlarını görmeğe gidecek, izlenimlerimi kendisine yazacaktım. Artık sıkı fıkı dosttuk. Beni adam yerine koyup gönül işlerinden bile söz ediyordu. Ağzımın sıklığından emindi. Bugüne kadar da sesim soluğum çıkmadı zaten. Örneğin 'Kürk Mantolu Madonna'nın kim olduğunu çoktan biliyordum. Bunu bilmeyen kalmadı diyeceksiniz. Ama sanırım kimsenin bilmediği bir sevgilisi vardı. Daha bekârken genç bir kıza aşık olmuş. Evlenmek istemiş. Vermemişler. Sonra her ikisi de ayrı ayrı kişilerle başgöz edilmiş. Ama bizimkinin yüreciğinin bir köşesinde bir merak kalmış; acaba ilk gözağrısı ne yapar ne eder diye. Genç kadının İzmir'de bir doktorla evli olduğunu öğrenmişti. Göztepe'deki Amerikan Kolejine yakın oturuyordu. Bir gün onu görmeğe gittim. Kocasını kapıdaydı. İçerdeki karısından çok dışardaki genç kıza etkilemek için tatlılaştırılmış, kibarlaştırılmış bir sesle seslendi: "M.... Genç bir hanım seni görmek istiyor." Kadıncağızla görüşebilmek için ne türlü bahaneler uydurmuştum kimbilir? Lohusa yatağında çocuğunu emziren bir Madonna'ydı bu. Teni lekesiz, çıplak ayağı ayakkabıya girse inciniverecekmiş gibi yumuşacık bir Madonna. Kahverengi gözleri azıcık dalgın bakıyordu.

Sabahattin Ali'nin beğendiği başka bir genç kız için anlattıklarını anımsamıştım. İkinci Dünya Savaşının iyice kızıştığı dönemlerden birinde Ayvalık'taki bir eve konuk gider. Londra radyosundan İngilizce haberler verilmektedir. İngilizce bilen bir genç kız da vardır konuklar arasında Kendiinden haberleri Türkçeye çevirmesini isterler. "Ay, ben bu işi beceremem." der, "Haberlerin sonunu dinleyeyim derken başını unutuveririm." Sabahattin Ali bu olayı anlatırken gülümsemişti :

"Benim yerimde başkası olsa, aman ne salak kız diye sinirlenirdi. Oysa ben, ayağını denk al Sabahattin, bu kıza tutulabilirsin, dedim içimden. Canlı, becerikli, uyanık kadınlar hoşuma gider gitmesine. Gel gelelim içimdeki derin tellere dokunanlar böyle azıcık dalgın, azıcık savruk olanlardır neddense. Bir yarı düş dünyasında yaşarlar."

Ayakları yere basmayan bir kız daha vardı tanıdıkları arasında. Annesiyle babası şöyle demişler: "Bizim iki kızımız var. Birbirlerine hiç benzemezler. Şu gördüğünüz bir dindar-

lık tutturdu. Akli fikri hidayete ermekte. Ablası, Şu anda evde değil. Zaten pek evde kaldığı yok haspanın. Gününi gün etmeğe bakar. Akli fikri gezmede. O çay senin bu balo benim. Siz, herhalde onunla daha iyi anlaşırdınız. Onu kendi düşüncelerinize uydurmanız daha kolay olurdu.” Sabahattin Ali aldandıklarını söylemiş. “Şu hidayeti arayan kızınız günün birinde benim inandığım yola ulaşabilir. Oysa gününi gün etmeğe çalışan kızınız benim düşüncelerim üzerinde kafa yormağa yanaşmayacaktır.”

İlk sevgilisiyle görüşmemizi nasıl anlatmıştım Sabahattin Ali’ye? Neler yazmıştım? Şimdi tam tamına bilemeyeceğim. Yazdıklarımız bitirilmiş, terkedilmiş şeylerdir. O bu mektupları övmüş, beni yazarlığa özendirmişti. Demişti ki.. Yok, yok... O sözleri hakketmekten çok uzağım. Her zaman şımarttığı bir küçük arkadaşı olduğumu söyleyemem. Uzun bir ayrılıktan sonra: “Seni bayağı özlemişim, hiç de ummazdım.” diye çıkagelmez mi karşıma!

Uzun uzun yürümeği, yanında yürüyene yazmağı tasarladıklarını anlatmağı severdi. “Bir öyküyü değişik kişilere anlatırım. Her anlatışında biraz daha gelişir. Kafamda hazır olunca da oturur yazarım.” derdi. ‘Sırça Köşk’teki masalları daha yazılmadan kendisinden dinlemiştim. ‘Kuyucaklı Yusuf’un ikinci bölümünü yazmağa hazırlanıyor, bu bölümünde Yusuf’u dağa çıkarmayı kuruyordu. Basılı metnini görmediğim, sadece kendisinden dinlediğim bir öyküsü de vardı. Bu öyküyü Almanca yazıp uluslararası bir yarışmaya yollamış. Tema savaşın yerilmesi. Yarışmada birinciliği kazanan bu öykünün konusu kısaca şöyle

İkinci Dünya Savaşında Alman Birliklerinin durumu artık kötüye gitmektedir. Askerlerin moralini düzeltmek için sivillerden yardım istenir. Genç kızlar tanımadıkları savaşçılarla da mektuplaşırlar. On iki on üç yaşlarındaki bir kız bir ere mektuplar, armağanlar gönderir. Resimlerinden tanıdığı bu yakışıklı gence saf duygularla bağlanmıştır. Delikanlı Noel’i geçirmek için kızın evine çağırılır. Bütün aile onu ağırılamak için yarışır. Hele küçük kız heyecandan kabına sığamaz. Cepheden gelen genç adam bu çelimsiz kızcağızla hiç mi hiç ilgilenmez. Sofrada hizmet eden etli butlu hizmetçiye göz dikmiştir. Küçük arkadaşının nasıl içlendiğini, nasıl kırıldığını farketmez bile.

Sabahattin Ali yazdıklarının inandırıcı olmasına özen gös-

terirdi. Bazı gerçek olayları gözlediği gibi yazamadığını, gerçek yaşamın öykülerden çok daha şaşırtıcı, çok daha akıl almaz olduğunu söylerdi. 'Arabalar Beş Kuruşa' adlı öyküsünde zengin bir kadın küçük oğlunun yoksul bir çocukla oynamasına kızar. El ele tutuşan çocukları şemsiyesiyle vurarak ayırır. Bunu abartmalı bulduğumu söyleyince şöyle karşılık almıştım: "Gerçekte o şirret kadın, yoksul çocuğu pataklamakla kalmadı. Çocuğun annesini de bir güzel dövdü. Gerçekten olup bitenleri yazsaydım kimseler inanmazdı."

Yazı yazmak için sessiz bir köşe aramaz, kalabalık, gürültülü bir kahvede bile çalışabilirdi. Doğal bir akıcılık vardı anlatışında. İkına sıkına bir şeyler doğurmağa çalışanlar kısakababilirlerdi onu. Mozart'ın rahatça sunuverdiği deha ürünleri karşısında hırsından çatlayan Salieri gibi.

Sanatçılar birbirlerini kışkansalar da birbirlerinin dilinden anlarlar ona sorarsanız. İki sanatçının bir yastığa baş koyması uygundur ama sanat dalları ayrı olmak koşuluyla. İki yazar ya da iki ressam aynı çatı altında barınamaz.

Her meslekten, her sınıftan, her yaştan tanışları boldu. Yedi düvelle barışıktı. Toplumun her kesimiyle içli dışlı olmak isterdi. Dar kalıpların adamı değildi. Başkalarını da kendini de alaya almasını iyi bilirdi. Bir gün gözlerinde afacan bir gülümsemeyle şunları söylemişti: "Konservatuvardaki öğretmenler arasında evde kalmış bir kaç kız var. 'Fazilet' taslamağı kimselere bırakmazlar. Benim kitaplarda açık saçık bölümler bulunduğu kulaklarına çalınmış. Hemen koşup kitapları almışlar. Onca sayfa karıştırdıktan sonra bir tek 'müstehcen' satır bulamayınca nasıl hayal kırıklığına uğradıklarını düşünebiliyor musun? İnsanlar gençken kurtlarını dökmemeli. Bazen iyice kocamış bir herifin taze bir kıza bakışını yakalıyorum. O nasıl bakmak öyle! Bana müstehcen gelen budur işte."

Konservatuvardaki yöneticilerden birine zıtlanırdı

— Bana Âlî Bey, Âlî Bey, demesine bile iştet oluyorum. Benim adım düpedüz Ali.

— Sizi daha da Âlî görmek istiyordur belki de.

— Ne demezsin! Yükseldiğimi görmek ister ama boynumda bir ilmekle.

Tuhafına giden şeylerden biri de komünistlik taslayan bazı kişilerin bir Sosyalist Cumhuriyetin Komiserliklerini daha o günlerden aralarında paylaşmalarıydı.

Kendisi gibi hazırcevap olan Şükrü Saracoğlu ile ara sıra lâf yarıştırmışlar. Bir gün Saracoğlu yazarın sırtında İngiliz kumaşından şık bir kostüm görmüş. “Bu ne biçim proleter kılığı, Sabahattin?” diye sormuş. “Devrim gerçekleşince proleterin nasıl giyineceğine bir örnek.” karşılığını almış. “Sen bana bile böyle propaganda yaparsan, halimiz duman.” diye gülmüş Saracoğlu.

“Şaka bir yana. Üretimle tüketim dengelenince proleter elbette iyi giyinecek.” derdi Sabahattin Ali, “Kadınsa berberine de gidecek. Süslenip püslenecek de. Proleterin vatani olmazmış. Bu eskimiş bir söz. Vatanda köle değil de gerçek vatandaş olunca, elbette o vatana sahip çıkar.”

Sabahattin Ali’nin değil doğup büyüdüğü ülkeye, doğup büyüdüğü yöreye bile bağlılığı su götürmezdi. Fırsat buldukça Ege kıyılarına koşar, Edremit tepelerinde dolaşmaktan hoşlanırdı. Bir kez başına bir iş gelmiş bu gezintiler sırasında. İkinci Dünya Savaşı sırasında köylüler dağda bayırda Beşinci Kol ararken bula bula onu bulmuşlar. “Etmeyin eylemeyin hemşerilerim. Ben buralıyım, sizdenim.” diye çırpınması boşa gitmiş.

“Yabancı olmadığımı iyice anlasınlar diye bölge ağzıyla konuşuyordum. Ama bir Beşinci Kol gâvurunun Türkçe konuşmasında, üstelik Türkçeyi Edremitliler gibi konuşmasında şaşılacak bir yan göremiyorlardı. Kim olduğumu karakolda anlatıncaya kadar akla kararı seçtim.”

Türkiye’yi karış karış gezmişti. Bir gün Doğu köylerinden birinde, aldanmıyorsam Erzurum yakınlarında, sabah erkenden bir kahveye uğramış. “Yap bana bir şekerli kahve.” diyecek olmuş kahveciye. Adam yerinden fırlamış: “Defol burdan, erkek adamlar acı kahve içer.” Sabahattin Ali, “O gün bugündür kahveyi sade içerim.” demişti.

Bir fincan kahvenin kırk yıllık hatırı varmış. Kahvesini ve hatırını unutamadığım kişiler arasında eşi Aliye Hanım da vardır. Sarışın, ağırbaşlı, zarif Aliye Hanım. Yıllar yılı hiç bozulmayan, inceliğini koruyan, hoşluğu artan bir kadın. Karı koca tek çocukları olan Filiz’e çok düşkündüler. Hele Sabahattin Ali’nin kızına sevgisi bir coşku, bir tutkuydu. Ankara’daki evleri polisçe basılmış, bazı kitaplarına el konulmuştu. Ama Sabahattin Ali’ye asıl dokunan dört beş yaşlarındaki Filiz’in bu olaydan sonra geceyarıları yatağından fırlayıp kitaplığa koşması, yarı uyur yarı uyanık, rafları elleriyle yokla-

yıp babasının kitaplarının yerlerinde durup durmadığını araştırmasıydı.

“Yaman bir kız olacak şu Filiz.” derdi, “Şeytana külâhını ters giydirecek. Delikanlıları evin önüne kadar getirip burnuma gülecek.” Filiz’in iri gözlü, geniş alınlı oluşu hoşuna giderdi.

Eir gün bizim evde resimli bir kitabı karıştırıyordu. Francis Bacon’un portresi ilgisini çekmiş, “Aa baksana adamın alnı iki parmak.” demişti. “Geniş alınlı olmak zekâ belirtisi sayılır. Filiz’in alnı geniş. Sizinki de öyle küçük hanım. Oysa ben dar alınlı sayılırım.” “Francis Bacon’la siz ağır basarsınız.” demiş miydim o gün? Yoksa bu yanıt şimdi mi aklıma geldi? Anında yapıştırılması gereken bir yanıt bazen bulunduğunuz odadan çıkıp merdiven başına yönelirken zihninizde çakıverir. Sabahattin Ali, Almanca bir deyme dayanarak, merdiven başı hazırcıevaplığı derdi, böylesine. Başından geçenler söze döküldüğü zaman o zengin imgeleminde sürgünler, filizler verirdi.

İstanbul’daki son karşılaşmalarımızdan birinde yeni atıldığı işlerden, zeytinyağcılıktan, nakliyecilikten söz etmişti. Yaptıklarını ve yapacaklarını öyle bir ayrıntı bolluğuyla anlatıyordu ki Sabahattin Ali’nin tüccar Sabahattin Ali’yi fersah fersah geride bıraktığını, ikinci adamın birinci adama hiç bir zaman yetişemeyeceğini seziyordum.

Birinci Adam, İkinci Adam derken aklıma geliverdi. Atatürk’le İnönü’yü karşılaştırmıştı bir konuşmamızda: “Atatürk’ü putlaştırmaktan yana değilim ama bir salondan içeri girdi mi, işte büyük bir adam derdiniz. İkincisi de bizim Konservatuvar temsillerinde boy gösteriyor ama aynı havayı aramak boşuna. Aralarında çap farkı var. Başlarının biçiminden bile belli oluyor, canım.”

Sabahattin Ali, aydınlık bir baş... Böyle bir başa kıyablenler çıkmış... İnanılır gibi değil... İşlenen cinayet yurdumuz adına, insanlık adına yüzkarası.

Sabahattin Ali.. Seninle söyleşilerimiz bitmedi. Öylesine bir dostluk yitirilir mi? Senden gelen aydınlık yaşamıma anlam katıyor.

Artık sana sen diyebilir miyim? Tanıştığımızda ben küçücük bir kızdım sense koskoca bir adam. Şimdi ben orta yaşıyım, sense genç kalıyorsun. Anna Seghers’den bir başlıkla bağlayalım sözümüzü :

“Ölüler her zaman genç kalır.”

SABAHATTİN ALİ İLE

Samim KOCAGÖZ

1978 yılı, değerli dost, usta yazar Sabahattin Ali'yi yitirdiğimiz otuzuncu yılı oluyor. 1940 kuşağının yol açıcılarından, bu kuşağın en değerli yazarlarından biri olan, yine bu kuşağın çalışmalarında, bu dönemin altında imzası bulunan değerli yazarı, sevgiyle içtenlikle bir kez daha anımsıyoruz. Bir kez daha anımsamak ne demek? Her zaman aklımızda ve gönlümüzde...

Onun yapıtlarından söz etmek, benim gibi bir hikâye, roman yazarından çok eleştirmecilere düşer. Ben, ölümünün otuzuncu yılında, bu yazımda kısaca birlikte olduğumuz günlerin anılarına değinmek istiyorum:*

Sabahattin Ali, benden on yaş büyüktü. Onun "Değirmen", "Kağrı" ve "Ses" gibi edebiyatımıza birdenbire renk katan, yenilik getiren hikâye kitaplarını lise sıralarındayken okudum. Yazmaya hevesli, edebiyata düşkün bir liseli öğrenci için Sabahattin Ali'nin bu hikâyeleri gerçekten çok çarpıcı, edebiyatımızın geçmişi içinde gelip durulan büyük bir aşamaydı. Nabizade Nazım'dan, Refik Halit'ten, giderek Reşat Nuri'nin Anadolu'ya, Türkiye'nin insanlarına dönük yapıtlardan, bam-

* Samim Kocagöz yazısını 1978'de yollamış. Kitap 1979'da çıkıyor. Ama içtenlikle yazılmış bu satırları çıkarmamayı yeğledim. (A.Ü.)

başka bir açıdan bakıyor, Sadri Ertem'in zoraldığı bir kapıyı ardına dek açıyordu Sabahattin Ali.

1939'da Üniversite sıralarına geldiğimde ben de ilk hikâyemi, o zamanın yeni bir atılımı olarak ortaya çıkan "SES" dergisinde yayınladım. Bu hikâyemin adı, "Yarıntı"ydı. Edebiyat çevrelerinde bir hayli yankılandı. O sıra Sabahattin Ali, Ankara'da bulunuyordu. Kimi dostları, bu hikâyemi okuyunca, Ona, 'bir delikanlı çıktı; senin pabuçlarını dama atacak!' diye takılmışlar, şaka etmişler. Bu takılmayı, şakayı Sabahattin çok ciddiye almış. Hemen oturup - benim adresimi bilmediğinden - Ses dergisinin sahibi Yusuf Ahıskalı'ya - bir bakıma bana - bir mektup yazmış. Yusuf, bu mektubu bana okudu. Ama bütün ısrarıma karşın anı olarak saklamam için bana vermedi. Onun içtenlikle yazdığı satırları unutamam: "Bana, senin pabuçlarını Samim Kocagöz dama atacak diyorlar. . Oy- sa on Sabahattin Ali, yüz Sabahattin Ali, on Samim Kocagöz, yüz Samim Kocagöz, bizim edebiyatımıza azdır. Gözlerinden öperim, başarılar dilerim..." diyordu.

Onun bu sözleri o zamanlar beni çok mutlu etmişti. Yıllar geçtikçe, yazarlıkta pişdikçe, Sabahattin Ali'nin bu içtenliğini çok daha iyi anladım: Kendisine güvenen sanatçı böyle konuşurdu! Yine yıllar bana öğretti ki, sanatçılar, yazarlar, birbirleriyle değil, kendi kendileriyle yarıştırdır! Her yazarın kendisine özgü bir dünyası, giderek okuru vardır. Yine bir yazarın güçlü bileği varsa; kendisi bu dünyadan geçer gider, yapıtları kalır. İşte Sabahattin Ali, ölümünün otuzuncu yılında da yapıtları ile ayakta duruyor!

Sabahattin Ali'nin bu mektubundan sonra bir İstanbul'a gelişinde tanıştık, uzun uzun konuştuk. Bu buluşmalarımız, konuşmalarımız 1942'lere dek sürdü. O yıl, ben, öğrenimimi sürdürmek için Fakülteden sonra İsviçre'ye gittim. 1945'de döndüğümde, döndüğümün haftası, güzel bir rastlantı olarak yine, o zamanların edebiyatçılarının buluştuğu Beyazıt'taki Küllük kahvesinde buluştuk. Bana büyük bir heyecan içinde - her zaman heyecanlıydı, heyecanlı bir yaşantısı vardı - Nihal Atsız'la olan kavgalarını, mahkemesini anlattı. Sonra da "Sende yeni birşeyler var mı? Neler yazdın?" diye sordu. Hikâyeler yazdığımı, bir romanımı da (Bir Şehrin İki Kapısı) bitirdiğimi, "İsviçre'nin Göze Görünmeyen Demokrasisi" başlıklı bir sıra makalem olduğunu söyledim. Hemen doğruldu: "Yarın sabah saat onda, makaleleri, romanı al, Tan Gazete-

sine gel. Merdiven başında buluşalım...” dedi. Ertesi gün buluştuğumuzda, romanımı elimden aldı, çantasına koydu. Makaleler elinde, beni doğru Zekeriya Sertel’in odasına götürdü. Zekeriya beyle tanıştık. Sabahattin Ali, ona - bu heyecanlı, içten tutumunu hiç unutamam - “Sen, bize şimdi birer çay ısmarla, biz çayları içerken de şu makaleleri oku..” dedi. Biz gelen çayları içerken, sayın Sertel de makalelerimi dikkatle okudu. “Çok iyi, çok güzel.. hemen yayınlayayım...” diye söylendi. O sıra şaşıtm kaldım: Sabahattin hemen yerinden fırladı, odanın içinde bir gitti bir geldi: “Bu makaleler güzel güzel ya, bir de Samim’in bir romanı var ki, bayıldım, dün gece sabaha dek okudum bitirdim.. bak hele!” diye romanı Zekeriya beyin masasının üstüne koydu. O da, masanın çekmesini çekti; bana, “bakın Samim Bey, romanınızı buraya koyuyorum, tefrika edilmekte olan roman bitince, bunu tefrika etmeye başlarız...” dedi. Gazeteden çıkarken, ben, hayretler içinde, “Yahu Sabahattin, sen benim bu romanı ne zaman okudun ki? Biraz önce bunu sana merdiven başında vermedim mi?” diye sorduğumda; arkama şöyle bir vurdu: “Ben, senin bütün yazılarını, hikayelerini okudum, biliyorum. Roman da elbette başarılıdır. Sonra sen bana dün, İsviçre’de Yakup Kadri’nin de bu romanı okuduğunu söylemedin mi? Zekeriya sağlam laftan hoşlanır. Ben de tefrika edilirken okurum...” karşılığını verdi. Yakup Kadri, benim İsviçre’de bulunduğum sırada Bern elçimizdi. Kendisiyle sıkça edebiyattan konuşurduk. Romanımı yayınlanmadan önce ilk kez o okumuş, beğenmişti. Bundan da Sabahattin Ali’ye söz etmiştim. Sabahattin’in bana güveni, beni o gün ayrıca sevindirdi. Diyebilirim ki yeni, genç yazarlara, yetenekli yazarlara yardımı, onları yüreklen-dirmeyi ben, Sabahattin Ali’den öğrendim...

Sanıyorum bu olay, 45 sonlarına doğruydu. Ben Ankara’ya askerlik için Yedek Subay okuluna gittim. Bu kez Ankara’da buluştuk Sabahattin Ali ile. Şimdi pek iyi anımsayamıyacağım ama Karanfil sokakta mıydı evi bilemem. Birkaç kez evinde de buluştuk, oturduk konuştuk. Bir kezinde asker elbisesiyle evine gitmiştim: “Bana bak!” dedi, “sen bu resmi kıyafetle bana gelmekten korkmuyor musun?” “Sana ne olursa bana da o olur, niye korkayım?” karşılığını verdim. Yine büyük bir heyecanla kalktı oturdu: “Bana birşey yapamazlar, ama daha sen, benim kadar ünlü değilsin.. sana birşeyler olur.. ayağını denk al!” diye söylendi. Sevgili Sabahattin’in

başına gelenleri düşündükçe, üzülerек onun bu sözlerini de hep anımsarım... Öyle sanıyorum ki bu konuşmamızdan sonra Sabahattin Ali ile bir daha buluşamadık. Yedek Subay olarak önce Giresun'a gittim. Oradan bir yazımdan ötürü mahkemeye -askeri- verilip Sivas'a sürüldüm. Sabahattin Ali'nin öğüdünü tutamadım diye düşünmüşümdür hep başıma bir iş gelince... Yazar dediğiniz hiçbir zaman ayağını denk alamaz egemen çevrelere karşı. Hele Sabahattin gibi çok duygulu, heyecanlı olursa... Benim roman da Tan'da tefrika edilemedi. Sıra gelene dek ben yedek subay okulundayken "TAN HADİSESİ VUKU BULDU!"

Ülkemizin tarihinde, yakın tarihinde çok hadiseler oldu. . Edebiyatçılarımızın da başına çok işler geldi. Bugün sevgiyle, saygı ile andığımız Sabahattin Ali'nin başına gelenler de siyasal tarihimizin bir yüz karasıdır. Ne var ki kişiliği ile, yazar kişiliği ile edebiyatımızın, 1940 kuşağının bir pırlantası olarak parıldamakta, yaşamaktadır.

SABAHATTİN ALİ'Yİ TANIMAK

Mücap OFLUOĞLU

Onu tanıdığım yıllarda tiyatro oyuncusu olarak tutunmaya çabalıyordum. Koşullar, olanaklar sanatın her dalında, yetenekli gençler için bile, yetersizdi.. Sabahattin Ali gibi, olağanüstü yetenekli bir iki yazar dışında, öyküleri sevilerek okunan, kitapları beklenen yazar yok gibiydi.. Bugün Sabahattin Ali'yi anımsarken, o günlerin demokrasiye dönüşmeye çalışan politik ortamını ve gelişimini, yazın sanatımızın yakın tarihini de belirtmek gerekir kanısındayım. İşin bu yönünü yetkililere bırakıyorum..

1946 yılıydı. Demokrat partinin kurulmasıyla Türkiye'mizde çok partili bir döneme giriliyordu. İşte bu günlerde Sabahattin Ali öykülerini kitaplarda bir araya getirirken, yeni üne kavuşmuş bir büyük güldürü ustası Aziz Nesin'le Marko Paşa adlı güldürü dergisini kuruyordu. Marko Paşa'nın baş yazılarını kendisi yazıyor, bunun dışında küçük derginin tüm yazıları Aziz Nesin'in kaleminden çıkıyordu.. Haftalık Marko Paşa, politik yergiye, güldürüye özlem duyan okurların elinden düşmüyor, tirajı 45.000'e ulaşıyordu. Anılarımda ayrıntılarıyla anlatmaya çalışacağım o günlerde, Aziz Nesin'le tanışmamızın sonucu, S. Ali'nin zorunlu olarak bıraktığı, Marko Paşa sorumlu müdürlüğünü bir kaç sayı üstlenmiştim.. Benim sorumlu müdür olduğum sırada S. Ali Ankara'daydı..

Bir gün, Ankara caddesindeki İzzettin hanında bulunan, dergi yazıhanesinde çalışırken, S. Ali çıkageldi. Onu ilk kez

görüyordum. Henüz kırk yaşında yoktu. Vaktinden önce be-yazlanmış saçları, ince madeni çerçeveli gözlüğü, aydınlık gü-ler yüzü, ağzında piposu, temiz giyimli bir kentsoyluydu. Orta boylu, kilosuna uygun görünümüyle, yerinde duramayan hareketli bir insandı.

Otuz bir yaşlarındaki Aziz Nesin, ona Sabahattin bey di-yor, o da Aziz Nesin'e kardeşim Aziz diyordu. Saygılı, aralıklı, akılcı bir dostluğun içindeydiler. Ben yirmialtı yaşımıydım. Derginin sorumlu müdürü olarak S. Ali'nin elini sıkarken, ol-dukça sıkıdığımı, kızarıp bozardığımı anımsıyorum.. Sonra-ları, ününe uygun bir ölçü içinde, bana da bir arkadaş gibi davranmaya **başladı**.

Sabahattin Ali'yi tanımakla bir çok yöne açılan bir ka-pıyı açmış olur, o kapıdan insan sevgisinin, dünya görüşünün, memleket aşkının, Türk köylüsünün, Türk şiirinin, Türk dili-nin, derinliklerine uzanabilirdiniz..

Bir küçük anımdan söz ederek yazımı bitireyim.

Beni, film ve dublaj yönetmeni, ünlü Ferdi Tayfur'a bir mektupla tanıtırken, şöyle yazmış :

"Ferdiciğim,

.., genç arkadaşımız Mücap Ofluoğlu, kabiliyetli olduğu kadar, istismara da müsaittir."

Allah rahmet eylesin. Güler yüzü hep gözlerimin önün-dedir.

SABAHATTİN ALİ'Yİ ANARKEN

Kemal BEKİR

Sabahattin Ali'yi tanıdım ben; öğretmen, öğrenci ilişkileri içinde. Sınıf öğretmenim olmadı, ama okulumda öğretemendi.

1944'te Devlet Konservatuvarı tiyatro bölümü sınavına İzmir'de girmiştım. Kalabalık sınav kurulu arasında, ayakta, arkada duruyordu. Kısa boylu, tıknazca, gözlüklü, saçları düzgün taranmış. Sınav sona ererken: "Bildğin bir şiir varsa oku!" dediler. O güne göre okurken oyunculuğumu kanıtlayabileceğime inandığım iki şiir adı söyledim. Biri Ahmet Haşım'ın "Merdiven"iydi. Biri de - adını şimdi unuttum - Enis Behiç Koryürek'in manzum bir kahramanlık öyküsü. Bir dizisini anımsarım. "Venedikli! Venedikli! Son saatin yaklaştı."

Bana "hangisini istersen, onu oku!" diyordu ki biri, "Merdiveni oku, Merdiveni." dedi o tıknaz, gözlüklü Sabahattin Ali olduğunu sonradan anladığım kişi.

Sınavı kazanıp Ankara'ya okula giderken o sıra İzmir'de bulunan bir öğretmen yakınımız Sabahattin Ali'ye mektup yazmış, kapalı bir zarfta verdi bana. Onunla öğretmen okulundan arkadaşmış. Ben şiir yazıyordum, tek tük de yayınlıyordum ya, "destek olur sana" diyordu. Yatılı okula yerleştiğimin ikinci ya da dördüncü haftalarında verebildim mektubu Sabahattin Ali'ye. Açtı, okudu, çok duygulandı. Bana sorular sordu. Adımı söyledim, doğum yerimin "Çivril" olduğunu söyledim. Hele "Çivril"i duyunca pek duygulandı. Ba-

bası orda da memurluk etmiş yanılmıyorsam, çocukluğundan bilirmiş orayı. Benim babam da memurdu orda. Çocuk belleğimden kalan evimizden, sokağımızdan başka hemen hiçbir iz yoktu Çivril'den. Ama o beni süzerek dalıp gitti. "Anımsıyorum, anımsıyorum," demişti, "sokaklarını, o tozlu yollarını." Mırıldanıyor, anılarında yoğunlaştığı mırıltısından belli oluyordu. "Yine öyle mi?" diye soruyor, ben "bilmem" deyince de duymuyordu. Anımsadıkça da elinde olmadan, beni süzerek geri geri gidiyordu. Hemen ardındaki kıyılsız taş merdivenin boşluğuna düşecekti nerdeyse, ben tuttum. Sonraları "Çirkince" adlı öyküsündeki bir sayfalık doğa betimlemesini okuyunca, "sokaklarını, o tozlu yollarını" değişini anımsadım hep.

Ayrılırken şiir yazdığımı da söyledim, "siz de okursanız," dedim, "lûtfen vereyim de." dedim. O da bu sözüme güldü, "lûtfen ver de." dedi. Sözcükleri yanyana getirirken düştüğüm yanlışlığı az sonra anlamıştım da pek üzölmüştüm.

Sonraları "Kuyucaklı Yusuf"u okudum. Arkadaşım Mustafa Şerif Onaran'ın ağabeyi, bizim de ağabeyimiz Âlim Şerif Onaran salık vermişti o romanı. Sabahattin Ali'ye, yine okulda, o ilk konuştuğumuz yerlerde, "roman sürecekle mi hoca?" dedim. "Ne gibi?" dedi. "Yusuf'un öyküsü bitmedi. Onu biraz daha anlatacağınız izlenimi uyanıyor okuyanda." Sevinçle onayladı. "Evet," dedi, "ikinci cildini yazacağım." Neden bilmem, yazmadı.

Onu uzaktan izledikçe hep güler, öğretmen arkadaşlarıyla şakalaşır görürdüm. Dost çevresine girenler arasında, o günkü ilerici yakınlarımla "kof, boş" diye nitelediği kişiler de vardı. Onu patlamaya hazır bir bomba gibi asık suratlı görmek isteyenlerin sözlerini o zaman da anlayamadım, şimdi de anlayamam. Bir gün şöyle bir şey oldu.

O zamanlar, "Tatbikat Sahnesi" adı altında tiyatro, opera gösterileri düzenlenirdi. Birkaç günlüğüne. Çokca da o zamanın devlet büyükleri izlerlerdi. Biz öğrencileri de gösterilere fiğüran olarak alırlardı. Bir operanın genel provası olacaktı. Birden bir tartışma, birtakım sinirli sesler. Son prova olduğu için orkestra üyeleri, sanatçılar yakınlarını çağırmışlar, oyunu görsünler diye. Biri de çıkmış salonun boşaltılmasını istemiş. Orkestra üyeleri de "öyleyse çalmayız" demişler. Ortada bir kıpırdama, bir gidip gelme. Şimdi ne olacak? Öteki bir şey söylüyor, beriki bir şey söylüyor. Sabahattin Ali de gelmez

mi sahne ortasına? Orkestra çukuruna doğru dedi ki: "Yani grev mi yapıyorsunuz şimdi?" Çukurdan sesler: "Grev Rusya'da olur..." Sabahattin Ali bakındı, çekilip gitti. Sonra prova nasıl sürdüyse sürdü, ama hoca, o birkaç ilerici aydının diline düştü. Sanatçılar isteklerinde haklı değil miydi? Bıraksınlar, oyunu izlesin yakınları... Hem Sabahattin Bey'e de ne oluyor? Üstelik çıkmış, "grev mrev" diyor. Söz mü yani bu? Falan filan... Bu eleştirilere katılmadım ben. Ama karşılık da veremedim. Daha doğrusu bir söz bulup söyleyemedim.

Uzun süre geçmedi sanıyorum. O bilinen olaylar geldi başına. Önce "bakanlık emri"ne alındı. Sonra görevinden uzaklaştırıldı. Eşini, çocuğunu Ankara'da bırakıp İstanbul'a gitti. Marko Paşa'yı çıkardı. Ankara'ya bir gelişinde okula uğramış, kapıda karşılaştım. Saygı gösterdim. Bezgindi biraz, yorgundu. "Okulda öykü yazan biri var mı?" diye sordu. "Ben yazmaya çalışıyorum, ama belki başka yazan da vardır." dedim. Konservatuvar'dan bir öğrencinin Esat Adil'e öykü gönderdiğini söyledi. Ben bir öykü gönderdiğimi açıklayınca, "öyleyse sen-sin o." dedi. "Basacak." Sevindirdi beni, ama Esat Adil'in çıkardığı "Gün" dergisi belki bir sayı daha yaşamadan kapandı.

Bu öykünün bir öyküsü vardır, onu şu araya sıkıştırmak istiyorum. İlk öykümdü benim. Okula edebiyat öğretmeni olarak atanan Cahit Külebi hocama okumuştum. Beni yüreklen-dirdi, ama yayınlamamı öğütledi. Ben içimdeki tezliği yene-memiş, o zamanlar Halkevlerinin çıkardığı "Ülkü" dergisine götürmüştüm öyküyü. Karşılaştığım dergi sorumlusu iki kişi-den biri okumaları için süre istedi benden. Bir hafta sonra so-nucu öğrenmeye gittiğimde açık seçik şöyle dedi: "Öykü gü-zel, ama olayın çözülüşü de, bağlanışı da bizim dergiye göre değil." O günden sonra oldum bittim sevemedim resmî ağızlı dergileri. Birçok öykümle birlikte o öykümü de yırtıp attım, ama tümüyle kendimle ilgili nedenlerden.

Evet, Sabahattin Ali'ye dönüyorum yine. O sıra kapıda bana gösterdiği ilgiyi hiç mi hiç unutamam. "Okulla aran na-sıl? Öğretmenlerle iyi misin?" Bir sorunum yoktu okulda, ama bunu susarak anlattım ona. Yardım elini, sözle geri çevir-mek ayıp geldi bana.

Bir kez daha rasladım ona Ankara'da. Ulus'la Samanpa-zarı'nı bağlayan eğimli anayol üstündeki taş merdivenli ara-lıkta bir sinema vardı, onun önünde. Hoca dedim, sokuldum yanına. Senaryosunu Steinbeck'in yazdığı bir film oynuyordu;

oyalanmış. Sonra sinemanın karşısındaki eski kitap sergisine göz atmış. Sanırım bir de kitap almış. Oldum olası koltuğunun altında kitap, gazete, dergiyle görmüştüm onu. Marko Paşa'nın nasıl gittiğini sordum. Daha da yorgun, daha da bezgindi. Satışı çok iyi gidiyormuş, ama basılmaması için basımevlerine, yayılmaması için dağıtıcılara baskı yapıyorlarmış. Ayrıldık

Bir gün sınırı aşmak isterken öldürüldüğünü okuduk gazetelerde. Parayla bulduğu yolgöstericisinin sözde yurtseverliği tutmuş, vurmuş onu. Tanıyan tanımayan, türlü yorumlar yaptı çevremde. Hele okulda, akciğer kuzu sarması, kahkahkah kikhikhik dostluk ettiği bir öğretmen vardı. Ölümü üstüne konuşurken neler demedi ki sınıfta! Çok zekiymiş, çok kültürlüymüş, ama zaman zaman bir çocuk kadar safmış! Yapar mı yaparmış bu deliliği. İşte, en sonunda o çocuksu heyecanlarının kurbanı olmuş! Üstüne bir de "serseri" demez mi? Yıkılırcasına baktım yüzüne adamın. O "serseri" dediğinin arkadaşlığından kalan siyasal lekeyi temizleme çabasındaydı aklı sıra.

Bütün bunlar anı mı? Sabahattin Ali'yle zengin anılar paylaşmış niceleri vardır? Yazdılar, yazacaklar. Ama benim kırık dökük anılarım, hemen her yapıtına vurulduğum bir yazardan kalınca anlamlarla yükleniyor. Yazması kaçınılmaz bir kişi, toplumunda yalnız bırakılırsa, hiç yoktan tutuklanırsa, onu kazanmak için iş verilir de, yazdıklarına yine dayanılmaz, yerinden edilirse olacağı bu. Sabahattin Ali'de çelişki mi? Belki çevresiyle barışmazdı. Yazarlık gücüne o ısıracı zekâsını ekleyin bir, huysuz görünüşlü biri olur, çıkar böylesi. "Lütfen ver de" diyerek sözümdeki yanlışı alayla belirtirken tanınamaz Sabahattin Ali. Onu alay etmeye alıştıran çevresi. Bilmez mi o, Çivril'lerden İzmir'e gitmiş, İzmir'den gelip Konservatuvar'a girmiş bir küçük memur oğlunun hangi koşullarda eğitilip yetiştiğini? Bilmez mi o, "yani grev mi yapıyorsunuz şimdi?" derken ömrü boyu yazıp çizdiklerine, sözü uygun mu, değil mi? Belki de yeryüzünde "grev" diye bir eylemin varlığını anımsatıyordu. Ama o günün koşullarında her tür kavrayışı, anlayışı, hoşgörüyü aşan, kendine özgü bir kurnazlıkla.

Sabahattin Ali, aydınlık düşüncesi, geniş bilgisiyle o günlerde tartışılan sanat-yazın konularına açıklık getirirdi. Bir dergi, Orhan Veli'nin "rakı şişesinde balık olsam" dizesiyle başlayıp canlanan bir soruna parmak basmış, "sanatta yenilik,

eskilik mi sözkonusudur, yoksa ilerencilik, gericilik mi” gibisinden bir soruşturma açmıştı. En değişik, en ayrı yanıt Sabahattin Ali’den geldi. “İkisi de değildir.” oldu onun yanıtı, Sanatçı çağını yansıtan, içinde bulunduğu toplumun sorunlarını dile getiren kişiydi ona göre. İşlevini sürdürürken, ilerencilik, gericilik ya da eskilik, yenilik gözlüğünü takmasına gerek yoktu. Ona göre, Balzac bunun tam bir örneğiydi. “Üstelik tutucu, kralcı bir yazardır Balzac.” diyordu Sabahattin Ali.

1960’larda, şimdi öteye göçmüş bir yazın araştırmacımız, sevdiğim yazarlarımızın adını istedi benden. Sait Faik, Sabahattin Ali, Orhan Kemal’i saydım. Belki eksik saydım, ama Sabahattin Ali’nin nesini sevdiğimi bir türlü anlayamadığını söyledi. Tanrı bilir, Sabahattin Ali’yi kabul ettirebilmek için Sait Faik’in adını andığımı sanmıştı. Bu adları romancı dostum Mehmet Seyda’ya da sıralamıştım, bir dergide yayınlamıştı yanıtlarımı. Soruyorlardı bana. “Ne var Sabahattin Ali’de?”

O amansız yıllardan kalma bir körlük, sağırlıktı bu. Yeni yetişenler okumamışlardı, eskiler de, ölüm biçimini abartarak yüreklerindeki korkuyu bastırıyorlardı. Böylece onun sevgisi, birkaç değerbilirin içinde saklı kalıyordu.

Şimdi bakıyorum da şaşmamak elden gelmiyor. Niye mi? Bir yanlış düzeltirken bir başka yanlış düşüyoruz. Sabahattin Ali’nin unutulmuş değerini açığa çıkarırken Sait Faik’le karşılaştırmak mı gerekli? Hem onun Sait Faik için ne düşündüğünü de biliyorum. “Severim,” demişti, “çok iyi öykü yazarı. Ama o başka açıdan bakar dünyaya, ben başka açıdan bakarım.”

Böylesine açık, aydınlık bir kişiliği vardı Sabahattin Ali’nin.*

* Oluşum, s. 41, 1977.

MEKTUPLAR

Sabahattin,*

Sana, mektup yazmam demiştim ama sonradan vazgeçtim. Vazgeçtiğimden beri hâlâ yazacağım. Bu hal pek işime geldiğinden iyice benimsemişim ve mektup yazmaklığım icabeden insanlarda bunu adamakıllı biliyorlar diye işin ucunu büsbütün koyveriyordum. . Bu sene işlerim de çok tez, sömester imtihanları, ders saatlerinin çokluğu, geceden başka boş zamanımızın olmaması, o zamanın da yapılacak işlere bile yetişmemesi en asgari olarak da kabul etsek yine insana mektup yazdırtmıyacak sebepler.

Sen yan geldin yatıyorsun, işin gücün yok, bari mektup yaz. .

Lâfı bırak ya Sabahattin başına gelenlere pek üzüldüm. Bu çocuğa hâlâ bir şey yazmamak odunluk artık diyorum da yine kendi kendime sözüm geçmiyor.

Şimdi hesapladım da utandım: İlk mektubun Sinop'a gelmişti galiba. Hem o gün postadan bir çok mektup bekliyorduk da bir tane bile çıkmamıştı. Biraz sonra kara postasından seninki gelince kederlerimiz dağılmıştı. Hattâ Fatmayla beraber derhal cevap yazmağa niyet etmiştik. Geç de olsa haber veriyorum ya sen onları hep almış da okumuş gibi oluver Son zamanlarda fevkalâde güzel, gözleri okşayan, tatlı bir yeşil renkle yazıyordun - Sanki muradına erecekmişsin, yahut ermişsin gibi, nihayet oldu işte-Onun da hatırını saymadım ma-mafih itiraf et ki o uzunca mektubu benden ziyade Enver için yazmıştın. Tesadüf o mektup da Enver'le beraberken gelmişti.

* Mektupları yazan Ayşe için bk. Pertev Naili Boratav'ın notları. S. Ali o sıra Konya cezaevindedir.

Ve Enver* okumak için parçalandığı halde vermedim. İstiyor idiysen ona yazsaydın..

Son gelen yazında kardeşinle ayrılışını okurken sahne pek firakıma dokundu. Darılma ama gayriihtiyari senin o romandaki "Beria! Beria!..." geldi aklıma. Ondan sonra ne oldun bilmiyorum. Benim kusuruma bakma da, seni epiyce düşündüğümü bil ve hayatını (demek caizse) yaz.. bunları (bazı insanlar hakkında düşündüğün gibi) güzel yazı okumak için istemiyorum. Seni, kendini merak ediyorum. Zaten artık güzel mektup yazmıyorsun da.

Sabahattin, a kardeşim, neydi bu aptallığın da girdin o yerlere. Muhakkak yine ne yaptığını bilmiyecek kadar âşık-tın.. Yoksa böyle ufak şeyler için ömrünü harcamak bana çok şaşkınlık gibi geliyor. Mamafih, meselenin bildiğim kadarı üzerinde ve ihtiyatla bu hükümleri veriyorum..

Senin "Rüzgâr"ı düşünüyorum - orada yalan (yalan) yalan - diyen satırlar vardır. Sen ki orada epiyce büyük idealleri bile yalana çıkartırsın..

Kim bilir belki de şöyle bir fiyakalı zamanına bir seneni kurban ettin. Ne olursa olsun bunları (kendine göre bir hayat felsefen) olduğu için söylüyorum. Yoksa kızarsın diye çekinirdim.

Temyizden ses çıkmadı mı? Ne yapıyorsun nasıl vakit geçiriyorsun? Herhalde bunları öğrenmek istiyorum. Bari çok düşün de o türlü yaşamış ol...

Seninle beraber Pertev ağbi de hapislik oldu adeta... Ona daha çok acıyorum.

Sana verilecek bazı havadisler olabilir ama, şimdilik yabancı olduğun bu açık hava meseleleri seni alakadar etmez diye çekiniyorum. Anlamak istediğin şeyleri sor, herhalde yazmağa gayret ederim. Şimdilik mektup yazmak için tam bir niyetim var ama sonundan allah kerim.

Hiçbir şeye aldırma Sabahattin, nasıl olsa hepsi yaşamak değil mi?

Göz'lerinden öperim.

Utana sıkıla çabuk mektup yaz da diyeceğim neredeyse.

Ayşe

* Enver için bk. P.N. Boratav'ın notları.

Sevgili Sabahattin,

Sen otur, o canım yeşil mürekkeple, üç koca mektup yaz da bu saygısız Ayşe, defterin ortasından acele kopardığı bir kâğıda not tutar gibi birkaç satır karalayıp gönderiversin. Ancak "sevgili Sabahattin" diye başlarsam bu... Ne diyeyim bilmem ki.. Sen ne isim verirsen ver, müsaade ediyorum : liği affettirebilirim zannediyorum. Ama ne olursa olsun çok ayıp yaptığımın farkındayım.. Sana şimdi yazmak lâzım. Başka her şey nafile.. Yakında çıkmağa ihtimalin olsa idi belki kendimi daha sıkıştırır sana da saat ayırabilirdim. Fakat madem ki sen daha öteki kışa kadar oradasın. Ve mademki bundan daha çok sıkıldığın zamanlar olacak bol bol borcumu öderim.

Mektuplarının birine cevap vereyim derken ikinci, üçüncü geldi... Çok sevinmekle beraber hicabım o nisbette artmıyordu. Çünkü, yazmışım da cevabı geliyormuş gibi oluyorum ve müddet çoğaldığı halde bende azalıyor tesirini bırakıyordu. Bilmem bunu anlatabildim mi?

İlk mektuplarından aklımda az şey kaldı. Yalnız şiirleri çok iyi hatırlıyorum. Heyeti umumiyesi itibarıyla en çok sevdiğim "Geçmiyor günler geçmiyor" lusu.. Ötekilerin de çok güzel yerleri var..

Son şiir, Servi, altında Sabahattin'in yatmasına, üstünde çiçekler bitmesine, sevgilisinin üzerinde dolaşmasına rağmen güzel değil.. Nene lâzım canım, arada bir - arkasından da olsa - kahverengi berelileri görmek çok daha güzel.. Lâf olsun diye söylemiyorum, sen hepimizden çok ve iyi yaşamış olacaksın.. Hayat ne kadar renkli - acı, tatlı - hatıralı olursa o kadar çok yaşanmış olur. Senin hapiste bir sene yatman birşey değil, üzülme de biraz yorgunluğunu dinlendir. Dünya yüzüne çıkar çıkmaz aşk buhranlarına yakalanacak değil misin?

Bu derdinden bıktığından bir mektubunda bahsediyordun galiba.. Masumeler biraz gözlerinden kaybolurlarsa belki daha iyileşirsin..

Anlattığına bakılırsa hapishane fevkalade eğlenceli bir yer.. Bu sıkıntılı çalışma zamanlarında benim de gidip giresim geldi adeta... Hiç fikirler birbirini takip etmiyor, ahvalden daha evvel bahsetmem lâzımdı.. Haziranda imtihanlar başlıyor, daha dersleri de kesmediler, aynı zamanda derslere gitmek ve çalışmak mecburiyetindeyiz:.. Üç senelik yük...

Hocaların tenbelliğinden tezlerin de tashihi geç kaldı. Her şey bu aya yığıldı. Sana mektup yazmak bile. Halbuki sana mektup yazmak böyle yük mahiyetini alacak bir zamana mı rastlamalıydı?... Oldu.. Onun için de yazamıyorum. Bunu mektuptan saymam. Tatile bir şey kalmadı. Oturup sana sık sık destanlar yollıyacağım... İşte bu aralık sen benim kusuruma bakmayıp yine canın istedikçe yazarsan pek memnun olurum.

Şu Bulgar Mezarlığı meselesinden muhakkak birşey yazmamı istiyorsan, diyebilirim ki hiç alâkadar değilim.... Nümayişin ne eşekçe, ne de insanca olduğunu düşünmedim. Yalnız asıl noksanlık bende mi nedir. Bu nevi şeylere kıs kıs gülmekten başka bir şey yapamıyorum. İşittiğim bir şey var ki, bunlar pek öyle zannettiğin gibi göze filân girmemişler. Cevdet Kerim hele fena halde kızıyormuş, yalnız siyaset olduğu için değil cidden kızıyorum. Ve idare heyetinin değiştirilmesini kemali şiddetle arzu ediyormuş. Çocukları tevkif filân ettiler, komünistliklerinden şüphe ediyorlarmış. Tevkifhanede iken çok denemişler, aralarında hafiye varmış. Nazım Hikmet de mevkuf olduğu için güya onun tarafından bunlara gazete gönderiliyormuş gibi gazeteler göndermişler, bu arslanlar da yırtmışlar efendim. ilah... hep bunlar işittiğim şeyler, üzerlerinde düşünmedim.

Hapishanedeki hoplatmalar pek hoşuma gitti. Seni hiç hoplatmadılar mı? O adamcağızın yerinde ben olsam senden kötü bir intikam alırım. Ama mecali kaldı mı bakalım.

Mektuplarında Pertev'den de bahset, çünkü ondan mektup isteyemeyeceğim. Gözlerinden öperim.

Ayşe

11.7.933

Mektubundan bazı şeylere cevap verecektim. Ben sana, hayatın iradenin haricinde ceryan ediyor derken, bir şey yapmağa karar veremediğini (esaslı işler kastediyorum), kendini büsbütün tesadüfe koyverdiğini, istemeden, durup dururken karşına çıkıveren aksi işlerde senin bu halinin az çok tesiri olduğunu söylemek istedim. Hem, insan iradesi hızlı akan suya değnek tutmak gibi faydasız ve boş bir işe girişemez ama,

daha hızlı akan sudan elektrik çalmasını, onun hızını azaltmasını bilir. İnsan, hayatını belki iradesinin büsbütün emrinde tutamaz, hem böyle hayatın tadı da olmaz zaten. Fakat kudretlerini hayata karşı tutmaz, onları işletmezsen yine dünyanın zevki kalmaz. Muvazeneyi bulmak lâzım.

Sen işte bunu yapmağı düşünemiyorsun galiba.. Hayatı, ciddi şeyleri yalana alıyorsun, istihfaf ediyorsun. Hiç düşünmemene imkân yok tâbii. Bu iddia edilemez. Fakat kabiliyetlerin ve kudretlerin nisbetinde değil.. Sen bunları yarı yarıya ziyan etmişsin. Biliyorum, belki çok yanlış görüyorum.

Benim ölümünden korkmamı gayri tabii buluyorsun. Ben de senin o kadar korkmamamı ve hiç korkmamak lâzım geldiği hakkındaki tavsiyelerini gayri tabii ve fazla cesurca bulsam aynı şeyi yapmış olurum. Bu işlerde felsefe yapmağa gelmiyor. Yoksa hepsi boş çıkıyor.

Ha Sabahattin, sendeki fizik ve morâl nisaî cihetleri merak ettim.

Moral kısmını ve kadınların seni kendilerine yakın bulmalarının sebebini şöyle anlıyorum: Senin, bütün zirzopluklarına rağmen, insana itimat telkin eden bir halin vardır. Sonra, sen kurnazsın. İhtimal hanımların tatlı bir mikrop gibi kanına girmesini biliyorsun.. Sonra insanlar, belki kadınlar daha çok, alâka ile dinlenmekten, ruhlarının zayıf taraflarının okşanmasından, karşısındakinin kendine ait meselelere karşı hassasiyet göstermesinden hoşlanırlar. Sen, bu nevi şeyleri dehşetli çabuk kavramasını ve ona göre idareyi kelâm etmesini pek iyi biliyorsun..

Nurullah Ata* ile aranızdaki farkı pek çoğaltmışsın. Senin sanatından ve sanat eserlerinden Nurullah Ata kadar anılan için bir az daha fazla okuman lâzımdır herhalde..

Yalnız, Nurullah Ata'nın kitapların dışında kör olduğuna inandım. Çünkü o gece yerinden kalktı, kürsüye doğru el yordamıyla gidiyor gibiydi. Ciddi söylüyorum, çok sarsak bir **hali var.**

İkinci mektup, yani sesli film hoşuma gitti. Şarkıların böyle filmler yaratmaktaki kudreti herkesçe malûmdur. Yalnız, bilmem neden, kadınların en kabadayısının bile böyle bir liste yapmağa cesareti yoktur.

* Nurullah Ataç.

Öyle anlaşıyor ki, sen geçti zannettiğin aşklarına halâ bağlısın. Ve bütün maşukalarını, masumelerini hala seviyorsun. Mamafih belki de bu kıyamadığın, ayrılamadığın onların hatıralarıdır. Eşhas ihtimâl hakiki izini kaybetmiştir.

O şarkıların içinde yalnız “Geçti muhabbet demi, ağla gönül, yan” bunu tanımıyorum. Ve bir tanesi de gözlerine değil “kirpiğine sürme çek”dir.

Lamartin: “Ay zaman, biraz, bir dakika dur!” diye bağırmış. Bu da geçen günlere, geçmekte olan günlere yanmaktan başka bir şey midir? Duracağını bilse bağırır mıydı bakalım.

Pertev’in mektubundan öğrendiğin yangınını Fatma* pek merak etti. Söylemeni rica ediyor. Mektuplarını evde okuyor. Bir tanesinde “Ben de ölünceye kadar gülsem bıkmam” diye bir yer var. Fatma hemen, bir gün dondurmacı dükkanındaki gülüşümüzü hatırladı. Hani ucuz bir masada idik hiç sebepsiz deli gibi gülüyorduk. Daha doğrusu sen güldürüyordun.

“Gurbet Hapishanesi”ni pek beğenmedim Sabahattin. Sakın darılma, zaten herhalde pek ehemmiyet vermemişe benziyorsun. Gurbet Hapishanesinde mısraları ne kadar dile takılıyor. Rahat okumanın imkanı yok.

Ayşe

1.8.933

... Yine senden iki mektup almış bulunuyorum. Ama böyle şeylerden mahcup olmadığımı bilirsin. Geçen seferki mektup geç geldi elime.. Cumhuriyet vapurunun makineleri bozulmuş, İneholu önünde kalmış. (...) Onun için posta Pazartesi günü gelebildi ve mektuplar tabii salıya kaldı.

Şimdi mektubuna bir daha baktım. Nedir yaptığın senin böyle.. Şunu yaz, şunu yazma diye elime bir liste vermediğin kalmış. Tenkit değil, iki lâfa tahammül edemiyen göbeklilerden oldun gitti. Eğer gazete manşetlerine karışsan Peyami Safa gibi titiz, sinirli bir şey olacaksın. “Senin ve benim yazdığımız mektuplarda ahvali ruhiye, fikriye, vesairenin hallaç pa-

* Ayşe'nin kızkardeşi.

muğu gibi didik didik edilmesine şiddetle muhalifim” diyor-sun ve hemen hallaçlığa başlıyorsun.. Fakat benim neme lâ-zım, atıp tuttuğun kendi pamuğun, kendi yükün.. Mamafih böyle oluşuna çok sevindim. Vesile ile güzel lâflar söylemiş-sin ki.

Daha aşağıda benim için de bu muhalefetten vazgeçiyor-sun. Hatta “Canım sıkıldı” dediğin şeylere bile aldırmamamı söylüyorsun ama, ne olursa olsun mademki içerliyorsun bu nevi mesailin üstünde durmamağa çalışacağım. Yalnız birşey, belki de iki şey, söyleyeceğim. Evvelâ mektubunda bile: Ne istiyorsun, fakat ne yapıyorsun. Sonra, kusurlarını bile güzel-leştirmişsin, onları bile güzel söylemesini bilmişsin ama, ame-liyat altın bıçakla da yapılsa faydası var mıdır? Ancak bu işe girişmemek lâzım.

İstediğin kadar dimağı kuvvetlerini /.../ kullanma. Madem ki yaşıyorsun o sarfiyat yerini bulur. Sen yapmazsan yaptır-ırlar. Hızlı akan sudan elektrik çalmasını esnafılık addeden-lere daha çetin çıraklık yaptırırlar. Hem dünyada esnafılık et-miyen kim var ki. Sen de bunun manevisini yapıyorsun

Ne ise canım, ben galiba ukalalık ediyorum bu yüzden bir dahaki sefere daha şedit bir lisan kullanarak beni paylama-manı rica ederim. Belki içteki âlemin sırrına erince söyle-diklerimden utanırım.

Nurullah Ata’dan (artık gık geldi ya) bahsederken, çok okuyan ve bu suretle muayyen kalıplar edinip edebi eserleri onlara sokup çıkararak dar veya bol geldiğine göre hüküm ve-ren bir münekkidin sanat eserlerinden anladığını söylemek is-tedim. Çok okumak muhakkak bu türlü bir münekkit yetiş-mesine sebep değildir ya.. Fakat çok okumak bu işte muhak-kak ki lâzımdır. Hem sen de zaten, okumak bahsine gelince, diyerek o bahse girmemeye mecbur olmuşsun.

Sesli film mektubu (artık mektuplara birer ad takalım da bahsetmesi kolay olsun bari) münasebetiyle söylediğimi an-lamayacak ne var? Olduğu gibi al. Daima esbabı mucibe ve avamili ruhiyesiyle birlikte yaz diyen adam bunu anlamış demektir. Yani, kadınlardan hatıraları böyle sesli sessiz film-ler deldüracak olanları dolu olmasına rağmen, bunları bu şe-kil, yani liste yaparcasına ve kendi santlarıyla da beraber anlatan bir tanesine bile rastlamadım.

Tabii, asırların üzerlerine devirdiği ananeler, kanunlar ilah. bunda âmil. Ve onların kadın olduklarını anlamaları ve

umumi şekilde istenilen kadının suni ruhunu benimsemeleri kafi. Arkadaşlarımda filan görüyorum. En olmayacak şeyleri bile içlerinde biriktirirler, saklarlar ve her yaptıkları haricen insanı güldürecek kadar gayri tabii, olmayacak kulplar taktarlar. Ve bu bir meziyettir. Çünkü kendileri gibi olmayanlara, daha tabii ve herhalde daha iyi hareket edenleri ayıplar tarzda bakmak hakkını kazanırlar. Bütün bu cemiyetlerin güzelliği hemen her sahada bu nevi komedilerin oynanmasında mıdır bilmem ki. Ne olursa olsun ben daima erkek arkadaşları hanımlara tercih ederim. Daha açık, daha mert, daha akıllı olurlar.

Kendinden bahseden mektuplar yaz diyorsun, şimdiye kadar sanki babamdan bahsettimdi. Herhangi bir şey'in üzerindeki tesirlerini anlatırken etrafı muhakeme ederken veya hut içinde bulunduğum bir hadiseden bahsederken kendimi anlatmış olmuyorum da ne yapıyorum. Hiç münasip olmadan kendimden bahsetmek lüzumsuz değil mi? Senden bahsettik diye ödeşmek için mi bunu yazdın. Seninkini ben açmıştım galiba. Fakat muhalif çıktın - Ben ise ahvali fikriye, ruhiye, hissiye... vesaire'den bahsedilmesine şiddetle değil, hiç muhalif değilim. İsteddiğini diyebilir, istediğini sorabilirsin - o zaman konuşmuş oluruz. Bak, yine kendimden bahsetmiş olmadım mı?.

Nereye stajyer tayin edileceğimi soruyorsun. Çıkabilecek misin, diye sormuyorsun. Mülga Darülfünundan bizim şubede bir kırıntı bırakmadılar. Derde deva bir tane tanıdığımız herif olmayacak. Ne okuduğumuzu, ne yaptığımızı nenin nesi olduğumuzu bilmeyen bir sürü gâvur ve müslümanla karşı karşıya geliyorsun, halimiz nice olacak. Reşit Galip, eskiye atmış tutmuş, yeni için bir sürü parlâk lâflar söylemiş, lâkin gazeteler yazdı. Yazıda kalmaz inşallah ve inşallah eskiden bir çöp bırakmamağa azmederek bize de bir aralık bırakırlar... Bu bir şey değil ama, hocalara pek acıdım Sabahattin. - içlerinde öyle mağrurları vardı ki - gazeteler, her birine yeni işler verileceğini ve yeni vazife bulununcaya kadar maaşlarını alacaklarını yazıyor.

Pertev, pabuçlarını ve kitaplarını daha evvel yollamış. Almışsındır tabii. Senin Esirler Pertev'in evinde temsil edilmiş ve ağlıyanlar olmuş. Ben, bir defa şöyle okumuştum, bilhassa sonu fevkalâde hoşuma gitmişti. İçindeki sözler mevzudan ve heyeti umumiyesinden çok daha güzel. Materyalistçe yerler

nefis Mufasssalca bahsedemiyeceğim, çünkü her tarafı aklımda kalmamış. Gemici Hikâyesi'nin de sonu çok güzel. Bütün hava orada birdenbire nasıl değişiyor, olanlar olmamış, sefâletlerin hiç biri kalmamış gibi "Bir Frer" sadeliği kadar hoş olmiyacak derecede tesirli ve düşündürücü.

Tercüme ettiğin parça ise en yakıcı ve en yüreğe işliyen...

Son mektubunu benden başka birçok çocuklar da okudu ve pek beğendiler.. Hapishanede olduğuna 'hiç üzülme Sabahattin, hepimizden daha kuvvetli, daha duyarak ve hatta daha insanca yaşıyorsun - ve kendi yazdığın gibi hapishane sana pek çok şeyler kazandıracak. Ablam yazılarını okuyunca, Sabahattin, hapishaneyi o kadar benimsemiş o kadar anlamış ve orasıyla öyle ünsiyet peyda etmiş ki, hadi artık dedikleri zaman müsaade edin ben kalmak istiyorum diyecek, diyor.

Ayşe Hakkı

29.8 933

Şimdi gazete getirdiler Sabahattin. Bir bakayım dedim. Nazım'la Süreyya Paşa'nın resimleri yan yana. Mahkemeleri bitmiş. Nazım Hikmet, bir sene hapse, 200 lira ceza-yı nakdiye mahkum olmuş. 500 lira da Süreyya Paşa'ya verecekmiş. Yedikleri halta bak. Peki bu adamın ömrü hapislerde mi geçecek böyle. Nazım'ın yüzü o kadar dokundu ki, bayağı ağlamaklar geliyor içimden. Şu dünya oturup da yüzüne bakılacak şey değil vallahi.

Sana daha yazacağım şeyler olabilirdi ama, şimdilik bu kadar olsun. Gözlerinden öperim.

Ayşe

4.9.933

Mektubunu biraz evvel aldım. Bir hayli dolaşmış da gelmiş. Sen benim mektubu halâ almadın mı, amma beceriksiz seysin. Bu karışıklık hep nereden geliyor biliyor musun? (Kalemim ucu kırıldıkça güç bela yazıyorum, çıkıyor.) Gazeteler uzun uzun yazdı, vapurcular toplanıyor, vapurcular

toplandı. Verdikleri kararların ilk neticesi senin mektubun geç gitmesi oldu. Postaları değiştirmişler, aralık postaları ilâve etmişler.. Bir kısmı Sinop'a uğruyor, bir kısmı uğramıyor. Ben ilânlara bakmadan geçen hafta eski minvâl üzere salıdan mektubu attım halbuki çarşamba posta kalkmış? Herhalde artık almışsındır. Pertev cuma günü gitti.. Sana yollayacağı şeyleri beraber vapura götürecektik, fakat aksilik oldu, vapur işleri karıştı, kaldı. Giderken bana tenbih etti... Artık bilmem halin ne olacak, iş bana kaldıktan sonra. "Yaban" onun kendinin varmış, sana gönderecekti.. Bana kalsaydı, ne vakit alırdın bilmem, çünkü parasızım.. Hemşirelerden hiç hayır yok. Biri ev idare ediyor birisi durmadan elbise yaptırıyor. Birader bey dersen çapkınlıkta.

İmtihanlar için artık ciddi çalışmak lâzım. Az kaldı fakat, ortada Darülfünun kalmadı..

Sabahattin, benim sizden başka kimim var diyorsun. Ankara'da otomobilli, Erenköyü'ndeki köşklü dayılarını unuttun mu... Hem, "Benden çok daha güzel mektup yazıyorsun", bu gibi alaylardan seni menederim.. Burnumla da fazla uğraşma, günahmış derler sen bunu bilmiyor musun..

İşte al bir güzel mektup da gör. Kalemi idare edinceye kadar ellerim koptu Sabahattin.. İnsafli çocuksundur, bu kadar yetişir. Şimdi gidip hem bunu postaya vereceğim, hem Pertevlere uğrıyacağım, gidecek şeyler için konuşacağım. Yarın tanıdık vapur da gitmiyor, bakalım ne yapacağız. Gözle-rinden öperim.

Ayşe

(tarihsiz)

Sabahattin,

Zehir gibi günler geçti. Dün son imtihandan çıktık. Bir de baktık, döküle döküle iki kişi kalmışız.

Dünyada ne istediğini, ne yaptığını, niçin yaptığını bilen kaç kişi var acaba.

O sıkıntılı zamanlarda, sen de durmadan "peki hoca olup ne yapacaksın. Seni bir türlü hoca olarak tasavvur edemiyorum" diye yazıyordun. Dedim ki : Bu oğlanın içine doğuyor, ben muhakkak kalacağım. Aksi çıktı halbuki. Sen tasavvur ede dur, ben hoca oldum bile.

... Sen çıkacaksın artık. Yalnız bir şey söyleyeyim mi Hapiste kalmanı istememin imkanı yok, ama hapishaneden yazdığın mektuplar hoşuma gidiyordu.

Ayşe

22.2.934

Deli Sabahattin,

Anladım artık, sen katiyen uslanmıyacaksın... Hapisten çıktın.. o kadar eziyetler çektin.. hâlâ da çekiyorsun.. şöyle bir işe yerleşip rahatına bakacağın zaman da başına koca bir bela çıkarmağa niyet ediyorsun. Yazdıklarını daha çok şaka diye alıyorum, ama eğer bunları bir an için olsun ciddi düşündünse büyük bir çocukluk yapmışsın..

Öyle ya, artık yapacak şey kalmadı. Her işi tamamladın. Rahat da duramazsın, bunun imkânı yok.. Dümdüz hayat seni deli eder çünkü.. Dur, hiç olmazsa evleneyim bari dedin. İş girer girmez bazı kimselere talepname göndereceğini söylüyordun zaten.. Oturdun ve bir tane bana irsâl eyledin.. Fakat ben, Akile müdire hanım, sana uymuyorum.. Aklımdan böyle şeylerin geçmediği sıralarda beni fesatlığa teşvik etme, anlıyor musun.. Yoksa senin o Grek burnunu koparırım..

Bu nevi meseleler üzerinde ben umumiyetle ciddi düşünmem. İbihassa senin için böyle bir şeyin aklımdan geçmesi kahkahalarla gülünecek kadar komik olur. Peki sen ne halte diyorsun.. Ahbaplığımdan bıktın mı yoksa?. Haber ver de sesimi keseyim. Fakat seni çok severim Sabahattin, Buna da gönlüm razı olmaz..

Kırlangıçlar hikâyesinin en güzel yeri sonudur. Öteki türlü olacağına öyle bitmesi daha hayırlı.

Fakat bizim için böyle bir şey mevzuubahis değil. Eğer lâzım gelse idi, biz bakışımızı yaprağa kaptıracak, sesimizi de rüzgâra çaldıracak kadar cahillik etmezdik..

Hem ne olursa olsun bu kadar güzel ve iyi ahbaplığa kıyıp öteki kırlangıçlara benzemenin manası var mı?

Dediğin gibi hayatta muhakkak birisiyle beraber yürümek icap edecekse benim seçeceğim adam sen, senin seçeceğin hanım ben olmamalıyız.

Eğer evlenmek istiyorsan sana beraberce münasip bir ahu arayalım.. Her halde bana benziyen soğuk ve ukalâ kız-

lardan bu hususta kaçmanı tavsiye ederim.

Durdukça kızıyorum sana Sabahattin. Öteki adamlardan senin de farkın olmadıktan sonra artık erkeklerle ahbaplıktan kaçmaktan başka çare kalmıyacak. .

Şimdi aklıma geldi: Sinop'tan Pertev'e yazdığın bir mektupta ahbaplığın, arkadaşlığın hoşluklarını ne güzel anlatıyordun. Neden yine öyle düşünmüyorsun? Yazdıklarının şaka olduğuna inanmak istiyorum. Öyle de emi.

Gözlerinden öperim.

Ayşe

21 Kânunsani (Ocak)

Pertev, Mustafa, hatta vakit kalırsa Sabahattin,*

İşi amma rezalete döktünüz ha. Altı aydır doğru dürüst tek bir mektubunuzu aldığım yok. Halbuki buna mukabil ben bu müddet zarfında size - son ikisi taahhütlü olmak üzere - tam altı eşşek kadar mektup gönderdim. Bunlardan ilk üçünün elinize varmaması çok mümkün. Zira, bir enayiliğime gelip, Mustafacı başının Ahırkapı'daki muhabbetsiz adresine yollamıştım. Fakat beni asıl fena halde hayrete düşüren şey, taahhütlü olarak gönderdiğim son mektuplarla, altı ay evveline kadar, tıptış tıptış gelen mektuplarınızın birdenbire muntazaman yolda kaybolmağa kalkmaları. Güya bunlardan birisinin içinde de iznimin gaybubetine dair resmî evrak bulunmasıymış. Ne yalan söyleyeyim bu hikâyeye bir türlü inanacağım gelmiyor ve size fena halde kızıyorum. Bunun içindir ki bu mektupla son bir defa daha talihimi deneyeceğim. Şayet buna da cevap alamazsam, ben de sizin gibi yapacak paso diyeceğim, mektup yazmağa. Zira işin manevi tatsızlığı bir tarafa, mektup yazmamanız yüzünden başıma gelmedik rezalet kalmadı. Hele bunlardan bir tanesi rezalet mürebbii, rezalet mektebi. Buna sebep de, Mustafacı başı bundan üç dört ay evvel bütün ısrarlarıma rağmen bir türlü cevap vermemesinden, izin işimin suya düştüğüne hükmetmiş /.../ gayetle arzulanan bir mektup yazmıştım. Bereket versin ömrümde Allah ilk defa halime acıdı. Fazla değil birkaç gün gecikseydi de Fuat beği Tedrisat

* Ayşe'nin ilk mektubunda adı geçen Enver'in yazdıkları değerli bir belge niteliği taşımaktadır. (A.Ö.)

Müdürlüğünden bu mektubum eline değdikten sonra atsaydı, şimdi Paris'te yerimde yeller esiyordu. Bu başıma gelen yakası açılmadık rezaletlerden sadece birisi, vaktim olsa da ötekilerini de anşam dünyada inanmazsınız. En fazla tuhafıma giden şeylerden bir ikincisi de, sizlerin boykotuna Sabahattin'in de katılması. Ona ne oluyor bilmem. Herhalde yazdıklarına kızmış olacak. (Zira Sinop hapishanesine gönderdiğim iki taahhütlü mektubun ikisini de almamış olması artık rezaletin son perdesi olur), götümün kenarının tenkide hiç tahammülü yok. Efen-dimizi mektuplarıma cevap vermiyecek kadar hiddete getiren sözümona tenkitler de şunlar: "Hiç bir şey'i tam manasiyle bilmiyorsun, zira hiç bir şey'e hissi olarak bakdığın yok. Daima etrafınla -hatta bizzat kendinle- bir tüccar gözüyle münasebettesin. Onlara anlatılacak ve anlatıldıkları takdirde (aman ne zeki çocuk) dedirtecek bir şeyler çıkarmak için yapıyorsun ve bunlar için de onları bir türlü bütün gevezelikleriyle göremiyorsun". "Hiç bir şey anlamadığın gibi şu aşkı da bir türlü mühim edemedin gitti. /.../ Nahitlere duyduğun suluca muhabbetleri, "devri Nahit" filân diye gökyüzüne uçurup Pertev'in aşıklığıyla alâyet etmeğe kalkışın, aşk babındaki idrakinin bir eşeğinkinden daha kıt olduğunu gösterir." Sabahattin'in bunlara veya buna benzer diğer lâflara kızmağa kalkacağını aklıma getirmezdin. Zira bu sözler bir insandan doğar, muvazene ve derinlikler gibi Sabahattin'in hiç muhtaç olmadığı hakikatleri ref ederse de, can attığı zekiliğini haleldar eylemez sanırım. Hülâsa ömür çocuk vesselâm Sabahattin. Bilhassa Sinop hapishanesinden nasılsa gönderdiği bir mektupta bu ömürlük son haddinde. Sanki ben ona, zekavegent olmak, başkalarının mükâlemelerine kulak verip için için gülmek iyidir ve senin eski sulu yaşayışından alâsı yoktur demişim gibi bana pürhiddet çatıyor. "Bütün bunlar boktan, diyor, asıl insan ol kimsedir ki Süleyman'ın mev'ızalarına ayak uydurur ve **Tevrat** ve **Zebur**'da mâzbut ve mezkûr kavaide göre amel eyler. " daha buna benzer neler, neler. Oğlan kaçırımı, yoksa kaçırıyor mu, ne halt ediyor bilmem. Şu aşağıdaki yediği herzelere bakınız da, benim yerimde olunuz ve çatlamayınız: Bazen bir yeis onu eline alır ve hain bir servi kulağına her şey'e bir hamlede nihayet vermesini tatlı tatlı fısıldarmış. Ve tam nihaî bir hareketle her şey'e bir hamlede nihayet vereceği sırada, arkadaşlarının temiz ve saf hayali (!) hızır gibi yetişince, ellerini tutarmış "yapacağım bu şeyler dostlarımin

gösterdikleri muhabbete karşı bir nankörlük olacağını düşünür, bana karşı yapılan fedakârlıklara ben de yaşamak fedakârlığına katlanarak - Allah!- mukabele etmeğe karar veririm..” İhtimal şimdi bu lâfları size Sabahattin’in bir mektubundan satır satır çıkardığımı söylersem inanmazsınız. Hakkınız var. Nitekim ben de bir türlü buna inanamıyorum ve bunların altı ay evvel Sabahattin hakkında benden malûmat isteyen ve size ismini ifşa etmeme imkân olmayan bir kıza yazdığım şu maskaralıklara cayır cayır yanıyorum: “Kardeşim (...) Sana keyifli bir mektup yazamıyacağımdan çok müteessirim. Sabahattin’in bir sene hapse mahkûm oluşu beni çok üzdü. Onun yanında olmayı ve onunla konuşmayı bugünkü kadar kuvvetle istediğimi hiç bilmiyorum. Aksi gibi ona mektup da yazamıyorum. Mahpus Sabahattin’e Paris’ten mektup yazmak bana çok ağır geliyor. En gücüme giden şeylerden birisi de, onu bir hokkabaz seyrederek gibi şamanla seyreden dostların, kendilerine hoşça vakit geçirmek için kopan bu faciadan bir lokma daha lezzet koparmağa çalışışları. Hele bunlar arasında Pertev’e büsbütün içerliyorum. Elinde bir çığırak, Avrupa gazetelerinin /.../ harp muhabirleri gibi dört bir tarafa harıl harıl, üzerinde maharetlerini gösterdiği ipten devrilen bu insanlar insanının macerasını ilân etmeğe çabalıyor. Ve bunu sadece korkunç maceralar nakleden bir insanın kafasında sürünen zevki sürmek için yapması en fecii. Bu acıklı hadise münasebetiyle bence de bir iki çift söz söylememi istiyorsun. Sabahattin hakkında en sahih hükmü verebilecek vaziyette yalnız kendimi gördüğümden sana düşündüklerimi yazacağım. Diğer dostları tarafından bilinen Sabahattin mükemmel bir soytarıdır. (Meğer ne hakları varmış bu dostlarının!) Sabahattin’in bu şahsiyetinin müstear olduğunu rivayet edenler ve bu mecazi şahsiyet arkasındaki hafif benliğine nüfuz ettiklerini iddia edenler, bir eşeğin hoşaftan anladığı kadar olsun Sabahattin’i anlıyamıyanlardır. Bunun neden böyle olduğunu sana, dilimin döndüğü kadar anlatmağa çalışacağım. Benim bildiğime göre Sabahattin bir delidir, ilahi bir deli. Ve deliliğinde tamamen haklıdır. Zira, kafasındaki dehanın başka bir kimsedeki manzarası bile gayrı kabili tahammülken, Sabahattin bu dehayı yapıyakından, en fazla vazih ve güzel görünen bir mesafeden görüyor. Bu manzaranın onu delirtmesi ve gözlerini yakması gayet tabiidir. Dahi olup da içlerinin manzarası karşısında bıkmadan durabilenler dışarısı tarafından oyalanan-

lardır. Etrafı oyalamadı Sabahattin'i, fiziğinin feci gülünçlüğü yaktı çocuğu. Etrafını üzerine düşüren emsalinin fiziki gevezeliği olmasa Göte'de aynı akıbete uğrardı. (Allah) zavallı Sabahattin kendisini ne kadar dışarı vermek istediye o kadar reva edildi. Birbiri arkasına sevdi, içti, çaldı, komünist oldu, hapse girdi, çıktı, tekrar giriyor. Bütün bu panorama esnasında dışarısı Sabahattin'e hiç gülümsemedi, daima onu kafasının çukuruna itti. Günün birinde Sabahattin'in göz yuvarlakları, dışarıdan haber olmadığını görünce göz boşluklarında içeriye çevrildiler. Ve Sabahattin gördüğü manzaradan sarhoştur. Sarhoşluk eşyanın zıyasını kısar. /.../ bikan insan içmelidir. Sarhoş dünyayı fitili kısılmış bir lâmba zıyası altında görür. Sarhoşlukda harıl harıl yanan hayat söner, kararır, eşyanın /.../ /.../ bırakır. Sarhoşlukta insan eşyanın eriyip mahvolmasına, bu nevi /.../ şahit olur. Dünyanın yaradılış ve mahvoluşunu görmek istiyen sarhoş olmalıdır. Sabahattin böyle ilahi bir hal içinde. Artık dışarının dilini anlamıyor, etrafındaki eşya hercü mercini bir ziya oyunu gibi seyrediyor. Nahid'i M'den, M'yi güzel Aliye'den, Güzel Aliye'yi de bir bilmem kimden ayırd edemiyor. Bunlar onun gözünde tek ve aynı şeydir. Sevgililer gibi fiiller de kendilerine şahsiyet veren sanatlarını Sabahattin'in gözünde kaybetmişlerdir. Dua etmekle zina etmek birbirinin aynıdır. Dehaya doğrudan doğruya bakan gözlerde dışarının manzarası böyle loş ve dalgalıdır. Sabahattin'in vaziyetinde olan hiç kimse kendisine onun gibi perişan olmadan bakamaz. Bir dehaya ancak kalın bir aptallık tabakası arkasından bakabiliriz. Gözlerimiz dehaya çevrilmiş isli bir cam, bir nevi maskedir ki, dehanın manzarası /.../ deliklerinden süzülüp de bize ulaşınca kadar bütün yakıcılık ve rehberliğini bırakır. Bu maskesi delik olup da deha ile doğrudan doğruya temas eden insanların hali harabdir. Verter'i okuyup da intihar edenler bu çeşit kimselerdir. Sabahattin buna benzer, bir felâketin kurbanıdır. Sabahattin'in hakiki şahsiyetine nüfuz ettiklerini bıkmadan iddia edenler bunun için gülünçtürler. Sonsuz, Vezüv yanardağı Napoli'yi nasıl hem güzelleştirir, hem de lâvları zelzeleleri ile yakar yıkarsa, deha da bir kafayı öylece güzelleştirir ve mahveder. Sabahattin günün birinde dehacığının lavları ve alevleri içinde yanıp gitmeğe mahkûmdur. Bunun içindir ki Sabahattin'in kendisini boş yere harcadığını ve bir sene hapsi göze aldırdıktan sonra insanın daha büyük yararlıklar gösterebileceğini

ileri sürerek hayıflanmanın manası yoktur. Sabahattin böylece besbedavadan gidecektir. O bir delidir, ilâhi bir deli ve pervaneler gibi günün birinde boşu boşuna dehacığının ateşinde yanıp bitecektir." Pertev altı ay evvel Konya'dan yazdığı bir mektubunda benim Sabahattin'e kızdığımı zannediyordu. Ben Sabahattin'e niçin kızacaktım. Ben ona değil o bana kızıyor. (...)

Enver

15.3.934

Sabahattin,

İki mektubuna cevap vermek lâzım. Sondan bir evvelkini bir daha okuyacağım. Fakat nereye koyduğumu bilemedim. Bir tahta sandığım var. Kitaplar, mecmualar, çoraplar, her şey onun içinde fazla arasam deli olacağım. Böyle hanımı al da rafa koy abdal.

Evvelâ son mektuptan bahsedeceğim. Bahsetmek de doğru değil ya. Kafanda sana bunları yazdırtan adam çoktan ölmüş, yerini nikbin bir gence bırakmıştır ihtimâl.. Mamafih, ne olursa olsun Enver'in mektubu durdukça içine işlemiş senin. O yazıların dehşetli surette tesiri altında kalmışsın. Ve bana yazdığın mektupta Enver'in hem batırdığı, hem - bir kıza yazdığından bahsettiği mektupta - uçurduğu ve batırdığı Sabahattinlerin müşterek haleti ruhiyesi içindesin. Kendi tabirinle bu sefer de bu karışık adam dönmüş kafanda, onu öldürdünse mesele kalmamış demektir. Karanlık düşünceler uzaklaşmıştır.

Enver seni kendisine çok benzetiyor bu muhakkak. En yakından gördüğü, içinde bulunduğu ruhi vaziyeti anlatıyor gibi söylüyor. Hiç bir şeyi tam bilmeyen, etrafiyle tüccar gözüyle münasebette bulunan, zekice şeyler yapmak için geberen senden ziyade odur. Başka neler dediği aklımda kalmamış yurkarıda söylediğim gibi bir daha okuyacaktım, bulamıyorum.

Yalnız benden de bahsetmesi hiç hoşuma gitmedi. Artık bu lakırdıları kesmesi lâzım gelirdi. Kullandığı lisan.* Enver'i tanıyanları sinirlendirecek mahiyette... Çok macera ge-

* Enver'in mektubundan, özellikle kullandığı dili sakıncalı bularak bu bölümü çıkardım. (A.Ö.)

çirmiş, hoşla gitmeyen, fena, çapkın, otuzbeşlik bir herif gibi konuşmakla aklı sıra gururunu kurtarmağa çalışıyor. Hiç sesini çıkarmasa ve bocaladığını belli etmese daha iyi olur. Ben onu gayet iyi bilirim, onun için güldüm. Gözümün önüne müşkil anlarındaki kıpkırmızı, terler akan yüzüyle, mendilini dişleriyle parçalarcasına asabi halleriyle geldi. . Yazdıkları doğru değil. Bence bunlar, onun şaşkınlığının başka türlü bir ifadesidir. Zaten o kendi hislerinde kendisini aldatan bir insan.

Bana, arkadaşlarına anlattığı şekilde âşık olmamıştır katiben. . Hokkabazlıkla işe başladı ve çok geçmeden - benim münasebetsizliğim, şakacılığım yüzünden - bunu izzetinefis meselesi addetmeğe başladı. Uzun zamanın vukuatı, hep bu meselenin grafiğidir. Onun içindir ki ağlamaklı olduğu zamanlarda bile Enver'e hiç içim yanmamıştır. Ne diye yazıyorum bunları sanki, gevezelik.

Senin şu nikâh meseleni bir daha açmak istemiyordum ama geçen sefer bazı şeyler soruyor ve sarîh cevap istiyordun.

Evvelâ, fevkalâde hodbince düşündüğünü beyan ederim. Böyle kayıtlı şartlı ahbaplığa gelemem ben. . Bu nevi şeylerin asla aklımdan geçmemesini ve geçtiği takdirde sana haber vermekliğimi isteyişin gayet komik... Bu ne müstebitçe arkadaşlık. . Ben sana karışıyor muyum? Şöyle veya böyle yap diyor muyum?.

Şimdiye kadar kaç kişi ile evlenmek istedin?. Sayısız. Bundan sonra da öyle olacak. Onun için nasihatim olsun sana: Muayyen bazı şeyleri evvelden aklına yerleştirmeye kalkma!..

Seni melâike zannetme gibi bir cahillikte bulunmamıştım, yanlış anlamışsın. Bilakis ne fesat şey olduğunu gayet iyi bilirim. Yalnız, beni bir erkek arkadaş gibi - hiç olmazsa ona yakın - düşünceğini sanırdım. Hele benimle sahiden evlenmek isteyeceğin aklıma gelmezdi. Mamafih yine bunu arada sırada yaptığın şakalardan biri gibi nazarı itibara alabiliriz. İhtimal kafanda benimle evlenmeyi düşünen adam ölmüştür bile. Her ne ise alayı bırakalım da, sana ciddi şekilde şunu söyleyeyim ki: Bizim evlenmemize imkan yok. Şu veya bu sebepten diye teferruattan bazı şeyler saymağa lüzum yok. Her şeyden evvel seni evlenemeyecek kadar yakın bulurum kendime.

Hem sen, sendeki ruhi dalgaların, med ve cezirlerin kolay kolay farkına varamıyacak sakın, sade, evden anlar bir hanım kızla evlenmelisin ki bedbaht olmayasın ve Enver'in dediği doğru ise, sen pervaneler gibi yanmağa mahkum isen

ne diye beni de beraber yakacaksın.

Çok evvel - iki sene evvel mi, üç sene evvel mi pek bilmiyorum - yine Pertev'e yazdığın bir mektubunda izdivaç hakkında, hanımlar hakkında bazı fikirler serdetmiştin. İyi hatırlayamıyorum ama, orada sessiz, melek gibi, okuma odanın kapısında hayal gibi girip çıkan bir kız anlatıyordun. Yine böyle akıllıca şeyler düşün. İkimiz allah vermesin evin içini cehennemce çeviririz. Kavgı kıyamet gırla gider, konu komşuyu taciz ederiz.

Artık bu işi kapat Sabahattin, fakat bir daha da dönmemek üzere.

Ayşe

18.5.934

Sabahattin,

Amma gürültücü şeysin ha: İki aycık mektup yazmadım diye basıyorsun feryadı. Mektup işinde benim herkese yaptığım şey bu.. İki aycık dediğime gülme.. Bu, çok bir zaman değildir. Mamafih bir cihetten de haklısın. Senin bu hususta müstesna bir mevkiin vardı. En fazla bir ay bekliyordun. Yani, fena alıştın aralık biraz artınca kıyameti koparıyorsun.

Bu işte senin kabahatin de büyük.. Evvelâ arka arkaya iki mektubun geldi. Bunlardan bilhassa birincisinin içinde bazı mühim şeyler vardı. Yazdıklarını istediğim şekilde anlayamamıştın. Muhakkak bunları tavih etmekliğim lâzım geliyordu. Oturayım, yazayım derken bir üçüncü mektubun geldi: "Cevabın arası uzadı mamafih artık alıştım" diyordun ve kızmadığını, hattâ kızar gibi göründüklerinin bile yalan olduğunu ilâve ediyordun. Bu, canının istediği zaman yaz, hattâ hiç yazmazsan da olur demek gibi bir şey, mektup işinde çok tenbel bir adama bu sözlerin ne kadar cesaret ve genişlik vereceğini tahmin edebilirsin. Hoşuma gitti. En muvafık ve canımın da en istediği bir zamanı bekliyordum. Sene sonunun gelmiş olması ve tatili onbeş gün evvele getirmelerinin sebep olduğu sıkışıklık bu münasip vakti uzaklaştırıverdi. Derken efendim, bir ultimatom. Tabii palavra.. Sen kendin bunların lâf olduğunu yazmamış mıydın? Nihayet dün mektubun geldi. Bu da yalan addedilebilirdi ama, o kadarını yapmıyacağım.. Çün-

kü ben sâna, senden çok inanıyorum.

Fakat Sabahattin, bu halini neye benzettim biliyor musun? Hani dik kafalı çocuklar vardır, evvelâ şiddet gösterirler, sonra, suratsızlıkla istediklerini yaptıramadıklarını görünce tepine tepine feryad etmeğe, ağlamağa başlarlar.. Sen de böyle yaptın. Zaten bu kadar aklına, fikrine rağmen çocuk tarafların pek çok senin.

Daha başka munzam sebepler de var. Mayıs girdikten sonra artık Ankara'da olmayacağını da düşündüm. Yeni bir haber bekliyordum, ultimatom geldi. Hülasayı kelâm yazmadım, yazamadım..

Kitabına da teşekkür edemedim. Şiirlerin toplanınca daha güzelleşmiş Sabahattin. Fakat sadece güzel şeyler, o kadar, bu nevi yazıları ben artık okuyamıyorum. Yalnız, seninkiler tekrar tekrar okunuyor ve bıkmıyor.. Bundan hüküm ediyorum ki hakikaten güzel senin yazıların. Şunu da söyleyeyim ki, bunları toplayıp neşrettirmeni ben de hoş bulmadım. Kitap yukarıdan aşağı "Ah ve vah ve yardan, ay yardan" ibaret. Bu itibarla, Nazım'ın bir tek kuvvetli şiirine bütün kitap feda edilebilir. Senin de söylediğin gibi, Sabahattin bu mu demek? Bundan başka bir şey yazamaz mısın sen? Mamafih her gören o kadar beğeniyor, o kadar okumaktan hoşlanıyor ki bir cihetten de iyi etmişsin topladığına diyeceğim..

Mektupların için teker teker yazılacak birçok şeyler vardı ama şimdi birikti, beceremeyeceğim. Yalnız, hasret mektubunun esasını teşkil eden bir kısmından bahsedeceğim. Seni, kimsenin hattâ annenin bile sevemeyeceği fikrini ortaya atıyorsun. Ve isbat olarak, böyle bir şeye imkân yoktur çünkü diyorsun. Bunun sebebini biliyor musun, seziyorsun yalnız... Nereden bu nevi şeyler aklına gelir, ne diye bunları araştırırsın. Mademki bu şekilde hüküm veriyorsun ben meseleyi şöyle hallederim: Ya sen hiç kimseyi, hattâ anneni bile sevmiyorsun, yahut kimse senin gibi sevemiyor.. Kendinden başka kimseyi sevmeyen, samimi bir ânı olmayan ve sunî bir halde yaşayan insanlar vardır. Bunlar başkalarının da kendilerini sevebileceklerine ihtimâl veremezler tabii. Bir de sevgisi fevkalâde çok olan ve herkesten başka kuvvette seven insanlar vardır. Bunları da kimsenin sevgisi tatmin edemez. Etraflarını daima soğuk görürler ve bir türlü gönül rahatlığı duyamazlar. Senden bu iki neviden insanın da yaşaması ihtimali var. Ve elbet adımların kimseninkine uymaz.

Sonra, ne kadar mübalağalı şekilde hissediyorsun her şeyi. Çabucak, sırtını dayadığın kocaman bir akide yıkılıveriyor. Böyle bir akideye sırtını dayarsan elbet yıkılır.

Ayşe

14.6.1934

Aferin Sabahattin, güzel hikaye yazmışsın. Güzel olduğu kadar faydalı, faydalı olduğu kadar güzel. Su gibi akıyor ifade. Ama Çumra Kanalı'ndaki su gibi değil. Altı sayfanın içinde koca bir bozkır var. Ben kanalda sade Dedem köylü Mehmet'le kardeşinin kanlarını değil, Anadolunun çatlak bağrını gördüm. Bu çatlağın üstüne yan gelip alnı terliyenlerin, gözlerinin etrafı çok kırısanların kanını emenleri düşündüm. Fakat Zağar Mehmet'in benzindeki açlığın kudreti var. Okurken istediği gibi düşünsün herkes, herhalde bir şeyler düşünmenin, göz önünde bütün canlılığıyla bir bozkır yaşatmanın imkanı yok ya. Çünkü bu hikaye, topraktan, güneşten, hayattan ve nihayet bir de Sabahattin'den alıyor kuvvetini.

Hikayelerini de kitap haline getireceksin galiba. Hangileri çıkacak? Ben pek azını biliyorum.

Hüseyin Cahit'in senin şiirler için tenkidini okudum. Sade senin için değil, birkaç kişi için toptan. Ve daha ziyade nasihat. Ama öyle bir şey ki sanki bu işi yapmağa mecburmuş gibi kalemi almış eline. Mühim ve faz'la bir şey de yumurtlamamış. (Bu kalem gayet kötü yazıyor. Kağıda takılıyor adeta. Dur şunu da değiştireyim.)

Son iki mektubundaki "izin alabilirsem İstanbul'a geleceğim", "günde yedi saat vekalette çalışıyorum" gibi laflardan artık bir baltaya sap olduğun anlaşılıyor. Anlaşılıyor ama işinin adı ne? Yoksa şimdi de ameli bir imtihan mı geçiriyorsun. Şimdi dayının yanında değil misin? Gazi Terbiye Enstitüsü hem latif, hem berbat bir yerdir.

... Resimlere çok teşekkür ederim. Fakat bunlar senin gençlik resimlerin mi yoksa yeni mi? Şimdi bu kadar güzel delikanlı olabileceğini zannetmiyorum. Yoksa sen bu kadar âfet-sin de benim mi haberim yok. Hele profil resim yaman. Güzellik de her zamanki güzelliğın değil. Ben görmiyeli ne kadar değişmişsin. Reşat Şemsettin haltetmiş. Bu resimlerden şarka,

garba her tarafa yollayabilirsin. Gör bak. Bütün kızlar sana nasıl vurulacaklar. İstersen Fatmaya senin tarafından bir kere talip olayım. Yahut en muvafığı resmini yollıyayım, şu delikanlı seni istiyor diyeyim, bakalım ne diyecek.

... Mektubunda vaziyetin hakkında malumat ver. Askerliği ne yaptın onu da yaz. Soranlara selamlar. Gözlerinden öperim.

Ayşe

11.8.934

Sabahattin,

Öyle cadı şeysin ki. Epiy zamandan beri vürud etmekte olan yatıştırma mektuplarına gık demeden tahammül ettiğimi ve bir gün artık çok oluyorsun beyefendi diyebileceğimi sezerek benden evvel taarruza geçip suç bastırmak isteyişin ömür doğrusu. Son mektubumun nesi var ki. İkide bir rapor kılıklı mektup, letafet izafe edilemeyecek mektup diye suratıma çarpıyorsun. Keşke sen de, aşağı yukarı aynı manada olan şeyleri beş kere yazıp gevezelik edeceğine, sayfalar arttıkça baklalaşan yazılar yazacağına böyle muhtasar, müfit mektuplar yazmağı öğrensen. Hele son mektubunun son kocaman sayfasında beş satır başıyla 15 satır yapmak için bir hayli zahmet çekmişsin. Görüyorsun ya kabahatlarını, hiç ses çıkarmadan ve benim her gördüğüm, her anlamadığım, her bildiğim, hatta her kızdığım şeyi hemen söyleyivermediğimi öğren.

Demek Ankara'da pek sıkılıyorsun. Hak veririm. Bu devirde Türkiye'nin en çekilmez yeri Ankara'dır. Altı ok acınacak şekilde batar insana orada.

Sana bir sual: Maarif vekili olsan yârânı ne şekil toplarsın ve bu yârân dediğin kimlerdir. Senin herkes yârânın. Her şeyde hemen yumuşarsın. Ve bir gayret etsen imansızları da doldurursun içeri.

Ferdlere irca edilince ve ferdî şekilde düşünülünce bu dalalık derecesinde aşağı ve çirkin bir halde görülmesi kolay olan hisler, fikirler içtimaileşince rengini değiştiriyor ve göğsü kabartıcı, fiyaka, caka verici yüksek hisler halini alıyor.

Bunu kazıyıp, enkazını, hiçliğini suratlarına fırlatıvermeii. Mamafih Pertev'in numarası bence yine noksandır: Senin âşıklıklarını anlıyabildiği, onlara mana verebildiği için.. (Kendisine fevkalade selâm ve hasretlerimi yollamanızı rica ederim beyefendi.) Seneyi geçiyor ki mektuplarında âşıklık kelimesine rastlamıyordum. Vardı da niçin yazmıyordun. Biraz anlat yeni maşukalarını. Ne nevi şeyler, hangi genere soku'abilirler.

M'yi de kısa kestir. Mektuplarında bu nevi hislerin edebileşiyor biraz da onun için istiyorum yazmanı. Yoksa artık kusacağım sizin bu aşklarınızdandır.

Neler okuduğumu soruyorsun. Fatma'yla beraber bol bol tarih coğrafya okuyoruz. Gazete, mecmua, Fikir Hareketleri. Bunları sen okumaktan saymazsın. Senin anlayacağın manada L'Idiot yi okuyorum, Shaye'ye başladım. Dostoevsky yaman adam. Prense beni âşık etti şimdiden. Enver kitabın üzerine L'Idiot: Céstmai yazmış. Ben de Céstmai diyorum. Hakikaten herifin birçok taraflarını benzetiyorum kendime. Muharririn muvaffakiyetinden geliyor bu da herhalde. İnsanlara, insan topluluklarına nasıl keskin bakıyor. Kitapları tarih, içtimaiyat aynı zamanda. Güzellikleri de ne kadar başka yollardan anlayışı, ne kadar orjinal anlatışı var. Okurken, yazanın duyduğunu duymak, onunla beraber düşünmek bir kabiliyet meselesidir. Hiç olmazsa muharrirden bir parça olabilmek demektir. Dostoevsky okuyucuları zaten hiç bırakmadan kolunda taşıyor, dediğini dedirtiyor..

Bernard Shaw'un konferansı müthiş. Teşekkür ederim. Yolladığından naşı.. Bir kere bu kitabı okumayan kalmamalıdır. Herifin söylediklerini anlamanın vakti gelmiş geçiyor. Amerika için ettiği lâflardan herkes, kendi memleketine sonra dünyaya bir pay çıkarsın. Biz Darülfununda Amerika tarihinin ilk zamanlarını, istiklâl mücadelelerini, kanunî esasilerini filân okumuştuk.. Sonra ben, vazife olarak Amerikanın 19 uncu asrına dair küçük bir tetkik yapmıştım. Yani, bu hususta bir az malumatım olduğu için Bernard Shaw cenaplarının dediklerini iyice anlıyabildiğimi zannediyorum..

Bir çok kayıtlardan uzak olarak serbestçe düşünmemi ve ne olmak istediğimi soruyordun. Ben bu hususta senin mütemadiyen öne sürdüğün fikirleri kabul etmiyorum.. Dünyaya şu veya bu işi görmek için gelinmiyor. Bunlar sonradan belli oluyor ve bir şair mükemmel bir eşkiya olabilir. İstidat

dediğimiz gerek artı, gerek diğer birtakım şeraitin icap ettirdiği kabiliyetleri kabul ediyorum, ama, bunlar doğmadan ölebilirler de inkişâf ettirilebilirler de. Sonra, bedbahtsızlıklarımızın sebepleri, olmamız lazım gelen şey'i olmadığımızdan doğmaz. Ben, zamanıma, haleti ruhiyeme göre birbirine hiç benzemiyen şeyler olmak isterim. Demek ki bunların herhangi birisinin içinde sırasız şekilde bulunsam üzüleceğim, uygunsuzluk hissedeceğim. Yani, bugün bir ömür için bir şeyi seç deseler epiyce düşünürüm ve bu seçtiğim şey içinde benim için azamî saadet olsa bile, tam saadet yoktur. Eflatun'un akademisinde olsaydın sıkılmıyacak mıydın sanki..

Sana en çok istediğim şeylerden bazısını yazayım: Birisi, seninki gibi durmadan seyahat etmek.. Beş altı lisan bilmek, Bir de Lenin'in karısı olmak, onunla beraber çalışmak, beraber ihtilâl yapmak isterdim. Yani, büyük bir idealin içinde küçük ömrümü eritmek isterdim. İstedğim daha bir çok şeyler olmuştur ve vardır ama hepsini yazamam, yazmağa da lüzum yok zaten. Esas itibariyle ne demek istediğimi anladın ya.

Sana bir şey daha soracağım: Nâzım'ın Üç Selvi şiirinden ne anlarsın sen? O da İstanbul'a gelse temyizden /.../ edilmese hüküm. Biraz soluk alsın bakalım.

Vekâletin yeni suratını bir tavsif ediver. Abidin beyin vechinde bir zekâ leması göremedim. Belki gazete almıştır o parıltıyı. Hikmet bey nasıl dizginleri bırakıp gitti, hayret ettim. Zaten çok sıkı tutan birden bırakır, yahut yoruldun artık, buyur diye bıraktırırsa. Hasan Âli ne diye çekildi?

Yedi, sekiz güne kadar cevap verirsen alırım. Sonra kalıp bir yerlere gideceğim.. Ondan başka mektup yazarsan yine Bolu Oteline yolla. Yukarıda mektup babında yazdıklarına aldırma. Bil ki, mektupların her haliyle makbulümdür. Bil-hassa o, elimden uçurecek kadar latif yeşil kağıtlarıyla. Görüyor musun senin dilini nasıl öğrenmişim.. Gözlerinden öperim.

Ayşe

20.10.934

Ne o, sen parlak memuriyetlere geçtin artık. Korkarım

bu işin sonu vekillîğe kadar dayanmasın. Yalnız, sormak istiyorum: Vazifen nedir, ne iş yaparsın? Vekil bey senin mualimliğini istemez ki, acaba biraz kafasını işletti mi.. Kendisini yakından görmek kısmet oldu nihayet.. 8, 9 gün evvel bizim mektebe gelmişti. Dolaştı, derslerin hepsine girdi çıktı. Namütenahi potlar kırmış. Kendi gitti ama, menakıbı dolaşüyor dillerde. Mamafih hakkında hayırlı oldu Sabahattin yeni memuriyetin hem parlak hem hocalık yapamazdın sen artık. Ben girdim bu işin içine de anlıyorum vaziyeti. Azamî derecede insanı kendi kendinden uzaklaştıran bir meslek bu..

Senin kocaman mektuptan bahsetmek isterim biraz: Evvelâ, bende ihtilâlcî bir ruh bulunuşuna niçin hayret ettin. Gösterdiğin sebepler ihtilâlcî ruha mani değildirler. Belki bu ruhu boğmağa uğraşan âmillerdir, ama, ruh öldürücü zannedilen baskılar, çenberler ekseriyetle **ruhu olgunlaştırır ve kendi aleyhlerine**, hatta kopmak üzere gerilirler. Bunu, kendimi düşünerek, umumi şekilde söyledim..

Lenin'in karısı olmak tahassürünü duyuşum bu çenberin altında ıztırap çekişimden ve hiç bir şey yapmak kudretinde olmayışından ileri geliyor. Yani, Lenin'in karısı olmayı istemek benim için bir ihtiyaç ve bence rüya gibi, bir ruhu decharge'dır.

Dostlarına karşı mütemadiyen, onlarla ilk dost olduğun zamanın şahsiyetinle görünmek gayretin gayet saçma geldi bana. Sen de bu hususta bazen maraziliğe kaçıyorsun.. Ben, bunun aksini iddia edeceğim. Dostlarına olan marazi muhabbetin seni onlara yeni hüviyetlerinle görünmeğe mecbur etmelidir. Onları kaybetmek istemiyorsan bugün değişikliklerini vaktinde hissettirmelisin. Aksi takdirde insan bahsettiğini bile bile hem kendini hem karşısındakini aldatmış olur. Daima yürüyemeyen, hareket istemeyen şeyin bence tadı yoktur. Her şeyde inkılâp lâzım. Sen yürüdüğünü saklama, o ister gelsin ister otursun.

Mühim addettiğin mesele üzerinde beni düşünmeğe davet ediyorsun ve kat'i karar vermemi, sana da bildirmemi istiyorsun. Ne kararı? Karar mı verildi böyle şeylere. Kafam daima bu yolda işlemeğe mütemayil bir kafa. Bozulmazsa şayet. Yalnız, henüz hiç bir şey olmadığının farkındayım. Hem de çok, pek çok hazırlık lâzım, çok uğraşmak, çok düşünmek, tam iman lâzım. Tam iman için de yakîn (kesin bilgi) lâzım.

M. meselesine gelince. Ben bu işte bir tecessüs duyma-

mıştım, tanıdığım insan değil bir kere. Sen kendin anlatmak istedin, sonra vazgeçtin, ben de sordum. Anladığım şu ki: Sen M'ye epeyce tutkunmuşsun, o da sana. Bu işin sinirine dokunması da meselenin karışıklığından filan daha ziyade vaziyeti istediğin gibi çekip çeviremeyişinden ve hanımın seni ve o kadar yakınlığınızı hiç düşünmemiş kaba ve soğukça dostluğunu bitirmek isteyişinden ileri geliyor. Yani bugün bu işler sende büyük bir inkisar yapmış. Kendimi cicianne kadar ukâlâ buldum burada. Neyse kusura bakma, Allah diğer M'yi hayırlı eyleye. Kancıklık hususunda erkeklerle kadınlar arasında bulduğum farka güldüm doğrusu. Böyle şey olur mu? İkisi de icabında elden geldiği kadar kancıktırlar ben böyle bilirim. (...)

Ayşe

2.11.934

Sabahattin,

Şiirli mektubun geldiği zaman ben mektubumu postaya göndermiş bulunuyordum. Onun için bir şey diyemedim geçen sefer. Şiir güzel, tekrar tekrar okudum ve beğenerek okudum. Yalnız "Öyle günler gördüm ki" diye söze başlayan adam daha büyük lâflar yumurtlamalıdır. Bazı yerleri bana pek alelade geldi. Sonra, her zaman (daha doğrusu yer şiirinde demek lâzım) olduğu gibi "Sevgilim" dediğin ve sevgililerine hitabettiğin yerlerde daha kuvvetlisin.. Sana çelik gibi fikirlerin yaptıramadığı şeyleri onlar yaptırıyorlar. Kalple kafanın ayrılığını çok iyi göstermişsin. İşte bu böyle olduğu için ve böyle olmayan insan az bulunduğu için bir haltede-miyoruz.

Şiirde bilhassa ikişer mısralık yerler çok güzel (onlara ne derler bilemedim, affedersin). Bazen arkadaşlar bunlardan bir çoğunu ezbere biliyorlar, yani o kadar hoşlandılar. En sonu hele pek sükse yaptı. Hakikaten en kuvvetli yeri.

Son mektubunu bir hayli karışık buldum. En samimi yeri, en gayrı samimi yerine karışmış. Tenakuzlar, teadlar dolu..

...Aşıklığımdan bahsedince ne için kıskanıyorsun?. Bana âşık değilsin zannederim.. Zannederim değil öyle.. Senin âşık olduğun kadın tipleriyle ancak ahbaplık edebileceğin ka-

dın tipleri arasında epeyce fark vardır. Evveleminde, âşık olduğun hanımlar hepsi güzeldir. (...) Dostluk sempatisiyle âşıklığı karıştırmamalıdır. Beni bir dost olarak sevdiğine inanırım. Fakat bana âşık olmana asla.. Mamafih insan kendisine yakın bulduğu, sevdiği kimselerin bir başkasına alâkasını kıskanır. Bu alâka mahiyet itibariyle çok farklı da olsa..

Sonra, sen de âşıklıklarından istediğin kadar anlat. Korkma kıskanmam. Seni severim bunda aşk yok.

Anormal kadın erkek dostluklarını ben de çok budalaca buluyorum. Sadece kafalarımızın, içinde yaşadığımız cemiyetin üstüne çıkarak, diğer her cihetten kıskıvrak cemiyete bağlanmış olmamızdan hasıl oluyor bu tezatlar.. Yalnız namütenahi misallerle gösterilebilir ki kuvvetli hissi bağlar akli selimi filân çileden çıkarır. Senin misalinle söyliyeyim: X hanım, hissen Y efendiye bağlı ise akli selim hapi yutmuştur artık. Eğer akli selim müdahale edebiliyorsa his bağı kısmen tevehlüm edilmiştir.

Akli selim ve izzeti nefis pek az insanlara his bağı çiğnetir. Onlar demuz ve kuvvetli insanlardır. Esasen tam Marmara çırası gibi yanabilecekler de bunlardır.

Mühim addettiğin mesele hakkındaki fikirlerime verdiğin cevap da bana pek yavan geldi. Bir kere ehemmiyet vermediğin şuradan belli ki, mektubun gayet tali bir kısmı olmuş bu. Ben sana çok doğru ve samimi söyledim, sen halbuki başka manalar vermişsin buna.. Tam olmak lâzım geldiğini sen de daha evvel teslim ediyordun. Tam iman için yakîn lâzım geldiğini inkâr edebilir misin? Benim kendimi yetiştirmem için şeraitimin daha müsaitleşmesi lâzım. Bu hususta bana yardım edersen memnun olacağımı da söylemiştim.. Bu münasebetle, insanları çok iyi anladığını fakat bunları kolay kolay açığa vuramayacağını söylüyorsun. Bunu söyletmek için sana, zayıf tarafını mı bulmak lâzım? Bana bunları her zaman söyleyebilirsin zannederim. Ne demek istediğini herhalde yaz (...)

Ayşe

9.12.934

...Kitapları aldım, teşekkür ederim. Manifesti okuyorum. Bitirince yollıyacağım. Ötekileri de ancak okuyabileceğim.

Öyle tercüme filân edecek vaktim yok.. Dersleri zor yetiştiriyorum bu yerde..

Bıraksalar da tarihi Menifestdeki görüşü okutsam çocuklara. Bu okuttuğum şeyler nedir sanki, bir iş yaptığıma kani değilim.. Acıyorum veletlerin kafalarına. Manifeste hiç yabancılık hissetmedim. Çünkü o bir tarih aynı zamanda. Kuvveti de bu gerekliliğinden geliyor.

Mektubunda (son) tercüme münasebetiyle, kabul ederiz, kullanınız vesaire gibi cemi fiiller kullanıyorsun. Siz kimsiniz anlıyamadım..

...Şimdi fesatlık ettiğin noktaya geliyorum: Ben mektubumda, kuvvetli his bağları akli selimi filân çileden çıkarır dedim. Fakat bu söz, (ekseriyetle böyle olmakla beraber) umumi bir hüküm olarak ortaya atılamaz. Derhâl istisnai halleri olabileceğini de ilâve ettim, mutlak ve katî bir hüküm vermiş olmamsa, yanlışlığa düşmemek için.. Tezat bunun neresinde.. Biri, diğerinin zıddı değil, istisnasıdır. Bu nevi insanların az olduğunu da söyledim. Asıl bunların marmara çirası gibi yandıkları da herkesce malûmdur. Misalle bilmesen bile işin filozofisinden kestirilebilir. Ne diye bundan fesatlıklar çıkardın. Seninle konuşmak bir hayli zor. Erkekler arasında senin fesatlık derecen ne mertebededir acaba?. Tahmin ediyorum ki artık korkmadan hepsiyle konuşabilirim

İlikâyen iyi. Halil efe lisaniyle, ruhiyle, vakalarıyla gayet iyi yaşıtılmış.

Mebusluğumuza, askerliğimize ne buyrulur. Bizim kızlar nüthîş telaştalar. Birisi şimdiden bedel vermeğe hazırlanıyor. Bir sıska arkadaşımız var. Ciddi şekilde ve fena halde üzü'üyor. İmkânı yok gidemem diyor. Sen askerliğini yapmamıştın daha değil mi? Bekle de beraber gidelim. Başka yapacak şeyim yok.. Gözlerinden öperim.

Ayşe

10.3.915

Sabahattin,

Çok meşgulüm, bir milimlik boş zamanım kalmıyor. Onun için sana yazamadım. Ben yazmadan da Sabahattin yazardı bana, ne oldu, evleniyor mu nedir diye düşünüyorum.. Emin

ol, ciddi olmamakla beraber, bu aklıma gelmişti. Nihayet, dün akşam Karataş'tan dönüşte kapıcı kocaman ve fiyakalı zarflı sıska mektubunu verdi. İçindeki havadis şişmandı, muazzamdı ama bana ne. Evleniyorsan evleniyorsun, insan hiç olmazsa, bu mevzu etrafında da olsa, biraz daha uzun yazar.

Pek memnun oldum böyle samur saçlı, lacivert gözlü bir dilberle evleneceğine.. İstanbul'dan Ankara'ya nasıl oldu bu iş. Biraz tafsilat vermemişsin. Senin evlenmenle bu kadar az mı alâkadar olacağımı sandın?.

Pertev'den mi özendin bu işe? Ne münasebet desene, öteden beri aklından çıktığı var mıydı?

Fakat Sabahattinciğim iyice düşündün mü? Kendini evli olarak birçok kayıtlarla bağlı olarak, ev köy, hattâ çoluk çocuk sahibi olarak düşünebiliyor musun? Cesaretin var mı bu işe? Eğer bunları düşündünse gayet iyi bir şey yapıyorsun derim. Çünkü kendin için bir çok faydalarını sayıyorsun.

Nişanlandın mı resmen?. Ne zaman evleneceksin? Artık benim mektup yazmaklığım icap edecek mi sana. Bunu, kendim için, senin için düşünmem. Dostluğumuz ikimizce de malûm ve müfittir. Bunun kimseye zararı dokunamaz. Öyle ama alacağın lacivert gözlü nasıl düşünür acaba? Onun kafasına, hislerine hürmet etmek lâzım. Hele, senin karın olacak mademki, ehemmiyeti artar bence..

Yazdıklarının, düşündüklerinin samimi olduğunu kabul ediyorum ama, bütün bunlara rağmen sen de ona karşı eskisi gibi olmayacaksın herhalde. Bu da gayet tabii. Hattâ son mektubunla bilmeden benim için bitmeğe başlamışsın bile.. Bilmem, bana öyle geldi.. Ne yapalım, her şeyi olduğu gibi olacağı gibi kabul ederiz.

... Uzun yaz, çok şey anlat, bilhassa kendini anlat ve çabuk yaz. Gözlerinden öperim.

Ayşe Erince

12.4 935

...Kitaba çok teşekkür ederim. Hikâyelerin güzel. Ben ekserisini bildiğim için asıl etrafımdakilerin fikirlerinden bahsedeyim: Bayıldılar okuyanlar.. Her birini ayrı meth edi-

yorlar. “Kırlangıçlar”ı ve “Candarma Bekir”i bilhassa fevkalade buluyorlar. İzmir’e çok geç geldi. Gelineye kadar da benim kitap bir hayli elden ele dolaştı. Bekleyenler, hergün kütüphaneleri gidip yoklayanlar da oldu. Benim sorduğum kütüphaneye 5, 6 tane gelmiş hemen satılmış, son kalan bir taneyi de bir arkadaş (Türkçe hocası) aldı. Tekrar getirecekler. Bir hayli propagandayı yaptım. Mamafih fazlasına lüzum kalmıyor. Okumağa başlayanlar benden çok beğeniyorlar.

Benim bilmediklerim: Viyolonsel, Bir Orman Hikâyesi, Kazlar, Sarhoş, Bir Siyah Fanila İçin, Komiki şehir-.. Hepsi güzel Kazlar bilhassa.-

...Güzel yazıyorsun Sabahattin, lisana her şeysiyle çok hakimsin, Görüşlerin, duyuşların kuvvetli.. Zeki adam olduğun çok belli. Fakat bu meziyetlerinle bunları senin için az görüyorum- Bu kitap, senin daha büyük işler başarabileceğini anlattı bana. Onun için çok sevdim bilhassa-

Sana onu söyleyecektim: Ben Maksim Gorki’den çok okumadığım, onu iyi bilmediğim halde nedense yazılarının birçok yerlerinde o kokuyu duydum. Neden acaba?. Fakat dediğim gibi bu hiç esaslı bir fikre istinat etmiyor, bir müşabehet var mı aranızda sahiden, ne itibarla sen ona benziyorsun bilmeyorum..

Sonra, belki biraz fazla cesurane olacak ama, sana bir şey tavsiye edeceğim. Tarih okumanı... Tarih kültürünü artır, o zaman çok daha o’gun yazacaksın. Cihan tarihini umumi şekilde çok iyi bilmelisin.. Lâzım olduğu kadarını muhakkak ki bilirsin ama. Daha derin demek istiyorum.

Mayısta demek askerlik başlıyor. Öyle ise yazın nişanlığının müsaade ettiği miktarda sizinle görüşmek mümkün olacak demektir..

...Faik’ten bir mektup aldım askerlikten yanar yangın.. Az kaldığı halde tahammül edemiyor. Haleti ruhiyetine gayet fena tesir etmiş.. Sen ne yapacaksın? Bu sene pek büyük işlere giriştin. Nişanlanmak, askerlik, evlenmek.. Bir hayli cesur adamsın. Her zaman da yazarım ya, şu evlenmek gayet komik geliyor bana.. Evlilik hayatı pek anormal bir şey olsa gerek..

...Yazdığım şeye kızmana bir mana veremedim. Ben de sana şu şekilde sorayım: Benimle evlense idin tanımadığın bir erkekle mektuplaşmama müsaade eder miydin?. Nişanlın bayan için böyle bir şey düşünmemi neden pek garip buldun.

Olur ya istemez... Benim nasıl tehlikesiz bir insan olduğumu nereden bilsin.. Hem bilse bile kıskançlıkta öyle bir şey vardır ki mantık tanımaz.

Uzun mektuplarını bekliyorum. Gözlerinden öperim, evladım.

Ayşe

28 Şubat 1935

Herkeslerden sevgili Aliye,

İnsanların hepsi bir değildir. Senin anlattığın Selma'nın nikahlısı gibi insanlar da bulunur, Viyolonsel hikâyesindeki gibi insanlar da... Ben kendim iyi insan olmağı isterim, fakat kötü olanlara da hayretle bakmam. Hattâ kızmam bile, ancak kötülükleri bana taalluk ederse kendimi müdafaa ederim. Şunun esas olarak kabul etmeliyiz ki, insanların hemen ekserisi yalnız kendilerini düşünürler Dünyadaki bütün felaketlerin, uygunsuzlukların, bayağılıkların sebebi işte bu her şeyden evvel kendini düşünmek illetidir. İlk bakışta insana bir kurnazlık ve akıllılık gibi görünen bu hal hakikatte aptallıktır. Çünkü dünyada bir insanın başka bir insanın yardım ve alâkasına muhtaç olmadan yaşaması mümkün olamayacağına, hattâ en kötü hayvanlarda bile birbirlerine yardım hissi mevcut bulunduğuna göre, sadece kendini düşünmek ve başkalarının da böyle yapmasını istemek kendi kendisinin kuyusunu kazmaktır. İnsan başkalarına yardım ettiği, başkalarını sevdiği kadar yükselir. Dünyada hayatın bir tek manası varsa o da sevmektir. Hattâ mukabele edilmesini bile

beklemeden sadece sevmek. Başka bir insanı bahtiyar edebilmek, kendini bahtiyar edebilmekten daha güç fakat daha insancadır. Bugün böyle düşünenlere saf, hattâ enayi derler. Fakat ne derlerse desinler, biz kalbimizin ve kafamızın doğru bulduğu şeyleri etrafın ne dediğine bakmadan yapmalıyız. Hayatta en büyük vazife ne saadet olarak şunu almak lâzımdır: Bize yakın ve uzak bütün insanlara yardım etmek, bütün insanların iyiliğine çalışmak... Aliye, benim altın kalpli Aliyecğim, bu hususlarda ne kadar beraber olduğumuzu bilerek sana bunları yazıyorum. Mektupların senin göğsünde ne kadar temiz ve insan bir kalbin çarptığını bana gösteriyor, bu kalp bundan böyle benimki ile beraber çarpacağı için dünyanın en bahtiyar insanıyım.

Mektubunu bekler, güzel gözlerinden hasretle öperim

Sabahattin Ali

25 Mart 1935

Benim sevgili Aliyem,

Mektubunu aldım. "Ben fena kız değilim, senin meysus olmayıp saadetin için hayatımı fedaha hazırım!" diyorsun. Aliye, bana böyle şeyler yazma.. sonra sana deli gibi âşık olurum. Senin ne iyi kız olduğunu biliyorum. Muhakkak ki hayatımda yaptığım en iyi iş seninle hayatımı birleştirmek oldu. Bundan sonra ne diye kederli ve üzüntülü şeyler yazalım... İkimiz de yalnız neşeden ibaret mektuplar yazmalıyız. Mektubundaki "beni istediğim kadar sevmezsen ölürüm" cümlesini belki elli defa okudum. Ah Aliye, seni isteyebileceğinden çok seveceğim. Benim nasıl sevebileceğimi göreceksin içim şimdiden İstanbul'a gelmek, seni görmek iştia-kile dolu (...) şiir kitabının, sonlarındaki... kıskanma. Hiç bir zaman dolmamış olan boş gönlümün sesleridir onlar. Sen benim bütün kafamı ve ruhumu doldurduğun zaman bak neler yazacağım. Sana bu mektupla bir şiir gönderiyorum. Bu şiir bütün mazim ile alâkamı kestiğime alâmettir. Yeni bir hayata, aydınlık, sevgi ve fedakârlık dolu bir hayata atılmak üzere olduğumu biliyorum. Asıl senin için fedakârlık yapmak bana en büyük saadeti verecektir. Yalnız senin için yaşamak, hayatımdan senden başka her şeyi silip atmak istiyorum, Fi-

kirlerimi, gayeleri seninle paylaşmak, doğru bulduğumuz şeylere beraber inanmak istiyorum.

Etrafın seni sıktığı zaman kitap oku... ben şimdiye kadar her şeyden çok kitaplarımı severdim. Bundan sonra her şeyden çok seni seveceğim ve kitapları beraber seveceğiz. İnsan muhitin bayağı, manasız, soğuk tesirlerinden kurtulmak istediği zaman yalnız okumak fayda verir. Bana en felaketli günlerimde kitaplarım arkadaş oldu. Fakat bu yetmiyor. Şiirlerimde de gördün ki, kitaplara rağmen çok ıstırap çektim. Çünkü candan bir insanım yoktu. Sen benim yarım kalan tarafımı ikmâl edeceksin.

Seni şimdiden çılgın gibi sevmeye başladığımı hissediyorum. Yazacağını söylediğin birçok şeylerden bahseden mektubunu beklerim. Derhal yaz. Uzun, çok uzun şeyler yaz...

Seni hasretle kucaklarım benim bir tanecik Aliyem...

Sabahattin Ali

31.III.35

Benim Aliyem,

Mektubunu ve nüfus tezkeresini aldım. Eski tezkere olduğu için kabul etmek istemediler. Sonra birisi tanıdık çıktı, aldı, muameleyi yaptı ve birkaç gün zarfında değiştirmek şartıyla bana verdi. Ben de hemen gönderiyorum. Siz çarçabuk değiştirir ve yenisini bana yollarsınız. Bundan mâdâ Kadıköy Evlenme Mumurluğuna 167/449 numara ve Kadıköy Nüfus Memurluğuna 167/450 numara ile yazıldı. Burarlardan için çabuk çıkartılması için takip edilirse iyi olur.

Bu gibi işler beni hiç üzmez: Çünkü sana ait işlerdir. Bu can sıkıcı kırtasiyeciliğin bizi birleştirmek için olduğunu düşündükçe can sıkıntısı filan kalmıyor. Sana ait olan her şey gibi bu da bana güzel geliyor.

Hikâyelerimden bahsedecektin? Teker teker nasıl bulduğunu yazmanı istiyorum. Ben his itibariyle birinci kısımdakileri, fikir itibariyle ikinci kısımdakileri beğenirim. Sondaki Komiki Şehir hikâyesi de, bizim zavallı Anadolunun zavallı insanlarını gösterdiği için hoşuma gider.

Gönderdiğin sünbüllerden bir kısmını yengem bana ver-

miş ve senin sünbülü çok sevdiğini söylemişti. Onları, tıpkı seni koklar gibi kokladım ve göğsümde taşıdım.

Sonsuz selâmlar ve sevgiler, benim bir tanecik nişanlım...

Sabahattin Ali

Ankara 7.IV.35

Çok sevgili Aliye,

Nüfus tezkeresini ve mektubunu aldım. İşlerin çabuk olup neticesi için ben burada uğraşırım. Siz de eliniz düştükçe orada arkasını arayınız. Bu mektubun nedense çok hüzünlü idi. Bahar insanlara yaşamak neşesi veren bir mevsimdir. Ankarada bahar olmadığı için ne kadar üzüldüyorum bilsen. Önümüzdeki ay başında muhakkak İstanbula gelmek istiyorum. (Galiba askerlikten yakamı sıyracağım, o zaman kavuşacağımız günleri daha çok yaklaştırmış oluruz.) Geldiğim zaman göreceksin, seni neşelendirmeğe, sana tatlı günler yaşatmağa ne kadar çalışacağım. Bütün hayatım müddetince senin yüzünde en ufak bir keder buruşuğu olmasını bile istemem. Biz mademki bahtiyar olmak, hayatta bir zevk bulmak ve birbirimizi mesut etmek istiyoruz, artık mektuplarımızdan ve sözlerimizden kederli şeyleri atmamız. Şimdiye kadar neşeli şeyler görmüş olmasak bile bundan sonra göreceğiz. Sonra öyle: "Ben resimdeki gibi güzel değilim" diye yazma. Sen benim için her halinle güzelsin. Seni her halinle seveceğimden bir an bile şüphe etmeni istemem. Bunu mektubun başına yazacaktım, fakat mektubunda böyle bulunduğunun cezası olarak sona bıraktım. Hem ben de öyle resimde görüldüğü gibi kerli ferli bir adam değilim, kısacık boylu, ak saçlı bir yarı ihtiyarım. Yaşımın yirmi sekiz olması bir şey ifade etmez, dertli seneler beni belki kırk yaşına gelmiş kadar ihtiyarlattılar. Senin cildin iyi kremler kullanarak güzelleşir, fakat benim kayıp olan senelerimin geri gelmesine imkan yok. Ben de bunları oraya geldiğim zaman sukutu hayale uğramıyasın diye yazıyorum. Bundan sonra hep neşeli mektuplar yazacağız değil mi?

Binlerce defa gözlerinden, dudaklarından öperim sevgilim.

Sabahattin Ali

Benim sevgili Aliyem.

Bu son mektubunun ne kadar hoşuma gittiğini tasavvur edemezsin. Yazarken hava bulutlu idi diyorsun ama, belki senin için güneşli imiş. Ne güzel, ne tatlı anlatıyorsun. Yalnız mektepte hoş bir ceza aldığından bahseden hikâyeyi yarım bırakmışsın? Nedir bu hikâye?... Senin mektepten ayrıldıktan sonraki hüznünü gayet iyi anlıyorum. İnsan alıştığı, güzel bulduğu, kendine yakın bulduğu yerlerden ayrılırken sanki vücudunun bir kısmını orada bırakıyormuş gibi üzülür. Ben Konyada muallim iken İstanbul'dan bir üniversite grubu geldi. Hep eski arkadaşlarımdı. Adanaya gidiyorlardı. Beni de aldılar. Bir hafta Adana, Mersin ve Tarsus'da dolaştık, eski talebelik günlerimi, kahkaha ve neşe içinde, tekrar yaşadım. Bu bir haftadan sonra tekrar Konyaya gelerek harap bir mektepte ter ve kir kokan çocuklara Almanca öğretmek bana o kadar fena geldi ki, belki onbeş yirmi gün yüzüm gülmedi. Mamafih neşe insanın içinde bulunduktan sonra, hayat onu ne kadar meydana çıkmaktan menetse, ne kadar boğmağa çalışsa yine ilk fırsatta kendini gösterir. Yazılardan anlıyorum ki, sen de ilk fırsatta adamakıllı neşeli olmağa çok müsaitsin. Yalnız biz saadeti, hattâ icap ederse zorla, almasını bilelim. Benim ay ışığını ne kadar sevdiğimi bilemezsin. Mehtaplı gecelerde yalnız başıma gezmek kadar hoşuma giden şey yoktur. Yalnız, bilmem dikkat ettin mi, mehtap insana daima bir arkadaş yaratır. Mehtap altında ağır ağır giderken yanımda benim gibi hiç sesini çıkarmadan, hiç konuşmadan yürüyecek ve bu gümüş ışıkları yavaş yavaş içecek bir arkadaş ararım. Mayısın beş veya altısında İstanbul'a gelmek niyetindeyim, o zaman mehtap da başlayacak. Beraber gezeriz. Hemen mektubunu bekler, hasretle seni kucaklar ve dudaklarından öperim.

Sabahattin Ali

20.IV.35

Çok sevgili Aliyeciğim,

Ben de senin mektubunu alınca sevincimden yerimden sıçrayacaktım. Demek artık birleşmemiz bir gün meselesi ol-

du. Beni düşündüğünü gösteren satırların kalbimin sana karşı olan bağlarını bir kat daha kuvvetlendirdi. Benim için dünyada her şey sensin. Bunun için benim de her şeyim sendir. İlk günlerde pek lüks yaşamasak bile muhakkak ki seni dünyanın en mesut insanı yapmak için her şeyi yapacağım. Çünkü sen sevgin ile beni dünyada erişilebilecek saadetlerin en büyüğüne erıştirdin. Mademki annen istiyor, tabii seni gelin kıyafetinde görecektir. Bunu ben de isterim. Ben ay başında sana gelinlik kumaşı yollarım, orada vücuduna göre diktirir ve hazırlatırsın. Ben İstanbulda dört beş günden fazla kalamıyacağım için bunların önceden tamamlanması daha iyi olur. Sonra ben gelirim, resmi işleri hallederiz, olur biter. Mayıs ortalarında herhalde gelmek istiyorum. O zaman mehtap da olacak, seninle ay ışığı altında yalnızca dolaşmağı o kadar istiyorum ki... "Gözlerimi kapadığım zaman senin hayalini görüyorum..." diyorsun. Ah Aliye, ben gözlerim açıkken bile hep seni görüyorum. Her şeyde senin hayaline tesadüf ediyorum. Bir sene filan beklemek icap etse ne yapacaktım, nasıl dayanacaktım bilmem. Bana bir daha yüzündeki çillerden filân bahsetme... Bu hususta fikrimi evvelce de yazmıştım: Ne olursa olsun, sen benim için dünyanın en güzel, en sevimli, en iyi kalpli mahlukusun.

Yengem sana sahiden darılmış filan değildi. Beni kızdırmak için sitem eder göründü. O seni çok sever, sana darılır mı hiç?...

Derhal mektubunu bekliyorum. Bana verdiğin saadetlerden dolayı sana sonsuz teşekkürler. Yüzünden, saçlarından, dudaklarından hasretle, binlerce defa öperim sevgilim.

Sabahattin Ali

Sana bir de üç dört sene evvel Aydında iken çektirdiğim resmimi yolluyorum. O zaman daha zayıftım.

S. A.

25.IV 35

Dünyada herkesten ve herşeyden çok sevdiğim Aliye

Uzun ve güzel mektubunu aldım. Yazarken sanki mazinin tatlı saatlerini de yaşamış gibisin. Benim kendi mektep ha-

yatım da gözümün önüne geldi. Fakat benim talebeliğim pek hoş değildi, hiç sevdiğim arkadaşım yoktu, etrafımda hep manasız ve aptal çocuklar vardı, çok sıkılırdım. Yalnız Darülfünunda okuyan birkaç arkadaşım vardı, bunlarla pek ahbaptım ve hep onlarla gezerdim. Benim talebeliğimin en güzel tarafı Almanyadaki tahsil hayatımdır. Fakat döneli dört seneyi geçtiği için artık uzak bir hayal oldu hepsi... Şimdi gözlerim arkada değil, ilerde, geçen güzel günleri değil, gelecek güzel günleri düşünüyorum. Sana bir de müjdem var: Benim askerliğim şimdilik kaldı, en aşağı bir sene yakamı sıyırdım. Salih amcam ısrar etti, gelecek sene büsbütün kurtulacağım galiba... bunun için artık birleşmemiz bir zaman mesclesi oldu. Aliyecğim, benim niyetim şöyle: Bu önümüzdeki mayıs ayının beşinde veya onunda İstanbula gelip derhal nikah yapmak ve beraberce Ankaraya dönmek... Yengemler de bunu en muvafıkı buldular. Buraya gelince yengemlerde ufak bir eğlenti yapacağız, sonra da evimize... Evimiz deyince gözünde büyütme... Ancak içine girilebilecek kadar döşenmiş, birkaç sandalye ve bir masadan ibaret bir yer... Diğer eşyaları alacaktım, seninle beraber intihap için vaz geçtim. İstedim ki beraber oturacağımız yuvamızın her eşyasını beraber alalım. Sonra sana açık söylemekte beis yok, vaziyetimi ancak dört beş ay evvel düzelttiğim için birdenbire masraflara girmeğe de muktedir değildim. Bu tasavvurlarımda bana iştirak edeceğini ümit ediyorum. Bir gün evvel sana kavuşmak arzusuyle içim tutuşmaktadır, ve herkesi tesiri altına alan bir sürü manasız anane ve merasime tabi olmakta bence mana yoktur. İki insanın hayatlarını birleştirmesinde en ehemmiyetli nokta birbirlerini sevmeleri ve hüsnüniyet sahibi olmalarıdır. Sen şimdiden Ankara seyahatine hazırlan. Azamî bir ay sonra buradayız. Hazırlanacak da bir şey yok ya, ben seni olduğun gibi kucaklayıp trene getireceğim... Yengem senden şikayet ediyor ve kendilerine mektup yazmadığın için darıldığını söylüyor, bana yazdığın mektubun içine hiç olmazsa birkaç satırlık bir kağıt koy. Biz birleştiren, bize bu büyük saadeti veren onlardır, değil mi?

Gönderdiğin resim çok güzeldi. Sen istediğin kadar "Ben güzel değilim" diye yaz, benim için dünyanın en güzel ve sevimli kadınısın. Bilemezsin, şu onbeş yirmi günü nasıl sabırsızlıkla bekliyorum. Aklımdan hemen trene binip gelmek bile geçiyor. Sen de beni görmek istiyor musun Aliye, hemen

cevap ver, sen de bana kavuşmak istediğini yaz, beni bekle-
diğini söyle.

Gözlerimden, yanaklarından, dudaklarından binlerce de-
fa öperim sevgili nişanlım.

Sabahattin Ali

30.4.1935

Benim dünyalar kadar sevgili Aliyem.

Mektubunu aldım. Derhal işimi bırakarak Yenişehir'e
yengemlere gittim. Orada mesele anlaşıldı. Yengemin hali
malûm, şimdi parlar, şimdi söner. Geçen cuma günü de otu-
rurken aklına gelmiş, "biz Sabahattin ile böyle böyle karar
verdik, Aliye de bunlara muvafakat etmiş, fakat acaba an-
nesi ne diyecek bize kalbi kırılmaz mı?" diye bir mektup
yazmış. Bütün kabahati, sanki hiç onlara haber vermeden
hareket etmişiz gibi bize yüklemiş. Ben senin mektubunu
alınca deli gibi oldum. Senin bir dakika bile üzülmeni iste-
mem, benim canım Aliyem, senin azıcık canının sıkıldığını
bile istemem. Yengem yüzgörümlüğü olmayacağından ve di-
ğer şeylerden annenin haberi olmadığını duyunca memnun
oldu, onlar seni bu kadar senedir tanıdıkları halde benim
kadar tanımıyorlar, ileride söz olur, "vadettiniz de yapma-
dınız" diyen bulunur diye düşünmüşler böyle bir şeyi akla
getirmek bile manasızdır. Ve ben seni, hiç bir zaman boş bir
dört duvar arasına alıp getirecek değilim. İçine girilecek bir
evimiz olacağı gibi, günden güne de onu süsleyip zenginleş-
tireceğiz. Mesela şimdilik oturma odamızda kadife kanepes-
takımı olmayacak da, somyalı bir sedir ile dört iskemle ve
masa bulunacak. Yatak odamızda aynalı dolap yerine du-
varda küçük yuvarlak ayna olacak. Kristal takımlarımız ol-
mayacak ama, herhalde iki misafire yetecek tabak çatal da
bulunacak. Bunları hep yengemlerle kararlaştırdık. Sen ne
dersin? Bak, yengemin yanında yazdığım kağıdı gönderiyo-
rum. Altına da birkaç satır ona yazdırdım ki, onlarla tama-
men mutabık olduğumuza dair sana da kanaat gelsin. Bura-
ya gelince sakın kulaklarımı çekmeğe kalkma. Biz birbirimi-
ze en küçük bir sitem bile yapmadan ihtiyar olacağız. Düşün
ki ben, aramızda ağırca bir lâf geçen bir insanla bir daha

yüzyüze bakışamam. Yengem senin de böyle olduğunu söylüyor. Seni daha şimdiden ne kadar kendime yakın buluyorum, ne kadar seviyorum tasavvur edemezsin, ama sakın böyle telaşlara düşüp üzülme. Emin ol ki ben seni veya başka birini darıltacak, üzecek hiç bir şey yapmam. Hep yengemin telaşcılığı. Sonra kabahati ne diye hep sana yükliyeyim? Yalnız yüzgörümlüğü istemediğini söylemiştim. Ben elimde olduktan sonra seni dünyanın en iyi yaşayan kadını yapmak isterim ve yapacağım. İşte sevgili Aliyem, seni ve beni bu kadar üzen o mektubu yırt at ve bu vakayı olmamış farzet. Annene de tabii birşey söylemezsin. Bir gün annen bize gelir de evimizi görürse istediğinden güzel bulacak ve memnun olacaktır. Her şeye küçükten başlanır. Burada bir apartmanın üst katını kiraladım. Bütün Ankarayı gören bir balkonu, güneş sabahları içine dolan bir yatak odası var. Bir de oturma odası, mutbak ve sandık odası var. Suyu, elektriği de içinde. Geldiğin zaman bak ne kadar hoşuna gidecek. Bana beni üzüntüye düşürmiyecek mektuplar yaz. Dudaklarından binlerce defa öperim.

Sabahattin Ali

1935

Aliye, benim bir tanecik sevgilim.

Mektubunu nasıl dört gözle beklediğimizi tasavvur edemezsin. Bundan evvelki yeisli mektubunun üzerimdeki acı tesirlerini silecek bir mektubunu almak, karşımda tekrar bana, ama yalnız bana inanan bir Aliye görmek istiyordum. Nihayet mektubun geldi. Satırlarından diğer insanlara benzemeyen, bayağılıklardan ve küçüklüklerden uzak, insan ruhunu tekrar buldum. Mektubunun bir yeri bana bilhassa yakın geldi: İnsanların hemen hepsi hayatı karın doyurmak ve lalettayın biriyle yatmaktan ibaret farzedeler. Halbuki bu takdirde insanın diğer hayvanlardan ne farkı vardır, onların dimağları da karınlarını doyurmak ve kendilerine bir eş bulmak hususunda kâfi derecede hizmet görüyor, ancak bunları düşünmek, onlardan hiç ayrı olmamak demektir, halbuki insanın bir de dimağı vardır ki, yemek, yatmak, eğlenmek gibi şeylerle alakadar olmayan bir takım ihtiyaçlar taşır.

Kendine yakın bir arkadaş arar. Kendisine yardım edecek (maddi ve manevi yardım edecek) diğer bir insan ister ve bunun mümkün olabilmesi için yardım isteyen diğer insanlara yardıma hazır bulunur. Sonra muhakkak sevilme ister, bunun için de başkalarını sever. Düşün, dünyada yalnızlık kadar feci şey var mıdır. Tabii yalnızlıktan kafa yalnızlığını kastediyorum, yoksa dünya bir sürü kuru kalabalıkla dolu... Ama bizim manevi hayatımızda, maddi hayatımızda bize eş, arkadaş olabilecek insan ne kadar azdır. Ben bazen çok sevdiğim bir arkadaşla beraber تنها bir köye gider ve onbeş yirmi gün kalırdım. Bu zaman zarfında hiç yalnızlık üzüntüsü çekmezdim. Çünkü kafa dengi bir arkadaşım vardı. Fakat mesela hapishanede yattığım zamanlar, sekiz yüz kişinin arasında olduğum halde yalnızlıktan bunalırdım. Yalnız orada değil, şimdi, serbest iken bile kendimi kimsesiz hissediyor ve bunun için seni her gün artan bir istekle bekliyorum. Burada da birçok güya ahabap var, fakat insan hangisine içini dolduran dertleri, kafasını yakan düşünceleri açabilir? Derhal gülerler, yahut anlıyormuş gibi tavırlar aldıkları halde bir şey anlamadıklarını sersem gözleriyle belli ederler.

Açıkça konuşmak icap ederse, yengemler bile, bütün iyi kalpliliklerine rağmen çok basittirler. Zaten ben o kadar çok gülen, bu imkanı bulan insanlara biraz şaşarım. Sonra bu işde, kendileri yardım ettikleri halde sana son yazdıkları şekilde bir mektup yazabilmelerine hayret ettim. Ben gidip: Bu ne demek deyince derhal tevil etmeğe kalktılar. Ben sorarken dudaklarımın ve her tarafımın titrediğini hissediyordum. Hayatımda bu kadar müteessir olduğum zamanlar nadirdir. Ah Aliye, benim güzel, iyi kalpli Aliyeciğim, bana bir daha sakın o mektubuna benzer mektuplar yazma. Ben hayatımda o kadar ağır lâflar dinlemeğe mecbur oldum, bunlara o kadar sessizce tahammül ettim ki, sevdiğim, uğruna hayatımı bile verebileceğim bir insanın bana en ufak bir sitemi beni bugün fevkalade yaralıyor. Açık bir yaraya bir fiske vuruluyormuş gibi oluyor. Şimdi düşündükçe, senin ve benim üzülmemize (bir hiç yüzünden) sebep olanlara kızıyorum adeta...

Seni sımsıkı kucaklar, yüzünden, saçlarından, dudaklarından öper, öper, öperim...

Sabahattin Ali

Benim sevgili Aliyem,

Sular bulanmadan durulmaz derler. Biz de artık ikimizin de canını sıkın şeylerden bahsetmiyelim de bunları büsbütün unutalım. Ben yengemlere kızdığımı asla belli etmedim. Ben zaten kızdığımı nadiren belli ederim. Teessürümü de hiç göstermem. Herkes beni keyfi yerinde, daima gülen biri sanır. İşte bunun için yazılarım çok dertlidir. Hayatımda gösteremediğim teessürümü yazılarımda gösteriyorum. Bana yazdığın mektupta yengeme yazdığın mektubun bir sureti olduğunu ben Fahrünnisa ablama söylemiştim, demek ki o gidip ortalığı aleve vermiş. Bundan sonra ikimizin arasında ceryan eden hiç bir şeyden onları haberdar etmem. Aliye, mektupların hep yanımda geziyor, ikide birde onları çıkarıp okuyorum. Hele bu son mektubun... o kadar bahtiyar etti ki beni... "Etrafıma kırıldığım zaman beni sen teselli edeceksin, işte o zaman ben her şeyi unutarak senin boynuna sarılacağım" diyorsun. O zaman ben de senin boynuna sarılarak hiç, hiç bırakmayacağım. Sen herhangi bir şeye üzülürsen seni kollarımın arasında avutacağım. Eğer gözlerinden bir damla yaş gelirse onu güzel gözlerini sıcak dudaklarımla öperek kurutacağım. Tek başına geldiğin daha iyi oluyor. Bundan sonra hiç kimse sana benim kadar yakın olmayacak. Beraber Almanca öğreneceğiz, ben İngilizce öğrenmek istiyorum, beraber okuyacağız, neşeli ve kederli olacağız, ne olursa olsun, bütün bunlar hep beraber, hep ikimizin iştirakiyle olacak ve başka hiç kimse karışmayacak. Pek az misafirlğe gitmek ve pek az misafir çağırmak istiyorum. Bir sürü ve fesat ve dedikoducu insanlarla ahabplık edip ne olacak sanki? Biz birbirimize yeteriz değil mi?... Ah Aliye, senin Ankaraya geleceğin günleri nasıl bekliyorum bilsen... Şimdi kapıyı açıp girdiğim zaman beni soğuk bir sessizliğin karşıladığı küçük evde senin güler yüzün tarafından karşılanmak bana saadetlerin en büyüğü gibi geliyor. Biliyor musun, ilk mektuplarımda "Bana böyle şeyler yazma, sonra sana deli gibi âşık olurum" demiştim oldum işte Sana bugün çılgın gibi âşıkım. Senden ayrı geçen bu günleri cehennemde imişim gibi geçiriyorum. Evde resimlerine bakarak uyumağa çalışıyor fakat uyuyamıyorum. Sana kavuşmadan sükunet bulamıyacağım. Nikahı önümüzdeki hafta içinde, pazartesi veya perşembe günü ya-

parız. Ben size telgrafla gününü bildiririm. Siz de hemen nikah memurluğuna bildirirsiniz. Nikahın ertesi günü de hareket ederim. Resmi muameleler için çıkarttığım küçük fotoğrafımı gönderiyorum. O gün canım sıkıldığı için biraz asık suratlı çıkmışım. Gözlerinden ve dudaklarından hasret ve iştiyakla öperim bir tanecik sevgilim...

Sabahattin Ali

III

İstanbul, 9.2.941

Sabahattin Ali Bey,

En eski, en zengin müesseseler bile, bazen para sıkıntısı duyarlar. Borçlarını zamanında ödeyememek zorluğu karşısında kalırlar. Bunlar olağan şeylerdir. Ben de, hiç şüphesiz, Hakikat gazetesini çıkaralı beri böyle zorluklara sık sık uğradım. Fakat hiç bir kimseden hattâ Yunus Nadi Beyden sizin muamelenize maruz kalmadım. Siz paranızı geç alacağınız için beni mahkemeye vermekle tehdit ediyorsunuz, O, parayı alamadığı gün tehdit şöyle dursun, şikâyetle bile bulunmazdı.

Yarın adresinize 100 lira gönderiyorum. Geri kalanını bu hafta içinde mutlaka ödiyeceğim. Bunları yazmam tehdidinizden korktuğumdan dolayı değildir. Arkadaşlığı ayak altına alanlardan korkulmaz, onlardan sadece yüz çevrilir.

Son üç mektubunuzda bana hâlâ kardeşim diye hitabetmenize gülümsedim. Ben bu münasebeti bu üç mektupdan ilkin aldığım gündenberi kesmiş bulunuyorum. Bundan sonra

sizin kardeşiniz olmak şöyle dursun, arkadaşınız, dostunuz, hattâ lalettayın bir tanıdığınız bile değilim.

Cemal Hakkı*

10.II.1941

Muhterem Cemal Hakkı Bey,

Hakkımdaki teveccühlerinizi ihtiva eden güzel mektubunuzu aldım. Teşekkür ederim. Yalnız birkaç nokta hakkında izahat vermeği lüzumlu görüyorum.

Gazetenizin ne gibi zorluklar içinde bulunduğunu tahmin etmeye kerametim müsait değildir. Üç mektubumdan birincisini aldığınız zaman veya daha evvel, meselâ bir hafta içinde göndereceğinizi söylediğiniz parayı göndermek imkânı hasıl olmayınca bir mektup, bir satır yazmış olsaydınız bundan haberdar olur ve bir müddet daha beklemeğe çalışırdım. Gerçi sizden bu kadar çok işleriniz arasında benim gibi birisine hasredilecek zaman istemek abestir ama, benim kadar feci vaziyette olup da yalnız yazısının parasına bel bağlayan bir adamın aylarca (evet, aylarca) hiç bir mazeret zikrine lüzum görülmeden, adam yerine konulmayıp, ihmal edilmesi de aynı nisbette abes olsa gerek.

Beni Yunus Nadi beyle mukayese edişinize de ben gülümседim. Mezkûr zatın sizin paranıza olan ihtiyacı ile benim, kelimenin bütün sarahati ile, "ekmek parasına" olan ihtiyacım arasında bir fark gözetmemek suretiyle gösterdiğiniz kıyasetin hayranıyım.

Ben maalesef hiç kimseden sizin muamelenize müşabih muamele görmediğimi iddia edemeyeceğim. Babıali caddesiyle temastan ne kadar ictinap edersem edeyim, zaruri olan bazı münasebetlerimde hep aynı muameleyi gördüm. Üç sene evvel "Tan" da neşrettiğim romanın parasını almak için Halil Lütfü beyle, zaman zaman Kitapçı Remzi ile, hep aynı latif mükâtebeler ceryan etmiştir. Onun için ben sizin kadar hayrette değilim. Yazı hayatındaki tecrübem bana kalem amelesinin bizde en haysiyetsiz, en muhakkar sınıf olduğunu isbat etmiştir. Gazeteci tarafından köpek muamelesi görür, ki-

* Cemal Hakkı Selek.

tapçı tarafından tezlil edilir ve kafasının, en kıymetli uzvunun hakkını istediği zaman işte sizden aldığı mektuba müşabih mektuplar alır. Tekrar teşekkür ederim.

Benim yaptığım, bana defaatle vadedildiği halde, hiç sebep zikredilmeden incaz edilmeyen bir hakkı istemektir. Bir de sizin yaptığınıza bakalım:

Roman* gazetenizde, benim gibi bu meselelerde hassas olan bir adamı deli etmek için olacak, mütemadiyen şekil değiştirerek, kararsızlık içinde, neşredildi. Evvelâ üç sütundan başlayıp sonra dört sütuna, sonra da yedi sütuna çıkarıldı.

Yazı hayatımda ilk defa olarak, yazımın tutmadığı suratıma çarpıldı. Neden? Bunu araştırmağa lüzum bile hissedilmedi. Acaba roman hakikaten tutmadı mı? Tutmadı ise kabahat romanda mı, Hakikat gazetesi karilerinin seviyesinde mi? Benim şimdive kadar intişar etmiş bulunan eserlerim meydanda olduğuna göre, benden gazeteniz için yazı isterken İskender Fahrettin, Esat Mahmut beylerden veya Peride Celâl, Kerime Nadir, Mükerrerem Kâmil hanımlardan beklenen neviden bir roman istemiş olamayacağınız aşikârdır. Akşam gazeteleri karileri ancak bu nevi yazıları tutuyorlarsa kabahat bende mi? Sanatı üzerinde benim kadar titreyen ve bunu "talebe muvafık emtia" haline getirmekten benim kadar kaçan bir insana, eliniz titremeden "roman maalesef tutmamıştır" diye yazarken ne yaptığının farkında mı idiniz?

Bütün mektuplarınızı, tahrir hayatının latif.hatıraları olarak saklıyacağım. Yalnız tavsiye ederim, işlerinizin imkân verdiği bir anda kendi vicdan rahatınız için bir saniye düşünün ve Hakikat gazetesine karşı almış olduğum tavırda dürüst olmayan bir cihet bulmağa çalışın. Verdiğim sözde durmadım mı? Hastahaneden, 39 derece ile hasta yatarken evden, bir gün bile aksamadan yazılarımı gönderdim. Parasını alamıyan hep muharririn yapması mutad olan yazı göndermemek tehdidini, yazdığım halde yapamadım. Ve muhtaç olduğum, hak etmiş olduğum bir parayı istemek için, izzet-nefsimi ayaklar altına alarak, üst üste, yalvarırcasına mektuplar yazdım. On mektuba bir cevap ve bir vaad aldım, onun da yerine getirilmediğini görünce, haddimiz olmadığı hal-

* Kürk Mantolu Madonna.

de, asabileştim. Yukarıdaki kanaatıma uymayan bu asabililiğin cezasını mektuplarınızla idrak ettim. Bir daha yapmam. Biz kimiz ki patronlardan hakkımızı istiyelim? Cevap bekliyorum? Biz sadece susmak ve önümüze merhameten atılacak bir lokmayı alıp ömrünüze dua etmekten başka ne ile mükellefiz?

Gazetenizin sürümünü temin edecek romanlar yazmak için yukarıda ismi geçen yüksek muharrirler menzilesine varmadığımızdan ve kafamızın mahsullerinin bir kıymeti bulunduğunu ve hak edip bedelini istediğimizden dolayı tekrar tekrar affınızı rica ederim.

Mektuplarınız bana kim olduğumu öğretti, haddimi bildirdi. Bunun için de ayrıca ve üçüncü defa teşekkür ederim.

Sabahattin Ali

6.3.943

Kardeşim,

Kâğıt meseleleri malûm. Ne vakit bol kâğıt bulursak şüphesiz kitap basacağız. Bahsettiğiniz kitabı, muharririn şahsi parasıyla bastık. Şimdi daha çok tercümelere rağbet olduğundan elimize geçen kâğıdı bunlara tahsis ettik. Modaya uymağa biz de mecbur oluyoruz. Yaşamak için başka çare yok.

Buna rağmen elimize ük geçecek kâğıdı sizin için ayıracağız.

Selâm ve sevgilerle.

Ahmet Halit*

*Ahmet Halit kitabevinin sahibi.

Kardeşim Sabahattin Ali,

Mektubunu ve iki kitabını hasta yatağında postacı uyandırarak verdi. —Ben bu beş yıllık hapiste sıhhatimden başka bir şeyimi kaybetmedim,— Tasavvur edemiyeceğin kadar sevindim. Delili de işte meydanda: külüstür, 1913 modeli yandan harf basar bir makinam var, derhal onun başına geçtim ve midemin sancısına kulak asmadan sana bunları yazmağa koyuldum.

Senin —askerlikten başka— ne yaptığını kitapların ve yazılarıyla takip ediyordum. Hele bazı memleket ve Türk halkı düşmanlarının sana savurdıkları küfürleri okudukça memleketin ve Türk halkı için ne kadar faydalı işler gördüğünü bir kat daha anlıyordum. Filhakika bu küfür yağmurundan son günlerde beni de mahrum bırakmamak iyiliğini gösterdiler ama bu, ne de olsa mazideki hayırlı işlerim içindi. Şimdi ne yaptığımın delili olamaz. Şimdi, aynı işi daha geniş ve kendimden bir parça daha emin olarak devam ettiriyorum. Memleketimden İnsan Manzaraları ismiyle bundan iki yıl kadar, hattâ doğrusunu istersen üç yıl kadar önce bir kitaba başladım. Şimdiye kadar on beş bin mısra kadar oldu. Hani bu mısra tabiri de pek uygun değil ya, her ne hal ise. Benim tasarladığım plana göre kırk, kırk beş bin mısra olacak, demek ki daha bir iki yıl bunun üzerinde çalışacağım.

Son günlerde senin de bildiğin gibi Harb ve Sulh'ün birinci cildinin ikinci yarısını tercüme ediyorum. Zeki Baştımar'ın tecrübelerinden, çünkü ömrümde ilk defa bir edebi eseri tercüme ediyorum, istifade edeceğimi bilmesem bu işten çoktan vaz geçmiştim. Çünkü, kardeşim, Tolstoy'u tercüme etmek benim anladığım ve istediğim manada, yani onun edasını ve üslubunu kaybetmeden tercüme etmek öyle bir iki aylık değil bir iki yıllık iş. Mesela bir Fransız da tercüme etmiş kitabı, rezalet, Tolstoy'u üslup bakımından rezilce Fransızlaştırmış.

Bendeki kısmın tercümesini bitirdim. Temize çekmesi kaldı. Makinayla temize çekmek bir öyle belalı iş ki ne halt edeceğimi bilmiyorum.

Sana biraz da hapis edebiyat dünyasından haber vereyim:

Kemal Tahir Malatya hapishanesinde birbirinden nefis ve her biri ötekinden değerli hikâyeler —büyük hikâyeler bil-hassa— yazıyor. Bir roman bitirdi Sağırdere isminde. Yeni bir romana başlıyor.

Burda, Bursa cezaevinde Raşid Kemali adında bir delikanlı var. Suçu benimki gibi. Altı ay sonra da cezasını bitirip çıkıyor. Çok istidatlı, ve şimdiden cidden güzel, nevi şahsına münhasır şiirleri ve hikâyeleri var. Altı ay sonra dışarı çıkınca siz ağabeylerinin yardımını bekler.

İsmail Hakkı Balamir'e tümen tümen selam ederim. Oradaki adresi değişmedi mi, ona mektup yazmak istersem hangi adrese yazayım. Sonra ona söyle onun İstanbul'da şimdi "Çamlıca Altunizade No. 9 - 11" de oturan bir yengesi vardır ki benden sonra o kadıncağızın en iyi arkadaşı, en yakın dostu İsmail Hakkı'ydı. Ona mektup yazsın, haltetmesin.

Zeki'ye çok çok selamlar.

Seni hasretle kucaklarım kardeşim.

Nâzım Hikmet

Mayıs 1943

Kardeşim Sabahattin,

Hele şükür cevabını aldım. Evvela Zeki Baştımarla birlikte yaptığımız tercümenin seni memnun kılışına memnun oldum. Onun, yani Zeki Baştımar için değil amma, benim için bu yepyeni ve hiç tecrübe etmediğim bir işti.

Gelelim senin iki kitaba ve son hazırladığın romana.

Kürk Mantolu Madonna, ben bu kitabı hem sevdim, hem de kızdım. Evvela niçin kızdığımı sölyyeyim. Kitabın birinci kısmı bir harikadır. Bu kısmın kendi yolunda inkişafı yani bir küçük burjuva ailesinin iç yüzünü tahlili öyle bir haşmetle genişlemek istidadında ki, insan buradan ikinci kısma geçerken, elinde olmıyarak: yazık olmuş, bu çok orijinal, çok mükemmel başlangıç ve imkân boşuna harcanmış, keşke bu başlangıç harcanmasaydı, diyor. Ben başlangıcı okurken yani Berlin'e kadar olan pasajı, senin benim anladığım manadaki realizmine hayran oldum. Beni dinlersen o başlangıcı almak ve kahramanın ölümünü kısaca tekrarlamak suretiyle

o ailenin efradı ve eşhasının hayatları etrafında bir ikinci cilt, ayrı bir roman yapabilirsin, böylelikle de dinlemeğe başladığımız harikalı musiki birdenbire kesilmiş olmaz.

Gelelim ikinci kısmına, o kısım, başlı başına bir büyük hikâye olarak güzeldir ve böyle bir tecrübe gerek senin için gerekse Türk edebiyatı için lazımdı. Sen bu tecrübeyi başarıyla yaptın.

Yeni Dünya'da birbirinden güzel ve sana layık bir çok hikâyeler var. Yalnız, bilmem bir şeye dikkat ediyor musun, bizim edebiyata, aşağı yukarı bütün tabakalarıyla köylü girmeğe başladı, bunda senin hizmetin büyüktür. Lumpen proleter de bilhassa şiirde bol bol giriyor. Fakat henüz sahici proleter girmedir. Halbuki Türkiye realitesinde sahici proleter, sanayi amelesinin orta tabakası, ne lumpen, ne kara amele, ne de ustabaşı kaymak tabakası, sahici Türk proleterleri bir vakıdır. Ve gerek karakter, gerekse istikbal insanı olarak en enteresan tiptir, en üzerinde durmağa değer insandır. İşte Yeni Dünya'da öyle bir tek insan yok. Bu meselenin üzerinde duruşum, senin eserlerin için değil, fakat bilhassa birçok şairler ve bazı hikâyeciler için sahici millet, sahici halk edebiyatı denince lumpen proleter muhitinin yahut en fazla fakir ve orta köylü muhitinin verilmesi zehabına düşülmüş ve bu suretle de bir küçük burjuva anarşist temayülün alıp yürümesinden dolayıdır.

Yeni romanının kanevesi ve tezi çok enteresan. Bu işi büyük bir başarıyla sona erdireceğinden eminim. İşte mesela bunun içine Kürk Mantolu'daki küçük burjuva ailesi efradının, on'ları, aynen muhafaza etmek şartıyla inkişafalarını da koyamaz mıydın? Belki de çizmeden yukarı çıkıyorum. Fakat o başlangıcı öyle seviyorum, o kadar beğeniyorum ki, sana onu mutlaka devam ettirmek için kabil olsa telgraf çekeceğim. Sonra aynı çerçeve içine bir sağcı proleter hiç olmazsa ikinci planda yerleştirmek kabil değil mi?

Şimdi gelelim başka işlere: matbuatımızı zehirli mantar gibi bürüyen yurt ve millet haini, mürteci, inkılâb ve cumhuriyet düşmanı Çınaraltı, Gökbörü filan gibi beşinci kol mecmualarının arasında Yürüyüş ve Yurt ve Dünya gibi namuslu ve bu manada yurt ve milletsever mecmuaların da çıktığını sevinçle görüyorum. Yurt ve Dünya'nın kadrosu dolu, belki sanat tarafı biraz zayıf, fakat ne de olsa Yürüyüş daha çok sahici yurt ve milletseverler tarafından yardıma muhtaç.

Sen hiç olmazsa ayda bir Yürüyüş'e ve ayda bir Yurt ve Dünya'ya hikâye yazamaz mısın? Tabii ben ne Yurt ve Dünya'yı ne de Yürüyüş'ü çıkaranları tanımıyorum, şartları da bilmiyorum ama gönül bu iki namuslu Türk mecmuasına senin gibi namuslu bir muharririn, bugün memleket hikâyeciliğinin başında giden genç bir üstadın yardımını istiyor. Filhakika son Yurt ve Dünya'da senin bir kroniğin vardı sanıyorum. Ama ne de olsa bunu kendine iş edinsen, bazı zamanlarını onlara versen bilmem fena mı olurdu?

Manzaraların yani tam ismiyle Memleketimden İnsan Manzaraları'nın birinci cildin bitirdim, ikinci cildini bitirmek üzereyim. İki cildi temize çekeceğim, sana derhal yollarım. Sonra üçüncü ve dördüncü ciltlere çalışacağım. Onları da gönderirim.

İsmail Hakkı'ya çok çok selam. Yengesi geçenlerde bana geldi, yani bizim hatun ben kocasını ziyaret etti, bol bol ondan konuştuk. Biz karı koca, bütün vefasızlığına rağmen Hakkı'yı pek severiz.

Bana Yurt ve Dünya ve Yürüyüş'ten başka —çünkü onları alıyorum— Ankara'da ve İstanbul'da çıkan mecmuaları okuduktan sonra yollarsan pek memnun olurum. İçimizdeki Şeytan'ı ve hattâ o satılmış vatan hainlerinden birinin broşürünü bile okudum. Senin kitabı zevkle onunkini tiksinti ve merhametle.

Hakkı, bir idamlık kadının işini takip ediyordu. O mesele hakkında da bana malumat verebilirse memnun olurum.

Hoşça kal, gözlerinden öperim kardeşim.

Nâzım Hikmet

(tarihsiz)

Kardeşim,

Sana mektup yazamayışımın tek sebebi sırf seni rahatsız ettirmemek mülâhazasıylaıydı. Gönderdiğin tercüme kitapları aldım. İtalyan muharririnkini pek beğendim, onun ilk okuduğum kitabı budur. Mukaddemede söylediğin zavallı adamcağız —herhalde kütleden uzak kalmak neticesinde— mistikliğe kaçmışsa henüz tanıdığım ve tanır tanımaz hayran olduğum bir dostu hemen kaybetmiş gibi olacağım. Mamafi,

Türk okuyucusuna ve bana böyle ölmüş de olsa bir dostu tanıttığın için teşekkür ederim. Tercüme dili fevkaladeydi. Romantik hikâyelerdeki dil de istilizasyonu bakımından çok muvaffak. Tercümenin ne zor, ne kadar mesuliyetli bir iş olduğunu tecrübeyle artık bildiğim için ne büyük bir zorluğu nasıl başarıyla yendiğini gayet iyi anlıyorum. Diyebilirim ki okuduğum en güzel tercümeler bu iki kitaptı. Fakat beni asıl sevindiren romanının 600 - 700 sayfalık büyük bir eser olacağıdır. Bizim bedbaht Türk edebiyatı öyle korkunç —fakat gayet tabii, başka türlü de ekseriyeti bakımından olamaz olamazdı— bir çıkmaz içinde ki ancak senin gibi memleketini ve dünyayı, memleketinin ve dünyanın sahici çocuklarını seven ve sayısı maalesef parmakla sayılacak kadar az olan yazarların —hani bu “lar”ı biraz da ümidime güvenerek söylüyorum, yoksa hele roman ve hikâyede iki üç gerçek yazar için “lar” demek biraz mübalağa oluyor— hamleleriyle bugünün ve bilhassa yarının geniş okuyucu kütlelerine doğru gidip onlarla kaynaşarak, onlardan alıp onlara yol göstererek bu çıkmazdan kurtulacak. Romanını nasıl sabırsızlıkla ve ne büyük güvenle beklediğimi tasavvur edemezsin. Bak konkrete konuşuyorum: Hikâye ve romanda bugün sen varsin senden sonra Kemal Tahir var, sonra Orhan Kemal var, Suat Derviş var. Kemal Tahir’le Orhan Kemal biri daha ilerde, biri henüz civciv, fakat dehşetli vaatlarla dolu bir civciv, biri yazdıklarını neşretmek imkânsızlığı içinde, ötekisinde bu imkân henüz belirmiş, Suat Derviş’e gelince galiba artık yazmıyor, velhasıl büyük Türk hikâye ve romanının tek bayrağı bilfiil sensin. Bugünkü durumda bu böyle. Bunun zorluklarını, mesuliyetlerini gayet iyi anlıyorum. Fakat sana her zaman o kadar güvendim, ve o kadar güveniyorum ki bu zorlukları, yüklendiğin ağır yükün altından kalkarak yeneceğine inanıyorum. Romanını doğacak çocuğumu bekler gibi bekliyorum. Kemal Tahir çıkarsa onun şahsında gerçek Türk edebiyatı dâvâna en büyük yardımcıyı, yüklendiğin büyük ağırlığını bölüşecek en emin ve istidatlı bir arkadaşı bulacaksın. Orhan Kemal’le şimdiden ilgilendiğini anlıyorum, onun elinden tutarsan sana yakın zamanda yardımcı olabilir. Edebiyatımızın bugünkü şartları seni öyle bir yere getirmiştir ki, rehberlik etmeğe ve bunun mesuliyetlerini yüklenmeğe mecbursun. Verimlisin, bu sana rehberliğinde en büyük yardımcıdır. Beni sekterlikte ittiham etme.

Katiyen değilim. Sadece olanı olduğu gibi görmeğe çalışıyorum. Sait Faik diye bir yazar var. Belki istidatlı, fakat hâlâ ne yapmak istediğini bilmiyen, yazıcılığın mesuliyetini anlamamış, işin daima kolayına ve cilalisına kaçan bir delikanlı. Onu seninle birlikte, senden sonra bile saymıyorsam sekterliğimden değil. Sonra Sefer Aytekin diye bir delikanlı var. Orhan'dan daha civciv, bak eğer onunla şahsen uğraşsan iyi olur. Bir de Denizin Çağırışı mı ne diye bir kitap çıkaran bir delikanlı var.* Onunla da çok uğraşılır, fazla emek çekilirse belki bir şey olur. Eskilerden Reşat Nuri daha demiş vaziyette. Bir kitap yazdı ömründe: Yeşil Gece, ondan sonra ve dahi duralar. Yakup Kadri dünyaya biraz daha geç gelseymiş yani şimdi 24, 25 yaşında filan olup senin kürsünde ders alacak durumda bulunsaymış adam olurmuş. Gel gelelim ki çok erken gelmiş dünyaya. Ve onun da yıllardır yazdığı yok.

Bütün bunları sekter olmadığımı anlatmak için yazıyorum sana. Belki benim tanımadığım gençler ve ihtiyarlar vardır. Onları bilmem. Varsa onları toplamak, toparlamak, ayarlamak bugün senin üstüne düşen bir memleket vazifesi.

Şiir de öyle. Dinamo gibi bir orta yaşlı, A. Kadir filan gibi bir istidatlı genç. Sonra, Bedri Rahmi, Nurullah Berk, Fazıl Hüsnü gibi bir iki tane işin kolayına, cilalisına kaçan şair. Bunlardan Dinamo, sonra A. Kadir ve daha bir ikisi istikbali olan ve şiir yazmanın mesuliyetini, emeğini anlamış şairler. Onları seviyorum ve sayıyorum ve güveniyorum. Ama ötekiler lafı güzaf. Şiirde de sekterlik yapmıyorum. Fakat vaziyeti olduğu gibi görmeğe çalışıyorum. Fakat bütün bu kısırlık içinde bir tek ümitli taraf yegâne istidatların, olmuş ve olmak üzere bulunan sanatkârların Türk halkından yana durmalarındadır. Artık anlaşılıyor ki, Türkiye'de ancak Türk halkından, dünya halkından yana olanlar büyük eser verebiliyorlar ve veriyorlar.

Vaadim aklımda, unutmadım. Fakat, bir iki ay daha izin ver.

Beni sevmenden gelen coşkunlukla yazdığın güzel sözlerle teşekkür ederim. Ne yalan söyleyeyim, okuyucuları, sırf onlar için yazmış ve yazan bir muharririn, altı sene okuyu-

* Kemal Bilbaşar.

cusundan uzak kalması arasına onda inandığı arkadaşlardan böyle teşvik edici sözler işitmek ihtiyacını doğuruyor. Mektubunu aldıktan sonra bir kat daha şevkle ve imanla çalışmağa başladım.

Karına selam ederim. Hakkı'ya da selamlar. Seni hasretle kucaklarım sevgili kardeşim.

Nâzım Hikmet

Mektubumu alınca hemen cevap ver ki meraktan kurtulayım, aldın mı, almadın mı diye merak ederim.

(tarihsiz)

Kardeşim,

Gönderdiğin romanı ve mecmuaları aldım. Cevapta biraz geciktim. Kusura bakma.

Romanı pek beğendim. Mecmualar biraz lüzumundan fazla akademik gibi geldi. Fakat elbette ki çok faydalı bir iş.

Bizim Müdür beyin kızı için sana bir ricada bulunmuştum. Hâlâ o hususta vaadettiğin cevap gelmedi. İsmet Paşa Kız Enstitüsünün gece yatısı senelik ücreti nedir, taksit şartları ve lazım gelen eşyalar nasıl ve nelerdir ve bu hususta ücret meselesinde bir memurun kızı olması dolayısıyla tenzilat yapılamaz mı? Bu hususlarda bana derhal malumat vermeni bir kerre daha rica ederim. Esasen bugünlerde, belki bir aya kadar müdürümüz Ankara'ya gelecek ve seninle, Avukatla, Zeki'yle temas edecek. Kendisine gereken yardım ve dostluğu yapacağınızdan eminim. Ama o zamana kadar sen yine bana sorduğum suallerin cevabını bildir.

Senin roman ne alemde? Ne kadar merak ettiğimi tahmin ediyorsundur. Sahici, büyük Türk edebiyatının temel taşlarından birisin. Her kitabın önceden kütlelere verilmiş bir sözü yerine getirmek demektir. Büyük Türk halkı senden hergün biraz daha büyük eser istiyor. Edebiyat yapmanın dünyanın en mesuliyetli işlerinden biri olduğunu anlamışsın. Yolun açık olsun.

Gözlerinden hasretle öperim kardeşim.

Nâzım Hikmet

(tarihsiz)

Kardeşim Sabahattin,

Sana bir hayli mektup yazdım. Cevap gelmedi. Evvela şu sana bahsettiğim işi tekrarlıyayım — Benim müdür Bay Tahsin Akıncı, bildiğin gibi, kızını İsmet Paşa Kız Enstitüsü-ne ücretli ve yatılı olarak vermek istiyor. Ücret ne kadardır, taksit şartları varsa nelerdir, ve ne gibi eşyaları beraberinde getirmesi gerekiyor ve bir memur kızı olması dolayısıyla ücrette bir tenzilat yaptırılamaz mı? Bu hususları derhal öğrenerek bana bildir. Çünkü vakit geçiyor. İhmal etme rica ederim.

Senin roman Ulusta mı çıkacak? Eğer Ulus gazetesinde çıkacaksa rica ederim bana muntazaman, tefrika halinde yolla. Dehşetli merak ediyorum. Kitap halinde çıkmasını beklemeye tahammülüm yok.

Ben sıhhatçe fena değilim. Keyfim ve neşem her zaman ki gibi gitgide artmak şartıyla gelişmede. Ha, bak, senin şu son romanının iç kapağına kendi resmini koyacaksan bana büyük bir kafa fotoğrafını yolla desenini ben çizmek istiyorum.

Güle güle kardeşim. Her şeye rağmen yakında görüşmek inancıyla:

Nâzım Hikmet

(tarihsiz)

Kardeşim Sabahattin,

Mektubunu aldım. Benim için yazdığın güzel ve ümitli sözlere teşekkür ederim. Müdürümün cidden çok istidatlı kızının mektep meselesine karşı gösterdiği alakaya minnettarım. Yalnız, bundan önceki mektubunu almadığımız için şartlar hakkında malumatımız yok. Avukat bunları —sağ olsun öğrenip bildirdi— şimdi senden ricamız, mektep başladığına göre talebe kabulü kabil midir yoksa devreyi mi beklemek lazım? Tenzilatı, talebenin memur kızı olduğu göz önünde tutularak ne kadara kadar yapmak mümkün ve mektep ücretinin tediye şartlarında taksit meselesi nasıldır? Bunları lütfen tahkik edip hemen bildir ki gerekirse Bay Tahsin Ankara'ya gelirken kızını da getirip mektebe bıraksın. Esasen

kendisinden bir cumhuriyetçi memura yakışan ve kanunun imkânları içinde çok iyilikler gördüğüm bay Tahsin Ankara'ya geldiğinde gereken dostluğu ve kolaylıkları göstereceğinden eminim.

Benden istediğin ve zaten benim de okuyasın ve fikirlerini, tenkitlerini bildiresin diye sabırsızlandığım yazıyı biraz daha, hiç olmazsa üçte ikisini bitirdikten sonra sana yollayacağım. Tabii tekmilini bitirip yollamak daha doğru olurdu. Fakat sabrım yok.

Gözlerinden öperim kardeşim.

Geline selam.

Fotoğrafını bekliyorum.

Nâzım Hikmet

V

Ayvalık

8 Eylül 1943

Sevgili Aliye,

Ankaradan ayrıldığımdan beri hiç bir yerde uzun zaman kalmadığım için sana daha şimdi mektup yazabiliyorum. Dün gece Ayvalığa geldim. Yarın Edremite, oradan tekrar Ayvalığa, Dikiliye, Bergama, Somaya, Savaş Tepeye, Bandırmaya ve İstanbul'a gideceğim. İzmir'den Ayvalığa geldiğim vapurda bestekâr Adnanla Macar karısı da vardı. Mustafa Seyit de İzmir'e bir kongreye gelmiş, bir gün kalmış, aynı vapurla dönüyordu. Zaten Edremite uğramaya hiç niyetim olmadığı halde onlar beni zorla götürüyorlar. Adnan Halkevlerini teftiş ediyor. Radyoda bir "Edremit Gecesi" yapmak için tetkiklerde bulunuyor. Bakalım Edremitten bir şey çıkarabilecek mi. Vapur geçen sene bizi İstanbul'dan Edremite getiren külüstür Antalya vapuru idi. Yolda çok rahatsız ol-

dum. Ama bana rahatsızlık yarıyor. Galiba, adamakıllı şiş-manladım.

10. Eylül

Bu mektubu buraya kadar yazdım, sonra devam ediyorum, şimdi Edremitden yazıyorum. Bir saat evvel geldim. Hemen birkaç satır yazıyorum. Daha Ulviye'yi* de görmedim. Mustafa biraz hasta idi. Ben de Havrana gitmek niyetindeyim. Şu erzak meselesi. Nazmi dayım da burada ama, daha görmedim. Mektubu bugün de postaya atmayacağım. Yazılacak birkaç havadis bulayım da sonra gönderirim.

11. Eylül

Dün gece Mustafalarda kaldım. Ulviyenin hastalığı biraz soğuk algınlığı imiş, ikramda kusur etmediler. Sana çok selâmı var, Filizi de çok andık.

Nazmi dayımı gördüm, Hatice teyzem erzakları hazırlıyormuş. Tamam olunca Nazmi dayıma teslim edip gönderecekler. Fakat bu sefer buğday çok pahalı olduğundan kırk lirayı bulacak galiba. Ama ona da şükür. Çünkü bu sefer makarna, tarhana ve şehriyeyi biraz fazla yaptırıyorum.

Yarın yola çıkacağım için artık başka mektup yazamıyacağım. Galiba yalnız her uğradığım yerden birer kart yollarım. İstanbul'dan da ayrıca mektup yazarım. Sen de sıhhatiniz, ahvaliniz hakkında hemen bir mektup yaz, aşağıdaki adrese yolla, ben ayın on beşinde de İzmir'e hareket edeceğim.

Şimdilik allaha ısmarladık. Senin ve Filizin binlerce defa gözlerinizden, yanaklarınızdan öperim. İkinizi de hasretle kucaklarım sevgili karıcığım.

Sabahattin Ali

18.VII.1944
Ankara

Sevgili Aliye,

Mektubun oldukça geç geldi. Seni de, Filizi de çok merak ediyorum. Az kalsın kampa telefon edecektim. Orada te-

* Mustafa Seyit Sütüven'in karısı.

lefon olmadığını söylediler. Sonra kampta yer olmadığını Rebia söylemişti. Giremediğinizi tahmin ediyordum. Ne ise, anneannenin yanında rahat iseniz ehemmiyeti yok, fakat hiç olmazsa on beş gün kadar kampa girebilerseniz iyi olur. Dönüş biletini aldınız mı? Ayın kaçı için aldınız? Bütün bunları bana İzmir'e yaz. Senin mayoyu buradan kiminle gönderebilirim. Posta ile göndersem kıymetinden çok para eder. Sen orada güzel bir şey al. Filizin sıhhatine dikkat et, her gün sabah akşam derece koy ve derecelerini bana yaz. Burada Ekstein idrarda bir şey bulamadı. Ciğerleri de temiz olduğuna göre ehemmiyetli bir hastalık olmasa gerek. Fakat sonbahara kadar iyice kendini toplamazsa önümüzdeki sene mektebe gitmesi doğru olmaz. Münevverin nikâhlandığına memnun oldum. Allah mesut etsin. Onun da Cevdet'in de gözlelerinden öperim. Anneannen, Kemal, annen, baban ne alemde, hiç bahsetmiyorsun. Onlardan haber ver. Ben camları kağıtladım. Bu perşembe günü, yani ayın yirmisinde Balıkesire, oradan Edremit - Ayvalık üzerinden İzmir'e gidiyorum. Bir ağustosta İzmir'de olacağım. Mektubunu ona göre yaz, meselâ yirmisekiz temmuzda falan. İzmir'e gider gitmez mektup bulayım.

Ankara sıcaklardan berbat bir halde. Şu son haftada dayanılmaz sıcaklar oldu. Edremit daha sıcaktır ama, Ayvalık ve İzmir'de her gün denize gireceğim. Yazı falan yazamıyorum. Sinirlerim hâlâ düzelmedi. Son onbeş günde dört beş kilo kaybetmişim (73 kilo geliyorum), fakat seyahatte herhalde düzelirim. Hele deniz asabıma çok iyi tesir eder. Ben ev kirasını vereceğim, mümkün olursa elektrik hesabını da keseceğim. Sana İstanbul'da para lâzım olursa ne kadar lâzım olduğunu İzmir'e yaz, ben oradan yollarım. Aylığı oraya getirticeğim. Yalnız döndükten sonra ay başına kadar Ankara'da lâzım olacak parayı da hesap et, onu da yollayayım. Benim onbeş eylülde birbuçuk ay için askere alınmam ihtimali kuvvetlendi. O takdirde Ankaraya ancak Cumhuriyet Bayramında dönebileceğim demektir (askerliğim Ankaraya çıkarsa tabii başka...)

Şimdilik bu kadar. Hasretle senin, Filizin gözlerinizden, yanaklarınızdan öperim. Diğer büyüklerin ellerinden, küçüklerin gözlelerinden öperim, soranlara selâm, sevgili karıcığım.

Sabahattin Ali

İzmirdeki adresim : Sabahattin Ali
İnönü Tranvay caddesi No. 205
Bay Sırrı Sanlı eliyle
Karataş

İzmir

(tarihsiz)

Sevgili Aliyeciğim.

Sana bu mektubu Edremitten yazıyorum. Nasılsınız? Filizin sıhhati ne yolda. Ateşi düştü, kilo aldı mı? İstanbuldan memnun mu? Sen nasılsın? Fazla şişmanlama ha! Kamp meselesi ne oldu? Dört ağustosta giriyor musun? Ankaraya bilet aldın mı? Ne zaman döneceksin? Bana birer birer bu suallerin cevaplarını yaz, ben ağustos ev kirasını verdim. Elektrik işini hallettim, altıyüz kilo çok kuru odun alıp yerleştirdim. Kömürü dönünce alacağım. Bir ay kadar idare edecek kömürümüz var. Anahtarı kapıyı kilitleyip altından misafir odasına attım. Sen yatak odasını açıp girer, sonra misafir odasının anahtarını alırsın.

Ben iyiyim, uykum düzeldi. Bir kilo kadar da aldım. Ha, geçen mektubumda yazmayı unutmuşum, Edremite hareket etmeden tartıldım, tam yedi kilo düşmüşüm, 69 kilo olmuşum. Onbeş günde bu kadar çok zayıflamak beni korkuttu. Ne ise şimdi iyiyim. Bugün yine tek başıma dağlara çıktım, fakat az kalsın başım derde giriyordu. Dün gece Edremitte iki casus yakalamışlar, herifler polisin elinden kaçmış, karanlıktaymışlar. Bir tanesini birkaç nefer tutmuş, fakat o da bir neferi öldürdükten sonra kaçmağa muvaffak olmuş. Bunun üzerine bütün köylere haber gitmiş. Kahverengi elbiseli, penbe gözlüklü, kısa boylu, şişmanca ve kumral bir casus kaçtı, nerede bulursanız yakalayın, teslim olmazsa vurun diye emir verilmiş, Paşa dağlardaki yörük köylerinden geçerken korucular beni yakaladılar. Tarife uyuyor diye köyden köye götürdüler. Hattâ bir yerde ellerimi arkama bağlamağa kalktılar. Bereket versin candarma telefonu o'an bir köye geldik de kaymakama telefon ettim, adam benim ahbabım hemen bıraktırdı. Yoksa geceyi köylerde, candarma karakollarında geçirecektim. Tesadüfün münasebetsizliğine bak:

Casus meselesi tam benim dağa çıkacağım güne rastlıyor... Mustafa Seyit işin alayında, oh olsun diyip duruyor. Kaymakam da kahkahayı basıyor. Ama benim altı saat güneşin altında köyden köye dolaştığım, beş altı korucunun muhafazasında, arkamda köylü çocukları, casus yakalandı diye gezdiğim yanıma kâr kaldı.

İşte sana bir sürü havadis. İzmirde verdiğim adrese muhakkak ve hemen mektup yaz. Ulviye burada değil, anne-siyle beraber İstanbula gitmiş, daha epeyce kalacak. Onun adresini arkaya yazıyorum, kendisini bul, beraber gezersiniz. Buradan akrabaların, Mustafa'nın annesinin, kendisinin, Eminenin selâmları var. Ben de senin ve Filizin hasretle gözlerinizden, yanaklarınızdan öperim sevgili karıcığım.

Sabahattin Ali

Ankaraya döner dönmez Ciciyi* hayvanat bahçesinden almayı unutma. Tek başına bu işi yapamazsın, İpek hanımla beraber al.

S. A.

7.VIII.1944

Sevgili Aliye

Mektubuna biraz geç cevap veriyorum. Bu İzmir işi karmakarışık bir hal aldı. Denize filân giremiyorum. Çünkü geldiğimin ertesi günü İnciraltı plajına vapur seferleri kalktı, şehirde de girilmiyor, çünkü deniz çok pis. Bugün de ışıkların karartılması hakkındaki emri gazetelerde okudum. Galiba vaziyet İzmirde temsiller vermemize müsaade etmeyecek. Bugün Val ile görüşeceğim, sonra vekile telefon edeceğim. Be'ki ben senden evvel Ankaraya dönmüş olurum. Sen de ayın yirmisinde dönersin. Böyle karışık zamanlarda en emniyetli yer Ankara. Bak, İstanbulda da tedbirler alınıyor. İnşallah sonu hayırlı olur.

Ben sana posta ile 100 lira yolluyorum. İstanbul ve Ankarada sana aybaşına kadar yeter. Manifaturacıya vereceğin on liradan başka masraf yok.

* Evde kimse olmadığı için hayvanat bahçesine bıraktıkları kedilerinin adı.

Eylül başında da mektebe gider, müdür muavini Senai beyden maaş ve ücretimi alırsın. Mecmuu 260 lira eder. Bundan kendine şu miktarı ayırırsın.

- 50 Ev kirası,
- 90 Ev masrafı için sana,
- 10 Manifaturacı
- 10 Elektrik
- 10 Sütçü

170

Bu miktardan geri kalan 90 lirayı da İzmir bana yollarsın, anneme ve Kemale ben buradan yollarım.

Mantoluk kumaşı da ben alırım. İstanbul'a gidemiyecek olursak Ankaradan alırsın. Vadettiğim şeyi yaparım, bilirsin.

Bu ay Ankarada şeker parası bıraktım, şeker alındı, mekteptedir, Ankaraya dönünce şekerini almayı unutma.

Dün, yani 6 ağustos pazar günü öğleden sonra mektepte uyurken gayet acaip bir rüya gördüm. Ankaradaki evde imişiz, büyük bir zelzele oluyor, bu kışın olan zelzeleden çok daha kuvvetli, fakat eve birşey olmuyor, ben telaşla Filizi alıp kaçırmak için Filizin karyolasına koşuyorum. Fakat içinde Filiz yok, bizim Ciciye benzeyen bir kedi var. Sen bana: Canım, Filizi ben İstanbul'a götürmedim mi diyorsun, ben de: Ha, peki diyorum.

Uyandığım zaman çok merak ettim, fakat böyle şeylere inanmadığım için kendimi avuttum. Bana Filizin sıhhati hakkında çok mufassal malûnat ver. Bilhassa ateşi hakkında katî şeyler yaz, merak ediyorum.

Benim sıhhatim fena değil. Oldukça iyi uyuyorum, yemek de yiyorum. Bir kilo aldım. Daha fazla almak istemiyorum. Vaktim çalışmak ve İzmir civarını gezmekle geçiyor. Köylere filân gidiyorum.

Şimdilik bu kadar. Senin, Filizin, yanaklarınızdan, gözlerinizden hasretle, binlerce defa öperim. Annenin, babanın, anneannenin ellerinden, Cevdetle Münevverin gözlerinden öperim, sevgili karıcığım.

Acele mektup yaz, yeni adresim şudur: S.A.
Konservatuvar Dramaturgu, Atatürk Lisesi
İzmir

Kocan
Sabahattin Ali

Sevgili Aliyecığım.

Artık herhalde yerleşmişsindir. Pencereleere koyduğum siyah kağıtlar karatmada işine yaramıştır. Ertük eylül geldiği için Ankaranın sıkıntılı devri geçti demektir. Ne yapıyorsun? Muvaffaklar ne alemde? Pertev, Niyazi filân asker olmuşlar. Bizim temsiller iyi gidiyor. Fakat fuar karanlık, temsilden çıkar çıkmaz karanlıkta mektebe geliyoruz. İzmirin geçen seneki kadar neşesi yok. Sıcaklar da insanı deli edecek. Bu yüzden iki üç kilo daha zayıfladım. Gece sıcaktan uyuyamıyorum. Pencereyi açsam sivrisinek doluyor. Cibilik alayım desem 40 lira, ne ise, galiba 15 eylülde askerim. Belki Ankaraya, belki Çankırı'ya gideceğim. Allah kerim.

Sen nasılsın? Keyfin yolunda mı? Sevgilim, Filizim nasıl? Onun bir fotoğrafıda, hiç olmazsa vesikalık bir resmini çıkartıp gönder. Kendinin de bir resmini yolla. İkinizi de fevkalade görecekim geldi. Ben yazları sehayata alıştığım için, uzun zaman İzmirde kalmak beni sıkmağa başladı. Cici'yi Hayvanat Bahçesinden aldınız mı? Sakın İpek hanımı yanınıza almadan gitmeseydiniz. Hele sepet ve çuval almadan onu eve getirmeniz imkânsızdır. Ben götürürken neler çektiğimi unutmadım.

Bana ahvaliniz hakkında mufassal mektuplar yaz. Bu pazar sabahı ev sahiplerine telefon edeceğim, bir aksilik çıkmazsa görüşürüz. Filiz de telefona gelirse sesini duyarım.

Şimdilik bu kadar, senin, Filizin yüzbinlerce defa gözleriniden, yanaklarınından öperim. Seni ayrıca binlerce defa kucaklar, dudaklarından sıkı sıkı öperim, bir tanecik karıcığım.

Kocan
Sabahattin Ali

30.VIII.1944

Sevgili Aliyem,

Mektubuma hâla cevap vermedin. Ben cevabını beklemeden yazıyorum. Sana iki teneke zeytin yağı gönderdim. Biri rafine, öteki Ayvalık. Rafinenin kilosunu 205 kuruştan, Ayvalığın kilosunu 240 kuruştan aldım. İki teneke 80 lira etti.

Şimdi sen bunları alacaksın. Bak, yerini tarif edeyim: Karpiğin tam karşısındaki sokak var ya, hani yataklı Vagon Acentasının bulunduğu sokak, oradan girince, sağ tarafta, Asri Banyoların yanında "İzmir, İncir Üzüm Tarım Satış Kooperatifleri Birliği" satış mağazası var. Oraya gidersin. İzmirden varillerle gönderilen yağların bulunduğu vagonda, Ankara Yenışehir Karanfil sokak Adalar Apartmanında Bayan Aliye Ali adına iki teneke zeytin yağı geldiğini söylersin. Bu mağazanın hemen önünde zaten taksiler durur, bunlardan birine atlar, eve gelir, afiyetle yağları ekl edersin. Sabun da bulursam yirmi kilo kadar alacağım.

Sen nasılsın, sıcaklar azaldı mı? Filizin mektebi ne zaman? Bana her hususta mufassal mektuplar yaz. Şimdilik senin ve Filizin binlerce, yüz binlerce defa gözlerinizden, yanaklarınızdan, dudaklarınızdan öperim.

Kocan
Sabahattin Ali

Sevgili Filizciğim,

Nasılsın? Ankara'ya geldiğine memnun musun? Cici'yi aldınız mı? Tekrar eve alıştı mı? Mektebin ne zaman başlıyor? Ben iyiyim! Seni çok göreceğim geldi. Yakında Ankaraya dönünce seni bol bol öperim. Allaha ısmarladık, sevgili, bir tanecik Filizim.

Baban
S. Ali

4.X.1944

Sevgili Aliyem,

Mektubunu aldım. Yağları ben gelince alırım. Yalnız sen ya bir telefon et, ya kendin uğra da benim alacağımı söyle, İzmirden yine aynı vasıta ile bir teneke yağ ile yirmi beş kilo sabun (bir sandık içinde) gelecekti. Bunların da gelip gelmediğini öğren. Camın kırıldığına canım sıkıldı, ama sağlık olsun, üzülme.

Ben pazartesiiden evvel bilet bulamadım, pazartesi hareket edip salı oraya varacağım. Artık bu serseri hayat epeyce

sıkıntı vermeğe başladı. Hele İstanbulda yapacak işim de kalmadığı için büsbütün sıkılıyorum. Gündüzleri ne ise, bir vapura binip Büyükdereye, Ada'ya gidiyorum, fakat geceleri karartılmış bir pansiyon odasında ter dökerek kitap okumak pek lâtif değil.

Yakında kavuşmak ümidiyle senin, Filizin gözlerinden milyonlarca defa öper, her ikinizi de hasretle kucaklarım.

Kocan
S. Ali

Bugün Çankaya Kaymakamı'nı gördüm, (Sizin evde ışık karartmadan boyuna ceza yazıyorlar, ben siliyorum!) dedi. Amen, günün birinde silinmeyiverir, elli papeli sularız, dikkat et!

(tarihsiz)

Sevgili karıcığım,

Sana fena bir haber vereceğim. Bugün muayene edildim. Sapa sağlam asker olduğuma dair rapor verdiler. Salih amcanın mektubu filân fayda vermedi. Onbeş yirmi gün sonra İstanbul'a hep beraber geleceğiz. Ben raporun neticesini alıncaya kadar daha birkaç gün kalacağım. Sen sakın kimseye asker olacağımı söyleme. Yalnız senden bir ricam var. Hemen radyocuya git, askere gideceğimi, bunun için taksitleri ödemiyeceğimi ve askerde iken icraya verse bile para alamıyacağını söyle. İsterse radyoyu geri alsın. Peşin olarak verdiğimiz 30 liranın on lirasını da bağışlayalım. Anten de onların olsun. Razi olurlarsa ne âla. Olmazlarsa hava alırlar. İstersen bu mektubu da göster. Allahaşkına bu işi ben gelmeden hallet. Sonra Sühayı* gönderip Kamurandan bütün paraları aldır. Sakın ev kirasını verme. Beni bekle. Ama hiç müteessir olma, ne yapalım, bu geçitin de atlatılması lâzım imiş, bir gün evvel olduğu belki hakkımızda hayırlıdır. Beni seviyorsan üzülme. Ben de çok müteessirim fakat bu teessürümün daha çoğu senin müteessir olacağını düşünmektendir.

* Kızkardeşi Süheyla Conkman.

Beni nakliye sınıfına ayırdılar. Yani asker olup harbe gidersek pek o kadar ateş altına gitmiyeceğiz. Buna da şükür. Mektubumu alınca hemen söylediğim şeyleri yap ve bana bir mektup yazarak o gün "saat 6'dan evvel" postaya at ki çarşamba günü benim elime gelsin. Adres şudur: "İstanbul, Yeni Kitapçıdan Sabahattin Ali. Ankara caddesi numara 85"

Benim bir tanecik, sevgili karıcığım. Bu mektubu yazarken ne halde olduğumu görsen bana acırsın. Fevkalade perişan bir haldeyim. Beni ancak senin teselli edici mektubun canlandıracak. Sakın ihmâl etme. Gözlerinden, yanaklarından, dudaklarından binlerce defa öperim. Sühanın gözlerinden öperim. Sühanın imtihanının sonuna kadar Ankarada kalacağımızı sanıyorum.

Kocan
Sabahattin Ali

Dün ve evvelsi gün annenlerde idim. Hepsi iyiler, selâmları var. Gözlerinden öpüyorlar.

S. A.

20.X.1944

Sevgili Aliyeciğim,

Çankırıya geldim. İlk gecem çok fena geçti. Pis bir yağmur yağıyordu. Motor bozulduğu için her yerde elektrikler sönmüştü. Otellerde yer yoktu. Polis karakoluna gittim. Saat gece yarısından sonra ikiye doğru bir otelde bir yatak bulduklarını söylediler. Gittim baktım, üç yataklı bir oda, iki yatakta iki herif uyuyor. Biri sakallı, öteki, başında yağlı meşin kasketiyle uyuyan şöför kılıklı biri. Pis yatağa, mum ışığı ile soyunup yattım. Sabaha kadar buhranlı rüyalar gördüm. Yatak, yastık, yorgan leş gibi kokuyordu. Meşin kasketli herif sabaha kadar durmadan "bup" yaptı, sakallı herif horladı. Sabahleyin iğrenç muslukta yüzümü bile yıkamadan sokağa fırladım. Kolorduya gittim. "Sen onbeş eylülde gelecektin, bir aydan fazla geç kaldın, seni 45 günde terhis edemeyiz, Milli Müdafaa Vekaletine soracağız" dediler. Ben "Bana yeni tebliğ edildi" dedim ama, galiba Milli Müdafaaaya sormadan olmuyor. Her halde tatsız bir iş. Mamafih halle-

deceğimi umuyorum. Olmazsa bir ay fazla yaparım.

Kolordudan çıkınca bizim Ömer beyi aradım, otellere yeniden başvurduk. Hiç bir yerde tek yataklı, temiz bir oda bulamadık. Şehrin dışındaki nakliye taburunda çadırda yatacaktım, fakat yatak yorgan, karyola lâzımdı. Nihayet Maarif Müdürüne gittim, Allah razı olsun, adam güzel bir ilk mektepte geniş, havadar bir oda buldurdu. Ömer beyden yatak yorgan, karyola, yastık aldım. Kendi getirdiğim iki çarşafa ilâve olarak iki çarşaf daha aldım. Mektep Müdürü de odama güzel bir masa, dört iskemle, elbise asacağı, bir dolap filân koydurmuş. Sürahi ile bardak bile eksik değil. Şimdilik rahatım iyi, yalnız somya bozuk, sabaha kadar zangır zungur ediyor (Hani şu bizim yeni evliliğimizdeki somya cinsinden, ama onun on misli bozuğu, bütün yaylar kopup yan yatmış).

Burada karartma o kadar sıkı değil, pencerelerde perde olmadığı halde, elektiriği bizim evdeki gibi maskeledim, yakıp duruyorum. Yarından itibaren bir at alıp dağları kırları do!aşacağım. Bu sefer inşallah kafayı gözü kırmayız.

Cumhuriyet Bayramında, ya izin, ya vazife, yahut firar suretiyle Ankaraya geleceğimi umuyorum.

Sen ne alemdesin? Mektepten unu aldın mı? Şinasi beye namıma rica et bu un iki kilo, unu bir hademe ile yollayıversin.

Filiz nasıl? Öksürüğü geçti mi? Benim askere geç gelmem yüzünden çıkan müşkilâttan sakın kimseye bahsetme, dostlar üzülmesin, düşmanlar sevinmesin.

Şimdilik yazacak başka bir şey yok. Mufassal mektup beklerim. Adresim aşağıdadır. Senin ve Filizin binlerce defa gözlerinizden, yanaklarınızdan öperim.

Sabahattin Ali

S. A. Güneş İlk Okulunda
Çankırı

Sevgili Filizciğim,

Nasılsın? Beni arıyor musun? Ben seni çok arıyorum. Bana güzel mektuplar yaz, olur mu? Seni binlerce defa kucaklarım, Güzelim Filizim. Baban.

13.XI.1946

Sevgili Aliye,

İstanbul'a selâmetle geldim. Mürettipphanenin yoluna konmasına uğraşıyorum. İşler fena gitmiyor. Marko Paşayı belki on güne kadar çıkarabileceğiz. Ondan sonra bakalım birkaç nüshayı ben idare edeceğim, sonra "Aziz Nesin"e bırakacağım.

Tokatlıyan Oteli biraz tuzluca geliyor, onun için ucuz ve temiz bir pansiyon buldum, yarın oraya çıkacağım. Bir apartmanın altıncı katında, mamafih asansör var, sonra deniz de görüycr. Gündeliği de iki lira... Daha münasibi yok.

Siz ne alemdesiniz? Canınızı sıkmayın dostlara, sinemaya filân gidin. Filizin mahut hadisesi* ne oldu? Aldırış etmesin, öyle edepsiz karıların sözü ile üzülmek doğru değil.

Dostlar arasında dedikodu olursa bana yaz. Ankara havadisleri ver. Uzun mektup yaz. Her ikinizin de gözlerinizden, yanaklarınızdan öperim, sevgili karıcığım.

Kocan
Sabahattin Ali

26/XI/1946

Sevgili Aliye,

Mektubunu da, kartını da aldım. Çok meşgul olduğum için biraz geç cevap veriyorum. Gazeteyi herhalde aldın. Arkadaşlar ne diyorlar? Bu iş beni bir hayli yordu. Hele dün, yani gazetenin çıktığı pazartesi sabahı çok alçakça bir oyunla karşılaştık. Gazeteyi İstanbul'a ve Ankaraya tevzi işini üzerlerine alan bayiler, son dakikada sabotaj yaptılar. Biz bu gazeteyi dağıtmayız! dediler. Bunun üzerine Aziz Nesin ile ben gazeteleri toplatıp kendimiz tevzi ettik. Bununla beraber Marko Paşa bir gün içinde satıldı. Herkes tarafından aranıyor, fakat mevcudu kalmadı. Zaten 6000 nüsha basmıştık. İkinci nüshayı daha fazla basmağı düşünüyoruz. Ankarada da

* Filiz'e okulda "komünistin kızı" denilmiş, Aliye hanım da olayı eşine bildirmiş.

satılıyor mu? Herkes ne diyor? Bana bunları mufasssala bil-dir.

Ben aralık ayının ortalarına doğru Ankaraya dönece-ğim. Şimdilik işleri tek başına Aziz Nesinin üzerine bırak-mama imkân yok. Henüz siyasi bakımdan da, mizah seviyesi bakımından da kontrole muhtaç. Hiç olmazsa dört nüshayı ben çıkaracağım.

Sana posta ile 200 lira gönderiyorum. Ay başında ev ki-rasını ver. Hasretle gözlerinden, yanaklarından, dudakların-dan operim sevgili karıcığım.

Kocan
Sabahattin Ali

4.XII.1946

Sevgili Aliyeciğim,

Filizin hastalığına çok telaşlandım. Hele mektubun altı-na bir şeyler yazmış, sonra karalamışsın. Bu beni daha çok telaşa düşürdü. Zorla birkaç kelime okuyabildim. Bunlar da "Filizin ateşi yükseldi" kelimeleri idi. Pek merak ediyorum. Ne oldu? Derhal mektup yaz.

Gazetenin ikinci nüshası hakkında da senin ve arkadaş-ların fikirlerini bildir. Cevdet bize birkaç yazı gönderdi. Te-şekkürlerimi arz et. Abidin resim, Rüştü Şardağ yazı yolla-yacaktı. Neden lütfetmiyorlar, Cevdet tahkik ediversin. Me-dihaya söyle, halk tarafından en çok beğenilen yazılardan biri, Gelirsizin İstidası idi. Biz yüksek entelektüeller için değil, halk için bu gazeteyi çıkarıyoruz. Nitekim halk da bu-nu anlamakta kusur etmiyor. İlk nüshayı 6000 basmış idik, hepsi bitti. Elde bir tek yok. İkinciye onbin bastık, o da bitti ve yetişmedi, Üçüncüyü 12000 basacağız, Zekerîyanın kanaa-tına göre, mecmua yirmibeş bine bile çıkabilir, fakat yavaş yavaş diyor. Ben çok meşgulüm. Bu ayın on beş ile yirmisi arasında Ankaraya geleceğim ve yılbaşından sonra dönece-ğim.

Şimdilik bu kadar. Eşe dosta selam, gözlerinden, yanak-larından, dudaklarından hasretle operim sevgili karıcığım.

Filizin hastalığı hakkında tafsilat ver, Kinin verirsen günde 3 komprime verilir.

Kocan
Sabahattin Ali

Sevgili Filizciğim,

Hastalığını pek merak ettim. Nasılsın, inşallah geçmiştir. Ben gazeteyle çok meşgulüm. Edibe hanımla Samiye hanım dün matbaaya geldiler. Senin selamlarını söyledim. Çok memnun oldular. Onların da sana selamı var. Annene de selam söylediler.

Sıhhatin hakkında bana acele bilgi ver, gözlerinden milyonlarca defa hasretle öperim sevgili kızım.

Baban

S. Ali

17.1.1946*

Azizim Sabahattin,

Mufassal mektubumu yazmağa ancak bugün vakit bulabildim. İhmâl ettiğimi zannetme. Biliyorsun ki, işi baştan almış gibi idik.

Dinle beni

Bana gönderdiğin ilk mektubunda, Aziz, diye başlıyor ve arka arkaya yedi madde sıralıyor, bu maddelerde de öyle nasihatler ediyordun ki, sanki benim (Marko Paşa) ile hiç bir alakam yokmuş da, senin maaşlı bir memurunmuşum gibi. İşe başladığımız günden beri, aynı jest. Bunu açıkça konuşalım ki her türlü isim, imza, kolay şöhret ve günlük ihtiraslardan âri (böyle mi yazılır?) olarak, bu neviden —dikkat et, bu neviden— ya emir, ya tavsiye yarı nasihat yollu sözler ve yazılar canımı sıkılmaktadır.

Darılma, hakikati ve hislerimi olduğu gibi söyleyen adamım. Bu Marko Paşa işinde, hiç bir zaman seni itip öne geçmek, görünmek sevdasında değilim. Bunu ilerideki münasebetlerimde de anlarsın. Fakat, ne şekilde olursa olsun geriye itilmeğe, kakılmağa gelemem. Biliyorsun ki fikir halinden iş haline kadar (Marko Paşa) bana aittir. Böyle olduğu halde, Marko Paşada yapılacak hatalardan dolayı, benden fazla endişe duyar bir halde bana tavsiyelerin —hatta o mektupta emirdi— gücüme gider. Ve her hissimi de ben açıkça söyle-

* 947 olması gerekiyor.

mekle, ilerideki anlaşmazlıkları önlemiş olurum. Bilmem ki hislerimi anlatabildim mi? Yoksa, yanlış mı ifade ettim. Hülasa, birbirimize karşı, kurnazlıktan uzak, samimi davranalım. Bu samimiyet, muvaffak olmak üzere olan bu işin yürümesi bahasına, birbimize tahammül gibi, sunî, hareketler jestler olmasın.

Yani sen ne kadar, Marko Paşanın batmasından, kapanmasından dolayı endişe duyarsan, ben de en az o kadar duyayım. Senin sermayen kadar, benim mesaim var. Sonra, biraz da manen olsun eserim sayılır. Senin bana yaptığın tavsiyeler, kendimi eserime ihanet ediyormuşum veya Patron Sabahattin Alinin mecmuasında çalışan maaşlı memurun ihmali filân gibi geliyor. Bu hususta, evvelâ anlaşmalıyız. Yine söylüyorum. Bunlar beraber çalışmamız için lâzım olan esastır, yoksa ve katiyen mikroskobik ihtirasım değildir.

Ha... Tenkide gelince, değil senin gibi dostun, en uzak hattâ düşmanımın bile en acı, insafsız tenkidine tahammülüm vardır. Her türlü tenkide amenna... (Esat Adilin Dalgınlığı) yazısında haklısın. Fakat Sabahattin, bazı zararlar bahasına da olsa, dostluklarımdan vaz geçemem. Sana da bunu yine dostça tavsiye ederim. Dünyada, iyilik ve dostluk da yoksa yaşanmağa değmez. Bunu lâf olsun diye yazmıyorum, inandığım için, son aylar içinde, beni en çok muztarip eden dostlarımin veya dost bildiklerimin ihanetidir. Dostlarımız hata edebilirler. Fakat affa şayandır. Yine dostlarımız, onlara karşı işlediğimiz hataları da affetmelidirler. İnsan nasıl anasını inkâr edemezse, bana göre de dostluk, inkârı olmayan bir bağıdır. Binaenaleyh, Esat Adil için yaptığım bu hareketi —yanlış da olsa— mazur gör.

Yazdığım yazıları, estetik ve politik bakımdan, hiç bir zaman beğenmiş değilim. Ve bir iddiam da yok. Herkese okur, kanaatini alır, öyle neşrederim. Esasen bunlar, sabun köpüğü gibi, gelip geçici, günlük meselelerdir. Ama ben de bir eser vermek isterim. Fakat bu yaptıklarım bir eserdir diye övünmeme vesile olmayacağını bilirim. Bunlar da tevazu numaraları değil, bana göre hakikattir. Binaenaleyh, tenkitlerinde haklı olabilirsin, benden daha tecrübelisin. Daha bilgilisin, bu bakımdan tenkitlerini dinlerim. Pek kafama uymayanlar olursa münakaşasını yaparız. Yani körü körüne dinlemem. Bu da böyle.

Sonra işin maddi tarafına gelince, Marko Paşa batarsa,

veya kapatılırsa ben maddi bakımından senden daha pe-
rişan olurum. Böyle olmasa bile, senin kaybettiğin serma-
yeye, yine senden fazla ben üzülürüm. Bu üzüntüm, sana
olan dostluğumdan ve benim yüzümden, olduğu içindir. Bu-
nu da böyle bil,

Şimdi daha mühim ve ciddi işlere geliyorum. Seninle
geçen çarşamba telefonda konuşmadık. Halbuki muhakkak
konuşmamız lâzımdı. Senin nam ve hesabına, yine müşte-
rek menfaatlerimizi düşünerek bazı kararlar verdim. Ve bu
kararları da tatbik ediyorum. Senin iştirak edeceğini mu-
hakkak addediyorum. Daha evvel konuşmamızda imkân ol-
madı.

...Bütün bunlardan sonra, mutlaka, mutlaka ve yine
mutlaka bir baskı makinesine ihtiyacımız var.. Ne yapıp
yapıp bunu elde etmeliyiz. Baskı makinesi için dilen, borç
bul, avans bul, ne yap yap, bu işi yapalım. Kısa zamanda
borcu öderiz. Dinle... Satılık şu makineler var. (...)

Bir de İsviçreden, Adanalı Remzinin* orada bulunan
akrabası vasıtasıyla kısa zamanda, kullanılmış, makine ge-
tirtmek. Adanadaki makine için, buradan usta göndermek lâ-
zım. Mümin usta var. Bu işe yüzde yüz karar vermiş bulu-
nuyorum. Bunun tahkiki şarttır. Ne yaparsan yap.

Marko Paşanın şimdilik Ankaraya taşınması imkânsız,
evvelâ benim vaziyetim. Ev meselesi. Gazetenin çıkmaması
halinde Ankaradaki kötü durumum ve İstanbula da tekrar
dönemeyişim. Sonra da muhakkak, satışa tesir edecektir.
Satışa muhakkak tesir eder canım.

Ha... eğer başımıza bir iş daha gelirse, o zaman derhal
pılyı, pırtıyı toplar, Ankaranın yolunu tutarız. Ve sen bu
ihtimale karşı da, Ankarada hazırlıklı bulun.

Şimdiye kadar unuttum, geçmiş olsun, hasta imişsin.

Son gönderdiğin baş makale, evvelkilerin yanında sıfır.
O kuvvetli mevzuu, gayet korkakça ve çok fena şekilde yaz-
mışsın. Bu yazıyı kullanmadım. Eğer ısrar edersen, bu hafta
kullanırım. Kul'anmak lâzım bile o'sa —ki lâzımdır— yazıyı
yırtıp, yeni baştan yazmalı.

* Remzi Atıl. Zengin bir ailenin çocuğu. Marko Paşa'yla bir ilişkisi
olmamıştır. Sabahattin Ali'yle gezip tozduğu, arkadaşlıklarının bir-
likte eğlenme amacından kaynaklandığı biliniyor. Marko Paşa çevre-
sinde onun polis olduğundan kuşkulandırılmıştır.

Yeni yeni müşkilâta uğruyoruz. Vilayet her gün bize resmî evrak gönderiyor. Neden beyannamedeki matbaada basmıyorsunuz? Neden matbaa değişince bize bildirmiyorsunuz? Neşriyat Müdürü kimdir? Falandır filândır. Bunlara müthiş canım sıkılıyor. Lâzım gelen yumuşak cevapları zamanında veriyorum. Formaliteye dikkat ediyoruz. Buna rağmen, kâh Nahiye Müdürü gelir. Kâh polis gelir. Onu ister, bunu ister. Falan filan. Ne ise, bunları geç.

...Anadoludan paralar tıkr tıkr geliyor. Ve Anadolu eskisinden iki misli istiyor. İstanbul 15 bin istiyor. Yani 7'nci sayı 28 bin basılacak.

Senin Remziye olan borcunun ancak 50 lirasını ödedim. Bu hafta hepsini ödiyeceğim.

Alemdar Maliye Tahakkuk Subesinde Tahakkuk şefi Ali Hikmet, senin arkadaşınmış. Şimdi, Marko Paşa için beyanname vereceğiz. Ona, acele bir mektup yaz ve bize kolaylık göstermesini söyle. Bu çok aceledir ve mühimdir. Yoksa, ceza vermeleri ihtimali de vardır.

Bir dakika: Mektubumun başında sana yaptığım haklı imalara bir misâl vereyim. Meselâ diyorsun ki, işbu yazının hiç hatasız çıkmasını temin et. İki gözüm bu da lâf mı? Yani sen patronsun, ben senin maaşlı memurun muyum? Benim dikkatime rağmen hatalı çıkarsa, bunun ne gibi sebeplerle olduğunu bilemez misin? Bunlar benim canımı sıkıyor ve haklıyım dostum.

...Şimdilik (alay)ın ehemmiyeti yok, cevap vermeğe değmez. Sırasını bekliyorum. Zamanı gelince tam veriştireceğim. İstanbuldaki birçok gazeteleri, mecmuaları mahkemeye vereceğim. Bunun için bir avukata ihtiyacımız var. Bunu sana söylemiştim. Bu işi hallet. Ayrıca hesap alamadığım, almama imkan olmayan bayiler var. Bunları da mahkemeye vereceğim. Bu iş için de avukat lâzım. Anadoluda hesap vermiyen ve bize 150 kuruş borcu olanları bile mahkemeye vereceğim. Avukat işini hallet. Bu avukatın meşhur olması lâzım değil. Genç olsun, yeni olsun, fakat bizim 150 kuruşumuzla uğraşsın ve bizi alâka ile dinlesin. Esasen fikir ve para davalarında çok haklı olduğumuzdan iş kanuni vaadli formalitelere ve zamana kalır.

Ankarada verdiği adreslere gazete gönderildi.

En mühim mesele şu gevezelik işi. Bu doğrudur. Mühim yerlerden bazı şeyler işittim. Tekrar bu hususta rica ede-

rim. Hattâ gün gelir, aramız açılırsa bile, dostluğumuzu unutmamız lâzım.

Sonra ben sana ne kadar dostça itimat ettimse, senin de bana hattâ daha fazlasiyle itimadın lâzım. Bana söylemediğin bazı mühim şeyler olduğunu da biliyorum. Bunları geldiğin zaman konuşmalıyız. Ve yine bu meseleleri mutlaka öğrenmeliyim. Nasıl ki, öğrenmen lâzım gelenleri, sana anlattığım gibi.

Bir mektubunda, (her bakımdan müstakil olmamız) gerektiğini söylüyorsun. Bu biraz tefsire muhtaç. Biz kendi fikirlerimize, inandıklarımıza bağlıyız, yani bizim hücumlarımız, hiç bir prensibe bağlı olmayan insanların rastgele saldırışları değildir. Vatan gazetesi değiliz her halde.

Şimdilik gazeteyi renkli basmak imkânı yok. Bu imkânı arıyorum tabii?

...Kâğıt için henüz emir gelmemiş. Mecdi bey, Sabahattin takip etsin demiş, aman kâğıt da mühim, acele et. Başkaca bir şey yok. Dostlara selâm ve hürmetler. Pertev'e çok selâmlar.

Aziz Nesin

(tarihsiz)

Çok meşgulüm, uzun mektup yazamıyacağım.

1) (7. sayının hesabı veriliyor).

2) Senin Remzi'ye olan 200 lira borcundan 50 lira daha verdik. Bu suretle 100 lira vermiş olduk. Bu hafta 100 daha vereceğiz.

3) İzmit'e, bizim gitmemize imkân yok. Biz burada zatiileri gibi fındık kırmıyoruz. İstanbula teşrifinizde uğrayıverin. Yani İstanbula gelmeden, evvelâ İzmit'e git.

Haluk'un aylığı 120 liraya çıkarılmıştır.

4) Karşılıklı son münakaşalarımızda, ikimizin de haklı olduğumuz taraflar vardır. Fakat ben yüzde 52,5, sen yüzde 47,5 haklısın.

5) Ben mecmua işinde kendimi senin kadar sahibi salâhiyet bulmadım. Fakat mürettephanede böyle bir salâhiyetim yok. Ancak yaptığım işi, senin menfaatin için yaptım.

Hatta neticede zarar bile etsek, ben senin menfaatini dü-
şündüm. Yani, sen bundan daha iyisini yapamazdın. Bunun-
la beraber, tamamen senin malın olan mürettiphane işinde
senin fikrini almaklığım lâzımdı ama, biliyorsun iş, Ankara -
İstanbul müşaveresinin tenbelliğine müsait değildir. Bu-
nunla beraber, açık kapı bıraktım. Geldiğin zaman muka-
veleyi yapacaksın. İstersen, bozabilirsin, Daha doğrusu yap-
mayabilirsin. Aziz, her türlü mızıkçılığı nazarı itibara aldı.

...Benim yaptığım işlerde, kendi patronluk hislerini ve-
ya bir miktar paraya sahip oluşunun gururunu tatmine
kalkma rica ederim. Ama, söz senindir. Sana danışmam lâ-
zım geldiğini de biliyorum. Buna imkân yoktu. Dediğim gibi
vazgeçebilirsin.

6) Başkent gazetesinin makinesi satılıkmış. Ālakadar
ol. Bir makineye ne kadar ihtiyacımız olduğunu sana anla-
tamam. Bu makineden, dizgiden bıktım, usandım. Haftada
mübalağasız üç Marko Paşa çıkarmağa razıyım. Yeter ki
makine derdi olmasın. İllallah. İşi ciddiye al.

7) Görüyorum ki, mektubunda acemice siyaset yapı-
yorsun. Benim de yazıcılık taraflarımı tatmine uğraşıyor-
sun. Tenkitlerini alelekser haklı buluyorum. Yalnız senin
değil, başkalarının tenkitlerini de dinliyorum.

8) Kusurlarımı söylüyorsun. Haklısın, hiç bir zaman
kusursuz olduğumu iddia etmem. Ve hayatım boyunca, ku-
surlarımla mücadele etmekteyim. (Baltacıoğlu) yazısı, senin
zannettiğin gibi değil, mahkemeye veremez, verse de birşey
olmaz. Dikkat et, bu bir tabirdir. Sonra da, aslı (kül hazat
cahil)dir. Ben kül cahil hatat,* yazdım. İşte bu bir tedbirdir.

9) İşin bütün teferruatıyla alâkadar olman, senin hak-
kıdır. (Marko Paşa) nın maddi ve idari işleriyle tamamen
alâkamı kestim. Bu işleri Halûktan daha iyi yapacak adam
bulunamaz. Bütün hesap işlerini onunla sen idare et. Çünkü
ben yapamam. Hatta bu işle alâkadar bile olmak istemem.

10) Başımıza yeni bir bela gelirse, ancak o zaman ga-
zeteyi Ankaraya taşırız. Ben adeta Ankaradan korkuyorum.
Ve benim başkaca dayanacak hiç bir şeyim yok.

11) Son başmakale güzel. Bu hafta koyuyorum. Fakat
(İngilizler, Kokuyor, Ürdün İstiklâli) gibi değil, eski yazı

* Arapça olan deyim okunamadı. Arap harfleri olduğu gibi yeni harf-
lere çevrildi.

üzerinde neden ısrar ettiğini anlamadım. Burada kime okuduysa beğenmedi. Şu İngilizler gibi, Demokrasi gibi yazılar yaz. (...)

Aziz Nesin

(tarihsiz)

Azizim Sabahattin,

İstediğin malûmatları yazarak sana göndermiştim. Şimdi gelen mektubunda almadığını söylüyorsun. Belki almışsındır. Ankara bayii işini yazdım. Başlıklı kâğıtları gönderdim. 7 inci sayının hesabını yazdım. Almadıysa, yaz tekrar yazayım.

...Sekizinci sayısı 34 bin basılmıştır. Yukarıdaki miktardan fazlası, elden verilecektir. Belki küçük bir miktar değişebilir. Sana mektup yazdığım anda, mecmua basılmaktadır.

Sana buradaki baskı ve dizgi macerasını anlatmağa vaktim yok. Takatım da yok. Tahammülüm de kalmadı. Makine işi, makine işi, yine makine işi.

Halûk iyidir. Maaşı 120 olmuştur. İzmitte gitmemize imkân yok. Sen İstanbula gelirken İzmitte uğra işleri hallet.

Sık mektup yazmadığımdan şikâyeteye hakkın yok. Biliyorsun, fazla işle vakit ziyai lüzumsuzdur.

Tenkitlerine gelince

Karikatürde osuruklar, sen yazmadan benim de dikkatimi çekti. Ve Mustafaya söyledim. Maalesef, bu sayıda da öyle bir rezalet vardır. Bu tarafımdan işlenmiş bir suç değildir. Görmediğim için af dilerim. Hüseyin Cahit'e "İpten kazıktan kurtulmuş" yerindedir. Tenkit edenler ve sen halletmişsiniz. Demokrat Parti Konferansında tezyif yoktur, önsöz ile beraber maksat anlatılmıştır. Köy Medreselerinde tenkidin de yersizdir. Çok güzel bir yazı değildir, ama güzeldir. Aceleye gelmiş de değildir. Lokanta İlânı, haki-katen şişirilmiştir, haklısın, zatıalınız, benden bir ricada bulunuyorsunuz: Oradan bazı arkadaşlardan gönderdiğiniz yazıları, daha geniş ve sadık şekilde kullanmağa çalışacağım. Gazete bir tek kişinin elinden çıktığı anda yeknesak olurmuş. Sonra, ben o yazıların tıraşlarını çıkaracak, yavan

nükteleri atacak fakat şahsiyetlerini değiştirmiyecekmifim.

İşte sana gayet ciddi ultimatomum: Benim kimse ile, Marko Paşa yazıcısı olarak taahhüdüm yok. Hattâ sana, senin yazılarına bile, daha ilk konuşmamızda yapacağım muameleyi söylemiştim. Bugün Marko Paşa 34 bine çıktıysa, senin arkadaşlarının yazısıyla çıkmadı. Bu lafımdan benim kendini beğenmiş bir adam olduğum neticesine varma, bunları infialle de yazmıyorum. Ve hiç bir zaman kendini beğenmiş bir adam da değilim, her ikimiz ayrı ayrı kendi işlerimize bakalım, daha iyi olur.

Ben kimseden yazı istemiyorum, rica da etmiyorum. Yazarlarsa, ne alâ. Ve ancak şu şartla ve isterlerse yazsınlar. Yazılan yazıları da her türlü tahrif hakkına malikim. Cancağızları isterlerse.

Senin, bana yaptığın kadar saçma bir teklif olamaz. Mesela ben sana şöyle bir şey söylesem olur mu. Sana üç tane hikâye gönderiyorum. Bunları düzelt, işle ve şahsiyetini değiştirmeden hikâye yap. Böyle şey olur mu? Sen, nasıl bunu bana teklif ediyorsun, şaştım.

Ben haftada iki, hatta üç Marko Paşa çıkarabilirim. Bu demek değildir ki ben her sayıda gayet mükemmel, mizahı parlak bir Marko Paşa çıkarırım. Elbette düşen yazı, çıkan yazı bulunacaktır.

Bu lâfları senin anlayışına terk ediyorum. Bunu icabederse münakaşa ederiz. Fakat sanırım ki bunu münakaşaya bile tahammül edemiyeceğim.

(Marko Paşa) gibi gazeteler, bir şahsiyet gazetesidir. Bu Akbaba değil, mizah değil, karikatür değil. Yani kalkıp da kendimi sana meth mi edeyim? Farkında değil misin ki, Türkiye'deki bütün mizah gazeteleri, eskileri ve yenileri her sayılarında bizi taklit ediyorlar. Ve bizden sonra, açtığımız çığırda da dört mizah gazetesi birden çıkıyor. Ve bütün bunlar bizim bayat artıklarımızla geçiniyorlar. Tenkitlerinin başımın üstünde yeri var. Kabul ederim. Fakat yüzde 500 saçmaları aslâ.

Bir (İctihad) vardı, bu Abdullah Cevdetin şahsiyeti idi. Mademki, bu kadar mizah muharriri vardı, bu efendiler, şimdiye kadar nerede idiler? Yine yanlış anlama, çok rica edlerim. Maksudımı ifade edemiyorsam bile, sen anlamağa çalış. Ben demiyorum ki, ben en iyi mizah muharririyim, katiyen böyle bir iddiam yok. Fakat, ilk konuştuğumuz gibi,

Marko Paşa, Aziz Nesin damgasını taşıyacaktır. Ve bu damgayı taşıdığı müddetçe satılır. Bunu anlar mısın. Yeknesak ne demek. O senin dediğin yeknesaklık, Yedi Gün için Karikatür ve Şaka mecmuaları içindir. Hayret ediyorum, kırk senelik Sabahattin'le bu mevzuu nasıl münakaşa ediyorum.

Allah aşkına, bana yazdıklarında biraz düşün. O kadar asabım bozuluyor ki, tahmin edemezsin. Ve ben hayatımda bu kadar uzun mektupları kimseye yazmadım. Yazımın kaligrafisi bile bozuldu. Tekrar ediyorum. Yazıya ihtiyacım yok. Kendine güvenen arkadaşların bir mecmua çıkarabilirler. Diğer mizah mecmualarına da yazı verebilirler. Kimseye ihtiyacımız yok. Ancak, herkesin tenkidine ihtiyacım var. Tenkit kabul.

Geçenki mektubumu almadınsa, yaz, 7 inci sayının hesabını tekrar bildireyim. Halil Lütfü işi, şimdilik mümkün değil.

8 inci sayı umumiyetle iyi oldu. Yalnız Recep Peker'e yazdığım yazı ağır oldu. Bilmem birşey çıkar mı?

Senin ve arkadaşlarının tenkitlerini beklerim. Yazı da beklemiyorum. Hattâ senden bile beklemiyorum. Yani git-tikçe kan beynime sıcıyor. İyi ki yanımda değilsin. İsterlerse yazsınlar. Ve yazılanları istersem koyarım.

Senin başmakalenı değiştirerek kullandım. İnsafılı olursan, değişikliği beğenmen lâzım. Olmazsan başka.

(Genç arkadaşlar!) yazısını bu hafta koyacağım. Müsadenle, onu da biraz değiştireceğim.

Bu sayıda Recep Peker yazısından korkuyorum. Başka bir şey yok. Makine, makine, makine.. milyon defa makine...

Hürmetler ederim.

Allah aşkına rica ederim. yalvarırım sana.. beni iş yapmıyacak halde sinirlendirme. Hasta oluyorum. Mümkünse değil, yine git, gel de şu kâğıt ve makine işini halledelim, para lâzımsa gönderelim.

Aziz Nesin

(Tarihsiz)

Sabahattinciğim,

Seni gücendirdiğimi anlıyorum, beni affet. Fakat, çok

rica ederim beni böyle yazıları yazmağa icbar etme, beni tahrik ediyorsun. Yazıyorum, sonra üzülüyorum. Yazdığın gibi sen benim gibi kaba değilsin. Ben ne olsa askerim. Kusurlarımı da yüzüme vurma. Bunları biliyorum.

1 — Gazetelerde okuduğun mahkeme işi mühim değil, buraya geldiğin zaman anlatırım. Muamele meselesi. Neden matbaanın adını yazmadınız, falan filân. Para cezası verecekler.

2 — Osuruklar için müttetikiz. Uykusuza söyledim. Bundan sonra olmayacak.

3 — (Her türlü muameleden anlarım) ilânını, burada birkaç kişiye gösterdim. Hattâ koymıyacaktım, ısrar ettiler.

4 — Ufak tefek kusurlardan mümkün olduğu sakınmağa çalışıyorum.

5 — (Senede bir gün) ilânı için muhakemeye müracaatlarına imkân yok. Mamafih sen münasip ve çok kısa bir yazı yaz.

6 — Geçen mektubunda, cehaletimi, yüzüme vurduğun için utandım. Ama ben senin gibi polis,

— Marko Paşa, Türk ismi değil dedikleri zaman,

— Evet biliyorum Ermenidir demedim.

Ara sıra böyle cehalet oluyor, kusura bakma.

7 — Cemil Barlas meselesini ve Kök meselesini, ben sana söyleyecektim, sen bana söylüyorsun, her gönderdiğin yazıda bir kök var. Gına geldi bu kökten. Sen bu kök ve Cemil Barlası benden çok kullanıyorsun, Artık usanç verdi.

8 — Söylediğin tedbir için mutabıkız. Ben de öyle düşünüyorum.

9 — Gazetenin satışı beni şımartmış değildir. Geçen mektubunda, çok münasebetsiz şeyler söylemiştin. Onun tesiriyle yazdım. Fakat beni anla.

10 — Söylediğin gayemiz, gazeteyi devamlı çıkarmaktır.

11 — Gazetenin, bütün siyasi ve malî mesuliyetinin senin üstünde olduğunu her zaman hatırlıyorum. Ve bu hatırlayış, bazı fedakârlıklar yapmama da âmil oluyor. Keşke benim imkânlarım olsaydı da, gazete senin siyasi ve malî mesuliyetinin üzerinde olmadan yine seninle ortak olsaydık. Sen iyi adamsın ama, şu mesuliyet, hele malî mesuliyeti sık sık tekrarlama. Malî mesuliyeti üzerime almama imkân

yok. Ama, istersen siyasi mesuliyeti her zaman üzerime alırım.

12 — Sabahattin Aliye nasıl mektup yazılacağını öğrenmeğe çalışıyorum. Bunlar ufak ve gelip geçici şeyler. Yalnız kendini haklı görme. Mizaçlarımız da pek birbirine zıt değil. Zıt bile olsa, söylediğin gibi bu, beraber çalışmamıza mani değildir. Ferdiyetim şimdiye kadar şahlanmadı, senin bilgi ve tecrüben kadar zekâ ve hüsnüselimine de itimat ediyorum. Bana darılma. Fakat öyle garip yazılar da yazma. Tenkitlerinde haklısın. Kusurları tekrarlamamağa çalışıyorum.

Güle güle. Yakında gelersen fena olmaz. Makine için havadis yok mu? Çok sıkıntıdayım. Yalvarmadığım insan kalmadı. Bu makine için hayatımda ilk defa yalvarıyorum, olmuyor, olmuyor.

Tekrar ediyorum, bana darılma. Kim bilir, burada, nasıl bir buhranlı anımda sana o mektubu yazdım. Ben böyle yazıp, yahut söyleyince boşalıyorum, rahatlıyorum. Gözlerinden öperim.

Aziz Nesin

İst.21.3.1947

İki gözüm Sabahattin Ali,

Dün senin telgrafla bildirdiğin adrese 3500 tane Marko Paşa gönderildi. Evvelce gönderilen 1500 ile hepsi 5.000 oluyor.

Şana üzülecek bir haber vereyim: İstanbul Emniyet Müdürlüğü dün sabah Marko Paşa İdarehanesinde ve Stad matbaasında araştırmalar yapmış. Mevzuu da Azizin yazmış olduğu "Nereye gidiyoruz?" broşürü imiş. Bu broşürün inşaa sahasına çıkmaması için Stad matbaasını mühürlemişler, broşürü dizen Ziya beyi de Emniyete götürmüş'ler, Azizi bulamamışlardı. Bugün sabah da iki polis Azizi aldı götürdü. Bu mektubu saat 16'da yazıyorum. Yedi saat olduğu halde, hâlâ Aziz gelmedi. Erdoğan gitti, ama görüştürmemişler. Ne haldedir, hiç bir şey bilmiyoruz. Stad matbaasını tekrar açmışlarsa da, Sacitten broşürleri ve Marko Paşayı basmamak hususunda teminat istemişler. Ve bu şartlar içinde, önümüzdeki pazartesi sayısının çıkması imkânsız demektir. Gelecek pazartesi için imkânlar aramak hususun-

da Halûk şüphesiz elinden gelen herşeyi yapacaktır. Şimdilik vaziyet bundan ibaret. Hadiselerden ve değişikliklerden seni günü gününe haberdar ederiz.

Halûk, Uykusuz, Mücap ve ben gözlerinden öperiz. Ben ayrıca hanımefendiye arzihürmet eder, Filizin gözlerinden öperim.

Şerif Hulusi

Sabahattin Bey,

Akbaya fatura gönderdim. Oradan ve 15 inci sayıdan elde edeceğiniz parayı siz alın. Çok harcamayın. Ben para göndermiyeceğim. Makine için para temin etmek lâzım. Size tekrar mektup yazarım. Vaziyeti bildiririm.

Saygılar.

Halûk Yetiş

İst. 22.3.1947

Dostum Sabahattin Ali,

Mektubu saat yine 16'da yazıyorum. Şu ana kadar Aziz gelmedi. Öğlenden evvel hanımı Müdüriyete gitmişti. Lakin, Azizle konuşturmamışlar. Mücap bir istida ile Müddeiummiliğe müracaat etti, bu hareketin kanunsuz olduğunu ve eğer mevcut gösterilen bir matbuat suçu varsa bunun takibatını yapmanın savcılığınıza ait olacağını bildiren bir istida yazdı. İstidayı da sadece Emniyete havale etmişler, ondan henüz bir netice almadık.

Ben de bugün öğlenden evvel Vilâyete müracaat ettim, Vali ile konuştum. Vaziyeti apaçık anlattım. Haberi olmadığını söyledi. Örfi idarenin böyle bir emir verebileceği ihtimalinden bahsetti. Bu işle meşgul olacağını vadetti. Artık netice ne olacak bilmiyorum. Bugünlük vaziyet bundan ibaret.

Mektubun içinde: 1. Falih Rıfkı meselesi dolayısıyla dava açıldığından bahis bir savcılık tebliği, 2. Gazetenin Ankara bayiliğini almak isteyen bir zatın müracaat mektubu var. Falih Rıfkının bir yazısı dolayısıyla Ahmet Eminin ve-

receği cevabı önümüzdeki salı günü sana Ankaraya gönderirim. O bayi işine gelince, onunla da herhalde Ankarada konuşma fırsatını bulacağını umarım. Şimdilik bu kadar.

Hasretle gözlerinden öperim. Mücap, Halûk, Uykusuz da selam ederler. Ben de ayrıca hanımefendiye arzihürmet eder, Filizin gözlerinden öperim.

Şerif Hulusi

İstanbul 24/Mart/1947

Sabahattin bey,

Her iki mektubunuzu da aldım. Buradaki vaziyeti size bildiriyorum. Azizden henüz bir haber alamadık. Maama-fih, bugün veya yarın bırakılmak ihtimali var. Öğrendiğime göre, maksatları Marko Paşa'nın neşrini sekteye uğratmakmış. Her ne ise şimdi ben, bu hafta için Marko Paşayı çıkarmaya gayret edeceğim. Ümit yüzde 90, makine ile dizmek şimdilik imkânsız. El dizgisi ile hiç olmazsa 25 - 30 bin olsun basacağım. İstanbula çıkaracak, bir de İzmir'e ve size göndereceğim. Bu suretle makine parasını tamamiyle çıkarmaya çalışacağım. Gazete çıkmayacak olursa asgari 3 bin lira kadar para toplayabiliriz. Akbadan parayı siz alın, fatura yekunu 992.74 TL. dir. Bundan yalnız iadeleri düşülecektir. Size istedikçe para gönderirim. Eğer orada satılan son sayı gazete paralarını toplayabilirseniz kendiniz alın ve o zaman benden para istemeyin.

Şerif Hûlûsi Vatan gazetesini gönderecek. Ben mektubu yazdığım şu anda o matbaaya gazeteyi almaya gitti.

Gazeteyi çıkarmak için sizin gelmeniz arzu-nuza bağlı, kalırsanız buraya yazı göndermeyi ihmal etmeyiniz. Mektubumu burada bitiriyorum. Yarın tekrar vaziyeti bildiririm. Aziz çıkarsa herhalde artık bizim sözümüzü dinler zannedirim. Saygılar.

Halûk Yetiş

26 Mart 1947

Sabahattin Bey,

Aziz bey dün çıktı. Şimdilik vaziyet iyidir. Marko Paşa-

yı çıkarmaya çalışıyoruz. Telefon meselesi ne oldu? Ankaradaki vaziyet ne hâlde?

Şimdilik fevkalâde bir şey yok. Mektubunu bekliyorum. Tekrar vaziyeti bildiririm.

Saygılar.
Halûk Yetiş

İst. 1 Nisan 1947

Sabahattin bey,

Bütün uğraşmalara rağmen henüz Marko Paşayı çıkarmak mümkün olmadı. Bazı yeni birtakım usulleri denemekle meşgulüz. Bugün klişe usulünü deneyeceğiz.

Eğer muvaffak olursak yazı dizme meselesinden kurtulmuş olacağız. O da olmazsa belki de mimeografla basacağız. Siz oradaki vaziyetten bahsetmiyorsunuz. Son vaziyet nasıl, Akbadan bir ümit var mı?

Bir mahkeme davetiyesi geldi. Ben o sırada idarede bulunmadığım için ne mahiyette olduğunu anlıyamadım. Galiba Falih Rıfkı davasına ait. Herhalde sizi burada zannetlikleri için istinabe suretile mahkeme yapacaklar.

Burada daha başka fevkalâde birşey yok. Sizden mektup beklerim.

Buradakilerin selâmları var.

Saygılar.
Halûk Yetiş

11 Nisan 1947

Azizim Sabahattin,

Sana şimdiye kadar mektup yazamadım. Bana darılma. Buna hakkın da yok, sen orada tek başına ne şekilde lâzımsa, o şekilde mücadele et. Burada olup bitenleri sana mektupla anlatmama imkân yok. Bizimki gazete çıkarmak değil, mücadele de değil, bambaşka birşey. Dünyanın hiç bir yerinde görülmemiş, işitilmemiş bir harekettir. Her ne bahasına olursa olsun gazeteyi çıkaracağım. Bana tafsîlât sorma. Çünkü ne bunun yazılmasına imkân var, ne de benim

yazmağa vaktim var. İşlerin ne olursa olsun yürütüleceği-
ne emin ol ve müsterih ol. Kendi üzerine düşenleri yap ye-
ter. Benim nasıl mücadele edeceğimi tahmin edersin.

Çok rica ederim, bir daha bana bir gazetenin malî ve
siyasi masuliyetinden bahsetme. Sana onun için şimdiye
kadar mektup yazmadım. Kendimi ağır bir mektup yazma-
mak için zorladım. Birbirimizi lüzumsuz yere kırmıyalım.
Hata.. olabilir, yapabilirim ve yapabiliriz. Meselelerin iç
yüzünü bilmezsin gibi hareket etme. Bıktım senin bu malî
mesuliyetinden. Her ne şekilde olursa olsun, gazeteyi orada
sattırmağa çalış. Benim burada çektiğim yeter. Bir de sen
üzerine tüy dikme. Bazen tahammülüümün dışına çıkıyor.
Sinirlerime hakim olmak için ne yapacağımı şaşıyorum.
Burada işler fena. Muhakkak düzelecek. Buna kanaatim var..
Ve bu kanaatle çalışıyorum. Vatan gazetesini bugün yollu-
yoruz.

Hürmetler ederim. Sen mektup yaz, benden bekleme.
Vakit oldukça derhal yazarım. Buradaki vukuat söylediğim
gibi mektubuma sığmıyacak kadar mühim, uzun, tafsilâtlı
vesaire. Sen yalnız şunu bil. Gazete çıkacak.
Arka sayfaya dikkat!

Aziz Nesin

Arka sayfadaki not şöyle:

Ben burada gazete ile hiç bir alâkamin kalmadığını
herkese yayıyorum. Sen de öyle yap etrafa gazete ile alâ-
kanın kalmadığını söyle. Hattâ en yakınlarına. Çünkü bun-
lar bizzat gazete ile bizimle uğraşıyorlar.

18 Nisan 1947

Azizim Sabahattin,

- 1 — Nâzım'ın makinesini ayda 350 lira kira ile tuttuk.
- 2 — Makineye tamir için de 100 lira verdik.
- 3 — Son sayı klişe ile oldu. Sana beşyüz tane göndere-
cektim. Yetişmedi. 43 bin bastık. Bu sayıdan 1000
tane göndereceğim. Satılıp satılamıyacağını acele
bildir. Ona göre gönderelim veya göndermiyelim.
- 4 — Vatan gazetesi bütün aramalara rağmen buluna-
madı. Mamafih mahkûm olacağını tahmin etmiyo-

rum. Bununla beraber elimden teessürden başka bir şey gelmez. Elimde olsa, benim hatam yüzünden doğacak mesuliyeti alabilirim. Samimiyetime inanacağını tahmin ediyorum.

- 5 — Ne bahasına olursa olsun, gazete çıkacaktır. Orada satışı muhakkak temin etmelisin.
- 6 — Temyizin neticesini ve halen seyrini merakla bekliyorum.
- 7 — Beni broşürden dolayı mahkemeye veriyorlar. Örfi idarede ifademi aldılar. Saat 9'dan 4'e kadar ifade verdim, tam 24 sayfa. Mahkûm edeceklerini zannediyorum. Eğer böyle bir şey olursa, gazetenin başında bulunman lâzımdır.
- 8 — Telefon işi çok aceledir, ihmal etme. Ne kadar meşgul olursan ol, bu işi yapmalısın.
- 9 — Ankara bayiinden paraları tahsil edebiliyor musun? Bildir.
- 10 — Burada başkaca yazacak birşey yok. Var ama, burada anlatmama imkân yok. Selâmlar eder, mektubunu beklerim. İşler yine yoluna girer gibi oluyor.

Aziz Nesin

İstanbul

19.4.1947

Aziz Üstadım,

Alkışlanacak her pardon belki de yuhalanacak bir cesareti medeniye ile zayıf omuzlarıma yüklediğim, Sevimli General Marko'nun sevimsiz mesuliyetini, bazı nahoş sebeplerden ötürü bırakmak zorunda kaldım. Kaldım ama, Markocuğumun şeref ve haysiyetine bittabi halel gelmedi. Muazam mes'uliyet otomatikman M. Uykusuza geçti... Dostluk ve karşılıklı sempati ilelebet yaşayacaktır.

...Ataycığın antipatik davası nedense nahoş geçti. Siz de fıkraevi bir ifadede bulundunuz. Haklısınız, bu neviden bir davanın ifadesi de pek tabii acayip olur.

Müşkül durumda ve haklısınız.

Ah! Şu Şerif Hulûsi ah! Bıyıklarını yolup, bir daha bıyık bırakmamaya mahkûm edilmeli.

Mektubumu Marmara Film Stüdyosunda yazıyorum. Nevin Akkaya da benden çok selâm, gelsin göreceğimiz geldi diyor. Sıhhat ve işlerde sevindirici sonuçlar temennisi ile hürmetler ederim.

Mücap Ofluoğlu

23 Nisan 1947

Azizim Sabahattin,

- 1 — Falih mahkemesinden ümitliyim. Beraat edeceğini tahmin ediyorum. Henüz beni mahkemeye vermediler. Belki de vermiyecekler. Yahut da yukarıdan emir bekliyorlar. Çok enteresan ifade verdim.
- 2 — Mücap'ın sana gönderdiği mektupta neler yazdığını bilmiyorum. Onu çıkarmak mecburiyetinde kaldık, (...)
- 3 — Nâzım mukaveleyi yapmaktan ve imzalamaktan vazgeçti. Halbuki ben kirayı vermiştim. Ayrıca makineyi 200 lira vererek tamir ettirmiştim. Bu hikâye de uzundur. Kısacası onunla mahkemeye düşeceğiz. Halen matbaa benim işgalimde olduğu için tabii çıkmıyorum. Kanuni yollardan yürüyorum.
- 4 — Sende geçen sayıların iadeleri vardır. Bir defa onları satmağa çalış, sonra da Ankara'ya gelmiyen sayılar var, onları da bizden iste ve sattır. Son sayıdan 1500 tane gönderdik. Fakat iadesiz 8000 satılan Ankara için bu 1500 hiçtir. Bütün gayretinle, gazetenin Ankara satışını temin et.
- 5 — Telefon için cevap geldi. Şimdilik yapamayız diyorlar. Sana gönderiyorum. Bu yazıyı tekrar iade et. Bununla beraber tekrar çalış. Bu, büsbütün yapılmıyacak demek değildir. Telefona çok ihtiyacımız var. Çok mühim bir iş.
- 6 — Bahsettiğin kart hangisidir almadık, bildir.
- 7 — İzmir için bildiğim fazla bir şey yok. Makine hakkında da hiç bir haber yok. Biz onun parasını temin ile uğraşıyoruz. Selâmlar ederim. Mufassal mektup yaz. Benim çok vaktim yok. Yusuf Ahıskalı dün çıktı. Esat Adil

Örfi İdare komutanlığına nakledildi. Beş kişi daha çıktı. Benim roman Son Saatt'e neşredilmeğe başlandı. Bu romanı Ankarada bir bayi vasıtasıyla neşredebilir miyiz?

Telefon kağıdını aynen iade et. Dosyada bulunsun. Bu hafta 2000 adet göndereceğim. Satışını teminde uğraş. Gönderdiğin başmakale, çok ağır. Görüyorsun ki vaziyete uyarak*

26 Nisan 1947

Azizim Sabahattin,

Birinci mektubumu postaya verirken son mektubun geldi. Dinle kardeşim.

1 — Gönderdiğin başmakale ağır. Görüyorsun ki, mecmuanın dozunu her hafta biraz daha düşürüyorum. Buradaki siyasi vaziyeti tazı gibi koklayarak hareket etmek mecburiyetindeyim. Bu başmakaleler için sinirlenecek bir şey yok. Daha espirili yazabilirsin. Bir defa yazdığımı on defa okuyorum. Sen benden şüphesiz daha ihtiyatkârsın. Ancak, insan kendini değil de karşısındakini daha iyi kontrol edebiliyor.

2 — Falih yazısı ve sana ait yazı mecmua ile alâkanı kesmiş olduğunu ihsas için yazılmıştır. Hattâ bana da ait bu sefer ve gelecek sefer bazı küçük yazılar var. Bu seni fena duruma değil, iyi duruma düşürür. Hattâ Falih'e hususi şekilde geçen yazıyı da senin yazmadığını söyleyebilirsin. Bütün bunlara rağmen senin Falih meselesinde mahkûm olacağını zannetmiyorum. Sinirlenme. Senin altı ay değil, altı dakika bile yatman matlup değildir.

3 — Gazetenin sahipliği ve değişmesi meselesinde nezaketten bahsediyorsun. İş arkadaşını bilmen lâzımdır. Aziz Nesin olacak herif nazik değildir. Kabadır. Namusludur. Beraber iş yaptığı adamın menfaatlerini, kendi menfaatinden üstün sayar. Nezaketle kaybedecek zamanım yok. Hele o sıralarda. Bugünlerde işler düzelir gibi oldu. Bak sana mektuplar yazıyorum. Sonra bu meseleler öyle mektupla izah edilir ufak şeyler değildir. Benden hiç bir zaman nezaket bekle-

* Mektup tamamlanmıyor. Postalanmadan bunu izleyen mektup yazılmış.

me. Sana karşı kabalık yaparsam beni mazur gör ve affet. Allahın ıslâhına gelince, sen benden çok daha fazla ıslâha muhtaçsın. Hele o son mektupların bir rezalet olarak tarihe mal olacaktır.

Makine hakkında henüz hiç bir haber yok. Nazımın makinesini 350 liradan kiraladık. Ayrıca 200 lira verip tamir ettirdik. Nazım baktı ki, makine bizim elimize geçince tıkr tıkr işliyor, hayatında 350 lira kazanmamış olan çingene herif mukaveleyi imzalamaktan vaz geçti. Geçen gün boğaz boğaza geldik, ...tir ettim. Şimdilik makineyi zorla kullanıyorum. Mahkemelik olacağız. Her ne olursa olsun, başka yapacak bir şey yok.

Daha hafif daha alaylı başmakale beklerim. 19'uncu sayıyı beğenmiyeceksin. 20'nci sayı güzel olacak. Bizi kapatmak için fırsat arıyorlar. Tasviri, Demokrasiyi kapadıktan sonra. Öyle Ankaradan cart cart atmak kolay değil azizim. Başmakaleni koymadım diye darılma. Hürmetler ederim.

Aziz Nesin

30 Nisan 1947

Sabahattin bey,

Bugün Aziz Örfi İdare Komutanlığı tarafından tevkif edilerek, Harbiyedeki Merkez Kumandanlığına gönderildi. Halen Esat Adil bey de orada bulunmaktadır. Yakında mahkemesi yapılacağı söylenmektedir. Bugün 20 nci sayının yazıları yazılmış, dizilmiş ve makineye atılmış vaziyettedir. Bundan sonraki sayı için de yazı hemen hemen var demektir.

Ya'nız sizin bir ara buraya gelip tekrar dönmeniz lâzım. Gelirken de İzmitte muhakkak uğramanız icabetmektedir. Çünkü kâğıt vaziyeti bakımından fena bir durumdayız. Zira son alınan kararlar dolayısıyla kâğıt tahsisata sokuldu. İzmit fabrikası piyasaya kâğıt da vermiyor. Yani biz bugün piyasadan ne kadar para versek kâğıt temin edemeyiz. Ondan sonra Mecdi beyin elindeki kâğıdı da bitmiş. Bu sebeple bizim muhakkak İzmit'ten kâğıt temin etmemiz lâzım. 20 ton için kâğıt müsaadesi geldi. İstenilen yüzde 10 deposito da yatırıldığı halde halen İzmitten ses seda çıkmadı. Diğer taraftan mecmualara verilen kâğıt fiyatı da 115 kuruşa çıkarıldı.

Onun için sizin bir an evvel İzmit'e giderek işi orada halletmeniz icabediyor. Sonra ağır olmamak üzere yazı da göndermeniz lâzım. Bana acele olarak vaziyeti bildirin.

Saygılar.

Halûk Yetiş

2 Mayıs 1947

Sabahattin bey,

İzmitten 10 ton kâğıt geldi. Şimdilik vaziyet iyidir. Sizin İzmit'e veya buraya gelmeniz için mühim bir sebep yok. Başmakaleden başka yazılar da göndermeniz lâzım. Şimdilik yazı vaziyeti iyi, Azizden henüz bir haber alamadık.

Gönderdiğim 1400 gazetenin satışı nasıl? Aynı şekilde bu hafta da göndereceğim. Daha fazla veya daha az isterseniz bana yazın. Ankara bayii vaziyeti nasıl. Daha ne kadar alacak kaldı.

Tekrar vaziyeti size bildiririm. Şimdilik Allaha ısmarladık.

Saygılar.

Halûk Yetiş

(1947 Haziran)

Sevgili Aliye,

Sana İstanbul hapishanesinden 30 mayıs tarihinde bir mektup göndermiştim. Bu mektuba on günden fazla bir müddet cevap alamayınca çok merak ettim ve Mehmet Ali Cimcoz vasıtasıyla Erol'a telefon ettirdim. Sıhhatte olduğunuzu, fakat mektubumu almadığınızı öğrendim. Acele mektup bekliyorum. Filizin karne vaziyetini, sizin halinizi anladım. Maaşı ne diye kestiler, ne sebep gösterdiler. Her şeyi bana mufassal olarak yaz. Şimdilik mektupları Mehmet Ali Cimcozun adresine yaz. Bu adresi Erol biliyor. İstanbul'un yeni telefon rehberinde de vardır. Ben ezbere bilmiyorum.

Ben dün İstanbul cezaevinden Üsküdar cezaevine nakledildim. Çünkü İstanbul'da tevkifhane, cezası katileşenleri buraya gönderiyorlar. Burası daha sakin, daha rahat ve vukuat da olmuyor. Onbeş gün poliste kaldığım müddeti de cezama mahsup ettirmeğe uğraşıyorum. Bunda muvaffak

olursam üç aydan daha az bir cezam kaldı demektir. Yani 10 Eylülde çıkacağım.

Ankarada sıcaklar başladı mı? Zekeriya benimle alâ-kadar oldu ve yatak, yorgan, her şey gönderdi. Şimdi on-lar Polenez köyüne gittiler, bir iki haftaya kadar döne-cekler. Bana dedi ki, "Aliye hanımla Filiz gelsin'ler, onlara bizim evde bir oda vereyim. Sen çıkıncaya kadar otursunlar!" Size Yıldızın yahut Sevimin odasını verecek. Çok rahat eder-siniz. Temmuz başında yahut haftasında, yalnız lüzumlu giye-cek eşyalar ile yatak çarşafı gibi eşya alarak gelirsiniz. Evi güzelce kilitleyin, kimseye vermeyin. Hem Modadan Üskü-dara gelip gitmek de kolay. Cezaevi Karacaahmete yakın, üzülecek hiç bir şey yok. Her şey düzelir, hele Filiz hiç üzülmesin. Okullar başlamadan çıkarım. Yeni davalar o ka-dar ehemmiyetli değil. Siz gelirken bana şunları getirin

1 — Pijama, eski sarı ayakkabılar, mayo, çamaşır.

2 — Şu kitaplar;

a) Misafir odasındaki raftan:

Bros: Der Pharao

Ehrenburg: Der Fall von Paris

Steinbeck: Die Früchte des Zornes

Norah Lofts: Hölle der Barmherzigkeit.

Bunları muhakkak beraber getirin. Oradaki arkadaşlar ne vaziyette. Cevdetler, Muvaffaklar ne yapıyor. Rebia benim cezanın tasdik edilmiş olduğunu öğrenip daha evvelden bana bildiremez mi idi? Hiç olmazsa ona göre işlerimi tanzim ederdim ve tevkif böyle âni olmazdı.

Ne ise, arkadaşlara, (ama sahiden arkadaş olanlara) selam.

Siz de ne zaman gelmek istediğinizi, ne kadar yol pa-rasına ihtiyacınız olduğunu, mufassal olarak bildirin. Senin, Filizin hasretle gözlerinizden öperim sevgili karıcığım.

Sevgili, bir tane Filizim,

Nasılsın? Tabii sınıfı pek iyi derecede geçtin. Müsame-reniz nasıl oldu. Radyoya gidiyor musun? Yakında sizi İs-tanbulda bekliyorum. Modaya gelince sık sık bana da gelir-siniz. Bana mektup yaz. Binlerce defa gözlerinden, yanak-larından öperim.

Baban
Sabahattin Ali

Sevgili Aliyeceğim,

Mektubunu aldım. Zekeriya Beyler Poienez köyünden iki gün önce dönmüşler. Bana dün uğradılar. Ben de hemen sana yazıyorum. Birkaç gün evvel sana elli lira yollatmıştım. İki gün evvel de iki yüz lira daha gönderttim. Bunlarla ev kirasını, elektrik parasını ver, ikinci yataklı ile gel. Fakat yatak zor bulunuyormuş, hemen yataklı vagonlara müracaat ederek ve benim karım olduğunu söyliyerek bir yer kapat. Müşkilât olursa Emin Karakuşun yardımını iste. Sonra, İstanbulla geleceğiniz gün belli olunca, iki üç gün evvelden şu adrese geleceğini bildir: "Bay Halûk Yetiş, Ankara caddesi, İzzettin han No. 25, İstanbul"

Bu bizim idare memurumuzdur. Seni gelip trenden alır ve Modaya götürür. Sonra Zekeriya beylere de ne günü geleceğini bildir. Onların adresi de şudur: "Bay Zekeriya Sertel, Moda, Kadıköy İstanbul"

Tabii bana da yazarsın. Benim mektubumu da şu adrese yolla: Sabahattin Ali, Paşakapısı Cezaevi, Üsküdar, İstanbul. Bütün mektupları taahhütlü olarak gönder.

Gelirken benim eski pantolonu, eski beyaz elbiseleri, beyaz gömlekleri, eski pabuçları ve bundan evvelki mektubumda yazdığım eşyaları ve kitapları getir. Ayrıca, Amerikan yazıhanenin üstünde ve kütüphaneye bitişik duran bir kitap vardır. Üzerinde Metode Mertner yazar, hani şu kutu gibi bir şeyin içinde duran Fransızca öğretim kitabı. Onu da getir.

Senden aldıkları yirmisekiz buçuk lira haksız olarak alınmıştır. Çünkü, Falih Rıfkı davası sonunda verilen karar bana henüz tebliğ edilmediği için kat'ileşemez. Bunun için mahkeme masrafını da alamazlar. Yoksa postacı veya mübaşir vasıtasıyla eve böyle bir karar tebliğ ettiler de sen aldın mı? Bana göndermeyi veya haber vermeyi unuttun mu? O zaman hapı yuttuk. Eve benim namıma herhangi bir şey tebliğ edecek olurlarsa sakın kabul etme. Benim adresimi ver. Evin kontratı senin üzerinde olduğu için haciz filân yapamazlar. Sana palavra atmışlar. Eğer evvelce böyle bir karar tebliğ ettilerse onu da al getir. Fakat kabul etmemek lâzımdı. İnşallah böyle bir şey yoktur. O zaman mahkeme dalga geçmiş, kat'ileşmeyen bir hükmü tatbika başlamış olur ki,

mahkemeyi rezil ederim.

Bana sık sık Mehmet Ali Aybar da uğruyor. Sen buraya gelince Filizle beraber birkaç gün de onlarda kalırsın, Aliye teyzem pek memnun olur. Mehmet Alinin karısı da çok kibar bir kadın. Beraber denize filan gidersiniz.

Bildiğin gibi ben birisine Arnavut dedim diye iki aya daha mahkûm oldum. Fakat bu davadan Temyizden ümidim var. Eğer bundan da tasdik çıkarsa hapı yuttuk demektir, çünkü o zaman Falih Rıfkı yüzünden yediğim üç ay da buna eklenir, eder beş ay. Yani benim çıkmam da Şubat 1948 sonuna kalır. Fakat kurtulacağım hakkında ümidim kuvvetlidir. Ne ise, aldırma! Sonu iyi olacak. Hem çok iyi olacağına kuvvetle kanaatım var. Yeter ki biz azmimizi ve imânımızı ve bu millete itimadımızı kaybetmiyelim.

Şimdilik, bu kadar. Yakında seni de, sevgili ruhum Filizi de İstanbulda görmeği ümid ediyorum. Zekeriya beyler sizi hapishaneve getirirler, yolu öğrenirsiniz.

Her ikinizin gözlerinizden, yanaklarınızdan, dudaklarınızdan, gıdılarınızdan milyonlarca defa öperim sevgilim.

Sabahattin Ali

Bütün arkadaşlara: Melihlere, Necmilere, Ümrân beğlere, Cevdetlere, Emin Karakuşlara ve Emin Türklere, Pertevlere, Muvaffaklara, Niyazi Berkeslere ve Ağırnaslılara, hü-lâsa sıranlara ve sormayanlara selâm, Rebîa'nın dalgacılığına mim koydum, alacağı olsun.

.S.A.

22/9/1947

Muhterem Beyefendi,

Güzel yazımla alay etmeniz için size yeni bir imkân daha veriyorum. Artık tek taraflı alay etmek mukaveleliniz için Üsküdarı terk etmenizle bitmiş bulunuyor. Üsküdardan ayrılmamız görüyorsunuz ya böylece bana iki taraftan memnun olmak fırsatını veriyor.

Nihâl Adsız Beyle 3'üncü As. Cezada görülmekte olan davanız 26/9/1947 saat 14'e müdafaanızı yapmak üzere tâlik edildi. Savcının (Esas Hakkındaki Mütalâasının)

1 — H Âli - K. Döner Komedisinde - Nihâl Adsızın ismi

zikredilmiş ve resmi vardır. Resmin aidiyeti - Döner ağzını açar açmaz ağzından atsız Nihaldır kafası fırlamış ve (Hayl Hitler) diye 3. ilavesinden anlıyoruz. Maznun mizah ve şaka diyor. Kanunumuz mizaha pay bırakmışsa da ferdin vekâr ve haysiyetini mizah ve şaka uğruna feda etmemiştir. Faşizm, Komünizm felsefi zeminde kalabilirlerdi. Bir yabancıya o devlet ve milletin kendi lisan ve tabiri ile (Hayl Hitler) diye hitap etmek **(iki sözcük okunamadı.)** kabili telif olunmadığından bu isnat hakarettir. Zira kanunun haysiyet kelimesi ile anlattığı meziyet, itibar ve şeref mefhumları ve vekar kelimesi ile bildirdiği ağırbaşlık ve metanet telâkkilerine taarruz mahiyetindedir.

Resmin Nihâle aidiyeti tesbit edilince, (Genç Arkadaş) yazısındaki **(Hitler Kâhküllü Kaçıklar)** tabirinin Nihâle ınatufiyetinde tereddüt edilemez. Hakaret unsurları kat'iyetle böylece tesbit edilmiştir.

İrkçi Dalaşması: Hakarettir, mizah edebiyatta bir fikri nükte vasıtası ile tariz vaziyetine getirmektir ki, ırkçı dalaşmasında nükte yoktur.

Hakareti mutazammın sözlere ve suçun işleniş tarzına göre hâdisede bir suç işlemek kararının icrası cümlesinden olarak kanunun aynı hükmünün birkaç defa ihlâl edilmesi mahiyetinde bulunduğundan T.C.K. nun 482, 484 ve 80 inci maddelerine göre tecziyesini talep

Ben müdafaayı hazırlamaktayım. Sizin ifadelerinizi esas alacağım tabii.

Mektup gecikirse lütfen 41449'a her gün saat beşte olmak üzere müsait bir zamanda telefon edin. Ben muhakkak o saatte yazıhanede olacağım, olmazsam da lütfen benim yazıhaneden birine dikte ettirin.

Alaattinin davası daha bitmedi. Geçen celse yazılan teskerelere cevap gelmediğinden 2/10/947, 15'e talik edildi.

Ali Elgin de vekil tutup vekâletname gönderdiğine dair malikaneye telgraf çekmiş, o da 29/9/947, s. 11'e tâlik edildi.

Temyizdeki işlerden tabii siz yazacaksınız. Halûk beye, muhasiplik vaziyetini ihmâl etmeyip ifa etmesi için direktif vermenizi bekler, hanımefendiye ve size arzı hürmet eder, Filizin gözlerinden öperim.

Vekiliniz
M. Gökbudak

(Mektubun arkasına not olarak şunları yazmış Sabahattin Ali: Savcının

- 1 — Yücel Döner komedisinin mizah olduğu kabul edildiği halde, buradaki Hayl Hitler sözünü söyletişi hakaret sayması yanlıştır. Çünkü bunda ve-kar ve haysiyet kıracak bir şey yoktur.
- 2 — Bu resimden başka bir yazıya o yazıdan diğer bir yazıya atıflar yaparak cürm icat olunmak yoluna girildikten sonra, hiç bir gazete mahkumiyetten kurtulamaz. Bu iş meşhur bulut ve kaz hikayesini hatırlatıyor.
- 3 — Nihalin adı zikredilmeyen iki yazı, hiç bir şahsı değil, umumi olarak bir takım fikirleri istihdaf etmektedir ki, davacı ile bir alakası yoktur. Davacı hücum edilen bu fikirleri benimsiyorsa kabahat bende değildir.)

3.XI.1947

Çok sevgili Aliye,

Bugün pazartesi. Henüz mahkemelerden bir haber yok. Gazetenin para işleriyle uğraşıyorum. Vaziyeti düzeltebilirim on beş güne kadar "Ali Baba"yı çıkaracağım. Şimdilik Mehmet Ali'lerdeyim. Dün Pazar günü hiç sokağa çıkmadım. Valâ ile Müzehher geldiler. Sana çok selâmları var. Nevin Akkaya da selâm söyledi. Hep Filizden bahsedildi, nasıl, sıhhati yerinde mi? Yemek yiyor mu?

Bu hafta Mahmut'a 800 gazete gönderdik. Kaç satar ve kaç iade ederse, verdiği para ile birlikte bana yaz. Ben bu önümüzdeki sayıdan 1500 gönderteceğim. Bu son nüsha biraz fazla ciddi idi. Bu hususta Cevdet Kudret ve diğer arkadaşlar ne diyorlar, bana tenkitlerini bildir. Sonra Melih ile Cevdet her halde yazı yollasınlar. Daha ziyade ufak fıkralar, ilânlar vesaire. Azizden yazı almak hemen hemen imkânsız bir hale geldi.

Başka yazacak bir şey yok. Zavallı Mari'nin geçen salı günü öldüğünü herhalde duymuşsundur. Pek üzüldüm. Burada bütün tanıdıklar selam ediyorlar. Ben de senin, Filizin hasretle gözlerinizden, yanaklarınızdan öperim.

Kocan
S.Ali

Sevgili Filizim,

Bana uzun ve güzel mektuplar yaz. Hikâye gibi olsun. Ben gelinceye kadar en aşağı iki kilo şişmanla gözlerinden, yanaklarından öperim.

S. Ali

10/XI/1947

Çok sevgili Aliye,

Mektubunu aldım, Sühaya yazdığın mektubu da bana yollamışsın. Ben mi göndereyim, anlamadım, sana iade ediyorum. Biraz düzelt benim adresimi de koy, yolla: Ben de yazacağım. Bu hafta Merhum Paşa çıkmadı, çıkmayacak. Mahmuta söyle, iki haftaya kadar Ali Babayı çıkaracağım. Çünkü paşalar karıştıkça satış düştü, ziyan etmeğe başladık. Çok sıkıntılı vaziyetteyim. Yarın sana 100 lira göndereceğim. İdare et. Zaten sen, ben söylemeden de idare edersin ya, çünkü benim idareli, sevgili karıcığımsın. Bu fena günlerde yalnız seni ve Filizi düşünerek kendime kuvvet veriyorum.

Ali Baba için afiş yaptırıp Celal Cündoğlu'na göndereceğim. Mahmutla alâkadar olsun ve Ankaraya astırsın. Ben bazen Mehmet Ali Cimcozlarda, bazen Mehmet Ali Aybarlarda kalıyorum.

Uzun mektubunuzu beklerim. Filizi ve seni milyonlarca defa öperim.

Kocan
S. Ali

14/XI/1947

Çok Sevgili Aliye,

Şu malûm "Adaleti tahkir" davasında sorgu hakimi nihayet evrakı Ağır Ceza Mahkemesine vermiş ve tevkifime karar çıkmış. Bu davada ilk celsede beraat edeceğime emin olmakla beraber, o zamana kadar haksız yere yatırılmak istemediğim için hemen bugün İzmir civarına seyahate çıkıyorum. Mahkeme gününde ve saatinde İstanbulda hazır bulunacağım. Çünkü adaletin tecellisinden eminim.

Siz hiç bir şeyi merak etmeyin. Elinizde bir miktar paranız olacaktı. Benim işim uzarsa Halûk'a gazete adresine mektup yazın, bir çaresini bulur size istediğiniz miktarı gönderir. Nerelerde seyahat ettiğimin anlaşılmaması için size gittiğim yerlerden mektup yazmıyacağım, fakat merak etmeyin, acı patlıcanı kırağı çalmaz.

Siz kendinize bakın, Filizi iyi besle. Arkadaşlar temyizdeki işle alâkadar olmakta devam etsinler. Başka yazacak bir şey yok. Senin ve Filizin daktilo ile yazılmış mektuplarınızı aldım. Başımdaki bu işleri de Sühaya yaz. Ben onlara 25 lira gönderttim.

Şimdilik Allaha ısmarladık. Gelecek günler her halde güzel olacaktır. Üzülmeyin. Senin ve Filizin gözlerinizden, yanaklarınızdan, dudaklarınızdan milyonlarca defa öperim. Arkadaşlara selam.

Kocan
Sabahattin Ali

I/XII/1947*

Çok Sevgili Aliye,

Dün beraat ettim ve tahliye edildim. Hemen Erol'a telefon ettim, herhalde haber vermiştir. Yılbaşını neşeli geçirdiniz inşallah. Ben, şu makine işini halledinceye kadar burada kalacağım. Çünkü başka hiç bir ümit kalmadı, gazete çıkmıyor. Elde metelik yok. Mehmet Ali Cimcozlarla Mehmet Ali Aybarlarda oturuyor, onlardan beş on lira borç alıp de'asıyorum. Makine işi beş on gün içinde hallolursa elime ikibin beşyüz lira kadar bir para geçecek, ondan sonra ne yapacağımı düşüneceğim. Ne ise, herhalde bir çaresini bulacağız. Sen mektubunu Mehmet Ali Cimcozlara yaz. İdarehane adresine yazsan da olur. Sinirlerimi merak etme. Bilirsin ki, demir gibidir, ama demir gibi kalmaları için arasıra, kimse görmeden, sizin yanınızda sinirlenebilmeliyim. İhtiyarlığım-

*Tarihle mektubun içeriği birbirini tutmuyor. Daha sonraki mektuplarında 30'unda duruşması olduğunu, ilk duruşmada da aklanmayı umduğunu belirtiyor. Bu nedenle mektubun tarihinin ya 31 Aralık 1947 ya da 1 Ocak 1948 olması gerekiyor.

da çekilmez bir adam olacağım hakkındaki iltifatına teşekkür ederim. Ama bu tahminin doğru çıkmıyacak sanırım. Çünkü ihtiyarlıyacağımı kim söyledi? Hep genç kalacağım.

Filiz nasıl, hesaptan zayıf mı almış? Dört aldım diye yazıyordu. Bu iyi numara mı, kötü mü bilmiyorum. Sakın son hakkında çakmağa kalkmasın, pek ayıp olur. Kendisi radyoda mühim roller oynamış, Nusret söyledi. Tebrik ederim.

Sana birkaç gün sonra daha uzun yazarım. Şimdilik gözlerinizden, yanaklarınızdan öper, acele mektup beklerim sevgilim.

Kocan
S. Ali

8/XII/1947

Gönderdiğim Almanca kitapları
kütüphaneye koy. Sırça Köşkü beğenip
beğenmediğini de Mehmet Alilere yaz.

S. ALİ

Sevgili Aliye,

Ben tekrar İstanbuldayım. Hiç olmazsa bir hafta kadar hapis yatmadan bu işi temizliyemiyeceğiz. Çünkü beni tevkif etmeden mahkeme gününü tespit etmiyorlar. Herkes beraat edeceğimi muhakkak sayıyor. Fakat ben dışardaki işlerimi halletmeden içeri giremezdim. Eğer ilk tevkif çıktığı günü yakalansa idim, ne Ali Baba çıkardı, ne de Sırça Köşk. Eh, şimdi gazete biraz yoluna girdi. Hikâye kitabı da çıktı... Bir iki ufak işim daha var, onları da yoluna koyarsam, bir hafta sonra Müddeiumumiliğe müracaat etmek niyetindeyim. İnşallah muhakeme uzun sürmez de, yılbaşında hapiste olmam ve Ankarada ahabaplarla birarada eğleniriz. Ne ise, mukadderin dışına çıkamayız.

Ben sıhhatçe iyiyim. Yalnız sizi merak ediyorum. Arasına Ankaraya dostlara telefon ettirip sizi sorduruyorum. Sen, herhangi bir ihtiyacın olursa gazeteye, Halûk'a yaz. Remzi Kitabevi, ev kirası vesaire için 100 lira gönderdi, herhalde almışsındır. Filizin gözlük reçetesi bende değil, Amerikan yazıhanenin küçük gözlerinden birinde olabilir. Birbirine karıştırmadan bunları bir boş zamanında iyice ara. Bulamazsan

Muzaffere götür, tekrar muayene edip reçete versin. Yalnız ben, reçeteyi ezberden biliyorum. Bir kâğıda yazdım. İster Muzaffere istersen onun karşısındaki köşede dükkanı olan gözlükçü Münim beye göster, anlarlar. Filiz bu gözlükçüyü bilir.

Benim Temyizdeki davadan ne haber? Arkadaşlar bu hususta yeni bir haber verdiler mi? Bu işle alâkadar ol-sunlar ve sen de neticeyi hem Haluk'a, hem de Mehmet Ali Cımcoczlara yaz. Ben onlara telefon edip öğrenirim. Mehmet Alilerin adresini biliyorsun, Beyoğlu İstiklal caddesi 447.

Şimdilik gözlerinizden, yanaklarınızdan binlerce defa öperim, sevgili karıcığım.

Kocan
S. Ali

19.XII.1947

Çok Sevgili Aliyeciğim.

Benim vaziyetim hâlâ karmakarışık. Hakkımda tevkif kararı verdiler, fakat idarehaneye gelip aramıyorlar. Ben de gönüllü olarak Adliyeye gitmiyorum. Çünkü evrak tamamlanmamış ise ayrıca yatmak lazım gelecek. Galiba işlerin temizlenmesi Yılbaşından sonraya kalacak ve kim bilir ne şekilde temizlenecek. Bu vaziyetin devamı benim de sinirlerimi bir hayli bozdu.

Senin gözlerindeki hastalık nedir? Eski şekilde bir şişme filan mı? Muzaffere her zaman gidip tedavi ettirebilirsin!

"Ali Baba" bu hafta çıkmıyacak. Parasız gazete çıkmıyor. Her taraftan, tehdit, sabotaj. Bayilere sattırmıyorlar. Üstelik gırtlığımıza kadar borca girdik, işleri yoluna koyabilmek için daha dört sayı çıkmamız lazımdı, halbuki her sayı bize (750) liraya mal oluyor. Hiç bir yerden hiç bir arkadaştan yardım görmeden buna dayanmama imkân yoktu. Nihayet 2600 lira borçla işi burada kapatıyorum. Bakalım, bundan sonra ne yapacağız, Siz, üçüncü ve dördüncü sayıların parasını da alarak (üçüncü 1300, dördüncü 700 sayı idi,) ay başına kadar idare edin. Ben o zamana kadar bir çare bulursam size para yollarım, olmazsa Mahmut (Hariciyedeki) size elinden gelen yardımı yapar. Kendisine Mehmet Ali

Aybarla haber yolladım. Bu mektubu da o getirecektir. Kendinizi üzmeyin. Ben hâlâ her şeyin düzeleceğine inanıyor ve sinirlerimi yormamağa gayret ediyorum. Sen ve Filiz uzun mektuplar yazarak Mehmet Aliye verin, o bana getirir. Şimdilik gözlerinden, yanaklarından hasretle öperim benim bir tanecik karıcığım.

Kocan
S. Ali

22.XII.1947

Çok sevgili karıcığım Aliye,

Sana bu mektubu Sultan Ahmet Tevkihhanesinden yazıyorum. Herhalde gazetelerde okumuştundur. Fakat yazdıkları gibi “Yakalanmadım”, artık bu işe bir son vermek üzere bulunduğum yerin adresini bildirdim. Zaten son günlerde saklanmıyordum. Ne ise, bu ayın otuzunda mahkemem var. Eğer göz göre göre bir edepsizlik olmazsa ilk celsede beraat eder ve çıkarım. Son günlerde dehşetli sinirlerim bozulmuştu. Nedense hapishane, asabımı teskin ediyor. Olan oldu, artık yapacak bir şey yok diyor, düşünüp kurmaktan vaz geçiyorum herhalde. Bu hafta Ali Baba çıkmıyacak. Sen Mahmuttan üçüncü ve dördüncü sayıların hesabını al, ay başına kadar idare et. Ay başında bir çaresine bakarız. Olmazsa, sana Mehmet Ali Aybarla yolladığım mektupta yazdığım gibi, Hariciyedeki Mahmut meşgul olacak. Gazetenin neden çıkmadığını da, Mehmet Alinin getireceği mektupta izah ettim. O mektubu yazdıktan birkaç saat sonra da tevkif edildim. Mehmet Ali birkaç güne kadar Ankaraya gelecek, kendisiyle uzun uzadıya görüşürsünüz. Beni Ankarada da aramışlar, bulamayınca İstanbula ne yazmışlar biliyor musun? Aynen şöyle: “Ankaradan İstanbula gitmiş ise de İstanbuldaki ikâmetgâhının neresi olduğunu ailesinden öğrenmek mümkün olamamıştır. Fakat Zabıtaca yapılan hususi tetkikatta, kendisinin Çengel Köyündeki ve kendi malı olan köşkünde bulunabileceği anlaşılmıştır...” Polisin uydurduğu Çengel Köyündeki köşke ne buyurulur. Evrak arasında bu tezkereyi görünce kahkahadan kırılıyordum. Sonra İstanbul polisi de beni her yerde aramış, fakat bir tek yerde, yani bulunabileceğim

yerde aramadı, gazete idarehanesine hiç gelmedi. Adliye “Sabahattin Aliyi neden bulamıyorsunuz?” diye İstanbul polisine sorunca, polis: “Bulunamıyor!” diye cevap vermiş. Müddei-umumilik de bunun üzerine, şöyle yazıyor: “Sabahattin Ali maruf bir kimsedir. Sonra geceleri Taksim gazinosunda vesa-ir yerlerde görülmekte, hatta Adliyede iş takip etmektedir. Böyle bir kimseyi, Adliyeyi tahkir etmiş olduğu halde yakalamamanız hakikaten teessüfümüzü mucip olmuştur!...” Falan filan. Görüyorsunuz ya, heriflerin zavallılığı, perişanlığı her satırlarında kendini gösteriyor. Her halleri komedi. Yalnız mahkemenin bitaraf ve âdil olacağını ümit ediyorum.

Yeni gazete tasavvurları hakkında Mehmet Ali size tafsilât verir. Sen ve Filiz bana derhal mufassal malûmat veren uzun mektuplar yazın ve derhal şu adrese gönderin:

Sultan Ahmet Ceza Evi
İstanbul

Şimdilik her ikinizin milyonlarca defa ve hasretle gözlerinizden, yanaklarınızdan, dudaklarınızdan öperim sevgili karıcığım!

Kocan
Sabahattin Ali

10.1.1943

Çok Sevgili Aliye,

Mektubunuzu aldım. Siparişlerini hemen gönderiyorum. Kombinezonun birinin büyük gelmesi ihtimali vardır, ufaltırsın. Bunları Avrupadan getiren bir terziden aldım. Yani yerli malı değildir. Kurdeleyi de bir tek yerde buldum. Filizin çantasına gelince, maalesef plastik oldu, çünkü deriler bunlardan çok daha adi ve dayanıksız. İyileri yok. Plastiklerin en iyisi imiş. Bir de başlık gönderiyorum. Bunu Ziyat Ebuzziyanın karısı (artık değil, ayrılıyorlarmış) Vâlâ hanım Filiz için ördü, sana da çok selamı var. Gömlekleri de Adalet buldu. Ben her ikisine sizin adınıza teşekkür ettim, sen de et!

Ben iyiyim, fakat pis bir nezle iki haftadır geçiremiyorum. Sonra da maddi vaziyetim berbat. Makine parasını bugün, yarın diye hep bekliyoruz, hâlâ alamadık. Zaten hepsi beş bin

lira, üç bini borca yatacak, fakat kalan iki bin lira birkaç ay ayakta durmamıza sebep olur, o zamana kadar da yeni bir ekmek parası çaresi düşünürüz.

Mehmet Alinin çıkaracağı gazeteye yazı ile yardım edeceğim. Fakat mesuliyetle iştirak edecek değilim, merak etme. Bundan sonra biraz da dostlar kahramanlık etsin. Ben elimden geleni yaptım ve bu hale geldim. Dünkü takdirkârlarımız şimdi yüzümüze bakmıyorlar. Artık pes dedim. Siz ne yapıp yapın, beş on gün daha dayanın, herhalde bir çaresine baka-
cağım. Mahmut size uğradı mı? Hiç bahsetmiyorsun. Belki ben çıktım diye lüzum kalmadı zannetmiştir. Bana yaz ki ben de ona tekrar haber vereyim.

Bana mufassal mektup yaz. Maşallah daktiloyu ilerletmişsin. Ama bizim daktilo ne haldedir kimbilir.

Gözlerinden, yanaklarından, dudaklarından hasretle öperim, ruhum zevcem!

Kocan
S. Ali

24.1.1948

Sevgili Aliye,

Size on gündür mektup yazamadım. Makineden ha bugün, ha yarın para alacağız, parayı gönderir ve yazarım diye oyalandım. Hâlâ alamadık. Önümüzdeki hafta belki bir miktar almak mümkün olacak. Hayatımda hiç bugünlerdeki kadar sıkılmamış ve imkânsızlıklar içinde çırpınmamıştım. Sizi düşündükçe geceleri gözüme uyku girmiyor. Güç hal ile uyu-
sam bile, birkaç saat sonra uyanıyor ve patlıyacak hale geliyorum. Sabahtan akşama kadar dört tarafa koştüğüm halde bir netice elde edilemiyor. Kendi paramızı kurtarmak için bu kadar kepaşe olacağım aklıma bile gelmezdi. Herhalde bu kadar sıkıntının bir hayırlı sonucu olacak. Siz beni merak ediyermüşsünüz. Emin Türk Kitapçı Remziye söylemiş, merak edilecek bir şey yok, Nihal Atsız davası tekrar görüldü, 50 gün cezanın altıda birini indirecekler, kırk gün kalacak, bu sefer yattığım 12 günü de çıkarınca, bu ceza temyizde tasdik edilse bile, 28 gün kadar yatacağım demektir. Diğer işlerimi bir yoluna koysam, böyle bir aylık cezaya aldırırmam,

nihayet hepsini temizlemiş olurum. Bir daha mahkemelik işlere burnumu sokmak niyetinde değilim. Hülasa beni düşünmeyin, fakat ben sizi düşünmekten deli olacağım. Filiz yaşımda yahut ona yakın bir çocuk görünce elimde olmadan gözlerim yaşarıyor. Gezdiğim, dolaştığım yerde aklım hep sizde ve sizin vaziyetinizde. Başka ne yazayım? Yazacak müsbet bir şey olmadıktan sonra...

Gelecek hafta içinde, yani aybaşına kadar herhalde bir şeyler yapacağım. Bana ahvaliniz hakkında mektup yazın. Her ikinizin gözlerinden, yanaklarınızdan öperim.

Kocan
S. Ali

27.1.1947

Çok Sevgili Aliye,

Sana iki gün evvel çok sıkıntılı bir mektup yazmıştım. Bugün makine parasından bir miktar alabilmek mümkün oldu, acele borçları ödedikten sonra derhal size (900) lira gönderdim. Parayı İş Bankasının Yenişehir şubesinde Filizin kumbara hesabına yolladığım için banka defteri ile oraya müracaat ederek 300 lirasını al, kirayı filan ver. Zaten bu mektubu aldığın zaman Ulus gazetesi muhasebecisi ve bizim Mehmet Ali'nin kardeşi Şerif Cimcoz size 300 lira getirip vermiş olacaktır. Sen bunu sarf eder ve bankadan aldığın parayı Şerif'e iade edersin. Bundan sonra da lazım oldukça bankadan alırsın.

Ben şimdilik paranın üst tarafını kurtarmağa çalışıyorum. Belki bir hafta, on güne kadar, yani şubat başlarında Ankaraya gelebileceğim. Hepsi işlerin gidişine bağlı. Siz bana mufassal mektup yazın. Şimdilik her ikinizin de hasretle gözlerinizden öperim.

Kocan
S. Ali

Sevgili Filiz,

Senin Doğan Kardeş abonesini 6 ay daha yenilettim. Başka bir istediğin varsa bana yaz. Seni on milyon kere öperim.

Baban
S. Ali

Çok sevgili karıcığım,

Bin bela ile bir haftada İstanbul'a gelebildim. Kızılcahamam ile Düzce arasında, yani Bolu dağı ile Gerede havasında çok perişan olduk. Kara saplanıp gece dağ başlarında pek perişan olduk, şoför mahallinde uyuduk, az daha donuyorduk. Üstelik İzmit dağına da kar sarmış, buradan geçerken makas yani yay kırdık. Demirci çingene'ler bulup üstünkörü bir tamirle yola devam edebildik. Nihayet İstanbul'a geldik ama şimdi de tamir peşinde koşuyorum. Sana mektubu biraz geç yazıyorum, resimleri bekledim. Hakikaten vaziyetimizin bir kısmını ve çamurların mahiyetini bunlardan biraz anlıydın. Mamafih senin Filizle olan resimlerin müthiş sükses yaptı. Bunu yazmak doğru değil ya. Artık fiyakadan yanına varılmaz. Hatta birisi seni gösterip "Kızınız bu mu?" diye sordu. Ben de "Hayır, ablamdır" dedim. Neyse havalar düzelip, yollar açılınca kadar ister istemez İstanbul'da kalıp çalışacağız. Bakalım iş çıkacak mı kazanabilecek miyiz. Yarın Kadıköy tarafına geçip bütün gün ev arayacağım. Mehmet Ali Zincirli Hürriyeti çıkarmağa çalışıyor, fakat hiçbir matbaa basmıyor. Bir yerde ümit var, onu bekliyor. Sana Aliye hanımlar, Siret, Mehmet Ali, Müzehher, Vâlâ hanım da çok çok selam ediyorlar. Sen mektubu Adaletlere yaz, İdarehaneye pek uğramıyorum, elime geç geçer. Adresi tekrar aşağıya yazıyorum.

Binlerce defa ve hasretle yanaklarından, gözlerinden öperim sevgili karıcığım.

Kocan
S. Ali

25.7.1948

Sabahattin bey,

Ben Ankaradayım. Tabii asker olarak, İstanbul'dan 3 ay evvel ayrılmış bulunuyorum. Sizi askere gelmeden evvel görmek isterdim. Görünmediniz ve göremedim. Rauf beye bıraktığınız senet karşılığında alınacak parayı Mustafaya havale ettim. Fakat o ancak birçok gidip gelmelere rağmen kendi borcu olan (500) TL. ını koparabildi. Gerisini sizin al-

diğınızı söylemiş. Bu işe hayret ettim. Zira ben gayet kötü bir duruma düşmüş oldum. Ben daha buraya gelmezden evvel Bayi Niyazi beni icraya vermişti. Birkaç gün sonra asker oldum. Herhalde bizim eve haciz gelmesini istemezsiniz. Benim buradaki tek düşüncem budur. Zira daima evi düşünüyorum, benim yüzümden eve kötü bir hal gelmesinden korkuyorum. Bu sebeple “Rauf beyin bir hatası olarak kabul ettiğim” bu hareketi düzelteceğinizi umarım. Şimdilik adresimi veremeyeceğim. Kusura bakmayın. Saygılarımla...*

Halûk Yetiş

* Mektup haziran sonunda yazılmış. Halûk Yetiş'in İstanbul'dan ayrıldığı sırada Sabahattin Ali'yi göremeyişiyile ölüm tarihi birbirini tutuyor. Yalnız Halûk Yetiş değil, dostları da artık Sabahattin Ali'nin yaşamadığını bilmiyorlardı.

İNCELEMELER-NOTLAR-YAPITLAR

SABAHATTİN ALİ'NİN SANAT ANLAYIŞI

İslâmiyetten evvelki Türk Edebiyatı, Divan edebiyatı, Tekke ve Halk edebiyatları, Tanzimat edebiyatı, Edebiyatı Cedide, Fecriâtı, Genç Kalemler vesaire, bugün başlaması icabeden yarının edebiyatına bilâ vasıta bağlanabilecek birer edebî devir olmak vasıflarından mahrumdurlar.

Bu devirler, daha ziyade edebiyat tarihçilerini, mütebah-hirleri meşgul edecek ve istikbalin sanatkârına, asıl bu el-lerden geçtikten sonra, işe yarar bir şekilde vasıl olacaktır.

Herbiri, zaman zaman, muayyen bir sınıfın bir zümre-nin, bir sitenin, yeni beliren bir hayat ve dünyayı görüş şeklinin, basit bir hayranlığın, derin bir iç dünyasının hûla-sa maddi ve manevi bir çok hadise ve tesirlerin birer muhas-salası, birer ifadesi olan bu edebî devirler ve kollar, teker teker, bir milletin edebiyatı vâfına hak kazanacak şartlar-dan mahrumdurlar. Sanatkârlık tarafı kuvvetli olanların iç cevheri basit veya mahdut; iç dünyası bütün bir kütleyi kav-rayacak kadar geniş olanların ise sanat tarafı iptidai ve bo-zuktur. Bunlardan bir veya birkaç tanesinin doğrudan doğ-ruya bir edebiyata analık etmesi şöyle dursun, yukarda zik-rettiğim mutavassıt ellerden geçmedikten sonra bir sanat-kâra kaba materyel olarak hizmet etmesi bile imkansızdır.

Bu nokta göz önünde tutulduğu takdirde, bugün edebi-yat sahasında görülen ve yukarıda ismi geçen edebî devir ve kollardan bir veya birkaçına karşı manasız bir iptila veya onlardan nefret ve yüz çevirme şeklinde tecelli eden sapık-lıklar ko'ayca izah edilebilir.

İstikbalin edebiyatı, muhakkak ki, bizde bugüne kadar görünenlere benzemeyen bir çehre arzedecektir.

Sanatın gayesi de, her içtimai fiil gibi, cemiyet olduğuna göre, gelecek büyük sanatkârların içtimai taraflarının çok kuvvetli olacağı ve mazinin ve halin zengin hazinelerinden toplayarak kendi kafalarının genişliği, dehâlarının derinliği içinde yoğuracakları büyük meseleleri, insanlığa ileri ve yukarı doğru birer adım attıracak eserler halinde ortaya koyacakları şüphesizdir.

Benim kanaatimce sanat insana insanı ve hayatı ve bunların manasını öğretmekle muvazzaftır. Ancak bu takdirde geniş bir kütlede daha çok insani olmak, daha iyi bir hayata varmak arzuları belirir. Bizim istikbaldeki edebiyatımız bu gayelere varmak için, yollar gösterecek kadar yükselmiş, yani yeni bir devir açacak olan büyük dehalar yetiştirmiş olursa o zaman biz de dünyanın edebi orkestrası içinde mevkiimizi almış bulunuruz.

Bütün bir beşeriyeti ve bir kainatı içine alacağı yerde kendi cılız ve âmâ benliğine saplanan bir edebiyatın, bence, psikopataloji etüdlerine mevzu olmaktan başka bir meziyeti yoktur.

Sanat bütün teferruatıyla hayatı ihtiva etmeli, insanda yaşamak, insan gibi yaşamak, daha iyiye, daha yükseğe, daha temize doğru koşarak yaşamak arzusunu, hatta ihtiyacını uyandırmalıdır.

Hülasa sanat gaye değil, vasıtaadır. Gaye hayattır.

Sabahattin ALİ, 1938

(M. Behçet Yazar, Edebiyatçılarımız
ve Türk Edebiyatı)

SABAHATTİN ALİ

Hayatı, Kişiliği ve Yaratıcılığına Genel Bir Bakış

İbrahim TATARLI

Sabahattin Ali Türk edebiyatına yirminci yılların ikinci yarısında katılmıştır. Büyük yeteneğini birdenbire ortaya koymuştur. İlk sanat eserlerini verdiği 1927 yılında artık demokratik mevzilerde duruyordu. Bu yıllarda yazdığı hikayelerinde burjuva toplumunu, güçlü bir eleştirici ateşine tutarak reddetmiştir. Ama henüz özlediği daha iyi bir hayatın nasıl kurulabileceğini bilmiyordu. 1928-1929 yılları onun kişiliği ve yaratıcılığında ikinci bir aşama oluşturmaktadır. Almanya'da dünya edebiyatıyla yakından temasa gelerek, romantizm akımının güçlü etkisini görmüştür. Orada Alman faşizminin içyüzünü görerek antifaşist mevzilere geçmiştir. 1930'da İstanbul'a dönünce de, Sabahattin Ali kesin olarak, bilimsel sosyalizm düşüncelerini benimsemiş bulunuyordu. Onu ne mahkeme, ne hapisane, ne de ölüm tehditleri, seçtiği devrimci savaş yolundan çevirememiştir. Sabahattin Ali, yaratıcılığında gerçekçi ve romantik öğeleri geliştirerek çağdaş Türk edebiyatının, en progressif, en dolgun, en yüksek aşamasını oluşturan devrimci proleter akımının seçkin kuru ve yetenekli temsilcilerinden biri olmuştur. Türk düzyazısında, sosyalist gerçekçiliğin sağlam ve yıkılmaz temellerini atmıştır. Nâzım Hikmet sosyalist gerçekçi Türk şiiri ve dramatürjisini temsil etmekteyse, Sabahattin Ali de o yıllarda hikaye ve romanda devrimci gerçekçi akımı temsil etmektedir.

Sabahattin Ali güncel, savaşı, toplumsal bir edebiyat yanlısıydı. Sanatı amaç değil, hayatın devrimci yolda değiştirilmesi, daha güzel bir toplum düzeninin kurulması, kişinin harmonik bir biçimde manen yükselmesi için bir araç sayıyordu. Türk edebiyatının, ileri dünya edebiyatı arasında yer alacak bir duruma yükseltilmesini özlüyordu.

Sabahattin Ali yalnız, derin, özlü, yüksek ülkülü ve sanatkârane bir edebiyatın öncülüğünü yapmakla kalmamış, bizzat klasik sayılmaya değer estetik yapıtlar ortaya koymuştur. O, Türk edebiyatına altmıştan çok hikaye vermiştir. Hikayede Turgenyef ve Ştorm, Mopasan ve Çehof, Elin Pelin ve Yordan Yovkov ile yanyana duran bir ustadır. “Kuyucaklı Yusuf, İçimizdeki Şeytan” romanları ve “Kürk Mantolu Madonna” uzun hikayesi gibi, her edebiyatı onurlandıracak ve dünya edebiyatında haklı olarak yer alacak ölmez edebi değerler yaratmıştır.

Estetik püblisist yazıları ise savaşım ve vatandaş cesareti, yazar vicdanı ve görev duygululuğu örneğidir.

Sabahattin Ali büyük bir hümanist, ateşli bir vatansever ve demokrat bir savaşıdır. O, ömrü boyunca, hiç bir tehlikeden yılmadan, faşizme, gericiliğe karşı amansızca savaşım vermiştir. Türkiye halkının hak ve özgürlükleri uğrunda yetenek ve kalemini kullanmıştır. Ülkesinin bağımsızlığını savunmuş, Türkiye’nin çeşitli yollarla Amerikan emperyalizmine bağlanmasına karşı çıkmıştır. Her türlü emperyalist pakt ve planlara sürüklenmesini kesinlikle reddetmiştir. Kapitalizme, emperyalizme ve savaş kundakçılarına karşı barış, demokrasi ve sosyalizm uğrunda savaşmıştır.

Sabahattin Ali ilk eserlerini, “İrmak” dergisinde yayımladıktan sonra, İstanbul’daki sözü geçer edebiyat çevreleri ve dergileriyle ilişki kurmuştur. Gelişme halindeki genç yazarın çeşitli yayınlara yönelmesi bir derece onun edebi estetik yenilikçi ilgilerini göstermektedir. Bu bakımdan “Viyolonsel” hikayesinin 1928’de “Yedi Meşale” dergisinde çıkmasının önemi vardır.

Sabahattin Ali’nin “Yedi Meşale” topluluğuna, eserleriyle katılması az bir süre de olsa, yaratıcılığında çağdaş

belirtilerin ortaya çıkmasına yol açmıştır. Abstre romantizm belirtileri doğurmuştur. Burjuva topluluğundan hoşnutsuzluk duyan yazarın eserlerinde, gerçeklerden sanat dünyasına kaçmak ve sığınmak eğilimleri güçlenmektedir. Bu eğilimler hele “Dağlar ve Rüzgâr” kitabındaki (1934) şiirlerinde açık olarak görülmektedir.

Sabahattin Ali 1928 yılı tatilini İstanbul’da geçirmekte bulunduğu günlerde Almanya’ya okumaya öğrenci gönderiliyordu. Nihal Atsız bunu şöyle anlatmaktadır:

“Bu sırada Maarif Vekâleti dil hocası yetiştirmek için Avrupaya talebe göndermeye karar verdi. Sabahattin Ali’de Almanya’ya giden talebe arasında idi. Dört yıl orada kalarak Alman dilini ve edebiyatını öğrenecek, dönüşte liselerde almanca hocalığı edecekti.” (1).

Bizzat Sabahattin Ali M. Behçet Yazar’a bu konuda şu bilgiyi vermiştir:

“1927’de Yozgat’ta bir sene muallimlikten sonra, 1928’de Maarif Vekâleti hesabına Almanya’ya gittim. 1930’da döndüm.” (2)

Nihal Atsız bunu tam saptamak istemiştir:

“Fakat dört yıl için giden Sabahattin, bir buçuk yıl dolmadan döndü.” (3)

Otto Spies de kaydetmektedir: “Von 1928-1930 studdierte er in Deutschland” (4)

Orada Alman filolojisine devam etmiştir. Fakat Sabahattin Ali, anlaşıldığına göre, Ön Asya dilleri filolojisi çevreleriyle de ilişkide bulunmuştur.

Sabahattin Ali’nin görüşleri, Almanya’da en progresif güçlerin, bilimsel sosyalizm idelerini kavrayan işçi sınıfı, emekçi köylü ve halk aydınlarının, AKP idaresi altında, en gerici toplumsal güçler, faşistlerle keskin çarpışmasının hızla sürdüğü durumda gelişmiştir. O, halk aleyhtarı, barbar ve saldırgan, şovenist faşizmin içyüzünü gözüyle görmüş, ondan nefret etmiştir. Sosyalizm düşüncelerini yavaş yavaş benimsemeye başlamış olacaktır.

Onun revanşist alman gericiliğine karşı ilgisi, 1943’de yazdığı ve olayların Potsdam ve Berlin’de geçtiği “Kürk Mantolu Madonna” eserinde, kendi kişisel gözlemlerine dayanarak canlandığı sahnelerde sezilmektedir. Burada, yumuşak bir biçimde verilmiş de olsa, bu açık olarak görülmektedir.

Sabahattin Ali'nin faşizme karşı tavrını, çok keskin bir biçimde milliyetçi Alman üniversite öğrencilerinin küstahlığına karşı yanıtı göstermektedir. Nihal Atsız, bizzat Sabahattin Ali'nin söylediklerine dayanarak bunu şöyle bildir-mektedir:

‘Okuduğu mektepte bir gün Alman talebelerinden biri “bu parazit Türkleri buradan kovmalı” demiş. Sabahattin Ali hemen yerinden fırlamış: “Biz sizin hükûmetinize, hükûme-timiz tarafından verilen para ile okuyoruz. Parazit değiliz. Sözünü geri al.” demiş. Talebe sözünü geri almayınca tokadı indirmiş.” (5)

Sabahattin Ali kısa bir zamanda Alman dilini benimse-mek için ısrarla çalışmıştır. Herhalde “Kürk Mantolu Madon-na”daki Raif gibi Almancasını güçlendirmek için, özel yar-dımcı dersler almıştır, ve bulunduğu çevreden yararlanmış-tır. (6).

Devam ettiği Alman filolojisinin öğretim programı sınır-larında, Alman dili ve edebiyatı ve dünya edebiyatıyla siste-matik bir surette tanışmıştır. Bu programın 1928 - 1930 yıl-larındaki içeriğinin, öğrenci ve öğretim kadrosunun açıklan-ması, Sabahattin Ali'nin Almanya'da yaşadığı çevreleri, gör-düğü etkileri ve edindiği bilgileri daha konkre bir duruma sokacaktır. Bunun araştırılması önemli bir sorun oluşturmaktadır.

Şimdilik eserlerine dayanarak, Sabahattin Ali'nin Alman edebiyatının ve Almancaya çeviriler aracılığıyla, dünya ede-biyatının, özellikle Rus edebiyatının yararlı ve yaratıcı et-kilerini gördüğünü söyleyebiliriz.

Sabahattin Ali'nin Alman edebiyatıyla tanışıklığı daha Türkiye'de öğretmen okulundan başlamış olmalıdır. Zira Al-manya'ya tahsil adaylığı bununla açıklanabilir. Sonra mü-sabaka sınavlarına çıkmıştır. Alman edebiyatına dair yüzey-sel olan bilgilerini Potsdam ve Berlin'de Alman filolojisinde genişletmiştir. Alman yazarlarından ilk zamanlarda en faz-la Şiler ile Göte'ye hayran kalmıştır. Bu hayranlık sonra da sürmüştür. Nâzım Hikmet'in söylediği gibi: “O zamandan yana ve bütün hayat için o Şiler ve genç Göte önündeki Alman romantizm mektebi karşısında hayranlığını muhafaza etmiştir.” Onların şiirlerinin özellikle Şiler'in romantik şiir-lerinin etki izleri açık olarak, Sabahattin Ali'nin 1930 ile 1934 arasındaki manzum eserlerinde görülmektedir. Ama o aynı

zamanda Göte'nin "Faust" gibi olgunluk ve gerçekçi dönemi eserlerinin de etkisini görmüştür. Ama bu etki de, Sabahattin'in o zamanlar yarattığı "Birdenbire Sönen Kandilin Hikayesi" gibi fantastik, efsanevî mensur eserlerinde abstre, romantik bir tüle bürünmüştür. Daha sonraki yaratıcılığında bu yazarların gerçekçi eğilimlerinin etkisinden konuşulabilir. Bu aşamada Sabahattin Ali'nin tanınmış Alman yazar ve sanat kuramcılarında Lessing'i (1729 - 1781) iyi tanıdığını kabul edebiliriz. Ünlü İngiliz yazarı Wilâm Şekspir'i Sabahattin Ali'ye tanıtan ve sevdiren o olmuştur kanısındayız. Sabahattin Ali İstanbul' döndükten sonra, defalarca Şekspirvari eserler yazmak özlemiyle yaşadığını belirtmiştir. Bütün hayatı boyunca Şekspir'in psikolojik çözümlemelerine ve sanat ustalığına hayran kalmıştır.

... Bunların dışında, Sabahattin Ali, başka Alman yazarlarının yaratıcılığı ile de ilgilenmiştir. Otto Spies haklı olarak belirtmiştir:

"O, Alman edebiyatının ve özellikle Yahudi Alman edebiyatının etkisini görmüştür. Onun üzerinde Tomas ve Hayrihan Man gibi yazarlar büyük etki yapmışlardır." (7)

Bunlara Alman edebiyatında hikaye türünün en büyük temsilcilerinden Teodor Storm'u (1817-1888) ve Yatop Vasermanı (1273) katabiliriz. Yazar bizzat "Kürk Mantolu Madonna"da onların eserlerini okuduğunu bildirmektedir. Bu yazarların natürel ona daha yakın düşmüştür ve bunların izleri onun olgunluk eserlerinde görülmektedir. Ayrıca bazı çocuk eserlerini de Almancayı öğrenmeye çalıştığı sıralarda okumuştur.

Türkiye'ye 1930 yılının ilk yarısında dönen Sabahattin Ali, daha çok İstanbul'da kalmıştır. Kendisine, Almanya'da faşist öğrencilere verdiği karşılık ve demokratik anlayışlarından ötürü olacak, güvenilmemiştir. Ve o beş-altı ay kadar işsiz kalmış, yoksunluklara uğramıştır. Ama maneviyatı kırılmamıştır. Tersine hükûmetin kendisine karşı davranışı gerçekleri daha güzel görmesine yardım etmiştir. O işsiz bir emekçi durumuna düşmüştür.

İstanbul'da Giritli Hamit isimdeki dostu müdürün izniyle

le Yüksek Muallim Mektebinde barınmıştır. Nihal Atsız onun hayatının bu anlarını anlatmıştır:

“Bize, Türk edebiyatında büyük inkılâplar yapacak olan bir takım edebi projeleri anlatıyordu. Onu hemen hemen hergün görüyordum. Çünkü işsiz olduğu için Yüksek Muallim Mektebinde yatıp kalkıyordu... Onun bu iyiliği sayesinde yemek ve yatak bulan Sabahattin Ali bizim yatakhaneye yerleşti. Burada edebiyatçılar vardı. Mesela Orhan Şaik, Nihad Sami, Pertev Naili, Çemişkezekli Ziya ve ben bu yatakhane de idik. Başka şubelerden de iki üç arkadaş daha vardı.”

Almanya’da Siyasal-toplumsal ve edebi-estetik anlayışları oldukça biçimlenmiş olan Sabahattin Ali dostla düşmanı ayırt edebiliyordu. Vatandaş tarihindeki olaylara ve edebiyat olaylarına daha dürüst tavır alıyordu. Edebiyata yalnız bir gençlik sergüzeşti gibi değil, halka hizmet eden bir aracı olarak bakıyordu. Sanatla cidden meşgul oluyor, durmadan kendisini yetiştirmek üzere çalışıyor, çeviriler yapıyor, hikaye ve şiir yazıyordu. “Yokat” adında bir roman, “Lâyetmut Enayiler” isminde bir seri yazmak niyetindedir.

Sabahattin Ali düşündüklerini gizlememekte ve tavrını açık olarak koymaktadır. Onun yeni halkçı anlayışları ve sosyalizme eğilimi, baş kaldırmaya çalışan bazı faşist yüksek okul öğretmen ve öğrencilerini kudurtuyordu. Söz gelimi Nihal Atsız, Sabahattin Ali’nin yön değiştirmesiyle şöyle alay etmek istemiştir:

“Sabahattin Ali’de büyük değişiklikler başlıyordu. Memuriyetinden atılmış, arkadaşlarından geri kalmış, liseyi veya darülfununu bitirememiş, fakat bitirmek ihtirasını kaybetmemiş zayıf insanların düştüğü çukura doğru gidiyordu. O zamana kadar yalnız kendini düşünen, yarı şaka bir tavırla kendisinin dâhi olduğunu bahseden Sabahattin’de artık milletin dertlerini görmek fazileti belirtmeye başlıyordu. Aç köylüler, zulüm altında ezilen insanlar, harblerde başkalarının kazancı için ölen askerler onun hodbin (!) dimağına girmeye başlıyordu. Bu yüzden büyük bir şiir yazıp herkese okudu. Bu şiirde hükûmet ve hükûmet adamları şiddetle hıvcediliyordu. Başta o zamanki cumhurreisi Gazi olduğu halde herkese sövölüyordu. Bu uzun manzumeden aklımda yalnız bir tek mısra kalmıştır.

Kel Aliden hesap sorulmuş mudur?

Zavallı megaloman şaircik bu şiirin memlekette bir in-

kılap yapacağına inanıyordu (!)" (8).

Alıntı olan parçada Nihal Atsız yabancı ülkelere, faşist Almanyaya araç olabilecek ve iç gericiliğe hizmet edecek, her türlü namus kurallarını çiğneyecek faşist "kuvvetli insan" kuramından hareket etmektedir. O Sabahattin Ali gibi, kişisel çıkarlarını, öğrenimini ve mesleğini, emekçi halkın hizmeti uğrunda feda edecek bir vatansever ve enternasyonalistin tutumunu idrak etmek olumluluğundan mahrumdur. Üzerinde durmaya bile değmeyen halk aleyhtarı ve mürteci görüşlerini bir yana bırakarak, Sabahattin Ali'nin gelişimindeki ideolojik, düşünce devrimini işaret etmesi bakımından önemlidir. Demek oluyor ki, daha o zamanlar genç yazar yolunu seçmiştir.

... Sabahattin Ali yerini "Resimli Ay"da, o zamanın en ileri dergi ve en progresif sanat ve düşünce adamlarının cephesinde bulmuştur. Genç yazarın daha sonraki gelişmesinde "Resimli Ay" dergisi ve çevreleri kesin bir rol oynamıştır. Bu yayının ve çevrenin Sabahattin Ali'nin sanatkâr kişiliği üzerindeki etkileri o kadar büyük olmuştur ki, biz onun bu kadar kısa bir zamanda, dolgun içerikli yüksek düzeyde eserler vermesini, sanatın yüksek doruklarına yükselebilmesini "Resimli Ay" dergisi dışında zor düşünebiliriz. Onun derin halkçılığı, sağlam vatanseverliği ve içten enternasyonalizmi, ideolojik dayanıklılığı, "Resimli Ay" idarehanesine sıkı olarak bağlıdır. Bütün hayatı için, iman direnç kaynağı olarak kalacaktır. Bundan böyle, onun bu meziyetleri ve anlayışları gelişecek, derinleşecek. Ama bu, gençlik çağlarındaki ideolojik eğilimlerin temelleri üzerinde olacaktır.

Sabahattin Ali'nin "Resimli Ay"da çıkan "Görüş Mecmuası Hakkında Şahsi Bazı Mütalealar" adlı bir eleştirmeye yazısının o zamanlar onun siyasi, felsefi, estetik, edebi ve musiki anlayışlarını ve sanatkar mevzilerini açıklamak bakımından büyük önemi vardır. (9) Yazı, Ankara'da yayınlanan bir burjuva siyasal-toplumsal ve sanat dergisi hakkındadır.

Sabahattin Ali eleştirmede "Görüş" dergisinin bütün yönlerini gözden geçirmektedir. Onun yetkili çözümleme ve eleştirisi genç yazarın çeşitli alanlardaki, yaşına oranla çok geniş bilgisini açıklamaktadır. Bu ise, çağının olaylarının düzenli bir izleminin ürünü, sonucudur.

Sabahattin Ali, Ahmet Kutsi'nin dergideki siyasal-toplumsal nitelik verilmiş sanat yazısının, günlük resmi burju-

va gazetelerindeki Yunus Nadi ile Necmettin Sadık'ın (10) başyazılarının bir tekrarı olduğunu hemen sezmiş ve belirtmiştir. "Edebiyat, tenkit, sanat ile pek az akrabalığı olan uzun ve ilmi, içtimai, siyasi bir makale" ifadesiyle, yayının siyasal amaçlarını ve burjuva güdümlülüğünü de işaret etmiştir. Türk pedagojik düşüncesinin gelişmesinde belli hizmetleri olan, fakat felsefede idealist akıma bağlı bulunan İsmail Hakkı (Baltacıoğlu) nın "Metafizik" yazısına değinerek: "Kant'ı karıştırmadan felsefi yazı yazılmayacağı hakikatine erişenlerden olduğu besbelli. Bütün geçen filozoflara birer taşıcı rolü verip **Bergsonu** binasının mimarı yapan, yalnız ona filozof diyen üstat minimini bir hatacıkta bulunarak sanatın sade **hayal ve his** alanında kaldığını söylüyor." Sabahattin Ali "Bergsonun intuitif felsefesinin Türk hayranlarından" biriyle istihza etmektedir. Onun idealist psikolojik sanat konsepsiyonunu reddetmektedir. Bu da genç yazarın, sanatın hayatın estetik bir yansıması olduğu ve gerçekçi edebiyat yandaşlığını göstermektedir. Aynı zamanda, Sabahattin Ali'nin felsefe ve estetik düşüncesi tarihiyle, Kant, Bergson gibi feylesoflarla tanışık olduğu açıktır. Şehzade Burhan'ın "Bediiyet Nedir?" makalesi nedeniyle o şöyle yazmıştır:

"Fakat bütün zahmetlerden sonra, el sinei selâse (11) ile yazılan bu makaleyi okuyunca gördüm ki, hep bildiğim şeyler. 30 sene evvel **Hüseyin Cahit** bey **Serveti Fünunda** aynı makamdan şarkı söylemişti, hatta **Nurullah Ata** (12) bey üstadımızın bir zamanlar Adana lisesine verdikleri **Estetik Notlar** geçenlerde elime geçmiş, orada da aynı şeyleri görmüştüm. Burhan bey yeni teşrif buyurdıkları için lise talebesinin bile bildiği bu şeylerin cahili olduğumuzu zannediyorlar." Sonra Bethoven, Wagner, Şekspir'in zamanında anlaşılmadıkları savı üzerinde durarak, bunun Bethoven ve Şekspir için doğru olmadığını kanıtlamıştır. Ben Conson'un, 1923'de, destu Şekspir'in ölümünden sonra basılan külliyyatında çıkan şiirin çevirisini belge olarak anmaktadır. Wagner'i ise bütünüyle reddetmektedir.

Bu alıntıdan bir kez daha Sabahattin Ali'nin Şekspir'e ne kadar yüksek bir değer verdiği ve yaratıcılığıyla oldukça tanışık olduğu anlaşılmaktadır. Bethoven'e ve genellikle musikiye karşı ilişkiliği görülmektedir. Ayrıca, "Serveti Fünun" dergisi, Hüseyin C. Yalçın, Nurullah Ata'nın Avrupa burjuva estetiğinden Türkçeye aktarmalarıyla tanışıklığı ve bunlara

karşı olumsuz ilişkiliği açıklanmaktadır. Ayrıca Yaşar Nabi, Cevdet Kudret gibi eleştiricilerin gençliklerinde Stefan Mallarme, Alber Samen hakkındaki acemi inceleme denemelerini de belirtmiştir. Ahmet Hamdi (Tanpınar) nin “Pol Valeri” üstüne gereksiz yazısı yerine yazardan bir kaç çeviri verilmesini yeğlemektedir. Sabahattin Ali burjuva eleştiricileriyle yazarın arasında, değerinde fark yapmaktadır.

Sabahattin Ali, Ahmet Kutsi'nin yeteneğini yadsınamakla birlikte yazdığı kapanık veya önemsiz bireysel şiirlerinin anlamsızlığını belirtmiştir. “Mezar Taşları” şiiri için,”... ikinci şiiri yazmak, Halit Fahri, Cevdet Kudret beyler dururken ona düşmezdi” diyor. Bu nedenle Bodlerin ve onun Türkçede taklitçileri hakkında da şöyle diyor:

“Rahmetli Bodler bizim memleket şuarası arasında taksim edilirken onun bu nevi şiirlerini taklit imtiyazını bu iki zatın aldıklarını zannediyorum. Hem canım Bodler her nevi şiir yazmış bir adamdır. Onun yalnız mezarlık tarafını cemaatle tesbit etmek doğru mu?”

Sabahattin Ali tanınmış Fransız şairini reddetmiyor. Fakat onun mezarlık temleri gibi olumsuz eğilimlerini yadsı-maktadır. Onun Türk taklitçileri ise şairin tam o zararlı yan-larını sürdürüyorlardı.

Sabahattin Ali Peyami Safa'nın “Dokuzuncu Hariciye Koğuşu” romanı üzerinde duruyor. O zamanlar bu yazar demokratik yazarlar cephesinde bulunuyordu, eserinde de başarılı olmuştur.

Sabahattin Ali, Türk edebiyatında sosyalist gerçekçi akımın kurucusu ve en büyük temsilcisi Nâzım Hikmet'in sanatına karşı da münasebet almıştır. Ahmet Kutsi'nin, “Varan 3” şiir kitabına dair tenkidi için şöyle yazmaktadır:

“Fakat Kutsi bey bunu Varan 3 ü hiç okumadan arkadaşlarının Nâzım Hikmet'in hakkındaki laflarını dinleyerek te yazabilirdi. Hatta ben böyle yaptığını zannediyorum. Kutsi bey: Varan 3 bana bunları düşündürdü dediği halde hiçbir şey düşünmüşe benzemiyor. Hatta son ibarede kendi kendisini üç-dört defa nakzediyor. Sanatkâr bir emelin hadimi olursa iyi değildir diyor, sonra iyidir ama, bunu güzel ifade etmeli, diyor, Nâzım güzel ifade etmedi mi, bunu da anlatmıyor; lugaritmalık mesele vesselam.”

Sabahattin Ali'nin Nâzım Hikmet'in şiir kitaplarını hiç olmazsa “Varan 3”ü okuduğu açık olarak anlaşılmaktadır.

Hatta "835 Satır" şiir kitabından bazı manzumelerin mazmunlarını genç yazarın bazı hikâyelerinde bulmak mümkündür. Fakat burada asıl önemli olan, onun bir yönden burjuva ideolojisinin etkisi altında kalan estetik ve edebi akımları şiddetle eleştirmesi, öte yandan da, demokratik ve sosyalist estetik ve edebi akımı desteklemesi, kesinlikle ikincilerine katılması, yolunu belirlemesidir. O, güncel, yüksek ülkücü bir sanat yandaşıdır. O, okuyucunun karşısına demokratik ve sosyalist devrimci edebiyat yandaşı olarak çıkmaktadır.

Sabahattin Ali, sorunlara sosyalist devrimci açıdan yaklaşarak o zamana kadarki edebiyatı yetersiz bulmaktadır. O, bir halkçı, devrimci, gerçekçi edebiyatı özlemektedir. O "Görüş"le ilgili olarak şöyle yazmıştır:

"Sessizliğinden daima şikayet edilen edebiyat alemimizde yeni bir namenin duyulmak üzere olduğu söyleniyordu. Ankara'da **Görüş** isminde bir mecmua çıkıyormuş.

Daha çok uzun zamanlar, muazzam bir konser dinlemekten mahrum olduğumuzu biliyordum: İşteceğim şey olsa olsa güzel bir plak olabilirdi, hakiki sanata temas eden bir plak. Fakat sükûtu hayale uğradım: **Görüş** mecmuası hanendei şehir hafız Burhan Bey'e alaturkadan okutturulan bir **Ali Baba**'ya bir **Voyvo**'ya benziyordu.

Evet Türk edebiyatında bir "Resimli Ay" çıkıyordu. Nâzım Hikmet gibi yazarlar yetişmişti. Fakat henüz "muazzam bir konser" yaratacak duruma gelmemiştir sosyalist gerçekçi Türk edebiyatı o zaman, Sabahattin Ali'nin özlemi böyle bir edebiyattı, halkçı, devrimci bir edebiyattı. Dünya çapında bir edebiyat.

İdeolojik-estetik anlayışlarında devrimci gerçekçi safalara geçen Sabahattin Ali'nin yaratıcılığında yeni bir aşama başlamıştır. Bu konuda "Resimli Ay" çevresinin ve sosyalist gerçekçi edebiyatın olumlu rolü çok büyük olmuştur. Onun yeni ruhta yazılmış "Bir Orman Hikayesi" "Resimli Ay'da çıkmıştır. Sonundaki kayıt şudur: "1930 Erenköy" yani bu tarihte İstanbul çevresi semtlerinden birinde yazılmıştır. (13) Bunu "Bir Gemici Hikayesi" izlemiştir. Hikayenin üzerinde "Birinci Hikaye" kaydı vardır. İlüstrasyonlarla verilmiştir. Başlangıç sayfaları üzerinde siyah puntıyla bir açıklama vardır:

"Karilerimiz burada Şapdenizinin fırtınalarında, ondo-

kuz yaşımda bir ateşçiden, dört direkli bir gemiden, kama-
rasında fıçı ile barut bulunduran bir kaptandan, kazanın ve
ocakların önündeki acayip bir düşünce silsilelerinden ve da-
ha birçok okunmaya değer şeylerden bahsedildiğini göre-
ceklerdir.” Açıklamanın Nâzım Hikmet tarafından kaleme
alındığı kuvvetle tahmin edilebilir. Hikayenin sonunda yine
“Erenköy, 1930” ibaresi vardır. Bunlar Sabahattin Ali’nin
sosyalist gerçekçi öze yazılmış ilk eserleridir.

“Resimli Ay” idarehanesi, Sabahattin Ali’nin yazı ve
hikayelerini basmakla yetinmemiştir. Onun yaratıcılığına de-
ğer vermiş ve yeteneğinin asıl şiire oranla hikayecilikte ol-
duğunu belirtmiştir: “Bugünün istidadı, yarının kuvveti” baş-
lığı altında genç yazarın resmiyle bir not verilmiştir:

“Mecmuamızın geçen nüshasında **Görüş mecmuası hak-
kında şahsi bazı mütalealar** unvanlı bir tenkit makalesi çıktı.
Bu makale edebiyat kulis aralarında epeyi dedikodulara
mucip oldu. Bu makaleyi yazan Sabahattin Ali’ydi. Sabahat-
tin’in birçok mecmualarda şiirleri çıkmıştır. Onu şair ola-
rak tanıyan bir kari zümresi vardır. Fakat Sabahattin’in asıl
kuvvetli tarafı nesri ve bilhassa hikayeci cephesidir.”

Aynı notta basılan ilk hikayesine kıymet biçilmektedir

“Bu nüshamızda bu genç edibin «Bir orman hikayesi»
isimli bir yazısı var..”

Benim kanaatimce, bu yazı bizde örneğine az tesadüf edi-
len cinsten bir eserdir. Köylü ruhiyatının bütün muhafaza-
kâr ve ileri taraflarını, iptidai sermaye terakümünü yapan
sermayedarlığın inkişaf yolunda köylülüğü nasıl dağıttığını
ve en nihayet, tabiatın deniz kadar muazzam bir unsuru
olan ormanın muğlak, ihtiraslı hayatını, kımıldanışlarını ze-
ki bir aydınlık içinde görüyoruz”

Bir süre sonra Sabahattin Ali İstanbul’u terkedecektir.
Ama o, “Resimli Ay” dergisi yönetimi çevresinde tanıştığı
sosyologlar, devrimciler ve yazarlar çevresiyle ilişkiliğini
ölümüne kadar kesmiyecektir. Sabiha Zekeriya, Mehmet Ze-
keriya ve Nâzım Hikmet’le sık sık ilişkide bulunacaktır.
Kendilerini ziyaret edecek ve fikir birliğinde bulunacaktır.
Onlar Sabahattin Ali için her zaman dost, yoldaş ve daya-
nıklılık örneği olarak kalmışlardır. Bunalımlı yıllarında ken-
disine destek olmuşlardır.

Sabahattin Ali İstanbul’da sınav verip usulünce Alman-
cadan diploma almıştır. 24.IX.1930 tarihinde Aydın Ortaoku-

luna Almanca öğretmeni olarak atanmıştır.(14)

Bu bölge Sabahattin Ali'ye tanıdıktı. Çünkü çocukluk yılları oralarda geçmiştir. Aydın, demiryolu üzerinde, aynı adı taşıyan dağların güney eteklerinde, büyük Menderes ovasında, Menderes nehrinin sağ kıyısında, 1940 sayımında 17732 nüfuslu bir şehirdir.(15) Türkiye'nin, zeytin, portakal, incir bahçeleriyle kaplı en zengin yerlerinden ve Ege bölgesinin işlek ticaret, administratif ve kültür merkezlerinden biridir. Pek verimli olan bu yerlerde de sosyal tabakalaşma daha keskin çizgilerle belirginleşmiştir. Toprak, çiftlikçilerin elinde toplanmıştır. Kasabalarda sanayi burjuvazisi ve bununla birlikte topraksız köylülerin, yarı proletarya ile proletaryanın sayısı fazladır. Aynı bölgenin Nazilli kentinde en büyük devlet dokuma fabrikası bulunmaktadır.

Sabahattin Ali bir ders yılı Aydın'da öğretmenlik yapmıştır. Akrobalarının bulunduğu yerleri ziyaret etmiştir. Önceden tanıdığı bu yerleri yeni bir anlayışla incelemiş, halkın adetleriyle tanışmış ve yeni gözlemlerle zengin izlenimler edinmiştir. Çeşitli tabakaların yaşayışlarını izlemiştir. "Kuyucaklı Yusuf" romanındaki olaylar, işte Aydın ilinde ve Nazilli ilçesinde geçmektedir. (18) Yalnız olay 1908 burjuva devriminin arefesine ve devrimden sonraki yıllara aktarılmış. Kurtuluş savaşı yıllarına kadar uzatılmıştır.

Hikayelerinde şahlanan zeybek, özellikle hanende kadın cyunlarının(19) zevkini Ege bölgelerinden almıştır.

Tatilde Sabahattin Ali İstanbul'a dönmüştür. Tekrar "Resimli Ay" çevresi sonra Yüksek Öğretmen Okulu çevreleriyle, dost ve düşmanlarıyla karşılaşmıştır. Öğrencilikten tanıdığı Yüksek Öğretmen Okulu öğrencilerinin bir bölümü öğrenimini bitirmiştir. Pertev Naili Boratav ile Nihat Atsız, İstanbul Darülfununu Edebiyat Fakültesinde, Prof. Fuat Köprülü'nün yanında asistan olmuşlardır (1931).(16) Nihat Sami (Banarlı) Orhan Şaik (Gökyay) vs. muhtelif yerlere edebiyat öğretmenleri olarak atanmışlardır.

Türkiye'de burjuva diktatörlüğü rejimi keskinleşiyordu. Bir yandan faşistler, Kemalizme karşı ve genellikle bütün demokrat güçlere karşı saldırıyı artırıyorlardı. Öte yandan iktidardaki burjuvazi faşistlere yüz vermemekle birlikte, en ileri ve demokrat akımları izliyordu. Özellikle Türkiye'ye de bulaşan dünya ekonomik bunalımı ve kapitalizmin genel krizi, sosyal karşıtlıkları artırıyordu. İşsizlerin sayısı

yükseliyor, yarı proleter köylüler kasabalara akın ediyor, yoksulluk ve sefalet halkı eziyor, hoşnutsuzluğu kabartıyordu.

Demokratik basın ve söz özgürlüğü kısılıyordu. "Resimli Ay" dergisinin sorumlu yazarları, bu arada Sabiha Zekeriya, mertçe savunmalarına karşın hapisle cezalandırılmışlardır. Ama yayın organı kapatılamamıştır. Fakat bu kez, derginin maddi temeli çökertilmiş, şirketin bazı üyeleri satın alınmıştır. Sonunda çeşitli santajlar ve araçlara başvuru olarak, "Resimli Ay" kapatılmıştır. Daha doğrusu bir süre dergiyi ellerine başkaları geçirmiş ve yönü de bütünüyle değişmiş, kazyon bir yayın aracına dönmüştür.

Fakat Demokratik kuvvetler, örgütlü, sürekli gergin çalışmalarını durdurmamışlar, savaşlarına devam etmişlerdir.

Yeni ders yılı gelmiştir. Sabahattin Ali bu defa Konya'ya atanmıştır. 30.IX.1931 tarihinde Ortaokul Almanca öğretmenliğine başlamıştır. Bir süre sonra Pertev Naili Boratav da İstanbul Darülfununundan uzaklaştırılmış ve Konya lisesine edebiyat öğretmeni atanmıştır. (17)

Konya, eski Selçuk devletinin başkentiydi. Bir zamanlar çevresi surlarla sarılı ve su kanalları aracılığıyla verimli bir duruma getirilen bir bölgenin merkeziydi. Ama zamanla, su kanalları kapanmış, bölge çorak bir bölge durumuna gelmiştir. Kent administratif bir merkez halindeydi. Yozgat'tan sonra Sabahattin Ali burada, yöre köylülerin ağır çiftlik hayatıyla tanışmıştır. Yazar Konya ovasından edindiği acı gözlemlerini «Kanal» hikayesinde canlandıracaktır.

Kentte ise Sabahattin Ali, memurların kırtasiyeciliği, burjuva aydınlarının korkaklık ve sinsiliği, eşraf çevresinin alçak ikiyüzlülüğü ve ahlak düşkünlüğü ile yüzyüze gelmiştir.

Halkın acı ve sızlarıyla yaşayan Sabahattin Ali'yi gerçekler, bizzat hayat, devrimin derinleştirilmesi, işçi sınıfının ve emekçi köylülerin hayatını değiştirecek daha adil bir düzenin kurulması, bu uğurda savaşın zorunluluğuna inandırmıştır. O, iktidarın kayıtsızlığı, parlak sözlerle basının göklere kaldırdığı siyasetin, burjuva toplumunun ikiyüzlülüğü karşısındaki hoşnutsuzluğunu büyük bir vatandaş cesaretiyle açığa vurmuştur. Devrimci şiirler yazmakta, korkmadan bunları öğretmenler ve tanıdıkları arasında okumaktadır. Bunların en isyankârı ve en güçlüsü, İstanbul'da yazmış ol-

duğu ve bizzat devlet reisi olmakla, bütün burjuva rejimi ve hükümet adamlarını hicvedeniydi. Biri, Sabahattin Ali'nin okuduğu şiirleri resmi makamlara ihbar etmiştir. Onun Konya'daki faaliyetinin ne yönde olduğunu Nihal Atsız'ın kötü maksatla da olsa yaptığı bir açıklama göstermektedir :

“Konya'ya gidince ve başından ve boyundan büyük işler karıştırmaya başlamış. İnkılâp yapacak olan şiirini herkese okumuş. Dinliyenlerden birisi de bunu hükûmete haber vermiş.” (20)

İhbar üzerine Sabahattin Ali tutuklanmıştır. Bir süre karakolda soruşturmaya tabi tutulmuştur. Polis sorgusundan sonra, ithamnamesi hazırlanmıştır. Dâvası Asliye Ceza mahkemesinde görülmüştür. Ali Yücel “Bir sene hapse mahkûm” olduğunu bildirmektedir. (21) Nihal Atsız ise “Sabahattin Ali yazdığı hicviyeden dolayı 14 ay hapse mahkûm ediliirdi. Muallimlikten de çıkarıldı.” yazmaktadır. Demek, onun öğretmenlik hakkı da alınmıştır.

Mahkemedен sonra Sabahattin Ali Konya hapishanesine atılmıştır. Hapishane hayatına dair yazdığı hikayelerden bir çok otobiyografik bilgi çıkarılabilir. “Bir Şaka” hikayesi onun Konya'daki mahpusluk zamanını yansıtmaktadır.

...Bir süre sonra Sabahattin Ali'ye Konya hapishanesinden değiştirileceğı bildirilmiştir. Yazar, İstanbul'a gönderileceğini sanmıştır.

Ama ertesi gün Sinop hapishanesine aktarıldığını duyunca çok üzülmüştür.

...Sabahattin Ali Sinop hapishanesinde, Türkiye'nin öteki bölgelerinden yüzlerce insanla tanışmış, yeni izlenimler edinmiştir. Bunların arasında, suçsuzu da vardı, suçlusu da vardı, hırsız da vardı. “Kaatil Osman” hikayesinde (şunu) yazar: “Bak, şu hapishanede yatan yediyüz kişinin en az beşyüzünün boynunda can vebali var.” Hapishanede komünistler olduğu gibi, Menemen hadisesi veya başka nedenle mahpusa düşen tarikat mensupları ve gericiler de bulunuyordu. Bunlar, sonra mahpushane hikayelerine konu olmuşlardır.

Sabahattin Ali'nin cezası 2330 numaralı Af Kanununa dayanılarak tahliye edilmiştir.(22) Fakat hapishaneden çıkınca işsiz kalmıştır. Büyük yoksunluklara uğramıştır. İlk Öğretim Umum Müdürü bulunan Reşat Şemsettin Sirer'e başvurarak öğretmenlik bir yer istemiştir. Ama Sabahattin

Ali'nin eski bir suçlu olması ve öğretmenlik hakkının alınması, özellikle sosyalist görüşleri ve bu işte Atatürk'ün de karışık olması sorunu güçleştirmiştir. Daha yukarıki Maarif organlarından izin almak gerekmiştir. Mesele Ortaöğretim Umum Müdürü bulunan Hasan Ali Yücel'e bildirilmiştir. O da bunu Maarif Vekili, Tarih Kurumu üyesi ve Mustafa Kemal'in yakın adamlarından biri olan Hikmet Bayur'a arz etmiştir.

Hasan Ali Yücel sorunun daha sonra şöyle geliştiğini sanmaktadır

“Atatürk'ün umumi katipliğini de etmiş bulunan Maarif Vekili şahsen Atatürk'ten mücade almış ki, öğretmenlikten başka bir vazifeyle görevlendirilmesinde bir mahsur olmadığını söylemiştir.” (23).

Ama Hasan Ali Yücel bazı ayrıntıları itiraf etmekten kaçınmıştır.

Sabahattin Ali'ye bizzat Hikmet Bayur iş verilmesini şu koşula bağlamıştır.

“Eski kanaatlerini değiştirdiğini bize ispat etmezsen sana iş vermeyiz.” (24).

Maarif Vekaleti bakanı Hikmet Bayur bu sırada değiştirilmiştir. Kültür Bakanlığı adını alan vekaletin bakanı Abidin Özmen olmuştur.

Bu defa Sabahattin Ali'nin atanması için Saffet Arıkan konuya el atmıştır. Bunu, Atatürk'ün çok yakın bir adamı olan Falih Rıfkı Atay anlatmaktadır:

“Sabahattin Ali, yalnız kızıllık suçu altında değil de, Atatürk aleyhine çok kötü bir hicviye yazdığı için Konya'ya sürülmüştür. Onu kendi aleyhine yazılmış olduğu şiire rağmen, Atatürk'e affettirerek maarif hizmetine rahmetli Saffet Arıkan almıştı.” (25)

...Sabahattin Ali gibi temiz vicdanlı, ateşli bir vatansever hiçbir şey pahasına satılamazdı. Ama işsizlik, yoksulluk, sonuçta ailesinin ağır durumu hayatını kazanmak için bir iş kurmak zorunluluğu önünde gerilemek zorunda kalmıştır. “Benim Aşkım” başlıklı manzumeyi yazmıştır. Birkaç kıtalık bu manzumede yalnız son kıtada “ulu” gazi kelimesi geçmektedir.

“Hem bunları ne çıkar anlatsam düziye
Hisler kambur oluyor dökülünce yazıya.
Kısacası: gönlümü verdim ulu gaziye,
Göğsümde şimdi yalnız onun aşkı yatıyor.

Bunun üzerine Sabahattin Ali'nin atanma yazısı yazılmıştır.

Zatişleri Müdürlüğü

Sayı : 1623

Vekâlet Makamına.

Konya Orta Mektep Almanca Muallimi iken Konya Asliye Ceza Mahkemesince bir sene hapse mahkûm olan Sabahattin Ali Bey 2330 numaralı Af Kanununun 9'uncu maddesinden istifade ederek tahliye edilmiştir. Mumaileyhin Milli Talim ve Terbiye kadrosunda münhal bulunan 30 lira maaşla mümeyyizliğe tayini vekalet makamınca tasvip kılınmış olduğu ve tayininde kanunen bir mahsur bulunmadığı cihetle evvelki maaşı bulunan 25 lira maaşla mezkur mümeyyizliğe tayinine müsade buyurulması tasvibi âlilerine arzolunur efendim.

Zatişleri Müdürü N.

Hasan

30.9.1934

S - Zeki

...Sabahattin Ali, iş sağlamak amacıyla Atatürk'e dair bir şiir yazmakla birlikte, görüşlerinden vazgeçmemiştir. O, bundan böyle yine güçlü kalemını daha büyük bir ateşle kapitalistlere karşı, emekçilerin kutsal savaşına hasretmiştir. 1934'de onun "Dağlar ve Rüzgâr" kitabı çıkmıştır. Bu onun basılan ilk kitabıdır. Fakat bu kitabına dahi Atatürk'ün basısıyla yazdığı şiiri almaya gerek görmemiştir. Bu da o şiirin büyük zorluk karşısında yazıldığını kanıtlamaktadır. Bilakis kitaba "Hapishane Şarkısı" başlıklı manzumelerini bile almıştır. Kitaptaki şiirlerde özellikle Alman romantizminin etkisi vardır.

Hapishaneden çıktığı dönemde hayat Sabahattin Ali'yi defalarca Nihal Atsız'la karşılaştırmıştır. Aralarında sürekli düşünce tartışmaları olmuştur. Yeniden Nihal Atsız'ın konulara maksatla, kötü niyetle yanaştığını belirterek, gözlemlerinin Sabahattin Ali'nin bilimsel sosyalizm düşüncelerine bağlılığını ve sonsuz inancını kanıtlayan birer belge olduğunu kaydetmeliyiz. O, şöyle yazmıştır:

"Hapisten çıktığı zaman ise artık buz gibi komünist ol-

muştı. Çünkü Nâzım Hikmet'le arkadaşlığı başlamış ve ber-mutat, iradi zat'ı dolayısıyla, her konuştuğunun tesirinde kaldığı için solcu oluvermişti..."(26

Burada tabii Sabahattin Ali'nin görüşleri kastedilmektedir. Çünkü onun Türkiye Komünist Partisi üyesi olduğu bilinmemektedir: Yazar, Nâzım Hikmet'in kuşkusuz güçlü etkisini görmüştür. Ama onun görüşlerini yalnız tek bir kişinin etkisine bağlamak, Nihal Atsız'ın yaptığı gibi bütünüyle yanlıştır. Sabahattin Ali'nin bir şahsiyet olarak oluşumu ve gelişmesi, şimdiye kadar izlediğimiz gibi yaşadığı zamanla, dönemle, bulunduğu çevreyle, çeşitli siyasal, toplumsal, felsefi, estetik v.s. düşünce akımlarıyla bağlıdır.

Nihal Atsız devamla anlatmaktadır:

"Hatta zamanını iyi hatırlayamadığım bir günde kendisiyle iddiaya girişmiştik. On yılda Almanya'nın komünist olacağını, Almanya komünist olduğundan sonra da bütün dünyanın aynı yola gireceğini, bu arada tabii bizim de o yolun yolcusu olacağımızı iddia etmiş, ben de aksi iddiada bulunmuştum. Hiç şüphesiz bunu kendisiyle giriştiğim iddiayı kazandım demek için kaydetmiyorum."

Daha sonraki karşılaşmalarında da aralarında buna benzer tartışmalar olmuştur:

"Kendisiyle bundan sonra birkaç defa rastlaştık. Her görüşmemiz uzun münakaşalara yol açtı. Komünizmin Almanya'daki bozgunundan sonra bütün istikbalin İspanya ve Çin'deki meselelere bağlı olduğunu, bu iki ülkede mutlaka komünizmin galip geleceğini iddia ediyordu. Komünizmin İspanya'da da yıkıldıktan sonra bir ümidi Çin'de kalmıştı. Japon istilasından sonra bilmem bu ümit ne haldedir?"

Ve ilâve etmiştir

"Artık Sabahattin her şeyi marksist bir gözle görmeye başlamıştı."

...Sabahattin Ali 1935'te ilk hikaye kitabı olan "Değirmen"i yayınladı. Eleştirmenler, kitabı büyük bir edebiyat olayı olarak karşılamıştır. Yaşar Nabi yazmıştır:

"Sabahattin Ali imzası hikaye ve roman vadisinde son yıllarda hissedilen büyük boşluk içinde bir ümit ışığı yakmaktadır."

Nuru'llah Ataç kaydetmiştir:

"Sabahattin Ali anlattığı hikayelere bizi inandırıyor... Muharrir o çorak, zavallı köyün sefaletini, acılarını anlayıp

anlatmaya çalışıyor.

Bir Gemici Hikayesi, Kanal, Bir Fırar, Kazlar, Candarma Bekir hikayelerini yazan bir muharrir gerçekten iyi bir sanatkârdır.”

“Değirmen”i, “Kağrı” izlemiştir (1936). Sonra “Ses” çıktı (1937). Roman alanında “Kuyucaklı Yusuf” (1937) gibi her edebiyatı onurlandıracak büyük eserlerini bu yıllarda yazmıştır. “Esirler” adlı bir de piyes yayınlamıştır (1936).

Artık Sabahattin Ali tanınmış bir hikayeci ve romancı ününü kazanmıştır. Dergi ve gazetelerde, sanat sorunlarına karşı tavır almakta, anketlere katılmaktadır. Verdiği cevaplarda, Türk edebiyatı tarihine eleştirel tavır alarak sınıfsal açıdan yeniden değerlendirmektedir. O, bunun bir uzmanlık konusu olduğunu kavramaktadır. Her zaman kültür sorunlarına konkre tarihi-edebi tavır alamamaktadır. Geçmişin kültür birikimini değerlendirmede küçümseme izleri vardır. Bir derece sosyologizme kapılmaktadır. Ama bu o zamanın genel bir zaafıdır.

...Askerlik hizmetinden sonra Sabahattin Ali Ankara'ya dönmüştür. Maarif bakanı Saffet Arıkan'ın izniyle 3 Aralıkta Musiki Okuluna ve 10 Aralık 1938 tarihinde Devlet Konservatuvarına öğretmen atanmıştır. Devlet Konservatuvarı bir bilimsel akademik öğretim enstitüsü olarak 1936'da kurulmuştur. Kurucularının arasında, Avusturyalı antifaşist rejisör Prof. Karl Ebert de vardır. Tiyatro, opera ve musiki olmak üzere üç kola ayrılmaktadır. Maarif bakanı Hasan Ali Yücel Konservatuvarın vazife ve önemini şöyle belirtmiştir

“Türk tiyatrosunu, Türk operasını, Türk müziğini işleyecek, geliştirecek, derin halk tabakalarına kadar yayacak unsurlar yetiştirmek ödeviyle kurulmuş olan Ankara Devlet Konservatuvarı, sıkı hararetle ve metodlu çalışmalarla beklenilenden daha çabuk meyva vermeye başlamış ve bir kaç yıldır derece derece ortaya koyduğu eserlerle geniş ölçüde takdir ve hayranlık toplamıştır.”(27)

Sabahattin Ali, Ankara Devlet Konservatuvarının yararlı bilimsel-akademik ve bilim-öğretim çalışmalarına katılarak, ülkenin tiyatro, opera ve musiki sanatının gelecekteki yüksek kadrosunun yetiştirilmesi görevinin uygulanmasına bütün gücüyle sarılmıştır. İlkönce Türkçe öğretmeni olarak geleceğin sanatkarlarının dili üzerinde işlemiştir. Okulun

uzman çevirmenlik kuruluna katılmıştır. Konservatuvarın oyunları için dünya edebiyatından çeviriler yapmıştır.

Ankara Devlet Konservatuvarının türk sanatkârları hazırlaması konusunda Sabahattin Ali'nin de büyük payı olmuştur. Konservatuvar, Tercüme Dairesiyle de sıkı bağlantı halinde bulunuyordu. Bizzat Sabahattin Ali, uzman, çevirici olarak bu çalışmalara da aktif olarak katılmıştır. Yüksek öğretim kurumunun yayınlarına katılmıştır.

Ama Sabahattin Ali Ankara Devlet Konservatuvarında yalnız dersleri ve akademi çalışmalarıyla yetinmemiştir. Aynı zamanda, ülkedeki ve dünyadaki siyasal-toplumsal olaylarla da ilgilenmiştir. Halkının sorunlarıyla yaşamıştır. O, Konservatuvar öğrencileri arasında bilimsel sosyalizm fikirlerini cesaretle yaymıştır, onları bilimsel bir dünya görüşüyle silahlandırmıştır. Onların hazırlıklı birer vatandaş, vatansever ve enternasyonalist olarak yetişmeleri üzerinde çalışmıştır. Bu hususta, polisin toplattığı bilgi ve derslerin arasında sunduğu sosyalizm düşüncelerini gösteren ihbarlar bunu kanıtlamaktadır.(28)

Böylelikle öğrencinin sevgi ve saygısını kazanmıştır. Sovyet yazarı R. Fiş'in kaydettiği gibi: "Onu, Suat Taşer de, Fahri Erdiç de ve o zaman Konservatuvarda okuyup bugün tanınmış pek çok aktör, yazar, şair de onu kendi öğretmenleri olarak minnettarlıkla anmaktadırlar."

İkinci Dünya Savaşı öncesinde Türkiye'de siyasal-toplumsal savaş ve düşünce çarpışmaları keskinleşmiştir. Bunun iç nedenleri olduğu gibi dış etkenleri de vardı.

İlericilik-gericilik, antifaşist-faşist savaşına ve sanat alanlarına da bulaşmıştır. Sanat sorunları da politik, ideolojik, felsefi düşüncelerin çarpışmasına neden olmaktadır.

Ateşli bir antifaşist ve sosyalist düşünceli bir insan olan Sabahattin Ali, faşizme, pantürkizme ve her türlü gericiliğe karşı savaşım dışında kalamazdı. Nitekim kalmamıştır. Yerini vatanseverlerin ve demokratların safında almıştır. Bu keskin savaşın ateşi içerisinde o ünlü eseri "İçimizdeki Şeytan"ı yazmıştır. Roman 3 Nisan 1939 tarihinden itibaren "Ulus" gazetesinde yayınlanmaya başlamıştır.

Sabahattin Ali "İçimizdeki Şeytan" romaniyle Türk faşistlerine en ağır darbeyi indirmiştir. Ölümsüz sanatının gücüyle faşizmi damgalamış, gericiliğin maskesini indirmiştir. Faşizmin barbarlık, ikiyüzlülük, millet ve halk düşmanlık-

larını, hıyanetini, naziler elinde iğrenç birer maşa haline gelişini canlı tiplerle betimlemiştir. Bunlara karşı ileri insanların özellikle sosyalistlerin yüksek ideal, gerçek halkçılık, dürüstlük ve ahlak üstünlüğü gibi meziyetlerini koymuştur. Yolsuzluğun, gerçeklerden kaçmanın ne kadar tehlikeli olduğunu açıklamış ve insanı iç huzuruna götüren biricik yolun halka, insanlara hizmet etmenin, bilimsel sosyalizm ideallerinin kucaklanması olduğunu göstermiştir. Eser, olayın ikinci dünya savaşı öncesinde geçmesiyle birlikte, Türkiye'nin iki on yıllıktan fazla bir dönemde gelişmesinin, karşıt ideoloji ve düşüncülerin çarpışmasının, canlı, yaşayan tipler biçiminde estetik bir özetlemesi, bir sentezidir. Yazar yalnız gerçekleri açıklamakla kalmamış, okuyuculara kanat ve güç veren perspektifleri de açıklamıştır. "İçimizdeki Şeytan", bizzat Sabahattin Ali'nin bundan önceki gelişmesinin yükseldiği en yüksek safhasını oluşturan eserlerindendir.

Sabahattin Ali'nin "İçimizdeki Şeytan" romanı Türk faşistlerini, Türk gericiliğini, Türk burjuva milliyetçilerini kurdurtmuştur. Bundan dolayı, onlar ne Sabahattin Ali'yi, ne romanı "Ulus"ta tefrika halinde yayımlıyan Feliş Rifkı Atay'ı, ne de Hasan Ali Yücel, Saffet Arıkan gibi Kemalistleri asla affetmiyeceklerdir. Fırsat buldukça onlara küfredcekler, dava açacaklar, hayatlarına kıymaya kalkacaklardır.

...Almanların kışkırtmasıyla faşistler, pantürkis'ler ve dinsel gericilik 1941 - 1943 yıllarında doludizgin faaliyet yürütmüş, gazete ve dergiler çıkarmışlardır. Bu dönemde Sabahattin Ali bazı çeviri eserleri yayımlamıştır. Bunların sayısı sekize varmaktadır. Aralarında Sofhokles'den "Antigone", Lesing'ten "Minna von Barnhelm", Erol Gübem'le(29) beraber çevrilen Puskin'in "Binbaşı Kızı" vardır.(30) Özellikle İtalyan yazarı İgnazio Silone'den "Fontomara"da İtalyan faşistlerinin kanlı rejimi ve köylülerinin ağır durumu betimlenmektedir. Başka araçların olumsuz olduğu bu dönemde Sabahattin Ali çeviri eserleriyle Türk kültürüne hizmet etmiştir, bazılarıyla da faşizme ve savaş kundakçılarına karşı mücadele etmiştir.

1943 yılında Volgograd önlerinde Alman çapulcularının hezimetıyla İkinci Dünya Savaşının gelişmesindeki dönümden sonra Türk burjuvazisi Almanlarla ilişkilerini örtbas etmeye koyulmuştur. Savaşın mihver(31) tarafından kaybedildiğini kabul edemiyen Türk faşistlerinin, pantürkistlerin ve

gericilerin hareketlerini önlemeye çalışmıştır.

Bu koşullarda AKBA basımevi Sabahattin Ali'nin o zamana kadar çıkan kitaplarını bir araya toplayarak, üç cilt halinde çıkarmıştır. "Değirmen", "Dağlar ve Rüzgâr" (İst. 1943, s. 174): "Kağrı - Ses" (Ank. Kenan matbaası, İst. 1943, 163), "Kuyucaklı Yusuf" (İst. 1943).

Aynı yıl içerisinde Sabahattin Ali'nin iki yeni kitabı basılmıştır. "Yeni Dünya", hikayeler (Remzi kitabevi, İst. 1943) ve "Kürk Mantolu Madonna", uzun hikaye (Remzi Kitabevi, İst. 1943).

...“Kürk Mantolu Madonna” Sabahattin Ali'nin en güzel eserlerinden biridir. Uzun hikayenin konusu, kapitalist toplumda burjuva çevrelerin tutum ve ahlakından yüz çevirerek, bütün insanlardan güvenini kesip kendi benliğine kapanan burjuva aydınların veya namuslu emekçi aydınların endividüalizmidir. Aynı konunun izlerini “Bir Siyah Fanila İçin” gibi hikayelerinde buluruz. Ama burada, sorun geliştirilmiş, genişletilmiş ve yeni özelliklerle zenginleştirilmiştir. Bunun başka bir çehresini “Isıtmak İçin” hikayesinde karşılamaktavız. Gerek bu hikayelerde gerekse “Kürk Mantolu Madonna” da Sabahattin Ali sınıf bilincinden yoksun veya gerçeklerden kaçarak benliğine sığınan aydınların bireyciliğini kuvvetle reddetmektedir. Burjuva toplumunda bazı aydınlıkçı tabakaları “lüzumsuz insanlar” haline sokan tarihsel-sosyal nedenlerdir. Sabahattin Ali belli aydın çevrelerinin endividüalizmini olduğu gibi, bunu doğuran toplumsal koşulları da aynı kuvvetle yadsımaktadır.

“Kürk Mantolu Madonna”nın kahramanlarını konke tarihsel-toplumsal safhayla bağlamak gerek. Nitekim onlar XX. yüzyılın yirminci yıllarının çizgilerini taşımaktadırlar. Eserde, genel olarak, Almanya'da Birinci Dünya Savaşı sonrası yıllarında halk yığınlarının Alman faşist militaristleriyle savaşı ve Türkiye'de savaşın sonunda, Ulusal Kurtuluş Savaşı ve Cumhuriyet döneminin ilk on yıllıklarında durum fon olarak kullanılmıştır. Eserin doğru yorumu bu sınırlarda mümkündür.

Hikayede dolaylı bir yolla da olsa, burjuva topluluğu ve faşizm eleştirilmektedir. Halktan uzak kalan aydınların alın yazısının “lüzumsuz insanlar” olduğu gösterilmektedir. Manevi denge ve yüksek insaniyet yalnız halkla birlik temeli üzerinde olumludur.

Sabahattin Ali Ankara Devlet Konservatuvarının dramaturgu sıfatıyla sahnelenen eserler hakkında bazı yazılar yazmıştır. Bunlar yazarın gerek şimdiye kadar açıklanmamış eleştiricilik, gerekse estetik anlayışlarını açıklamaktadır. "Antigone" başlıklı yazısında Sabahattin Ali eski Yunan sahne sanatına yüksek değer vermiştir. Sophokles'in Yunan trajedisinde yaptığı yenilikler üzerinde durmuştur. Kahramanlar sayısının arttırılması, olayın kuruluşu vs. gibi konuları açıklamıştır. Özellikle Sophokles'in trajedide, kullanışı tehlikesi ve büyük ustalık isteyen komedi unsurunu başarı ile uygulanması dolayısıyla yürüttüğü düşünce enteresandır. Bu konuda o Sophokles'den sonra Şekspir'in başarısını belirtmektedir.

Biz "Gülünç Kibarlar" yazısının da Sabahattin Ali tarafından yazıldığını sanmaktayız. Yazı imzasızdır. Ama bunun nedeni, içerde o zamanki Cumhurreisi İsmet İnönü'nün adının geçmesi, piyesin, Paris Molier tiyatrosu ekibi tarafından beğenilmesi hakkında bir Türk gazeteciden bir alıntı ve biraz da informatif olmasıdır. Bu da Sabahattin Ali'nin siyasi öngörülüğünü ve yüksek ahlakını bir kez daha göstermektedir.

Yazıda Molier hayranlığı belirtildikten sonra, eserin özü ve sanatı incelenmektedir

"Komedinin canlı bir mevzuu vardır. Esere baştan sona kadar büyük bir hareket hakimdir. Tipler çok beşeridir. Bize hergün etrafımızda gördüğümüz bu çeşit kimseleri hatırlatır. Eserdeki gülünç kibarlar yalnız o devir Fransa'sında değil her devirde, her millette bulunan tiplerdir. Dünyanın büyük sahnelerinin repertuvarlarında yer alan bu eserin edebi kıymetinin yanında kuvvetli bir mevzuu, büyük bir hareket ve canlı karakterler vardır."(32)

Eser bir bütün olarak, öz ve biçim bir bütün halinde, incelenmektedir. Konu, hareket ve karakter bakımından çözümlenmektedir. Özellikle tip sorununda beşeri özelliklerin önemi bastırılı bastırılı kaydedilmiştir.

"Otelci Kadın" yazısı, tanınmış İtalyan dramaturgu Karlo Goldoni'nin (1707 - 1793) aynı başlıklı komedisine ayrılmıştır. Genellikle Sabahattin Ali İtalyan edebiyatına ilgi göstermiştir. Dante'nin (1265-1321) şiiri onu çekmiştir. Çağdaş İtalyan edebiyatından «Fontomara» romanını çevirmiştir.

"Otelci Kadın" yazısında İtalya'da 1750 - 1850 yıllarındaki "Risorgimento" dönemi olarak tanınan edebi kalkınma

üzerinde durmuş, bunu rönesansla karşılaştırmış, aralarındaki farkları belirtmiştir. Bunların Avrupa edebiyatında yerini saptamıştır. Makalede, Cordano Bruno, Galileo Galilei, Campanella gibi bilgin, feylosof ve bir de utopist sosyalistin adı anılmıştır. Risorgimento dönemiyle bağlı olarak Karlo Goldoni'nin komedi yaratıcılığı ve özellikle "Otelci Kadın" incelenmektedir.

Sabahattin Ali Karlo Goldoni'nin yaratıcılığını İtalya'da ve özellikle Venedik'teki gür hayatla bağlamıştır. Eserleri, o zamanın yaşayışının bir yansıması sayılmaktadır. Komedilerinde olay kuruluşu, karakter, diyalog sorunları incelenmiştir.

"Onun komedilerini eski entrika komedisinden ayıran olayın sadeliği, tabiliği ve hafifliğidir. Piyes hayret verici bir sürat ve maharetle neticeyi hazırlar ve hiçbir fevkalade hadiscyle, gürültülü sahneye dayanmadan vakanın düğümü çözülür. Karakterler gayet sarih, aydınlık olarak çizilmiştir. Mahalli renk emsalsiz bir muvaffakiyetle kendini gösterir. Mükalemeler ustalıkla tertib edilmiştir, sırf güldürmek için uydurulan garabelerden mümkün olduğu kadar kaçınılmıştır."

Genel parlak sözlere yabancı olan Sabahattin Ali gözlemlerine dayanarak esere eleştirel tavır almaktadır

"Buna rağmen bu komedilere tam manasıyla klasik sahne eserleri demek mümkün değildir. Halbuki tiyatro zevkinin, daha doğrusu zevksizliğinin tesiri, tiyatro kumpanyalarının ısrarları, bir çok kereler kısa bir zaman zarfında, adeta irticalen piyes yazmak mecburiyeti Goldoni'yi, eserlerini istediği mükemmelliği vermekten alıkoymuştur. Yer yer lüzumsuz gevezeliklere tesadüf etmek vakanın ana hattıyla alakası olmayan ekleme sahnelerle karşılaşmak mümkündür."

Devamla şöyle demektedir :

"Muharririn neşeli ve oynak mizacı, yarattığı karakterler üzerinde fazla durmasına, bunları mesela Molier'de olduğu gibi derinleştirmesine imkan vermemiştir. Bunun için Goldoni'nin çabaları aramızda yaşayan gündelik insanlardır: Onda muayyen **tip**'ler: bir hasis, bir mürai bir kibarlık budalası, bir hastalık delisi bulmak güçtür. Eserlerinde telkin ettiği ahlak dürüst, nikbin ve devrinin telakkilerine uygundur. Zamanın tenkidi işine kalkışmamış, yeni telakkilerin müdafiliğini yapmamıştır. Herşeyi olduğu gibi kabul etmekte, herşeyin iyi olacağına inanmaktadır. Eserlerindeki komik un-

sur hafif, tabii, sıcak ve her türlü acı istihzalarından uzak-
tır.”(33)

Makaleden yaptığımız alıntı Sabahattin Ali'nin de sanat anlayışlarını açıklamaktadır. O, karakterlerde, bütün dönem-
lerde mevcut insansal öğelerin belirtilmesi, belli “tiplerin”
yaratılması yandaşıdır. O, mevcut düzeni eleştiren ve yeni
düşünceler ileri süren perspektifli bir sanat yandaşıdır. O,
güdücü, yönetici, yüksek ülkülü bir edebiyat özlemektedir.
İlk bakışta, Sabahattin Ali'nin dönemin tarihsel konkreliğini,
kahramanların sosyal yanlarını küçümsediği ileri sürülebili-
nir. Ama onun öteki konuşmaları gözönüne alınınca böyle bir
şeyin olmadığa açıklanmaktadır.

Sabahattin Ali “Minna von Barnhelm” yazısında G. E.
Lessing'e (1729 1781) karşı beslediği içten ve büyük saygı
ve sevgisini belirtmiştir. Onun “yeni bir devir” açtığını ka-
bul etmektedir. “Yeni Edebiyat Hakkındaki Mektuplar”, “Lao-
coon”, “Hamburg Dramaturgisi” gibi eserlerini kaydederek
şöyle demektedir

“O zamanlar Almanya'da tiyatro edebiyatının en yüksek
örneği sayılan Fransız tragediyasının, yolunu sapıtmış bir
çığır olduğunu iddia etmiş, dramatik sanatın ana kanunlarını
belirterek, bunlara uygun örnekleri yalnız Yunan tragediya-
larıyla Şekspir'in dramları olduğunu ileri sürmüştür. Böyle-
ce Alman edebiyatına yepyeni, canlı ve müsbet bir hamle
veren Lessing kendisi de tiyatro eserleri yazmıştır ki, bun-
ların en meşhur ve ehemmiyetlileri şunlardır. Miss Sara Simp-
son (1755), Emilia Galotti (1759), Minna von Barnhelm (1767),
Akıllı Nathan (1779).”

Sabahattin Ali eserin yazıldığı zamandan 175 yıl geçti-
ğini ve artık piyesin dönemin olayları üzerine kurulduğunu
kaydederek, yeniliklerini incelemiştir :

“Lessing bu eserinde, o zamanlar sahneye hakim olan
manasız güldürmelerin yerine, ustalıkla ve sanatla tertip
edilmiş, ciddi mevzuu bir komedyaya koymuştur. Şekspir'i ör-
nek tutup, şahıslardan herbirinin cinsine, yaşına, mesleğine,
okumuşluğunun derecesine göre kendilerine yakışan bir tarz-
da konuşturmak suretiyle Alman tiyatro dilini yaratmıştır.
Piyenin kıymeti mevzuunda değil, karakterlerde ve bunların
ruh mücadelelerinin tasvirindedir.”

Nitekim eserdeki kahramanların incelenmesine bu açı-
dan girişmektedir.

Sonra sanat ustalığına arzetmektedir

“Eserde hiç mübalağa yoktur. Ne şahıslar, ne de vaka zoraki şekilde güldürücülüğe götürülmemiş, ciddi ve realist bir şekilde tasvir edilmiştir. Her sahici komedyanın içinde bir tragedya olduğu muhakkaktır. Lessing’in bu komedyası da, küçük bir değiştirme ile hazin bir şekilde biter ve dram olabilir. Ona kıymet veren de bu ciddiliği ve soytarılıktan uzak oluşudur. Eserin komedya olduğunu düşünerek içinde karikatür halinde insanlar bulacaklarını sananlar aldanırlar, fakat düşündürücü bir gülümsemeyi boş kahkahalardan üstün tutanlar ve bir tiyatro eserinde kıymet ve meziyet sahibi gerçek insanlar bulmak isteyenler Lessing’in dehasına ve sanatına hayranlık duymaktan kendilerini alamazlar.”

Türkiye’de faşistlerin Sabahattin Ali’ye karşı saldırıları durmamıştır. Nihal Atsız, gerici ve faşist dergisi “Oğuz” da yayınladığı bir yazıda onu “vatan haini” ilan etmiştir. Yazar herhangi bir gazetede buna yazıyla, kalemiyle cevap vermek istemiştir. Fakat sonra dava açmakla yetinmiştir. Nitekim 1944 yılının nisanında mahkeme başlamıştır. Gericiler 1947’de Hasan Ali - Kenan Öner davasında, bu davanın sözde birincinin(34) kışkırtmasıyla açılmış ve Ulus’un avukatı tarafından korunduğunu öne sürmüşlerdir. Bu münasebetle Hasan Ali Yücel ifadesinde demiştir

“Sabahattin Ali davayı herhangi bir şahsın tavsiyesiyle değil, kendi iradesiyle açacak kadar şahsiyet sahibidir... Sabahattin Ali Ankara’daki mahkeme esnasında, Ulus’un avukatını tutmak şöyle dursun, hasmı tarafın dört adet namlı ve namsız avukatına karşılık mahkemeye hiç avukatsız çıkmıştır.”(35)

Sabahattin Ali büyük bir vatandaşlık cesareti göstererek, mahkemede faşistleri ifşa etmiş, belgelerle onların Alman faşistleriyle bağlantılarını açığa vurmuş ve Türkiye’nin çıkarlarını mihvere sattıklarını kanıtlamıştır. Kanıtlar önünde susmak zorunda kalan faşistler Sabahattin Ali’nin üzerine saldırmak istemişlerdir. Yazar güç halle mahkeme salonunu terk ederek hayatını kurtarmıştır.

Bundan sonra Türkiye faşistlerinin barbarlıkları devam etmiştir. 3 Mayıs 1944’de onlar gösteri örgütlemişler, demokratik gazetelere saldırmışlar, ileri edebiyatı sokaklarda ateşe vermişlerdir. Bunların arasında Sabahattin Ali’nin de eserleri vardı.

Türkiye'nin nazik iç ve dış durumunu göz önüne alan iktidar, faşist kışkırtıcılara karşı tedbir almıştır. Bizzat cumhurreisi İsmet İnönü 19 Mayıs 1944 tarihinde sembolik yemin vermiş, nutkunda sağın hareketlerine karşı çıkmak zorunda kalmıştır. Soruşturma başlamış ve daha sonra açılan mahkemede ırkçılık kışkırtıcılarının başında Zeki Velidi Togan'ın, Nihal Atsız'ın, Reha Oğuz'un ve yirmi üç yandaşının bulundukları açıklanmıştır. Nazi Almanya ile bağlantıda bulunan Türk faşistleri hükümeti devirmek amacıyla gizli örgüt kurmuşlar, bazı üyeleri doğrudan doğruya ordudan bazı subay çevreleriyle ilişkide bulunmuşlardır. 29.III.1945'te Sıkıyönetim mahkemesi bunların çoğunu mahkum etmiştir.(36) Sonradan hükümler uygulanmamıştır.

Bu ırkçı, faşist grupla Ankara Devlet Konservatuvarı müdürü Orhan Şaik Gökyay ilişkide bulunuyordu. Bizzat 3 Mayıs 1944 gösterisi öncesinde Nihal Atsız'ı resmi müdürlük evine kabul etmiştir, faşistlerin, çevresinde birleştikleri "Orhun" dergisinin Devlet Konservatuvarı'nda dağıtılmasına müsaade etmiştir.

Yazar bizzat tanıdığı Maarif Bakanı Hasan Ali Yücel'e baş vurmuştur.

"Şimdi çocuğum çocuğumla ben ne yapacağım, ne yiyip içeceğim?"

Aldığı cevap şu olmuştur

"Kanonlar müsaittir; yazı yazar, tercüme yapar, bu suretle geçinirsiniz."

Sabahattin Ali'nin yine yoksunluklarla uğraşması gerekmiştir. Ama savaşından vazgeçmemiş, tersine etkinliğini artırmıştır.

Sabahattin Ali İstanbul'a gelmiştir. Burada ileri sosyolog, düşünür ve gazeteci Sabiha Zekeriya ve Mehmet Zekeriya Serteller "Tan" gazetesini çıkarıyorlardı. İdarehane çevresinde ileri Türk aydınların çoğu toplanmıştır. O da sosyalist görüşlü Cami Baykurt'la birlikte "Yeni Dünya" gazetesini çıkarmaya başlamıştır (1 Aralık 1945). Ama İktidarın bilgisi ve izniyle örgütlenen ırkçı, burjuva-milliyetçi üniversite öğrencilerinin 4 Aralık 1945 tarihindeki saldırısı sonucunda "Tan" ve öteki ileri gazete idarehane ve matbaaları dağıtılmıştır. "Yeni Dünya" da çıkmaz olmuştur.

İkinci Dünya Savaşı sonunda, bütün dünyayı kaplıyan demokratik hareketlerin etkisi altında, Türkiye'de 1946'dan baş-

layarak çok partili burjuva devlet düzenine geçilmiştir. Birçok burjuva partileri kurulmuştur. Bunların başında Demokrat Parti bulunuyordu. 14 Mayıs 1946 tarihinde, Esat Âdil Müstecaplıoğlu, Macit Güçlü, İhsan Kabalıoğlu, Aziz Uçtay Türkiye Sosyalist Partisini kurmuşlardır. 20 Haziran 1946'da da Dr. Şefik Hüsnü başta olmak üzere Türkiye Sosyalist Emekçi ve Köylü Partisi meydana getirilmiştir.(37) Sabahattin Ali ilk sosyalist parti kurulur kurulmaz bu örgütün yönetici çevreleriyle temasa girmiştir. Bir gazete çıkarmayı önermiştir. Parti "Gerçek" adlı bir gazete ve "Gün" adlı bir dergi yayınlamaya başlamıştır. Özellikle dergide Orhan Kemal, Rifat Ilgaz, Aziz Nesin gibi ileri yazarlar yazı yazıyorlardı. Sabahattin Ali derginin en etkin yazıcıları arasında bulunmaktadır. Onun "Kurtla Kuzu", "Biz Hakkımızı Yedirmeyiz" v.s. gibi olgun hikayeleri burada basılmıştır.

Sabahattin Ali bizzat Türkiye'de siyasal savaşıma katılmış, memleketinin çıkarlarını Batı emperyalistlerine satan burjuvaziye ve sağa pantürkizm ve faşizme karşı savaşmış, vatanının bağımsızlığı, demokrasi ve sosyalizm uğrunda çalışmıştır.

Bu konuda, yalnız edebiyat yeteneği ile yetinmemiş, doğrudan doğruya publisistikadan da yararlanmıştır. Bu amaçla 25 Ekim 1946 tarihinde Aziz Nesin'le birlikte «Marko Paşa» gazetesini çıkarmaya başlamıştır. Gazete Türk güldürüsünde yeni bir dönem açmıştır. Çevresinde progresif yazar, ressam ve gazetecileri toplamıştır. "Marko Paşa", Türkiye devrimci güldürü basınında eşi görülmemiş bir gazeteydi. O güçlü bir politik savaş aracı olmuştur. Sütunlarında çıkan makale, röportaj, hicviye ve okuyucu sorularına verilen cevaplarla, burjuva hükümetinin halk aleyhtarı siyaseti eleştiri ateşinde tutulmuş, Türkiye halkının egemenliği savunulmuş, sağın planları açıklanmıştır. Gazete, Türkiye'de görülmemiş bir tirajda çıkıyordu: 150 bin.(38) Halkın "Marko Paşa"ya sevgisini gösteren bu durum hükümeti telaşa düşürmüştür. Gazete defalarca kapatılmıştır. Ama yeni adlar altında çıkmaya devam etmiştir. Hükümetin ve Sıkıyönetimin tedbirlerine karşın, "Marko Paşa" 21 sayı çıkabilmiştir. Kapanınca "Merhum Paşa" bir sayı basılabilmektedir. O da yasak edilince, "Mâlum Pa-

şa" dört sayı yayınlanmıştır. Tekrar bir sayı "Marko Paşa" basılmıştır. Yeniden dört sayı "Merhum Paşa" çıkmıştır. "Ali Baba" başlığı altında da dört sayı yayınlanmıştır.(39) Yani 35 sayı basılabiliştir. Çıkan sayıların çoğu polis tarafından toplanmıştır. Nitekim gazetenin başlığı altında şöyle bir iza-hat vardır: "Polis tarafından toplanmadığı zaman çıkar".

Sabahattin Ali bizzat redaktörlüğünü ettiği bu gazeteler-de veya başka ileri gazetelerde sık sık ateşli yazılar yazmış-tır. "Adalet Koridorlarında", "Genç Arkadaş", "Hitlerci Kâh-küllü Kaçıklar", "Türk Gençliğine" gibi yazıları Türkiye dev-rimci yazarlığının en güçlü örnekleri olarak kalacaklardır.(40)

Sabahattin Ali günü gününe siyasal toplumsal olaylarla ilgilenmiştir. Hükümetin iç ve dış siyasetini eleştirmiş, sağın manevralarını açığa vurmuş, halk kitlelerini aydınlatıp eğit-miştir. Yazar derin bir vatanseverlik ve vatandaş cesareti göstererek, memleketin bağımsızlığını batı emperyalistlerinden savunmuştur. Türkiye'nin Marşal planına ve Amerikan em-peryalistlerinin siyasetine bağlanmasına karşı çıkmış, mem-leketi savaş üssüne çevirmek planlarına karşı dirençle savaş-mıştır. Türkiye halkının çıkarlarını, bireysel ve burjuva parti gruplarının çıkarlarının üstünde tutmuştur.

Bu savaşım, Sabahattin Ali'yi kısa bir zamanda, Türkiye halkının en tanınmış, ileri sosyologları, devrimcileri ve savaş-çı yazarları arasına katmıştır.

İleri kuvvetlerin savaşımı gericileri kudurtuyordu. İrtica tearruza geçmiştir. Buna karşılık, Türkiye Sosyalist Emekçi ve Köylü Partisi antifaşist demokratik cephe kurulmasına teşebbüs etmiştir. Dr. Şefik Hüsnü şöyle yazmıştır :

"Sovyet Rusya'ya karşı düşmanca tavır takınan Türk milliyetçileri ile şiddetli bir mücadeleyle giriştik. Bunları ırk-çılık, gericilik, ve şeriatçılıkla suçlandırıyoruz. Ergeç bu pan-türkçüleri siyaset sahasında sileceğiz."(41)

Türkiye'de siyasal savaş keskinleşiyordu. Sağ, şantajlar örgülemeye koyulmuştur. Demokrat Parti İstanbul II. baş-kanı Kenan Öner bir konuşmasında, Maarif bakanı Hasan Ali Yücel'in "komünistleri himaye ettiğini ve böylece Türkiye'de komünizmin gelişmesine büyük derecede hizmette bulundu-ğunu" ileri sürmüştür. Bu kışkırtmaya kapılan Hasan Ali Yücel dava açmıştır. Ama bundan yararlanan sağ daha 17 Subat 1947'de yapılan ilk celsenin ertesi günü İzmir'de öğ-rencileri antikomünizm sloganlarıyla gösteriye kışkırtmıştır.

Mehmet Ali Aybar'ın İzmir'de çıkarmaya devam ettiği "Zincirli Hürriyet" gazetesi matbaasına saldırılmıştır. Kenan Öner-Hasan Ali Yücel dâvası, Demokrat Parti tarafından Cumhuriyet Halk Partisine olduğu gibi ülkede bütün progresif güçlere karşı bir saldırı aracı olarak kullanılmıştır. Hatta bazı sızıntılara göre Demokrat Partinin, ırkçılara, pantürkistlere ve dinsel gericiliğe dayanarak, hükümet devrimi yapmak niyetinde olduğu anlaşılmaktadır.

Bu keskin siyasal savaşım ikliminde, bütün ileri güçlere karşı saldırıya geçilmiştir. Bu arada Sabahattin Ali'nin dört bin trajda basılan "Sırça Köşk" kitabı Ağustos 1948'de Bakanlar Kurulu kararıyla toplattırılmıştır. "Sırça Köşk'te basın kanununa, ceza kanununa ve diğer kanunlara göre suç unsuru yoktur. Eğer olsaydı, kitabın yayını tarihinden başlayarak altı ay içinde savcılığın veya Adalet Bakanlığının harekete geçmesi lazım gelirdi" diye yazmıştır **Başdan**. Fakat Remzi Kitabevi sahibinin söylediği gibi, kitabın bütün nüshaları satılmıştır. Ancak yüz seksen adet polis tarafından toplanılabilmektedir. (42)

Sabahattin Ali'ye karşı çeşitli izleme önlemleri alınmaya devam etmiştir. Sabahattin Ali paraca, sürgün ve hapisle sık sık cezalandırılmıştır. Son yıllarda günlerini karakol kapılarında, mahkeme koridorlarında ve hapishane hücrelerinde geçirmiştir. "Marko Paşa"da çıkan "Adalet Koridorlarında" yazısından ötürü kendisinin tutuklanma emri verilmiştir. (43) Mahkemede yakalanıp kapatılmıştır. (44). "Genç Arkadaşlar", "Hitlerci Kâhküllü Kaçıklar" yazılarından dolayı 1 ay ve 22 gün hapse ve 77 liraya cezalandırılmıştır. (45) "Zincirli Hürriyet'te Türkiye'nin Amerikan emperyalizmine bağlanması planlarını açıkladığı yazısından dolayı hapse mahkûm edilmiştir.

Sabahattin Ali, babasından kalma bir zeytinlik yerini satmıştır. Bir kamyon satın alarak, memleketin çeşitli bölgelerini dolaşarak, geçimini çıkarmakla uğraşmıştır. Ama yazılarından ötürü uğradığı para ve hapis cezaları tehdidi karşısında, polisten gizlenmeye mecbur kalmıştır. R. Fiş'in dediği gibi, yarı legal, yarı illegal bir hayat yaşamaya başlamıştır. Fakat Sabahattin Ali yine çoğunlukla günlerini İstanbul'da geçirmektedir. Bir aralık Cimcoz ailesinde kalmıştır. Fakat Sabahattin Ali daha fazla bu izlenmeye dayanamamış, yaratabilmek ve yazabilmek olanağından yoksun

kalarak, Türkiye'yi terkederek, Bulgaristan'a geçmek istemiştir. Polis Sabahattin Ali tarafından, Mehmet Ali Cımcı'ya verilmek için bıraktığı bir mektubu eline geçirmiştir. Bu mektupta şöyle denmektedir:

"Bu mektubu elinize aldığınız zaman ben bir müddet için ortadan yok olmuş olacağım. Herkesin beni geçen seneki gibi tebdilen dolaşır bilmesi münasiptir. Bu kararı vermeden evvel çok düşündüm. Fakat cepheimi tâyinde daha fazla tereddüt edemezdim. Yepyeni ve daha müsbet bir hayat yaşamak kararını müthiş nefis mücadelelerimden sonra verdim. Çoktandır verdiğim bu kararı tatbikte bu kadar geç kalmanın sebebi, karım, çocuklarım ve sizsiniz. Fakat bu şartlar altında hayatı devam ettirmeyi mânasız buldum." (46)

Sabahattin Ali kamyonla Edirne'ye gelmiştir. Önceden kaçakçı şebekesiyle bağlantıya girmiştir. Kaçakçıyla birlikte Kırklareli taraflarından Bulgaristan Halk Cumhuriyetine geçmek istemiştir.

Fakat bu şebekeye mensup katil Sabahattin Ali'yi Bulgaristan-Türkiye sınırına yakın bir yerde öldürmüştür. Katil tarafından vurulduğu zaman, katilin itirafına bakılırsa, Sabahattin Ali Almanca bir kitap okuyormuş.

Bazı kaynaklar, Sabahattin Ali'nin Bulgaristan'dan Sovyetler diyarına gitmek niyetinde olduğunu yazarlar. (47)

Türk sağcılar hiçbir yolla, ne mesnet, ne para, ne hapisaneyle susturamadıkları büyük çağdaş Türkiye hikayecisi ve romancısı, halk demokrasisi ve sosyalizm mücahidi Sabahattin Ali'yi bedenlen öldürmüşlerdir.

Sabahattin Ali "Sırça Köşk" hikayesini şu anlamlı sözlerle bitirmiştir:

"Sakın tepenize bir sırça köşk kurmayınız. Ama günün birinde nasılsa böyle bir sırça köşk kurulursa, onun yıkılmaz, devrilmez bir şey olduğunu sanmayın. En heybetlisini tuzla buz etmek için üç beş kelle fırlatmak yeter.»

Sabahattin Ali, Sabiha Zekeriya ve Mehmet Zekeriya Sertel ailesini ziyaret etmiş ve yeni yazdığı bu devrimci romantik masalını onlara okumuştur. Hikayeyi çok beğenmişlerdir. Sabiha Zekeriya Sertel bir konuşmamızda bu olayı şöyle anlatmıştır:

"Bu masalın Türkiye'deki o şartlarda basılmasının ne büyük tehlike teşkil ettiğini gözönünde bulundurarak dedim:

— Sabahattin, sen bu hikayeyi basarsan bu sırça köşke

karşı ilk fırlatılmış baş, senin başın olur.

Sabahattin Ali buna karşılık dedi :

— Varsın sırça köşke karşı ilk atılan benim başım olsun.»

Sabahattin Ali büyük bir vatandaşlık cesareti göstererek, "Sırça Köşk" masalını yayınlamıştır.

Sabahattin Ali özgürlük, demokrasi ve sosyalizm uğrunda yılmaçan, cesaretle ve imanla savaşmıştır. O, yalnız kalemini değil, halkının refahlı, saadetli bir hayat uğrunda canını dahi esirgememiştir. Hikayesinde olduğu gibi, sırça köşke karşı savaşta kurban gitmiştir.

Sabahattin Ali, Bütün Eserleri,
Sofya, 1966

* Metinde dipnotlar belirtilirken sayılarda bir karışıklık olmuş. 16, 17, 18, 19 birbirini izlemiyor. Burada sayı nereye konulmuşsa onun karşılığı olan dipnot verilmiştir. (A.Ö.)

- 1) Nihal Atsız, İçimizdeki Şeytanlar, s. 5, 1940.
- 2) M. Behçet Yazar, Edebiyatçılarımız ve Türk Edebiyatı, s. 371, 1938.
- 3) N. Atsız, a.g.y., s. 5.
- 4) Die Türkische Prosaliteratur der Gegenwart, Leipzig 1949.
- 5) N. Atsız, a.g.y., s. 3
- 6) Kük Mantolu Madonna, s. 43.
- 7) O. Spies, a.g.y., s. 106.
- 8) N. Atsız, a.g.y., s. 7.
- 9) Resimli Ay, s. 6, 1930.
- 10) Sadak, olacak (A.Ö.).
- 11) "Üç dil", yani Türkçe, Arapça, Farsça (A.Ö.).
- 12) Nurullah Ataç (A.Ö.).
- 13) Resimli Ay, s. 8, 1930.
- 14) Hasan Ali Yücel İddianamesi, Ulus, 17.X.1947.
- 15) Türkiye Kılavuzu, c. 1, s. 401.
- 16) H. A. Yücel, a.g.y.
- 17) H. A. Yücel. a.g.y.
- 18) Bir dikkatsizlik söz konusu. Roman, "1903 senesi sonbaharında ve yağmurlu bir gecede Aydın'ın Nazilli kazasına yakın Kuyucak köyünü eşkiyalar bastılar ve bir karı kocayı öldürdüler." cümleleriyle başlar. Ama Yusuf'u yanına alan kaymakam Selahattin Bey bir süre sonra Edremit'e atanacak, roman Edremit ve çevresinde geçecektir (A.Ö.).
- 19) Bunda Konya çevresinin etkisi de söz konusudur (A.Ö.).
- 20) N. Atsız, a.g.y., s. 92.

- 21) H. A. Yücel, a.g.y.
- 22) H. A. Yücel, a.g.y.
- 23) H. A. Yücel, a.g.y.
- 24) N. Atsız, a.g.y.
- 25) İ. Tatarlı, Sabahattin Ali-Seçilmiş Hikayeler, s. 49, Sofya 1951.
- 26) Nihal Atsız, a.g.y.
- 27) H. A. Yücel, a.g.y., Ulus 17 ve 18.X.1947.
- 28) İ. Darendelioğlu, Türkiye'de Komünist Hareketleri, 1961.
- 29) Erol Güney, olacak (A.Ö.).
- 30) Yüzbaşının Kızı adıyla çevrildi (A.Ö.).
- 31) Almanlarla müttefikleri kastediliyor (A.Ö.).
- 32) Devlet Konservatuvarı Temsil Bayramı, s. 24-27, Ank. 1943.
- 33) a.g.y.
- 34) H. Ali Yücel kastediliyor (A.Ö.).
- 35) Ulus, 20.X.1947 (?).
- 36) Irkçılar Hakkında Dün Karar Verildi, Tan, 30.III.1945.
- 37) D. Şişmanof, Türkiye'de İşçi ve Sosyalist Hareketi, NPY Sofya, 1965.
- 38) Marko Paşa'nın tirajı en çok 60 bine ulaşmıştı (bk. Aziz Nesin, Geriye Kalan, 2. bas., 1975, (A.Ö.).
- 39) Başdan, Yıl 1, s. 3, 24 Ağustos 1948.
- 40) Marko Paşa ve sürelerinin redaktörlüğünü Aziz Nesin'in yaptığı biliniyor. S. Ali, gazetelerin teknik işleriyle çok az ilgilenmiştir. "Hitler Kahküllü Kaçıklar" da ayrı bir yazı değil, "Genç Arkadaş, yazısında geçen bir deyimdir (A.Ö.).
- 41) Tekin Erer, Türkiye'de Parti Kavgaaları, s. 200, 1963.
- 42) Başdan, Yıl 1, s. 31 Ağustos 1948.
- 43) Kudret, 28.III.1947.
- 44) Yeni Sabah, 31.XII.1947.
- 45) Yeni Sabah, 17.I.1948.
- 46) İ. Tatarlı mektupla ilgili notunda bu mektubu ilk kez S. Ali'nin Seçme Hikayeler kitabının önsözünde kullandığını (1951) belirterek şunu eklemektedir: "Sabiha Sertel bir konuşmamızda, bu mektubun hakiki olmadığı ve uydurulma olduğu fikrini ileri sürmüştür." Oysa gerek Asım Bezirci, gerekse başka araştırmacılar mektubun doğruluğunda birleşmişlerdir. Son olarak mektubun kendisine bırakıldığını söyleyen Rasih Nuri İleri'nin açıklama!arı bu konudaki kuşkuları silmiştir. Tatarlı'nın aktardığı metinde kimi sözcükler yanlış okunduğu gibi atlandığı gösterilmeden aradaki birkaç cümle de çıkarılmıştır (A.Ö.).
- 47) Tekin Erer, a.g.y.

SABAHATTİN ALİ'NİN ALMAN DİLLİ EDEBİYATLARDAKİ ETKİSİ ÜZERİNE

**Prof. Horst Wilfrid BRANDS
Frankfurt Üniversitesi
Türk Dili ve Edb. Öğ. Ü.**

Belirli bir dil ve kültür çevresini kendine örnek olarak alan, bu çevreden “etkilenen” bir yazarın, bu “etkileyen” dil ve kültür çevresinde eserleriyle büyük bir ilgi görmesi, edebiyat tarihinde ender olmayan, ne yazık ki her zaman da doğal sayılmayan bir durumdur. Sabahattin Ali’de, ona örnek (model) olan iki edebî akımın etkisini görüyoruz: 19. yüzyılın ve 20. yy. başlarının Rus ve Alman realizm ve natüralizmleri. Bu akımların Sabahattin Ali’ye yaptıkları etkileri yadsımak olanaksızdır. Öte yandan, Sabahattin Ali’nin bu iki akımın etkilerini taşıyan eserleri çağdaş Türk hikâyeciliğinin önemli ölçüde ilerlemesini sağlamıştır. Onun oldukça sindirilmiş etkilerle yazılmış bu eserleri, İkinci Dünya Savaşı’ndan hemen sonra moda hâline gelen Amerikan kısa hikâyesinin “taklit”leri gibi “tercüme kokmamaktadır”.

Bu satırların yazarının da dahil olduğu Türkiye dışı edebiyat eleştirmenlerinin her zaman vurguladıkları gibi, çağdaş Türk hikâyeciliğinin, hikâye türünün gelişebilmesi için gerekli olan en önemli unsurdan, yâni antik çağdan beri alışlagelmiş “çelişme”lerden İslâmî geleneğin geleneksel bas-

kısı nedeniyle yoksun olması, Türk hikâyesinin, hikâye türünün başarılı ürünlerini okumaya alışmış Batılı okuyucuyu zaman zaman sıkabilecek bir “fıkracılık” biçiminde gelişmesine yol açmıştır. Sabahattin Ali bu noktada da bu ön yargıyı yıkmasını bilmiştir. O eserlerinde için için işleyen ya da açığa vurmuş “çelişme”leri konu olarak alır. Onun kimi çağdaşlarında (örneğin çok değer verdiğim Bekir Sıtkı Kunt’ta [1905-1959]) görülen günlük hayat sahnelerini betimleyen tablolar (Alm. Genrebilder) Sabahattin Ali’de yok denecek kadar azdır, hatta hiç yoktur. Örneğin, genç hikâyeciler kuşağının unutulmaz örneği, “put”u olan Sait Faik Abasıyanık’ta (1907-1954) gördüğümüz özellikler de Sabahattin Ali’ye bütünüyle yabancıdır.

Yukarıda da belirttiğimiz gibi, Alman ve Rus dilli edebiyatlarda Sabahattin Ali’nin eseri oldukça büyük bir ilgi görmüştür. Ben, kimi ideolojik çevrelerin sık sık ileri sürdükleri gibi, Sabahattin Ali’nin sosyalist gerçekçiliğin Türkiye’de başlatıcısı, öncüsü olduğu konusunda bir yargıya varmaya kendimi yetkili görmüyorum. Ancak, bu yargının daha çok sosyal-liberal diyebileceğimiz bir “aydınlatıcı”nın ilericilik anlayışına pek uymayan bir “moda yargı” olduğunu belirtmeden geçemeyeceğim. Bir yazar ve gazeteci olarak eserlerinde “Türk gerçekçiliğini” işlemiş olması, Sabahattin Ali’ye ancak ve ancak onur verir. Onun ölümünden on yıllar sonra eleştirel gerçekçi romanlarıyla ülke dışında da ilgi gören, ün kazanan Türk yazarları - bilinçli ya da bilinçsiz olarak - kendilerine örnek olan Sabahattin Ali’ye minnet borçludurlar.

Konumuz, Sabahattin Ali’nin Alman dilli ülkelerde gördüğü ilgi ve yarattığı yankılar üzerine bilgi vermek olduğundan, önce ondan yapılan çevirilerden, sonra da başvurma eserlerinde yer alan olumlu değerlendirmelerden söz etmek istiyoruz:

Çeviriler (kronolojik sıra ile):

1. **Der Kanal** (Kanal), yazarın ilk hikâye kitabı olan **Değirmen**’den (1935), çeviren: A. Schmaus, **Stimmen aus dem Südosten** [Güneydoğudan Sesler] adlı dizi, sayı

2/1939).

2. **Der Hund** (Köpek), **Kağrı'dan** (1936), çeviren: F. von Rummel, **Stimmen aus dem Südosten** adlı dizi, sayı 11-12/1940.
3. **Der Kanal** (Kanal), çeviren: F. von Rummel, **Stimmen der Völker** (Halkların Sesleri) adlı dizi, sayı: 4/1948. Türkiye'ye ayrılan bu sayıda, hepsi de F. von Rummel tarafından yapılan Sabahattin Ali çevirileri yer alıyor.
4. **Der fliegende Händler** (Pazarcı), a.g.e., s. 109-115.
5. **Der Gruss** (Selâm), a.g.e., s. 115-122.
6. **Die Mühle** (Değirmen), a.g.e., s. 123-131.
7. **Hassans Grab** (Hasan boğuldu), a.g.e., s. 131-142.
8. **Die Mutter hinter dem Ochsenkarren** (Kağrı), çeviren: H. W. Brands, **Frankfurter Neue Presse** gazetesinin 4.4.1949 tarihli nüshasında.
9. **Der Ochsenkarren** (Kağrı), çeviren: O. Spies, **Das Geisterhaus. Türkische und ägyptische Novellen** adlı kitapta, Keveiaer 1949, s. 136-142.
10. **Die Kaffeehaussängerin** (Hanende Melek), çeviren: H. W. Brands, **Neue Illustrierte** adlı derginin 16.3.1950 tarihli nüshasında.
11. **Die Sängerin im Kaffeehaus** (Hanende Melek), çeviren: H. Melzig, **STORY** adlı derginin 5. sayısında (Stuttgart 1951).
12. **Sabahattin Ali. Anatolische Geschichten** (Anadolu Hikâyeleri), Doğu Berlin 1953, 227 s. Antolojide yer alan hikâyeler:
Die alte Mauer (Duvar), **Der Dachdecker** (Apartman), **Heisses Wasser** (Sıcak Su), **Der Berg war zu hoch** (Hasan-boğuldu), **Malaria** (Sulfata), **Der Kanal** (Kanal), **Der Teekessel** (Çaydanlık), **Der verliebte Schuhputzer** (Arap Hayri), **Zwei Frauen** (İki Kadın), **Die Waschfrau** (Isıtma İçin), **Saure Milch** (Ayrın), **Der Gruss** (Selâm), **Melek** (Hanende Melek), **Der Volksänger** (Ses), **Der Geburtschein** (Kafa Kâğıdı), **Der Ochsenkarren** (Kağrı), **Der Hund** (Köpek), **Die Asphaltstrasse** (Asfalt Yol), **Der Feind** (Düşman). Almanca'da yayınlanmış tek Sabahattin Ali antolojisi olan ve Herbert Melzig tarafından çevrilen bu değerli kitap, yayınlanmasından bu yana uzun bir zaman geçmiş olmasına karşın ne yazık ki yeniden basılmamıştır.

13. **Die alte Mauer** (Duvar), **Hasan und Emine** (Hasanboğuldu). H. Melzig'in çevirdiği bu iki hikâye, W. A. Oerley ve H. W. Brands'ın birlikte hazırladıkları ve 1963'te Herrenalb'de basılan **Die Pforte des Glücks. Die Türkei in Erzählungen ihrer besten zeitgenössischen Autoren** adlı eserin 214. - 222. ve 167. - 175. sayfaları arasında yer almıştır. Aynı hikâyeler, bu kitabın H. W. Brands tarafından hazırlanan 2. baskısında da (1969) yer almıştır.
14. **Der Schlaf** (Uyku), **Yeni Dünya**'dan (İst., 1943), çeviren: A. Tietze, **Die Ölweide** (İğde Ağacı) adlı antolojide, Basel 1964, s. 17 - 29.

Sabahattin Ali'den Almanca'ya yapılan çevirileri bir araya toplama denememizin hiç kuşkusuz ki eksikleri olacaktır. Ayrıca, en başarılı çeviricilerin baskıya hazır bir çok çevirisi de (Andreas Tietze ve Herbert Melzig'in de bana bizzat söyledikleri gibi) maalesef hâlâ çekmecelerde yatıp durmaktadır.

Sabahattin Ali'nin belirli birkaç hikâyesi - haklı olarak - birden fazla çeviricinin dikkatini çekmiştir. Buna örnek olarak, çeviricilerinin İkinci Dünya Savaşı sonrasının haberleşme olanaklarının yok denecek kadar az olduğu bir dönemde birbirlerinden habersiz olarak Almanca'ya çevirdikleri **Kağrı** (O. Spies, H. W. Brands ve H. Melzig tarafından) ve **Hanende Melek** (en azından Brands ve Melzig tarafından) hikâyelerini gösterebiliriz. Bu durum, Sabahattin Ali'deki hangi unsurların ilgi gördüğünü göstermesi yönünden de karakteristiktir. Kâğıdın son derece kıt olduğu bu yıllarda gazete ve dergiler sadece, okuyucu çevresinin ilgisini çekeceğine "emin" oldukları çevirileri kabul ediyorlardı ve bu çevirilerin de mümkün olduğu kadar kısa tutulması gerekiyordu. Bu çevirilerin nitelik yönünden karşılaştırılması, hem yazarın ne anlatmak istediğinin anlaşılması, hem de çeviricilerin üslûp ve çağ anlayışlarının daha iyi kavranması yönünden gerekli ve yararlıdır.

Sabahattin Ali'den yapılan çevirilere bu kısa bakıştan sonra, şimdi de Sabahattin Ali hakkında yazılanlar üzerinde duralım. Almanca'da yayınlanmış bir yeni Türk edebiyatı tarihi olmadığından, yalnız başvurma kitaplarında veya çeviri-

lerde yer alan değerdendirmeler üzerinde - kronolojik sırayı izleyerek - duracağız.

1. Otto Spies, **Die türkische Prosaliteratur der Gegenwart** (Günümüz Türk Nesri), **Die Welt des Islams** adlı derginin 25. cildinde (1943) basılmış olup ayırbasım olarak da satılmaktadır. Otto Spies 106. - 108. sayfalarda şunları yazıyor: "Ein kluger Kopf unter den Erzählern der jüngsten Generation ist Sabahattin Ali... Der Dichter ist Naturalist; er sucht seine Stoffe aus dem Leben und richtet dabei seinen Blick vornehmlich auf das anatolische Dorf- und Bauernleben. Die Probleme der Dorfgemeinschaft, die Stellung des einzelnen im Dorfganzen, wie er sich anpasst oder entgegenstellt, wie er sich durchsetzt oder untergeht, die Landarbeit und die Widerwärtigkeiten der Natur, all das ist in seinen Novellen geschickt aufgerollt. Dabei verrät er eine feine und tiefe Kenntnis vom Bauernleben und von der Bauernseele, dass man den Eindruck hat, als wäre er auf dem Dorf und zusammen mit den Bauern aufgewachsen. Zuweilen freilich fühlt man, dass der Dichter eine Tendenz oder These zu verfolgen sucht und sich von sozialistischen Gedanken leiten lässt. (Genç hikâyeciler kuşağının zekilerinden biridir, Sabahattin Ali... Natüralist bir şâir [Yazar, Sabahattin Ali'yi "şâir" olarak niteliyor]. O, eseri için gerekli malzemeyi hayatta arıyor ve her şeyden önce Anadolu köyünün ve köylüsünün hayatına yöneliyor. Köy hayatının problemleri, tek tek kişilerin köy toplumundaki durumları, onların bu topluma nasıl uydukları ya da nasıl karşı koydukları, kendilerini bu topluma nasıl kabul ettirdikleri veya nasıl eriyip gittikleri, tarla hayatı ve doğanın bu hayata yaptığı karşı konulmaz etkiler... Bütün bunlar onun hikâyelerinde ustalıkla işlenmiştir. Onun köy insanının ruhu ve hayatı üzerine olan derin ve ince bilgisi, insanda yazarın köyde ve köylülerle birlikte büyüdüğü izlenimini uyandırıyor. Zaman zaman da "şâir"ın -daha çok sosyalist düşüncelerin öncelik kazandığı ve yürüttüğü - belirli bir tez veya akımı izlemeye çalıştığı hissediliyor.)
2. Friedrich von Rummel, **Stimmen der Völker** (Halkların

Sesleri) (Gauting/München, 1948) adlı kitaba yazdığı son söz, s. 143-145: 'Şâir Sabahattin Ali': "Sabahattin Ali bemüht sich, mit dem Volk zu fühlen, aus seinem Gesichtswinkel heraus das Leben zu betrachten und seine Sprache zu sprechen. In der Tat ist sein Türkisch nahezu frei von dem bis vor kurzem noch zwei Drittel der Schriftsprache betragenden arabisch persischen Wortschatz; und doch riecht es nicht nach gewollter Reform und Schreibstube, sondern, wenn man will, nach harzigem Kiefernholz und Thymian in der sonnenbeschienenen Steppe. Sabahattin Ali ist in der Türkei einer der ersten Schriftsteller, bei denen soziale Triebkräfte stärker sind als der Hang zu seelischer Zergliederung eines schwierigen Charakters oder zu selbstgefälligen Schilderung hübscher Landschaftsbilder. Weil er auf Wunden hinweisen, Ungerechtigkeiten erkennen und Missstände nicht beschönigen will, schildert er seine Bauern und Kleinstädter oft mit einem ans Grausame grenzenden Realismus und hat wegen dieser sozialistischen Einstellung manch schroffe Ablehnung im eigenen Land erfahren. Er ist dabei aber immer Dichter und kein Leitartikelschreiber. Mit knappen, holzschnittartigen Strichen erweckt er die kargen Reize seiner anatolischen Heimat..." (Sabahattin Ali kendini halkla birlikte hissetmeye, hayata halkın bakış açısından bakmaya ve halkın konuştuğu dili konuşmaya büyük çaba harcıyor. Gerçekten de onun Türkçesi, kısa bir zaman öncesine kadar Türk yazı dilinin üçte birini oluşturan Arap ve Fars köklü kelimelerle dolu olmayan bir Türkçedir. Buna karşın bu Türkçe, bir "reform" veya "masa başı Türkçesi"ne değil de, çölde güneş altında kalmış çıralı bir çama ve kekiğcökökan diyebileceğimiz bir Türkçe'dir. Sabahattin Ali, kendisinde sosyal itici güçlerin, güç bir karakterin derin ruhsal tahlillerine ya da güzel manzara tasvirlerine olan eğilimden daha güçlü olduğu yazarların en ilklerindendir. Çünkü o, yaraları göstermek, haksızlıkları görmek ve aksaklıkları mazur göstermemek istediğinden, eserinin kahramanları olan köylüleri veya kasabalıları çoğu kez merhametsizliğe varan bir gerçekçilikle betimler. İşte bu sosyalist görüşleri nedeniyle de o, kendi ülkesinde sert eleştirilere uğradı ve reddedildi. Bütün bunlara karşın, Sabahattin Ali hep bir "şâir" olarak kalmış, hiç bir zaman bir

“başmakale yazarı” olmamıştır. O sınırlı ama bir oymacı-ninkine benzeyen çizgilerle yurdu olan Anadolu’nun kıt cazibelerini uyandırır.)

Bence bu satırlar, Sabahattin Ali’nin “batılı bir kalem” tarafından yapılan en iyi tasviridir. Yine Friedrich von Rummel, 1952’de basılan **Die Türkei auf dem Weg nach Europa** [Avrupa Yolundaki Türkiye] adlı kitabında, Türkiye’nin geçirdiği son derece karmaşık kültür değişmesini oldukça kısa, ancak son derece ince ve başarılı bir biçimde betimleyebilmiştir. Bu eserin yayınlanmasından bu yana 26 yıl geçmiş olmasına karşın, Türk olmayan ama Türkiye’ye sempatileri olan ya da bu konularla uğraşanlar arasından kimsenin çıkıp da Türkiye’nin bugünkü durumunu Rummel’in eserine benzer bir biçimde ele almamış olması, işin aslında son derece üzücü olan bir başka yanıdır.

3. Alman dilinde basılmış edebiyat ansiklopedilerinde Sabahattin Ali üzerine yazılmış - aslında bu tür eserlerin genel özelliği olan - kısa değerlendirmelerin hepsini göz önüne almamız gereksizdir. (Bu arada, **Kröners Lexikon der Weltliteratur** adlı edebiyat ansiklopedisinin ilk cildi olan “Yazarlar” cildinde [2. baskı, 1975] Sabahattin Ali’ye ayrılan yerin, tanınmış Alman yazarlarından olan Hans Hellmut Kirst’e ayrılan yer kadar [30 satır] olduğunu belirtelim.) Tanınmış **Bompiani**’yi örnek alarak hazırlanan **Kindlers Literatur - Lexikon** (Zürich 1965 - 72; Zürich 1970 - 74 [özel baskı]; Münih 1974 [cep kitabı olarak]) adlı edebiyat sözlüğü bu konuda özel bir yer tutar. Eser adlarının orjinallerine ve her hangi bir “Yazarlar Sözlüğü” ile karşılaştırıldığında, çok daha “sıkı” ölçülere göre hazırlanmış bu mükemmel eserde, Sabahattin Ali’nin - hepsi de Bedriye Atsız (Münih Üniversitesi) tarafından incelenen - üç eseri (Kağrı, Kürk Mantolu Madonna, Kuyucaklı Yusuf) yer almaktadır.

Bedriye Atsız’ın Kağrı’yı kritik olarak değerlendiren satırları şöyle: “Mit einer bisher unübertroffenen sprachlichen Meisterschaft, aber auch mit einer unbestechlichen Schärfe des soziologischen Urteils - wie sie schon die Themenwahl seiner Kurzgeschichten gegenüber den zum Teil durch sentimentale Handlung beschwerten Romanen auszeichnet - hat Sabahattin Ali in diesen realistischen Erzählungen die Defekte der türkischen Gesellschaft in der

ersten Hälfte des 20. Jahrhunderts aufgezeigt. Das für seine Romane bezeichnende autobiographische Element des 'klassenlosen' Intellektuellen findet sein Gegenstück und seine Rechtfertigung in diesen Geschichten der mittelanatolischen Bauern, der Arbeiter von Konya und der Gefangenen, die alle die Entfremdung des Menschen im Kollektiv zum Thema haben." (Sabahattin Ali, şimdiye kadar aşılamamış bir dil ustalığı ve sosyolojik yargının saptırılmaz keskinliğiyle - ki bu aynı zamanda onun kısmen duygusal edimlerle yüklü romanlarıyla karşılaştırıldığında, kısa hikâyelerine konu seçmedeki üstünlüğünü de belirler - yazdığı gerçekçi hikâyelerinde Türk toplumunun bozuk yanlarını daha 20. yüzyılın ilk yarısında gözler önüne sermiştir. Onun romanlarının karakteristiği olan "sınıfsız aydın"ın otobiyografik unsuru, orta Anadolu köylüsünün, Konyalı işçinin ya da mahpusların hayatlarının işlendiği ve insanın topluma yabancılaşmasını konu alan hikâyelerinde karşılığını ve savunmasını bulur.)

Birinci Dünya Savaşı sonrası Berlin'inde geçen **Kürk Mantolu Madonna** romanı, kuşkusuz ki, Sabahattin Ali'nin en güçlü eserlerinden biri değildir. Onun bu eserini Bedriye Atsız - haklı olarak - "derin psikolojik çözümlemeler kitabı" olarak nitelendiriyor. Bedriye Atsız'ın "Das Gesamtwerk des Autors ist oft als hundertprozentiges Produkt des Sozialistischen Realismus bezeichnet worden, was jedoch nur bedingt und erst in zunehmendem Mass auf die späten Schriften des Autors - vor allem die kurzen Erzählungen - zutrifft." (Yazarın tüm eseri, çoğu kez, sosyalist gerçekçiliğin katıksız ürünü olarak değerlendirilmiştir. Ancak bu yargı, şartlı olarak ve daha çok ileri yıllardaki eserleri, özellikle kısa hikâyeleri için geçerlidir) biçimindeki sınırlandırması da gerekçesiyle birlikte verilmiştir. Sabahattin Ali'de tanınmaması olanak dışı olan otobiyografik çizgilere karşın, aşağıdaki sonuca varıyor Bedriye Atsız "Was den Autor von seinen Helden unterscheidet, macht seine Kunst aus: Er ist ein kaum übertroffener Meister der knappen Sprache, der mit wenigen Worten eine Situation erfasst, und ein aussergewöhnlich scharfer Beobachter, dessen Feststellungen, psychologische Analysen und Schlussfolgerungen in ihrem Understatement von beklemmender Klarheit sind." (O, sınırlı bir dil-

le, bir durumu az kelime ile kavrayıp anlatmada aşılamayan bir usta; ele aldığı konuları olduğundan çok daha küçük göstererek özlü bir şekilde dile getirme yoluyla ulaşılan ve sıkıntılı bir aydınlık taşıyan sonuçları, ruhsal çözümlmeleri ve çıkarsamaları ile de ender rastlanan keskin bir gözlemcidir.)

Lessing, E.T.A. Hoffmann ve Hebbel'in başarılı çeviricisi Sabahattin Ali, yukarıda anılan ve yıllar önce basılan hiç de az olmayan sayıdaki Almanca çevirilere karşın, Alman dilli edebiyat çevrelerinde hak ettiği ünü kazanmış değildir. Bu çevirilerin yakın bir gelecekte yeniden basılarak okuyuculara sunulması umuduyla yazımıza son veriyoruz.

Türkçesi İlhan Çeneli

SABAHATTİN ALİ'NİN HİKÂYELERİNİN HİKÂYESİNDEN ÇİZGİLER

Pertev Naili BORATAV

Sabahattin Ali'nin anısına armağan edilen bu kitap bana, kimi hikâyelerinin oluşumu üzerine bildiklerimi yazma fırsatını veriyor. Benim vereceğim bilgiler iki türdür: birincisi konularının genel olarak kaynakları, hikâyelerindeki kişilerin gerçek kimlikleri, ya da kimi ayrıntıların nitelikleri üzerine; ikincisi ise, konularını doğrudan doğruya benden aldığı hikâyeler üzerinedir. Sabahattin Ali'nin biyografyası ve eserleri üzerine yapılmış incelemelerden, benim verdiğim bilgilere dayanarak yazılanlarda dahi, kimi yanlışmalar gözüme ilişti. İlerde onun yaratıcı kişiliği üzerinde duracak inceleyicilere bu açıklamalarımın yararlı olabileceğini düşündüm.

“Bir siyah fanilâ için” adlı hikâyenin yazılış tarihi 1927 dir. Sabahattin 1926-1927 ders yılı sonunda İstanbul Öğretmen Okulunu bitirip 1927-1928 ders yılı başında Yozgat'a öğretmen atanıp gittiğine göre hikâyenin Yozgat'ta yazılmış olduğunda şüphe kalmaz. Hikâyedeki genç kaymakamın, coğrafyası ve insanlarıyla uzun uzun anlattığı bu kasabadır. Hikâyeci kendi kişiliğini kahramanı genç kaymakamın kisvesine bürümüş. -Sabahattin 1928 yaz tatili başında Yozgat'tan İstanbul'a döndü. Erenköy'ündeki akrabalarında kalır,

ama kimi geceleri, Yüksek Muallim Mektebi'nde "kaçak misafir" sıfatıyla geçirdiği de olurdu. İşte, hikâyesinde önemli bir rolü olan "siyah fanilâ"yı biz, onun Yüksek Muallim Mektebindeki arkadaşları, o tatil aylarında tanıdık. Sabahattin, zaman zaman, o devrin külhan beyi modasına kaçan, yukarısı dar, paçaları bol pantolonlu, gri bir elbise ile bu "siyah fanilâ"yı giyer, öyle dolaşırdı. Langa bostanlarında, köprü altında, ya da sabahçı kahvelerinde bu kılıkla daha rahat gecelendiğini söylerdi. Almanya'ya gitmesine yakın bir de melon şapka edindi. (Bu "melon şapka" ile, Berlin'de başına gelenleri, Cevdet Kudret, "Varlık" dergisindeki yazısında - sayı 662, 15 ocak 1966 - kısaca anlatmıştır.) Yüksek Muallim Mektebinde kaldığı gecelerden birinde (Almanya'ya gitmesinden kısa bir zaman önce) bir kaç arkadaş Divanyolu'na çıktık. O tarihlerde Divanyolu İstanbul'un gözde piyasa yeri idi. Sabahattin, ceketini, kollarını geçirmeden omuzuna atıp, melon şapkasını da başına yampiri kondurarak, kalabalık caddede sarhoş taklitleriyle ve sağa sola reveranslarıyla etrafı ve bizleri hayli güldürmüştü.

"Arap Hayri" hikâyesinin konusunu Sabahattin'e ben vermiştim. ("Varlık" dergisinde yayınlanması tarihi, Asım Bezirci'ye göre, 1.5.1935; Sofya baskısında, s. 203, verilen 1936 tarihi yanlış olmalı.) O, 29 ekim 1933'te, genel aften yararlanarak Sinop hapishanesinden çıktıktan sonra Ankara'da Millî Eğitim Bakanlığındaki girişimlerini olumlu bir sonuca erdirmiş ve bir göreve atanmayı beklerken bir ara, benim askerliğimi yapmakta olduğum Beyşehir'e uğramıştı. Orada bir kaç gün birlikte kaldık. Bizim tabur manevraya çıkarken ben evimi Sabahattin'e bırakıp gittim. O benden sonra daha birkaç gün kalıp Ankara'ya döndü. İşte "Arap Hayri"yi Beyşehir'de o kalışı sırasında tanımıştı. (Hikâyede onun adını olduğu gibi bırakmıştır.) Arap Hayri'nin tiyatrolularla, kasabada dillere destan olan bir macerası geçmişti; ama hikâyede sözü edilen tiyatro kumpanyasının Beyşehir'de oyunlar verdiği sırada Sabahattin orada değildi. Olayı Sabahattin'e, Beyşehir'de bulunduğu sırada ben anlattım. Gerçekte olay, Sabahattin'in hikâyede süsleyip püsleyip geliştirdiği gibi "melodramatik-romantik" bir aşk macerası değil, çok basit, komik bir olaydır. Bir akşam kumpanya Halit Fahri'nin "Baykuş" piyesini oynuyordu. Arap Hayri'ye perdecilik görevi verilmişti. Oyunun en son sahnesine kadar işini

aksatmadan yürüttü Arap Hayri. Ama, dram kahramanının, ölüm döşeğinde, son sözlerini söylemesini ve “Bana baykuş, ölüm ve kan derler” mısraıyla düşüp ölmesini beklemeden perdenin iplerine asıldı... Münasebetsiz bir yerde tiradı yarıda kalmış olan aktör hiddetle yerinden fırlayıp Arap Hayri’nin üstüne atıldı; Arap Hayri de hatasını anlayıp yeniden perdeyi açtı ve sahne, ölüm döşeğinden fırlamış adamın Arap Hayri’yi kovalaması ve seyircilerin kahkahalarıyla sona erdi.

“Ses” hikâyesinde Sabahattin Ali’nin “halk türküleri uzmanı” olarak çizdiği kişinin gerçek kimliğini Asım Bezirci (**Sabahattin Ali**. İstanbul 1974, s. 67): “... Yazarın arkadaşı P. N. Boratav” diye nitelendirmiş. Gerçekte bu kişi ben değilim. Gerçi Sabahattin Ali, yukarda değindiğim gibi, 1934 yazında Beyşehir’de kalmıştı; oradan, Ankara’ya gitmek üzere Konya’ya dönerken, hikâye kahramanının çizgilerini esinleyen bir delikanlıya rastlamış olabilir; ya da, Beyşehir-Konya yolu, bu yolculuğun bir anısı olarak, hikâyenin sadece çerçevesini meydana getirmiştir. Yazılış tarihi 1937 olan hikâyenin, tümüyle, o tarihlerde, Ankara Devlet Konservatuvarında, Halil Bedii Yönetken ve Muzaffer Sarısözen ekibinin derlemeleriyle, ve okulun giriş imtihanlarıyla ilgili olarak anlatılanlardan esinlenmiş olacağını sanıyorum..

Asım Ezirci “Uyku” hikâyesi için (yazılışı 1939): “... Konusunu, Sabahattin’in, bir arkadaşıyla (Pertev Naili Boratav olsa gerek) yaptığı bir kamyon yolculuğundan alır...” demektedir (A. Bezirci, **Sabahattin Ali**, s: 74). Cevdet Kudret de (“Varlık” dergisi, sayı 663, 1 şubat 1966) aynı yargıya varmış. Hikâyenin konusu ve kişileri üzerine Cevdet Kudret’in verdiği ayrıntılar da var: Sabahattin’in, hikâyeyi yazarken, şoför yardımcısının gerçek adını hatırlayıp bulmak isteyişindeki titizlenmesi gibi... Bunlar doğru, ancak, o kamyon yolculuğunda Sabahattin Ali kendisi bulunmamıştır; olayı ayrıntıları ile benden dinlemiş ve benim anlatımda bulunmayan bazı yan-konularla (örneğin, kamyon yolcularının, aynı yolda daha önce geçmiş bir kaza üzerine konuşmaları gibi) zenginleştirerek bir hikâye biçiminde geliştirmiştir. Gerçek olay Yıldızeli ile Sivas arasında, 1939 yazında geçmişti; benim yanımda, o tarihlerde Sivas Lisesi müdürü olan Faik Dıranas vardı.

“Bir mesleğin başlangıcı” (yazılışı 1940) adlı hikâyede de, her ne kadar, “Sivas’ta halk türküleri derlemesi yapan bir

folklorcu arkadaşın” çizgilerinde bana açıkça anıştırma varsa da, ben o yaz (1939 yazı) Sivas’ta Sabahattin Ali ile buluşmuş olmakla beraber, hikâyede anlatılan sahnelerde bulunmuş değilim. O, Sivas’a, Faik Dıranas’la benim Yıldızeli gezisinden dönüşümüzden sonra geldi; birkaç gün Sivas’ta kaldıktan sonra birlikte Sivas -Erzincan tren yolculuğunu yaptık. Erzincan’daki Köy Eğitim Enstitüsünün çalışmalarını gördük, eğlencelerine katıldık. Sonra Sabahattin Ankara’ya döndü, ben Erzurum’a gittim. Sabahattin Ali hikâyesinin konusunu ya Sivas’ta başka bir kaynaktan, belki orada tanıştığı Koca Receb’in kendisinden veya onun tipinde bir kişiden almış ya da tamamiyle hayalinden yaratmıştır. Hikâyedeki bana anıştırmaya, benim o yaz folklor derlemeleri için Sivas ve çevresine gitmiş bulunmam, ayrıca da konunun özelliği vesile olmuştur.

“Hasanboğuldu” (ilk yayınlanışı 1942) nun konusunu Sabahattin’in Edremit yöresindeki yerli anlatmalardan aldığını sanırdım yakın zamanlara kadar. Birkaç yıl önce dostum Edremitli Mustafa Göksu’dan, Hasanboğuldu’nun adını açıklayan başka bir anlatmanın varlığını öğrendim: bir Kopuk Hasan varmış; o bütetin başında düzenlenen bir içki âleminde bütetin derin sularına düşüp boğulmuş. O günden beri oraya Hasanboğuldu demişler... Türlü yerlerin (kayaların, pınarların, göllerin) adları ile ilgili efsanelerde çeşitlenmeler olağandır. Belki, Hasanboğuldu üzerine, Sabahattin Ali’nin anlattığı aşk efsanesinden başka bir de, Mustafa Göksu’nun bana anlattığı “Kopuk Hasan” hikâyesi vardır Edremit ve yöresinde. (Nitekim, yine aynı bölgenin ünlü Evliyası Sarı-Kız, bir anlatmada, köyünde adı kötüye çıktığı için babasının dağda terk etmek istediği genç bir köylü kızıdır; başka bir anlatmada ise, Hazret-i Ali ile Fatma-Anamızın kızıdır; onu Kaz-Dağına getirip yerleştiren Selmân’dır.) Kopuk Hasan’ın ölümle sonuçlanan sarhoşluk hikâyesini, Zeytinli’li bahçıvan Hasan ile Yörük-Kızı’nın aşk efsanesine Sabahattin Ali’nin dönüştürmüş olması da mümkündür, tıpkı Beyşehir’li Arap Hayri’nin hikâyesinde yaptığı gibi... Edremit bölgesinde gecikmeden girişilecek bir araştırma halk geleneğinde ve Sabahattin Ali’nin yaratıcılığında “Hasanboğuldu gerçeği”ni kesinlikle öğrenme olanağını bize sağlayacaktır belki. Kim bilir, belki de Sabahattin’in hikâyesinde anlattığı aşk macerası ondan önce halk geleneğinde, o biçimiyle, hi

anlatılmamıştı da, “Hasanboğuldu” yazılıp yayınlandıktan sonra geçen otuz şu kadar yıl içinde sözlü geleneğe sızmış ve kökeni, kaynağı unutularak bir “halk efsanesi”ne dönüşmüştür; yerinde girilecek araştırmaların bizi böyle dördüncü bir sonuca ulaştıracağı da düşünülebilir.

“Kürk Mantolu Madonna” konusunda söyleyeceğim bir tek şey var: o da, bir kelimenin yanlış okunmasından doğma bir yanlışın düzeltilmesi gerektiğidir. Şöyle ki, ben bir mektubumda Cevdet Kudret’e Sabahattin’in “Kürk Mantolu Madonna”yı ilk önce bir küçük hikâye olarak tasarladığını ve başlığını da “Yirmi sekiz” koyduğunu, hikâyeyi yazmağa başladığı sırada müsveddesinin ilk sahifesini de bana göstermiş olduğunu yazmıştım. Başlığın bu biçimde seçilmesini Sabahattin, 1929 - 1930 yıllarında Almanya’da iken tanıdığı yirmi sekiz yaşında bir kızdan esinlenmiş olması ile açıklamıştı. Dostum Cevdet Kudret, Arap harfleriyle yazılmış olan mektubumdaki “yirmi sekiz” kelimesini “gelir misiniz” okumuş; ve böylece, benim kendisine verdiğim bilgiye dayanarak yayınladığı bir yazıya da hikâyenin adı “Gelir misiniz” biçiminde geçmişti. Ben, çok daha sonra, Asım Bezirci ile bir konuşmamızda bu olayı anlatmıştım, ama Bezirci, benim açıklamamın ayrıntılarını unutmuş ve bir tereddüde düşmüş olacak ki, kitabının “Kürk Mantolu Madonna”ya ilişkin yerinde (s. 198) beni kaynak göstererek “**Kürk Mantolu Madonna**”nın, başlangıçta, **Gelir misiniz**, yahut **Yirmi sekiz** başlıklı bir hikâye olarak tasarlandığını” söylüyor.

Sabahattin Ali’nin eserleri üzerinde incelemelerde, **Kuyucaklı Yusuf**, romancının tasarladığı üç romanlık bir bütünün birinci cildi olduğu yolunda bilgi verilir. Ama bu konu ile ilgili olarak ileri sürülen düşüncelerde çelişkiler vardır. Tahir Alangu (**Değirmen**, “Varlık baskısı, s. 11), Sabahattin’in bu “triloji” tasarısı hakkında şu yargıya varıyor: “... Düşünüyor, tasarlıyor, ama bir türlü büyük eserini yazmağa başlayamıyordu. Yazıp yayınlamaya karar verince de üç cilt değil, ancak üç bölümlük **Kuyucaklı Yusuf** romanı ortaya çıkabilmişti. Edremit’in kasaba hayatı, Cineli Kübra, Kuyucaklı Yusuf’un dramı, tek ciltlik bir romanın bölümleri arasında eridi.” Alangu’nun bu sözlerinden, Sabahattin Ali’nin, triloji tasarısından tamamiyle vaz geçmiş olduğu anlamı çıkar. (Alangu’ya Sabahattin Ali’nin “triloji” tasarısı üzerine bilgiyi veren ben idim, ama çıkarılan sonuç Alangu’nundur;

bu nokta üzerinde durmak gereğini bunun için duyuyorum.) Cevdet Kudret ("Varlık" dergisi, sayı 663, 1 şubat 1966), Alangu'nun bu yargısını şöyle düzeltir: "Bu konuda Alangu'ya yanlış bilgi verildiğini sanıyorum. Benim bildiğim şu: Sabahattin Ali bir roman üçlemesi yazmayı düşünmüş ve bunun ilk cildi olan **Kuyucaklı Yusuf**'u yazmıştı. **Çineli Kübra** adını alacak olan ikinci ciltte dağa çıkan Yusuf'un eşkıyalık hayatı ele alınacak, bir "kahraman eşkıya" tipi yaratılacaktı; bunun Çineli Kübra ile ilişkisinin ne olduğunu bilmiyorum. (...) Üçüncü ciltte, dağdan inen Yusuf'un göçebe Yörükler arasına katılışı (...) işlenecekti." Asım Bezirci de, incelemesinde (Sabahattin Ali, s. 153-154), Cevdet Kudret'in verdiği bilgileri olduğu gibi aktarmıştır. Benim bilgim, Cevdet Kudret'in anlattıklarından bir tek noktada, üçüncü cildin konusunda, ayrılır. Konuşmalarımızda, Sabahattin, bir kaç kerre bu üçleme tasarısı üzerinde durmuştu, ama bana, üçüncü ciltte, kişilerini Ankara'ya göçürmek suretiyle, başkentin toplum yaşamını anlatmayı düşündüğünü söylemişti. Öyle sanıyorum ki üçüncü cildin konusu üzerinde romancı ya kesin bir karara varmamıştı yahut da sonunda, iki konudan birini kesin olarak seçmişti; ama ne Cevdet Kudret, ne de ben, onun son tasarısının ne olduğunu kestirecek durumda değiliz bugün.

Sabahattin Ali'nin bir hikâyesiyle, meslek hayatının bir döneminde tanıdığı bir kasabaya ilişkin bir noktaya daha değinerek anılarıma son vereceğim. Onun, 1930 ilkbaharında Almanya'dan dönüşünde, yaz tatiline kadar kısa bir süre ilk okulda öğretmenlik yaptığı kasabanın, Tahir Alangu'nun (**Değirmen**, "Varlık" baskısı, s. 8) ve Asım Bezirci'nin (**Sabahattin Ali**, s. 19) yazdıkları gibi Osmancık olmadığını sanıyorum. Osmancık, Çorum'un bir ilçesidir. Onun görev aldığı yer, benim hatırladığıma göre, Bursa'nın ilçesi Orhangazi (daha az bir ihtimalle Orhaneli) idi. "Selâm" başlıklı hikâyesinde anlatılanların Orhangazi'de geçmesi bende bu kanıyı güçlendiriyor. Öyle sanıyorum ki 1935'te yazılan bu hikâyede, Sabahattin Ali, belki anlattığı gibi, gerçekte de kendisi herhangi bir vesile ile oraya uğramış olmanın da etkisiyle, hikâyesini eski anılarıyla zenginleştirerek bu kasabanın çerçevesi içine yerleştirmiştir.

..

Sabahattin Ali hikâyelerinde, okuyucularını anlattığı

şeylerin “gerçek”liğine inandırmasını bilen bir sanatçıydı. Günlük hayatında da, akla hayale gelmeyecek olayları, coşkulu anlatmasıyla dostlarını, yakınlarını ağzına baktırıp büyülemesini bilen bir “konuşucu” idi. Hikâyelerini yazmadan önce, bütün ayrıntılarıyla yakınlarına anlatma, onun yaratma yönteminin başlıca niteliği idi. Hikâyelerinin pek çoğunun konularını, kendisinin doğrudan doğruya katıldığı olaylardan, ya da onlara katılmış kimselerden aldığını da unutmamalı. Onun bir çok hikâyelerinde kişiler, gerçek yaşamlarındaki adlarıyla kalmıştır (*). Anlatılarındaki “gerçek” öğelerle, bunları geliştiren, zenginleştiren “hayal ürünü” öğeleri ayırd etmek güçtür; bu, aslında, her sanatçı için böyledir, ama Sabahattin Ali gerçek yaşamında da, hayalinden yarattığı olaylara, gerçekmiş gibi etrafındakileri inandırma oyununda, bir türlü, hikâyeye yaratıcılığının provasını yapmaktan ayrı bir tat duyardı. Kimi zaman oyununun tuzağına kendisinin de düştüğü olurdu: biz dostları, anlattığı bu türden şeylerin “gerçek” olmadığını öğrendikten bir süre sonra, onları kendisine tekrar anlattığımızda, inanır: “Sahi mi? Yok canım!... Kim söyledi?” diye şaşırırdı. Biz de: “Sen anlattın ya!” karşılığını verdiğimizde, hep birlikte gülerdik...

Aziz Nesin’in şu sözlerinde büyük bir gerçek payı var: “Sabahattin Ali hikâyeye yazmak için yaşayan bir adamdı. Bütün hayatı parça parça hikâyelerdir. (...) Hikâyeleri için kendi kurduğu hayallere kendisi de inanır ve başkalarını da inandırmaya çalışırdı. Onu anlamayanlar yalan söylüyor sanırlar. Halbuki o kimseyi aldatmış değildir. Daima, hikâyelerinin ve hayalinin uğruna kendi kendini aldatmıştır.”

Daha uzun zaman esrar perdesi sıyrılmadan kalacak olan ölümüne de - onun herkesi şaşırtmaktan tat çıkarma huyunu bildiğim için - yıllarca inanamamışım; ve bilinç altımda bu şüphe öyle yerleşmiş ki, birçok kerreler rüyalarımda Sabahattin Ali’nin karşıma dikildiğini ve “Sizi ne güzel aldatım!” diye katıla katıla güldüğünü görmüşümdür.

(*) **Kuyucaklı Yusuf** gazetede tefrika edilirken, romanın kişileri içinde, kendi gerçek adlarıyla maceraları anlatılan kimi Edremit’lilerin: “Gazetelerde bizim eski meseleler kurcalanıyormuş.” diye telâşa kapılanların çıktığını Sabahattin Ali duymuş ve bana da anlatmıştı.

SABAHATTİN ALİ’NİN HİKÂYELERİ, ŞİİRLERİ VE HAYATINA İLİŞKİN BİR KAÇ BELGE

Pertev Naili BORATAV

Sabahattin Ali’nin anısına armağan edilen bu kitaba, gelecekte onun yazar kişiliğinin oluşumunu incelemek isteyenlere yararlı olacağını sandığım birkaç belgeyi katmağı düşündüm.

Bu belgelerden birincisi onun Balıkesir “Dâr-ül muallimîn”inde (Öğretmen Okulunda) okuduğu sırada yazdığı “günce”den bir kaç yapraktır. Ne yazık ki bu “günce”den yalnız 23 ocak 1340 (1924) ile 18 mart 1340 (1924) arasındaki sayfeler kalmış. Bunları, babasının kâğıtları arasında bulmuş olan Filiz Ali - Laslo bana verdi. Burada, genç öğrenci Sabahattin, okul hayatına ilişkin, önemli önemsiz, günlük izlenimleri ve olayları, bir de okulda arkadaşlarıyla çıkardıkları gazetede ve okul dışında kimi dergilerde yayınladığı - ya da yayınlamağa giriştiği - yazıları üzerine bilgiler veriyor.

O zamanlar öğretmen okulları beş sınıflı idi. Sabahattin Ali İstanbul Öğretmen Okulunu 1926 - 1927 ders yılı sonunda bitirmiş olduğuna göre (1), 1924 ocak - mart aylarında, yani 1923 - 1924 ders yılı içinde, ikinci sınıfta bulunması gerekir; demek ki Balıkesir Öğretmen Okuluna 1922 ders yılı başında girmişti. İlkokul’dan ve Balıkesir Öğretmen Okulundan sınıf arkadaşı Naci Erçevik’in, Sabahattin’le kendisinin ilk okulu bitiriş yılı olarak verdiği 1921 tarihi (2) doğru ise, 1921 - 1922 ders yılını boş geçirmiş olmaları gerekir. Yine

Nuri Erçevik'in anlattığına göre, Sabahattin İstanbul Öğretmen Okuluna 1925'te geçmiştir; 1925 - 1926 ders yılı başında mı, yoksa 1924 - 1925 ders yılı ortalarında mı? Kesin olarak belirtmemiş bunu N. Erçevik. Birinci halde Sabahattin'in İstanbul Öğretmen Okulunda tam iki yıl, ikinci halde ise iki yıldan bir kaç ay fazla kalmış olması gerekir (3).

"Günce" ile ilgili bir soruya daha değineyim: Asım Bezirci'nin kitabında (s. 12-13), Naci Erçevik'in yazara anlattıklarından aktarılan "intihar girişimi", Sabahattin'in, günce-sinde (9 mart 1924) değindiği "intihar blöfü" müdür? Erçevik'in anlattıklarına göre Sabahattin bir gece kadın kıyafetine girerek okuldan kaçmış ve Kız Öğretmen Okulunda verilen bir müsamereye gitmiş; bu yüzden cezalanacağı korkusuyla de intihar etmeğe kalkışmış... Erçevik bu olay için kesin bir tarih vermiyor. Sabahattin, güncesinde, "intihar blöfü" nün gerekçesi olarak, okul müdürünün kendisini babasına gönderme niyetini gösteriyor. Belki de müdürün bu tehdidi, Naci Erçevik'in anlattığı olayla değil de, "günce"de (6 mart 1924) sözü edilen ve Sabahattin'in birkaç arkadaşıyla izinsiz sinemaya kaçmaları ve yakalanmaları ile ilgilidir; nitekim "günce" nin 10 mart 1924 tarihli satırlarında "bize birer tek-dir cezası verdiler" denmektedir.

İkinci belge, bütünüyle, Sabahattin'in "Abla" diye hitap ettiği arkadaşı Mehpare (Taşduman)'a, 1928 yazını İstanbul'da geçirdiği sıralarda yazdığı uzun bir mektup biçimindedir(4); seyrek satırlarla yazılmış olarak, orta boylu bir defterde 68 sahifeyi kaplar.

Bu mektup bir kaç bölümden oluşmuştur: 1) ayrı tarihleri taşıyan parçaları ile asıl "mektup"; 2) mektubun kesilen yerlerine serpiştirilmiş, eski ya da yeni şiirleri; 3) o sıralarda, Yüksek Muallim Mektebinde ve Üniversitenin çeşitli Fakültelerinde okuyan arkadaşlarından bir grupla yaptığı bir Boğaz gezintisinin, Evliya Çelebi üslûbiyle hikâyesini kapsayan "Seyahatnâme-i Sudlice"; 4) "Terkîb-i bend" den iki bend.

"Terkîb-i bend"nin bütünü ile, Mustafa Seyit (Sutüven) e "mektup" olarak Almanya'dan gönderilmiş olan "Mesnevî" başlıklı şiiri Asım Bezirci "Yeni A" dergisinde (sayı 12, mart 1973) yayınladı. Bu iki şiiri Sabahattin Ali, Sinop hapisanesinde yatarken, o sıralarda Sinop'ta öğretmen olarak bulunan Haşim Nezihi Okay'a vermiş (5), Asım Bezirci de 1973'te Okay'dan alıp yayınlamıştır. "Terkîb-i bend"i yazmağa, Sa-

bahattin, 1928 yazında İstanbul'da başlamış; iki bendini Almanya'da tamamlamıştır. Bir nüshasını, "Pertev ve şürekâsına" ithafiyle Almanya'dan bana göndermişti. "Terkîb-i bend"i, Haşim Nezîhi Okay'ın nüshasından lâtin alfabesine çevrilirken ve basılırken meydana gelen yanlışları düzelterek, ve benim nüshamdaki "mutâli'ine" başlıklı önsöz ile dip-notlarını da ekleyerek burada yeniden yayınlıyorum.

Öteki şiirlere gelince: bunlardan sekizi Sabahattin Ali'nin şiirlerini içeren "Değirmen - Dağlar ve Rüzgâr" ("Varlık" basımı 1965; "Bilgi" basımı, 1973) cildinde yer almıştır; buraya, yalnız o kitaba girmeyenleri, yani aşağıdaki listede 8 ve 10 numaralarla gösterilenleri koydum. Deftere şiirler, Sabahattin Ali'nin el yazısıyla, yazıldıkları yerler ve bir bölüğünün, ayıyla günüyle yazılış tarihleri belirtilerek geçirilmiş. Bu bakımdan, aşağıya, defterdeki şiirlerin, sadece başlıkları ile bu tamamlayıcı bilgileri kapsayan bir listesini koymayı yararlı gördüm :

1. "Yat ve uyu". 31 mart 1928, Yozgat.
 2. "Ebedî". 17 ağustos 1928. (İstanbul'da yazılmış olmalı.)
 3. "Hayat: Bedbîn". 3 mart 1928, Yozgat.
 4. "Hayat: Mefkûreci". 5 mart 1928, Yozgat.
 5. "Hayat: Ben" (Yazıldığı yer ve tarih belirtilmemiş.)
 6. "Babam için". 12 kasım 1926. (İstanbul'da yazılmış olmalı.) (6)
 7. "Terkîb-i bend"den iki bend. Eylül 1928, İstanbul.(7)
 8. "Şarkı", ("Bezmîgâh-ı dilde yevm-i id olur" nakaratı). Temmuz 1928, İstanbul.
 9. "Kudurmak". Eylül 1928, İstanbul.
 10. "Kıt'a" ("Kalbimde yerin makam buldu" diye başlar; "Ablaya mektub"un "Sonsöz"ü.) 24 ekim 1928, İstanbul.
- "Yeni A" dergisinde (sayı 12, mart 1973), biri Asım Bezirci'nin, biri de imzasız olmak üzere, "Terkîb-i bend" ile "Mesnevî" üzerine açıklamalar yer alır; bu arada şiirlerde adları geçenlerin kimlikleri de saptanmıştır. Bunlar içinde düzeltilmesi gereken bir tanesine değineceğim: "Terkîb-i bend"de adı geçen Ekrem Reşit, müzisyen Ekrem Reşit Rey değil, o tarihlerde Edebiyat Fakültesinin Edebiyat Bölümünden arkadaşımız Antalyalı Ekrem Reşit'tir. Fakülteyi bitirdikten sonra bir süre Antalya Lisesinde edebiyat öğretmenliği yapmış, sonra -yanılmıyorsa- aynı lisenin müdürlüğün-

de bulunmuş, daha sonra da İstanbul'da öğretmenlik görevini sürdürmüştür.

Aynı dergideki imzasız açıklamada, Sabahattin Ali'nin biyografyasıyla ilgili bir yanlışla daha var, onu da düzelteyim: Yazıda, Sabahattin 1928 yazında Yozgat'tan İstanbul'a geldikten sonra "kısa bir süre Yüksek Muallim Mektebinde ve bu Okula bağlı olarak Edebiyat Fakültesinde okudu" diyor (8). Gerçekte o, ne Yüksek Muallim Mektebinin, ne de Edebiyat Fakültesinin öğrencisi olmuştur. Yüksek Muallim Mektebine sadece oradaki arkadaşlarını görmeğe gelirdi. Tatil aylarında memleketlerine gitmiş öğrencilerden boşalmış yataklar bulunduğu için, kimi geceler, geç vakit Erenköy'deki akrabalarına dönmek külfetine katlanmamak için "kaçak misafir" olarak okulda gecelediği de olurdu. Gerçi, Asım Bezirci, daha sonra Sabahattin Ali üzerine yayınladığı inceleme kitabında bu yanlışla katılmamış, ama onun "bir süre Yüksek Muallim Mektebinde kaldı" ibaresi de pek açık olmadığı için, bu noktanın aydınlanması yerinde olur diye düşündüm.

Sabahattin Ali'nin "Terkîb-i bend" risalesine eklediği, şaka yollu ve eski üslûpla yazılmış "vakfiyye"sinde "Bozdوغان Kemeri kurbünde Zeyneb Hatun Medresesi nâm Manastırhâne" diye nitelendirilmiş olan yapı, "Yeni A" dergisinde, "o zamanki Edebiyat Fakültesi binası" diye açıklanıyor. Sonradan yanan ve arsasına bugünkü Edebiyat ve Fen Fakülteleri yapılan bu eski Zeyneb Hanım konağı o tarihlerde, alt katında Fen Fakültesini, üst katında da Yüksek Muallim Mektebini barındırıyordu. Okulun kütüphanesi, müdürlük ve sekreterlik büroları ile erkek öğrencilerin yatakhaneleri orda bulunuyordu. Akşam saatlerinde pedagoji ve yabancı dil dersleri aynı binada verilirdi. Sonradan, yanlışlıyorsam 1929 yılında, daha önceleri Şehzadebaşı'nda bir binadaki yurttan barındırılan kız öğrencilerin yatakhaneleri de Zeyneb Hanım Konağına taşındı. Yüksek Muallim Mektebine "Manastırhâne" adını takan, arkadaşımız Mehpare (Taşduman) idi.

Burada yayınladığım dördüncü belge Sabahattin Ali'nin Almanya'ya varışından kısa bir süre sonra bana yolladığı, Evliya Çelebi eda ve üslûbiyle yazılmış "Cermenistan Seyyâhatnâme'si"dir. 15 ocak 1929 tarihini taşıyan bu "seyyahatnâme"de Sabahattin, İstanbul'dan ayrılalı bir buçuk ay ol-

duğunu söylediğine göre Almanya'ya gidişi 1928 kasım sonlarına rastlar. (Yukarda gördüğümüz gibi, İstanbul'da yazılmış olan "Ablaya mektub"un sonundaki kıt'anın tarihi 24 ekim 1928'dir.) Şimdiye kadar yayınlanmamış olan bu metin, onun, şakacı bir anlatı ile, İstanbul - Berlin yolculuğunu ve Almanya'da geçirdiği ilk ayların izlenimlerini bize ulaştıran bir belge değeridir.

Bu vesile ile, dostum Cevdet Kudret'in, "Sabahattin Ali Üzerine Notlar"ındaki ("Varlık", sayı 662, 15 ocak 1966) bir yanılmaya da değineyim: Benim Almanya'da bulunmam çok daha sonralara, 1936 - 1937 yıllarına rastlar.

Sabahattin Ali'nin bende kalmış başka kağıtlarından edindiğim, belge değerinde birkaç bilgi kırıntısı daha var; bir bölümü, "Değirmen - Dağlar ve Rüzgâr" cildinde yayınlanmış (yukarda sözü geçenler dışında) birkaç şiirinin yazılış tarihlerine ilişkindir. Bu şiirlerin benim dosyamdaki metinlerinin kimisi Sabahattin'in, kimisi de benim el yazımızla yazılmıştır:

1. "Eskisi Gibi" Adana 13 Şubat 1932. (Benim yazımla.) 1932 yılının şubat sömestr tatilinde - benim İstanbul Üniversitesinde asistan bulunduğum dönemde - Edebiyat Fakültesinden bir grup öğrenci ve görevli ile, başımızda coğrafya profesörü Hâmit Sadi Bey olmak üzere, Konya - Adana gezisine çıkmıştık. O tarihlerde Konya'da öğretmen bulunan Sabahattin Ali de bize katılarak Adana'ya gelmişti. Bu şiir, sandığıma göre, o sırada henüz yayınlanmamıştı ve 1931 yılının sonlarına doğru yazılmış olmalıdır; ben şiiri kendisinden Adana'da yazıp almış olmalıyım. "Değirmen - Dağlar ve Rüzgâr"ın "Varlık" basımında (s. 303) şiir 1931 tarihiyle kayıtlıdır, bu, şiirin yazılış tarihidir.

2. "Eşkiya Şiirleri 2: Hapishane Şarkısı." Konya, 5.9.1932. (Kendi el yazısı ile.) Bu şiir, "Değirmen Dağlar ve Rüzgâr"ın "Varlık" basımında (s. 271) 1932 tarihlidir, ve "Hapishane şarkısı, 1" başlığını taşır. Asım Bezirci'nin incelemesinin biyografya bölümünde Sabahattin Ali'nin Konya'da 26 aralık 1932'de tutuklandığı bildiriliyor. Benim dosyamdaki şiir metni, şairin kendi el yazısı ile yazılmış ve tarihlenmiştir. Şiirin adı "Hapishane Şarkısı" olduğuna göre, eğer Bezirci'nin verdiği tutuklanma tarihi doğru ise, şiirin, Aydın Hapishanesinin bir anısı olarak, ama çok sonra, Konya'da tutuklanmadan dört ay kadar önce yazılmış olduğu sonucu çı-

karılabilir. Şunu da ekleyeyim: Benim dosyamdaki metinde bu şiire, bir dizinin ikincisi olduğunu göstermek amacıyla, şair, “Eşkiya Şiirleri 2” başlığından sonra “Hapishane Şarkısı” adını koymuştur. Şiirlerini derleyen kitapta ise, ilk tasarısından vaz geçmiş ve tutukluluk günlerinden esinlendiği şiirler dizisine sadece “Hapishane Şarkısı” adını verip onları numaralamakla yetinmiştir. Bu şiirler dizisinin son aldığı biçiminde 1 numaralı şarkının, “Eşkiya Şiirleri” dizisinde 2 numarayı taşımasından, ilk tasarıya göre “Kız Kaçıran” başlıklı şiirin (“Değirmen - Dağlar ve Rüzgâr”, “Varlık” basımı, s. 283; 1932 tarihli) “Eşkiya Şiirleri” dizisinin birinci şiiri olarak tasarlanmış olduğu düşünülebilir.

3. “Hapishane Şarkısı 2”. Konya Hapishanesi, 7.2.1933. (Benim yazımla.) (“Varlık” basımı, s. 273.)
4. “Hapishane Şarkısı 3.” Konya Hapishanesi, 26.2.1933. Kendi elyazısı ile. (“Varlık” basımı, s. 275.)
5. “Hapishane Şarkısı 4”. Konya Hapishanesi 1933 (ay ve günü yazılmamış). Kendi el yazısı ile. (“Varlık” basımı, s. 277.)
6. “Servi” Konya Hapishanesi. (Tarihi silinmiş.) Kendi el yazısı ile. (“Varlık” basımı, s. 264.)
7. “Hapishane Şarkısı 5”. Sinop Hapishanesi, mayıs 1933. Kendi el yazısı ile. (“Varlık” basımı, s. 279.)
8. “İstek”. 14.5.1933. Yeri belirtilmemiş. Kâğıdı, bundan önceki şiirin kâğıdı ile aynı olduğu ve mayıs ayında yazıldığı düşünülürse, Sinop’ta yazılmış olmalı. (“Varlık” basımı, s. 265.)
9. “Bir Doğum Günü İçin”. Ankara, tarihsiz. Kendi el yazısı ile. (“Varlık” basımı, s. 305; burada 1933 tarihiyle.)

Hikâyelere gelince: benim dosyamda “Kurtarılamayan Şaheser”in Sabahattin Ali’nin kendi el yazısı ile bir metni var; sonunda, “Templin, haziran 1929” kaydıyla yazıldığı yer (Berlin’in bir banliyösü) belirtilmiş. Bir de, bana göndermiş olduğu ve bu hikâyeye - ayrıca iki hikâyesi ile bir şiirine - ilişkin, şu tarihsiz mektup parçasını buldum dosyamda:

“Pertev, Mecmu’ada (9) “Şaheser”in ilânını görmediğim için hikâyeyi göndermedim. Ayşe’den “Bir Delikanlının Hikâyesi”ni de al; “Değirmen” hikâyesiyle sakla. Ben burada yine şiddetle âşıkım. Sevgilim geçen perşembe İstanbul’a gitti. Adresini gönderince ben de sana yaza-

rım; nâmıma ziyaret eder, telzîz-i envâr eylersin. Bir de şiir gönderiyorum. Sevgilim daha on beş yaşında bir çocuk olduğu için şiirdeki çocuklukları filân hoş gör. Her halde Enver size bu kızın hüsn ü cemâline bahs etmiştir. Bu aşkın hususiyeti mütekaabil oluşudur; hayatımda böyle bir şey ilk defa vâki oluyor.”

“Kurtarılamayan Şaheser” Adsız Mecmua’da 25.9.1932 de yayınlanmış (bk. Asım Bezirci, **Sabahattin Ali**, s. 44). Demek ki mektup hikâyenin yayınlanmasından bir süre önce yazılmış. “Bir Delikanlının Hikâyesi” ile “Değirmen”in ilk basılış tarihlerini bilmiyorum; yazılışları için “Varlık” basımı **Değirmen - Dağlar ve Rüzgâr** cildinde 1929 tarihi verilmiştir. Sabahattin’in, mektubundaki sözlerine göre, mektubun yazıldığı sıralarda, yani “Kurtarılamayan Şaheser”in basılmasından az önce, bu iki hikâye de henüz yayınlanmamış olacaktı. Mektupta adı geçen Enver, Yüksek Öğretmen Okulunu 1930 ders yılı sonunda bitirmiş, 1930 - 1931 ders yılı başında Konya Lisesinde felsefe öğretmenliğine atanmış ve 1931 - 1932 ders yılında da Sabahattin Ali ile bir süre Konya’da birlikte bulunmuş rahmetli arkadaşımız Enver Necati’dir. Sabahattin’in mektubunda sözü edilen şiirin hangi şiir ve “ilham perisi”nin de kim olabileceğini hatırlayıp kestiremiyorum. Mektupta adı geçen Ayşe, o tarihlerde Yüksek Muallim Mektebinde - ve Edebiyat Fakültesinde - tarih öğrencisi olan, daha sonra tarih öğretmenliğinde, son yıllarda da Millî Kütüphanede görevlenmiş, arkadaşımız Ayşe (İlhan)dır.

Dosyamda “Candarma Bekir”in daktilo ile yazılmış iki nüshası var. Metin Ankara 27.10.1934 tarihini taşıyor. (“Varlık” basımındaki tarih de 1934 yılıdır) Asım Bezirci’nin incelemesinin Sabahattin Ali’nin biyografyasına ayrılmış bölümünde (adı geçen eser, s. 21) bu hikâyenin kişilerinden birine ilişkin bilgidaki - bir kalem sürçmesi diyeceğim - yanılmaya da değineyim: Bezirci, Sabahattin’in, Aydın Hapishanesindeki tutuklular arasında, sonradan biri bir romanına, öteki de bir hikâyesine konu olan Kuyucaklı Yusuf ile Candarma Bekir’i tanıdığını söyler. Sabahattin, bize anlattığına göre, romanının Kuyucaklı Yusuf’unu gerçekten Aydın Hapishanesinde tanımış ve romanına da adını değiştirmeden geçirmiştir. Candarma Bekir’e gelince: Onun adını taşıyan hikâye bu candarmanın nasıl öldürüldüğünü anlatır; Sabahattin’in

tin, aynı hapisshanedede, Bekir'i öldürmekten hüküm giymiş olan Halil Efe'yi tanımış ve bu hikâyesinde de olayı ve kişilerin adlarını olduğu gibi bırakmıştır. Böyle olunca, Candarma Bekir'i tanımış olması düşünülemez. Asım Bezirci bu yanlış bilgiyi de Tahir Alangu'nun "Sabahattin Ali Üzerine" incelemesinden (**Değirmen - Dağlar ve Rüzgâr**, "Varlık" baskısı, önsöz, s. 9) aktarmış olmalı.

Benim dosyamdaki kâğıtlar arasında, ayrıca, Sabahattin Ali'nin yayınlanmış iki çevirisini de buldum. Bunların her ikisi de Konya'da "Yeni Anadolu" gazetesinde çıkmıştır. "Sabahattin Ali Bibliyografyası"na bir katkı olur düşüncesiyle bunları aşağıda gösteriyorum:

1. Yefim Sosulya'nın **Bir idealist ve beşeriyet** başlıklı uzunca hikâyesi. Gazetede, 23 nisan 1932 sayısını içine alan 8 tefrika sürmüştür. (Dosyamdaki gazete kesintilerinde kesin tarihleri not edilmemiştir.)

2. Fritz Sternberg'in **Marksizm ve ihtibas. Marx ve Freud** başlıklı incelemesi. Gazetede 1 haziran 1932 ile 3 haziran 1932 tarihleri arasında üç sayı sürmüştür.

"Yeni Anadolu" gazetesinin sözü geçmişken şu noktaya da değineyim: Asım Bezirci kitabında (s. 23), herhalde bilgisinin kesin olmadığını belirtmek için, Konya'da Sabahattin Ali'nin tutuklanmasıyla sonuçlanan ihbarı yapanların soy adlarının yanına birer soru işareti koymuş. Bu konuda herhangi bir şüpheyi yer yoktur; o kişiler, Cemal Kutay ve Emin Soysal idiler; birincisi o tarihlerde Konya'da "Yeni Anadolu" gazetesini çıkarıyordu, sonra da gazetecilik mesleğini sürdürmüştür; ikincisi ise, o sıralarda ilk öğretim müfettişi idi; sonradan bir süre Kızılçullu Köy Enstitüsünün müdürlüğünde; 1948 yıllarında da Millet Meclisinde, Halk Partisinin milletvekili olarak bulundu.

- 1) Tahir Alangu'nun, Sabahattin Ali için, "İstanbul Öğretmen Okulunu 1926'da bitirdiği" yolunda verdiği bilgi (**Değirmen Dağlar ve Rüzgâr**, "Varlık" baskısı, İstanbul 1965, s. 6), Asım Bezirci'nin (**Sabahattin Ali**, İstanbul 1974, s. 16) ve İbrahim Tatarlı'nın (**Sabahattin Ali. Bütün eserleri, I: Hikâyeler**. Sofya 1966, s. 18) incelemelerinde düzeltilmiştir.

- 2) Asım Bezirci, aynı eser, s. 11-13.
- 3) A. Bezirci (aynı eser, s. 13): "...son sınıfı orada (İstanbul'da) okudu" diyor.
- 4) Arkadaşımız Mehpere (Taşduman), sanıyorum, yaşça Sabahattin'den küçüktü. Bu defteri, uzun yıllardan sonra, yanılmıyorsa 1968'de bana verdi. Burada onun izniyle yayınlanıyor.- Eski yazı ile yazılmış olan defterin sol yukarı köşesindeki kimi yapraklar yıpranmış ve kimi yerlerde de yazılar silinmiştir; bu sebeple okunamayan yerler /.../, okunuşu kestirilip tamamlanan kelimeler, veya kelime parçaları () işaretleri içinde gösterildi.
- 5) Bu şiirleri Sabahattin Ali Haşim Nezihi Okay'a, "Yeni A" dergisindeki (sayı 12, mart 1973) ve "Değirmen Dağlar ve Rüzgâr"ın "Bilgi Yayınevi" baskısında (Ankara 1973, s. 221) açıklamada söylendiği gibi 1932'de değil, 1933'te vermiş olması gerekir; Sabahattin Sinop Hapishanesine 1933 yılı içinde gönderilmişti. Bu şiirler, sonradan "Değirmen Dağlar ve Rüzgâr"ın "Bilgi Yayınevi" baskısında da (s. 282-302), "Yeni A" dergisinden, olduğu gibi alınıp yayınlanmıştır.
- 6) Bk. "Ablaya mektup"ta babasının ölümünü anlatan satırlar. Şiirin tarihi, babasının ölüm tarihi olmalı.
- 7) Bk. "Terkib-i bend", "Ablaya mektup" içindeki bentlerin başında Sabahattin'in notu.
- 8) Bu yanlış bilgi, Tahir Alangu'dan (**Değirmen-Dağlar ve Rüzgâr**. "Varlık" baskısı, s. 6) aktarılmış olmalı.
- 9) "Adsız Mecmua" olacak.

GÜNCE

23 kânun-i sâni 1340 (1924) çarşamba

“Ma’ârif-i umûmiyye Mecmu’ası: birinciden i’tibaren.

“Yeni Yol”: 18 inci nushadan i’tibâren.

24.1.1340 (1924)

“Sefinenin başı girse limana

O memdûhun ismi çıkar meydana.”

26.1.

Bugün hususî imtihanlar başladı. Kimyadan, ezber-inşâdan ve terbiye-i bedeniyreden, ma’lûmat-ı medeniyreden imtihan olduk. Ezber-inşâdan 9 aldım. Babamdan mektûb aldım. Üç lira göndermiş. Akşam üzeri para geldi. Anbar memuru gidiyormuş, elli kuruş aldım.

27.1.

Bugün ulûm-ı diniyyeden, nebâtattan, Kur’ân-ı kerimden, kıraat-implâdan imtihan olduk. Nebâtattan kopya yaptık. Muallim görmedi.

28.1.

Bugün ruhiyyat ve hendeseden imtihan olduk. Hendeseden adam akıllı kopya yaptık.

29.1.

Bugün coğrafya, tarih, musikiden imtihan olduk. Coğrafyayı o kadar iyi yapamadım. Fakat tarih ile musikiyi çok

iyi yaptım. Muallim, hikmet dersinde kimya notlarını söyledi. Herkes iki, üç, sıfır almış. Yalnız Şevki dokuz, ben yedi, Naci altı aldı. Anbar memurundan yüz elli kuruş daha aldım.

30.1.

Bugün hikmetten, sarftan, fransızcadan imtihan olduk. Hikmetten kopya yaparken yakalandık, ama muallim affetti. Sami'ye bir kızdan mektup geldi, bana "cevap yazıver" dedi. Bakalın bunu ayartabilirsek çok âlâ. Kur'ân-ı kerimden yedi almışım, çok memnun oldum.

31.1.

Bugün hamamcı çıktım. Çarşıda Tango Tevfik'i gördüm. Beş kuruşluk çıkartma filân aldım. Gelince resim imtihanına girdim. /L/ verdi. Bakalım ne çıkacak. Sonra hesaptan imtihan olduk. Neyse, tahrir imtihanını geçirdik. Ya çok iyi, ya çok fena oldu. Bakalım. Sual "Temürün ordugâhında bir ana." idi. Sonra da el işinden imtihan olduk. İsmail Hakkı Bey "tütünün mazarratı ve adem-i istimali" hakkında bir konferans verdi. Üçüncüden 54 İsmail ve dördüncüden İbrahim Efendiler istimal etmemeğe karar verdiler. Bugün futbolde İhsan Hamdi'nin ayağı kırılmış. Muallim İsmail Hakkı Bey "üç ay kalkamaz." diyor..

Kânun-ı sâni. 1340/1924

Vâridât

kuruş 300 Pederimden
gelen para
150 masârif
150

Masarifât

kuruş 10 mektup
5 çekirdek
15 hamam
5 nane şekeri
5 salep
5 çıkartma
10 çekirdek
25 Mustafaya borcum
10 kulübe
20 Kerime borcum
5 çıkartma
5 nane şekeri

1 şubat/1924/

Bugün tiyatroya gittim. İyi oynadı. Ragıp Bey, Ali Hikmet Paşanın oğulları da vardı. Futbolda bizimkiler iki ile yenilmişler. S... M. oraya gitmiş, görüşmüş. Ah!... Ben kaybettim. Fakat bir daha mı? O da görsün. Lâkin mübarek.. azmış ha. Kendisine bir MK göndermek istiyorum ama, bakalım... İhsanı hastahaneye kaldırmışlar.

2.2.

Bugün program değişti. Fazla olarak yazı, hayvânât, zirâat dersleri geldi. Nâhid Beyin nöbeti, yeni hayvânât dağıtılar. Tarih dersinde müfettiş geldi... Hiç para sarf etmedim. Bu akşam // istiyorduk, olmadı. Bakalım... Sami hâtıra defterimi okumuş. Ve /...../ yadı. /..../

7.2.

Bugün fransızcadan beş aldım. Kandil münasebetiyle mektebi tatil ettiler. Gece tiyatrodaki Kumru'yu oynadık. Ben çocuk oldum. İyice geçti. Kar yağmağa başladı. Babama mektup yazmadım, çok üzülüyorum.

8.2.

Kar yağdı. Gazete çıkardık. Şapirografiye aldık. Esnâ-yı tab'da Lâtif ile bir vaka geçti. Onun ne hayvan olduğu ma'lûm. Yalnız Sami'nin de ben çıktıktan sonra ona mümâşât etmesi canımı sıktı. Gece şapirograf başında Sami ile bir vaka oldu. Darıldık. Barışmıyacağım.

9.2.

Bugün hüsn-i hat imtihanı oldu. Başka şâyân-ı ehemmi-

yet bir şey yok. Sami lâf attı ise de cevap vermedim. O da artık karşısındakini, her lâfını hazın edecek, kendisi gibi haysiyetsiz bir alçak zannediyor. Heyhat!.. Ne kadar yazık ki kendisini bir samîmî arkadaş biliyordum.

10.2.

Bugün hiç bir şey yok. "Resimli Gazete" geldi. Sami benim hesabıma iki gazete almış. Konuşmağa başladık.

11.2.

Bugün nebâtât dersinde muallim çocukları kaldırdı. Bi-lemeler. Yalnız Yusuf bildi.

Sami hâtıra defterimi karıştırarak bir hayvanlık daha yapmış. Sıkılmadan daha bir çok şeyler de yazmış. Başkasının, hele hususî ve mahrem bir defterini karıştırmanın namussuzluk olduğunu bilmiyor mu aceba? 9 şubattaki lâflarımı tekrardan başka bir şey yapmam bir eser-i hiddet ve zühûldur.

12.2.

Bugün de babama mektup yazamadım. Akşam üzeri izin verdiler. Gezmeğe çıktım. Gazete ve saire aldım.

13.2.

Bugün botinlerim olmadığı için terbiye-i bedeniyye dersine girmedim. Sami gazete filân almış. Getirdi, okudum.

14.2.

Bugün öğleden sonra izin verildi. Şah Mehmed'e uğradım. Pestil filân aldım. Bir kutu da kakao aldım. Gece sinemaya gittik.

15.2.

Bugün Koşu Çayırında futbol oldu. Bizimkiler İdman Yurdu'na üç gol attı.

16.2.

Bugün babamdan mektup gelmiş, Müdür Beye. İçinde benim hasta olduğum için sıhhatimi soruyor. Neyse...

17.2.

Bugün akşam üzeri top oynadık. Ezberde muallim "İrkı-mın türküsü"nü yazdırdı.

18.2.

Bugün Şah Mehmed'e öte beri ısmarladım, geldi.

19.2.

Akşam üzeri izin verdiler. Çarşıda gezdikten sonra Na-mazgâh'ta top oynadık. Sami'ye öte beri aldım, Şah Meh-med'den.

20.2.

Bugün akşam Sami ile darıldık. Hayvan beni tahkire, bana emr etmeğe kalkıyor. Zaten camide de (?) /çarşıda da?/ canımı sıktı. Gazeteye makale yazmak ve gazetenin kabını yapmak için bağırlıyor.

21.2.

Bugün akşam üzeri izin aldık. Çarşıya gittik. Fotinleri verdiler. Geçende de elbiseleri vermiştiler. Şimdi iyi. Akşam çocuklar müsamere yaptılar. Ben makale yazdım.

22.2.

Bugün çarşıya giderek Şah Mehmed'den gazete aldım. Bizim gazeteyi neşr ettik. İçinde "Astiyag'ın torunu" na-miyle ve Sabahattin imzasıyla bir, "Öcünü almayan civan" ve Gültekin imzasıyla bir, "Kırmızı külâhlılar" namıyla ve Halid Ziya imzasıyla de bir tefrika ve bir de karikatürüm neşr edildi.

23.2.

Bugün şâyân-ı ehemmiyet bir şey olmadı. Yalnız Nazmi dayımdan mektup geldi. Hükûmette bir işi varmış, takip et-tirmek istiyor.

24.2.

Bugün hamama gittim. Öğleden sonra Paşaları karşıla-
mağa gittik.

25.2.

Bugün aşî olduk. İstirahat ettik.

26.2.

Bugün ders okunmadı. Hep gezdik, dolaştık. Akşam üze-
ri istirahat için müsaade aldık.

27.2.

Bugün de dersler hemen üstün körü geçti. Bir şey ol-
madı.

28.2.

Bugün sinemaya gittik. Gayet güzel oynadı. Epiyce iyi
idi.

Şubat 1340/1924/

Vâridat

kuruş 150 öteden devir
130 masârifat

—
20 mevcut nakit

Masarifât

kuruş 20 tiyatro
15 çekirdek
5 parsa
5 velosipet
5 fotin boyası

—
50 yekûn
30 roman
10 fırça
5 kart
5 çekirdek
10 hamam
5 pastırma
5 leblebi
5 salep
5 çekirdek

—
130

1 mart 1340/1924/

Bugün velosipete bindik, gezdik. Sami'den ödünç para aldım.

2.3.

Bugün fanileler geldi. Hayvânâtta muallim ders verdi. Yazı muallimi gelmedi. Kırâat defterini yazmağa başladım.

3.3.

Bugün "Yeni Yol" geldi. Benim makale yine yok. Bir mektup yazdım. Bakalım ne çıkacak?

4.3.

Bugün öğleden sonra tatil oldu, çünkü Leyle-i regaa'ib. Akşam mutalea laklakiyyât ile geçti.

5.3.

Bugün öğleden sonra aşı yaptılar. Cumartesiye kadar istirahat verildi. Fakat çarşıya izin vermediler. Herkes kaçtı, ben kaçmadım.

6.3.

Bugün yine mektepte mahpus kaldık. Akşam sinemaya kaçtım. Sami, Mustafa, Atıf, Halit de vardı. Akşam yakalandık. Bir şey çıkmadı, bakalım... Ayvalık'tan bir çift potin ile bir mektup geldi.

7.3.

Bugün Kâzım Karabekir Paşa geldi. Akşam üzeri izin vermediler. Kâzım Paşa yatakhane bir konferans verdi. Babamdan para geldi.

8.3.

Bugün gezdik. Akşam saat üçte Paşayı geçirmek için toplandık. Halbuki yarın gidecek imiş. Kaldı... Bugün para postadan alınmadı.

9.3.

Bugün akşam üzeri Müdür Bey bana: "Sen paranı harcam. Seni babana göndereceğim." dedi. Ben buna karşı bir intihar blöfү yaptım. Fakat o kadar müteessir oldum ki bu blöf âdeta hakikat oluyordu. Neyse, Hamdi Bey affettirecek. Fakat hürriyetimin yarısı gidecek.

10.3.

Bugün bize birer tekdir cezası verdiler. Nusret'ten roman aldım, okumak için. Bir lira dipozito verdim.

11.3.

Bugün sabahleyin hamamcı çıktım. Nusret'ten bir /.../ romanı aldım.

12.3.

Şayân-ı ehemmiyet bir şey yok.

13.3.

Bugün şâyan-ı ehemmiyet bir şey yok. Sabahleyin kar yağmış. Yirmi dört saat istirahat aldım.

14.3.

Bugün akşam üstü sinemaya gittik. Sami'den para istedim. "Yok." dedi. Dayısından alacak.

15.3.

Bugün gazeteyi çıkardık.. İçinde benim iki şiirim vardı: 1) Kamer-i mestûr; 2) Saçlarımın türküsü.

16.3.

Bugün hastalandım. Yatakhaneye gittim.

17.3.

Bugün de hastayım. Eski gazeteleri okumakla vakit geçirdim. Canım çok sıkılıyor. Akşam üzeri bir az kalktım. İkinci mütaleada tekrar yerime gittim.

18.3.

Bugün akşam üzeri bir az kalktım. Kâzım Nâmi Bey gelmiş. Nutuk verdi, terbiye hakkında.

Der vaf-ı yârân : "Terkib-i bend"

Nâzımı : Sabâhaddîn ALÎ

1928-1929. Pertev ve şürekâsına mahsûs nüshadır

MÛTÂLÎ'NE :

İşbu terkîb-i bend, yârân-ı bâ-safâ vafında, Rûhî-i Bag-dâdî Efendimizi tanzîren yazılmak istenilmiş bir nazımpâredir. Kalem-i âcizden daha eyüsinin çıkması bi't-tab' 'asîr idi. İklim-i Freng'e rû-berâh-ı azîmet olmadan evvel hitâmı arzû edilmiş ise de kemâl-i acimizden buna imkân bulunamayup iki bendi Küffâr diyârında tertîb edilmişdür. Ammâ vahdetin muhâfazası için bu bendlerin nazmında dahi kendümüzü İstanbul'da farz eylemişizdir.

Ba'zı mübhem gibi olan yerler için zîr-i sahîfede şerhler verilmiş ise de daha tafsîlâtlı izâhât için Medrese-i Edebden Pertev Nâilî ve Hüseyin Nihâl Mollalara mürâcaat muvafıkdur.

Ba'zı bendlerin tarih-i nazımları arasında bir hayli mesâfe bulunmağıla vukuu'u melhûz olan tezâdlar nazar-ı afv ile görüle.

Terkîb-i bendde her ism-i hâsın tezekkür edildiği mısra' hizâsına bir aded * işâreti konulmuşdur. Birinci tezekkürde doğrudan doğruya isim yazıla gelmişdür.

Bu nazmın mümkün mertebe hoş'a gidecek şekilde olmasına sa'y ü ikdâm edildi; muvaffak olunmadı ise sa'yimizin noksânından değil, acimizin kesretindendir. Ehl-i irfânın ise hilkat kusurlarını tahtie eylemeyecekleri bedîhîdür. Bu defterin emâneti de mesbûk -ül ism Pertev Nâilî Mollaya tevdi kılınmışdur. Vakfiyyesi melfûfdur.

Ed-dâ'î
Sabahaddîn Ali

VAKFİYYE

Kudvet ül-uşşaaak, kubbet ül-meraak, umdet ül-erbâb-ı illet-i ihtinaak, âşık-ı şûride-dil ü bed-âvâz, gurâb-ı şûm u bî-pervâz.

Beyt

Mest-i mey-dür şâir-i pür-velvele
Âşiyânıdur Makarr-ı Hergele

Nâzım-ı terkîb-i bend-i latîf, fakîr-i bî-resen û lîf, ha-lîyen diyar-ı Almanyâ'da Potsdam kariyyesinde mukîm Sa-bahaddîn Alî, revîş-î sakîm, ahîren ıazmeylediği dokuz adet bend-i pür-ma'nâ, bir aded rubâî-i pür-ahenk ve bir aded beyt-i bergüzide ve kıt'a-i duâ'iyreden ki cem'an yüz otuz altı mısra' ve altmış sekiz beytten mürekkeb işbu terkîb-i bend risâlesini mahzar-ı şuhûdda vakf-ı sarîh-i müebbed ve habs-i sarîh-i muhalled ile vakfeyleyüp şurûtunu şöylece beyân eyledi ki:

Mezkûr risâlenin tevliyyeti haliyyen İslâmbol'da Bozdoğan Kemerî civârında Zeyneb Hatun Medresesi nâm Manastırhânede mukîm edebîyyat-ı atika'î islâmiyye ve efrenciyye tullâbından Pertev Nâilî dâm-e izzehu hazretlerine mahsûs olup müşarûn-ileyh "erca'î" emriyle lebbeykzen-i icâbet oldukda tevliyyet-i mezkûre mumailayhin evlâdına ve evlâdı evlâdına ve evlâdı evlâdı evlâdına batnen ba'debatnın meşrûta olup anlar dahi bil-küllîye münkariz oldukda vakf-ı mezkûrun sahâbet ve tevliyyeti Bâyezîd Medresesi hâfız-ı kü-

tübü Münîr Efendi hazretlerinin ahfâd-ı berbâdına intikaal eyleye.

Mezkûr terkîb-i bend-i latîfin harabîden vikaayesi maksadı ile şurûtunu şöylece beyân ederim ki: ol risâle zinhâr bir kimse yedinde heft rûzdan ziyâde bulundurulmayup şart-ı mezkûre riâyet etmeyenler ases başı Nihâl Efendi yediyle tecziye oluna ve ammâ sebab-i nazm olduğu evvelki rübâ'ide zikredilen Hatun ile hemşire-i ma'neviyyem Mehpâre Hatun bu şartdan ve işbu zecirden muâf tutula.

Zinhâr ve zinhâr işbu terkîb-i bend ukalâ'i zemâne ile nâpuhteler yedine tevdi edilmeye ve bilhâssa İbrahîm Müteferrika icâdı tab' itlaak olunur bid'ate sapılmayarak ilâ yevm ül-Kıyâme şekl-i evveli ile muhâfaza olunup istinsahında dahi hurûf-ı latîni zinhâr ve zinhâr isti'mâl edilmeye.

Ve beher sene muharrem-ül harâmın onuncı günü ezânî sâ'at on ikide balâda zikri geçen hâfız-ı kütüb mütebahhirîn-i dehrden Münîr Efendi tarafından işbu terkîb, âvâz-ı bülend ve savt-ı bed ile usûl ve makamaata riâyet olunarak tegannî oluna. Şöyle ki :

Serlevha-i rübai makaam-ı dilkeş-i hâverândan, zirdeki beyt, makaam-ı neveserden; mukaddimemiz peşrev şeklinde yegâh makamından, ablamız Mehpâre Hatun'un bendi râhat-ül ervâh makamından, Nâhîd Hatun'un bendi çember usulünde suzinâk makaamından, Sa'diyye-i Zerdî Hatun'un bendi zincir usulünde ırak makaamından, Belkîs Hatun'un bendi mâhur makaamından, Münevver ve Ulviyye Hatunlar sirto şeklinde ferahfezâ makaamından, Pertev Nâilî Molla kısmı gazel şeklinde makaam-ı râsttan, Hüseyin Nihâl Bey curcuna usulünde hüseynîden, Orhan Şaik Efendi şevkefzâdan, Ekrem Reşîd Efendi nevâ üzerinde uşşâk makamından, Münîr Efendi ağır semâ'î usulünde tâhir bûselik makaamından, Tahsîn Mîrzâ, aydın usulünde şehnâz bûselik makaamından, fahriyye-i şâirânemiz ise aksak semâ'î usulünde sabâdan tegannî olunup, kıt'a-ı du'âiyye dahi savt-ı muhrik ile makaam-ı hüzzâmdan okuna.

Ve ba'del kırâ'e hâzırûna bükâlarını teshîl maksadiyle birer adet usâre-i basal ile teskiye olunmuş dest-i mâl tevzî' olunup işbu dest-i mâl ile sâir levâzım mesârifi mürüvvetmendân-ı birâderân tarafından der'uhde edile.

Ve rüfekaadan hüsn-i hatta mâlik birer zât tarafından her bend istinsâh olunup hâlen mahmiye-i Konstantaniye'de

bulunmayan rüfekaaya ve bilhassa Frençe diyârında tahsîl-i ulûm-ı şettâ eyleyen Sa'diye-i Zerdî Hatun'a tatar-ı mahsûs ile irsâl oluna.

Ve eğer tahsildâr-ı ervâh cânibinden rûh-ı pür-ıztırâbına kabzolunduğu takdîrde ser-i kabrime sernâme-i bend olan rübâ'i hakkoluna.

İşbu vakfiyye-i şer'iiye ma'mûlünbiha mûcibiyle amel olunup hilâfından begaayet hazer oluna. Ve bu şurût-ı hasene ve kuyûd-ı müstahsene minba'd tebdîl ve tagyîr olunmaya.

Tahriren fî senet-ül efrenciyye:
Tis'a aşreyn tis'a mietün ve elf.
Şâhidân-ı hâzırân elkaazi kariye-i Potsdam

Hayrullah

— (Der vâsf'ı yâran-ı terkîb-i bend) —

Rubâ'î

Derdin beni âmâde-i nûş eyler yâr
Destimde kalem böyle hûrûş eyler yâr
Yârânı birer bahanedir vâsfetmek
Yâdınla gönül bak nice cûş eyler yâr

Beyt

Bendimin rencîde olman aşikâr îmâsına
Ben neler koydum anın her beyt-i bî-ma'nâsına.

— Mukaddime —

Ey hâme senin âdet-i dîrînen elemdir
Çün baht-ı siyâhın sana bahşışı sitemdir

Bir hayli zamândan beri terketdin arûzı
Bir hayli ki hemdem sana peymâne-i Cemdir

Mihnetzede-i dehre tehekküm yaraşır mı
Sen mi bizi handân edeceksin, bu ne demdir

Hâmem diyor hiddetle dönüp ey koca gaafil
Usturpa değil dest-i sakîinde kalemdir.

*Ekrem Reşid'in bendini gördükde susulmaz (1)
Susmak reh-i ma'nîde koşan tab'ıma gemdir.

Ben vasfedeyim zümre-i yârânı da âlem
Görsün sipih-i nazma kimin bendi alemdir

Lâkin yeter ey hâme tefâhür, işe başla
*Ekrem gibi bir kuş vuramazsın iki taşla (2)

Mehpâre

Nazmım sana ilk önce hitâb eyledi Abla!
Zannımca kalem bunda savâb eyledi Abla!

Mihnet-geh-î dünyâ ki bir alûde sedefdîr.
Yalnız seni hâlık dür-i nâb eyledi Abla!

Âkıllere cevretmesi âdetdir anın-çün
Bahtın sana da hayli azâb eyledi Abla!

Hak sordu bütün hilkati ma'nâlî yüzünde
Sorduklarına kendi cevâb eyledi Abla! (3)

Hissetdi ki âlemde anın gayrîsi boşdur
Ezvâkını da vasf-ı kîtab eyledi Abla.

Belki yanılıp âdem olur zannına düşdi
Ben âcîze de hayli itâb eyledi Abla.

Sen kendine devretme lâfı hatm-ı kelâm et
*Mehpâresidir felsefenin Ablamız elbet

Nâhid

Bir kâra şurû' eyledi kim şimdi dil-i zâr
Terketmesi güç başlaması haylice düşvâr

Müşkil olacak zâtını vafsetmesi gerçek
Ol müşkili yapmakta bile başkaca tad var

Mirrih misil duhter-i hurşîd sıfat kim
Rahmetmesi yok âşıkâ lûtfetmesi âzâr

Eyvâh onun istemeyin vasfını benden
Ben anlatamam aczimi de eylemem inkâr

Yalnız onu bir gün görerek şöylece tenhâ
Açsam ona kalbimde duran ukdeyi tekrâr

Mâdem ki mey-i aşkı kabûl etmeyecekdin
Nîçün kadeh-i kalbi şikest eyledin ey yâr (4)

Sus böyle dırâz eyleme âvâzını pest ol
Sus kâmil isen bâde-i hicrân ile mest ol

Sa'diye

Bir demdi ki yârân ile sohbetler ederdi
Şimdi ne yapar Bordeaux'da Sa'diye-i Zerdî (5)

Men hasta-dilin dahi bir ablası da oldur
Lûtf u kereminden bana bu pâyeyi verdi

Halletmek için felsefe-i bûd u nebûdu
Terketti bizi postunu gurbetlere serdi

Ben olmuş idim vüs'at-i irfânına hayrân
Hulkundaki evsâf ise bir bahs-i giderdi

Belkîs

Bendimde nasıl anmıyayım Belkîs'ı ben ki
Bin sabrile gûş etdi derûnumdaki derdi

Cânân ile sohbetler ederken o da vardı
Eyvâh o ne günlerdi ne demlerdi nelerdi

Şimdi bu cefâ-gehte o Leylâ ise ben Kıys
*Zeyd oldu bu nev kıssa-i Mecnûn'da Belkîs (6)

Münevver

Hamdeyleyerek bir dahi Rabb-i müte'âle
Hâmem edeyim vasf-ı Münevverde icâle

Gıptayla bakar ilmine irfânına Sokrat
Kuvvetçe de meydân okuyor Rüstem-i Zâle

Bilhassa riyâziyyedeki kudret-i ilmi
Girmez kalem-i âcize sığmaz bu makaale

Ulviyye

Bir duhter-i Ulviyye gelir mektebe dâ'im
Şöyle bürünüp haşmet ile bir kara şâle

Leblerde füsûn-ı edeb ü ş'ir nümâyân
Gözler takılup kalmış ekaalîm-i hayâle

*Ekrem Reşid'e sormalı mâba'dini lâkin (7)
*Terkeyliyorum ben bu işi mîr-i Nihâl'e.

Lâyık mı bu sevdâ ile hep kendini telh et
*Ey yavru Nihâl gel de bize derdini şerh et (8)

Pertev

Pertev Hoca ki eviye-i âleme kandır
İlmiyle kemâliyle de ma'lûm-ı cihândır

Hayran olurum ondaki safiyyet-i kalbe
Ma'sûm tebessümleri başdan başa cândır

*Pertev Hoca'nın vasfını mümkün mü beyân hiç
Maksûd hemen zâtına bir komplimandır

*Mektepde aceb kim tanımaz Mîr-i Nihâl'i
Bâzusu kavî türkçülüğü hayli yamandır

Almıştır Oğuz Beyliği fermânını lâkin
Öz kendini farzetti Hülâgû-yı zamândır (9)

Âşıklığı reddeyledi âşıklara güldi
Hey yavrucuğum gel de benim şapkamı kandır

Bir kerre nazar kılsa tanır esnafı esnâf
Âşık değilim ben diyerek eyleme boş lâf

Orhan :

Orhan bırakup şi'ri bir ummâna girişdi
Âlim olacak, ilme de mestâne girişdi
Bir müşkili var tab'-ı firengâne-i aşkda
Halletmeye Kaamûs ile Burhân'a girişdi (10)

Her sevdiğini lezzet alur hırpalamaktan
Korkum bu ki zen kısmına buhtâna girişdi

Ekrem Reşid

Bir sayha-i bitâb gelür gûşuma eyvâh
Ekrem yine duhterleri tâlâna girişdi
Gözden geçirip felsefe-i bûd u nebûdu
On beş kız için âh ile efgaana girişdi (11)
Hilkat şu Sabâhaddin'i pek boşboğaz etmiş
Üç tanesinin ismini ilâna girişdi

Mim vardır ayın vardır efendim pe de vardır
Ciddisi de var hoppası var züppesi vardır.

Münîr :

Tebdîl ederek nükte saçan hâmeyi tîre
Bir gayret ile başlayalım vâsf-ı Münîr'e
Ekser ediyor hâlet ü etvârını tehzîl
Kıymet vererek nâzım-ı tahrîr-i hakîre

Tahsîn :

Kaddin daha genç yaşda dü tâ eyledi Tahsîn
Doğrultmalıdır şükrederek hazret-i pîre

*Ankaa-yı dili âlem-i Neşvet'de hükümrân
Vermez metelik şimdi o sultân ü emîre

*Neşvet ola her yerde onun yâr ü nedîmi
*Neşvet ile tayyeyleye vâdi-i kadîmî

Fahriyye

Ey hâme biraz fazla yoruldun ama gel de
Medheyleyelim kendimizi biz bu gazelde (13)

Bir böyle hüner gayret ü ikdâm ile olmaz
Câm-ı hüneri içmelidir bezm-i ezelde

Biz şimdi küçük bir çocuğuz âciziz ammâ (14)
Çok mertebe var kîse-i memlû-yi emelde

Hayrân olacak haşmet-i elfâzıma Nef'i
Molyer öpecek destimi vâdi-i hezelde

Epsen duracak aşk nevâsında **Fuzûlî**
Yâdım kalacak levha-i ezhân-ı milelde

Eşkâlimi bilmek dileyen şöylece bilsün
Cânânesi aklında ve mey kâsesi elde

İn şair-i gevher sühan u âşık-ı lâleşt
Yek derbeder-i dehr ki müştaâk-ı visâleşt (15)

Du'â

Bütün günahlarımız kalsa affedilmeyerek
Semâ hazînesi almazdı şerr ü şûrumuzı

Sabâh! sende hemân dâmen-i du'âya sığın
Hüdâ mürüvvet edüp affeder kusûrumuzı.

Sübhâne rabbike rabbi'l-izzeti ammâ yesifûn ve se-
lamün ale'l-mürselîn. ve'lhamdülillâhi rabb'il âlemîn. sa-
dakallâhül azîm. âmin!

- 1) Ekrem Reşid Bey Efendinin hecâ vezninde ve ehibbâ vasfında nazm eyledikleri terkib-i letâfet-tertib işaret edilmektedir.
- 2) Müşarün-ileyhin hem ehibbâyı vasf etmek, hem de ba'zı temâyülât-ı kalbiyyesini izhâr eylemek suretiyle bir taşla iki kuş vurduğu ifade edilmek istenilmektedir. Vezin zarureti dolayısıyla beyit bir az alt üst olmuştur.
- 3) Ablanın yüzünde öyle istifhâmlı, ma'nâlı çizgiler vardır ki onların cevâbını vermeğe yine yalnız kendi çehresi ve oradaki pür ma'nâ hatlar muktedirdir. Yukardaki beyit onu işaret etmek istiyor; yoksa ablamızın çehresinde hayâl perdesi misillü bir mükâleme cereyân etmediği bedîhîdir.
- 4) Bu isyânkâr beyitte şirkest edildiğinden bahs edilen kadeh hâtır-ı âzürde olup koltuk meyhanelerinde kabadayılık için avuç içiyle kırılan kadehlerden olmadığı erbâb-ı İrfâna mahfî değildir.
- 5) Bu beyti Sûdlice tenezzühü yâd-ı tahassürümüze gelerek nazm eylemişizdir.
- 6) Leylâ ve Mecnûn kıssası hakkında çok mufassal ma'lûmât için Hasan Âlî Beye, olmadığı takdirde Tahsîn-i derdmende mürâca'at muvâfıktır. Maksûd-ı ileyhimiz olan O dahi bir hayli tafsilât verebilir.
- 7) Ekrem Reşit Bey son günlerde maba'dli sinema filmlerine fazlaca müdâvim olmuştu. Bu mısra'ın ve bu şerhin muzmarini de kendileri herkesten eyü keşf ederler.
- 8) Nihâl Bey bu nasihatimizle âmil olarak derdini bize şerh edeceği esnâda bir yenisine tutulup buna hâcet kalmamıştı.
- 9) Hulâgu'lûğun şiddetini fakirin yumruklanmaktan çürüyen omuzlarından ve mıncıklanmaktan moraran yanaklarından su'âl eylemelidir.
- 10) Bu beyt bî-ma'nâ gibi görünür ise de Frengistân tab'ı "Burhân-ı Kaatı'a mürâca'at olundukta halli müyesserdir.
- 11) Zarûret-i vezn dolayısıyla on beş denilmiştir; yirmi beşe, otuza kadar çıkabilir.
- 12) Bu fikir nihayetdeki "fahriyye"de ifade edilmek lâzım gelir idi ise de karışıklığa gelüp buraya girmiştir.
- 13) Adam kendisini medh eyleyeceği zaman yorgunluğa filân i'tibâr eylemiyor.
- 14) Kendimizi küçük göstermek istediğimize haml olunmaya. Ehibbânın verdiği sıfatdır.
- 15) Kemâl-i cehlimizden me'mûl değil ise de işbu beyt-i fârisî âcizâne çîre-i dest-i mehâretimizdir. Bu şerh vâki' olan bir kaç istifsâr üzerine yazılmışdır.

(MEKTUP)

Benim bir tane Ablacığım!

/.... / hayatından bahsetmek /.... / Ben müddet-i ömrümde bir /.... / Bu belki tenbelliğimden, belki de, kim bilir, hayatımı /.... / vak'aların azameti karşısında şaşırdığımdandır. İşte bu defterde ömrümün muhasebesini yapacağım... Ah Abla! Söylemek, içimdeki dertleri dökmek... Hat-tâ ağlamak öyle bir ihtiyaç ki... Bunları hep sana dinleteceğim. Beni, ablasının dizlerine başını koyarak ağlayan, dertlerini, ızdıraplarını haykıran ve ablasının, perişan saçları arasında dolaşan parmaklarında istediği teselliye bulan' bir çocuğu, bir kardeşi dinler gibi dinleyeceksin, değil mi?

Ben ki bir günüm bir günüme uymaz bir çocuğum... Buralarda kahkahalar attığım, herkesi güldürdüğüm de olacak. O zaman da senin dudaklarının kenarında bir neş'e çizgisi belirirse ben maskaralıklarımın mükâfatını almış olacağım. Samîmî, çok samîmî yazacağım için fikirlerim karışık, muğ-lâk, üslûbum /.... / ağır /.... / , bazen /.... / kadar girift / . / olacak /.... / Belki fikirlerimden ço /.... / buluna-cağım. Bunları tekrar buraya geçirmeme /.... / ya yenilerini bulamayacak kadar âciz oluşum, yahut onları çok beğenişimdir. Yazdıklarımı okuduktan sonra belki benimle konuşacaksın. O zaman da hatalarımı, her şeyimi tabii söylersin. Bazı fikirler vardır ki insan, ya cesaretsizliğinden, yahut gül-lünç, şâyân-ı merhamet olmaktan korktuğundan onları açık-ça söyleyemez... Ben onları da buraya yazacağım... Hulâsa hayatımda şâyân-ı kayd ne geçecek ise burada yer bulacaktır... Onları da sen, benim bir tanecik, sevgili Ablacığım, yalnız sen okuyacaksın.

Şimdi yazılarıma fecî, ağlanacak kadar /.... / olan /.... / Çok muhtasar yazacağım. On /.... / on beş yirmi sahi-feye sığdırmak ba/kalım mümkün/olacak mı?

Babam İstanbul'un asil ve eski bir ailesinin çocuğu idi. Çok iyi büyütölmüş, terbiye edilmişti. Askerliği o zamanlar en şerefli bir meslek zanneden ailesi kendisini Harbiyeye vermişler ve babam oradan zâbit olarak çıkmıştı. Mektep-ten çıktıktan sonra bekâr olarak on senelik bir hayatı var-dır ki çok kadın ve sefahat maceralariyle geçmiştir. Bura-ları bizi alâkadar etmeyeceği için geçiyorum.

Tam otuz yaşında ve yüzbaşı rütbesinde iken Edirne'nin Eğridere kazasında bulunuyordu. Burada alaydan yetişme bir mülâzım olan Mehmed Ali Efendi isminde birisinin bir Rumeli muhaciri olan karısı ile izdivacından hâsıl olan kı-zını gördü. Ufak muhitte bir parça —hattâ bir az fazlaca— gü-zel olan bu on dört yaşında /.... / eski bir çapkın olan baba-mın /.... / bir macera yapmak istedi. Fakat tesadüfün, kim bilir /.... / oyunu izdivaca müncer /.... /. Senelerce sü-ren çılgınlıklarından yorul/.... / kucağı aramakta idi. İlk rast geldiği /.... / zannettiği bir kadını harîmine almakta tereddüt etmedi. Bunlar evlendiler. İlk senesi bir çocukları oldu ki bu, bütün hayatı müddetince :

“Sanki geldim de ne buldum bu harâb âbâda?”

diye bağırarak olan bendim.

Üç buçuk sene sonra bir kardeşim daha oldu. Bu esna-larda annem ve babam iyi geçiniyorlardı. Babam İtalyan Harbine, Balkan Harbine, Arnavutluk İsyanına filân gitti. Biz bir parça büyüdük, meselâ ben yedi yaşına geldim. Üs-küdar'da “Füyûzât-i Osmâniyye” Mektebine devama başla-dım.

Buraları hep hâl-i tabiide geçiyordu.. Asıl Harb-i umu-mîden sonra olan şeyleri anlatayım.

Harb-i umumî ilân edilir ed(ilmez) /.... / (Divân-ı) harb-i örfî Reisi olarak Çanakkaleye /.... /. Kendisi ailesine, bilhassa çocuklarına /.... / merbut olduğundan bizi İstan-bul'dan /.... / yanına aldırdı. Burada dört sene kaldık. Ama ne dört senel.. Düşman hemen her zaman şehri bombardu-man ediyordu. Ve biz o esnada bin korku ile civar köylere kaçıyor, on gün kadar kaldıktan sonra bombarduman biraz sükûnet buluyor ve biz de dönüyorduk. Bâzen yalımızda

otururken karşımızda duran gemilere bombarduman başlıyor, vapurlar kaçmak isterlerken etraflarına düşen mermiler beyaz birer minare gibi su sütunları yükseltiyordu. Bâzen bu mermilerden biri vapura gelir, o zaman canını kurtarmak için çırpınan, eline geçen şeylere sarılan bir insan kalabalığı suların üstünde görülürdü. Bâzi geceler balkona çıktığımız zaman karşı sahilten top, el bombası, mitralyoz, tüfek sesleri, garip uğultular /.... / sessizliği içinde kulaklarımıza /.... / ve ben küçük benliğimle hisse(diyor)dum ki Boğazlanan, parçalanan, /.... / insanlar var. Bâzen zırhlılar şehre iki üç /... / kadar sokulurlar, o zaman herkesi bir heyecan, bir telâş sarar, yaylı arabaları dört nala koşan beygirlerle zâbit ailelerini şehirden kaçıır, istihkâmlar birer yumruk gibi uzanan toplarıyla, bu seyyar ölüm şehirlerini Boğazdan içeri koymamak, İstanbul'a salıvermemek için çalışırdı. Bâzen, mehtaplı gecelerde, rahat yatağımızda uyurken meş'um bir uğultu, veya kulakları parçalayan bir tarrâka ile uyanırdık: tayyareler gelmiş ve bomba atmağa başlamıştı. O zaman biz, çıplak vücudumuza giyebildiğimiz şeylerle şehrin dışındaki bahçelere kaçır, asker battaniyelerine sarınarak /.... /. Bâzen kardeşimle ev(den) /.... / , kapımızın önüne düşen /.... / pencere camlarını üstümüze /.... /.

Dört sene sonra babam istifa ede(rek) /... / ayrıldığı zaman, annemde —zaten büyük babası tarafından irsen mahmûl olduğundan— isteri başlamış, babama kalb hastalığı gelmiş, erkek kardeşimin dili kekeme olmuştu. İçlerinde en sağlam bendim.

Babam elindeki bir mikdar para ile İzmir'e geldi. İş yapmak istedi. Bir tiyatro isticar etti. Karşıyaka'da gazino işletti... Hulâsa işleri iyice idi. Fakat Yunan'ın gelmesi hep-sini alt üst etti... Ve hepimiz on parasız olarak Edremit'e, annemin babasının ve annesinin yanına geldik. Burada da Yunan vardı. Ve babamın tekaüt maaşları bile çıkmıyordu. O zaman bizi geçindirmek, karnımızı doyurmak için çalış-mağa, ekmek parası kazan /.... /. Bu esnada annemin Çanakkale /..... / isterisi gayr-ı kaabil-i tahammûl bir de /.... /. Zaten İzmir'de bir kerre bileklerini /.... / , bir kerre de Edremit'e gelirken deniz /.... / yaptığı intihar teşebbüsleri burada da /.... / tekerrür etmişti. Her akşam yor-gun argın eve gelen babamla muhakkak bir bahane bularak bir kavga çıkarıyor, o adama yediğini, içtiğini zehir ediyor-

du. Her akşam muhakkak, muhakkak bir şey tuttururdu. Ya annesiyle, babasıyla, yahut da kocasıyla, yani babamla bir gürültü çıkmazsa yüreği rahat etmiyordu. Belki bunlar hastalıktandı, fakat yüzde doksanı da aldığı terbiyenin noksanlığı idi. Evvelce İstanbul'da filân babam kendisini ailesiyle çok görüştürmüyor, kendi büyüdüğü aristokrat muhitte bulunduruyordu. O zamanlar annem civarına uymak mecburiyetinde idi. Fakat burada, bu âdi ve popüler muhitte, bütün basitliği, alelâdeliği, hattâ görgüsüzlüğü ile açılmıştı. Zaten hastalığı da babama karşı / . / tecelli ediyordu. Bir zamanlar /.... / "Sen benim hem kocam, hem babam/...." —çünkü babam annemden on altı yaş kadar bü/..../. Zavallı adamın her şeyine, ailesine /.../ dil uzatıyordu. Müddet-i ömründe kimseden ağır bir söz duymaya alışmamış bir adam olan babam bugün bunlara sırf bizim için, çocukları için tahammül etmekte idi. Bu esnada bir de kız kardeşim dünyaya geldi. Para yoktu. Karnımızı doyurabilmek için çalışmak lâzımdı. Babam, Çanakkale'de iken bizim emirberimiz olan bir Edremitli dükkâncıdan otuz lira-lık kadar eşya aldı, tabii veresiye olarak... Bunlar çorap, mendil, fanilâ, makara, kukula gibi tuhafiye şeyleri idi. Kurban bayramı yaklaşıyordu. Babam Çarşı yerinde bir sergi açtı, orada bunları satmağa başladı. Bayramdan sonra elinde bir kaç kuruş parası vardı. Tekrar başladı. Bu sefer ben de boynuma bir işporta taktım. İçerisine öte beri doldurdum... Bizim iyi günlerimiz /..../, Türklere görünmek için Rum mahallelerinde bunları: "Makaradis, kuvaristi / .. /" diye satmağa başladım. Akşam üzerleri babam benim boynumdan işportayı çıkarır, yaşaran gözlerini göstermemek istiyerek benim küçücük yanaklarımı öper ve hesap görürdü. Bir müddet sonra bir dükkân açtı. Fakat geçinebilmemiz için yine Edremit'in civarındaki iki kasabanın pazarlarına gitmek, oralarda sergi açmak icap ediyordu. İşte cuma günleri Havran, pazartesi günleri Burhaniye, çarşamba günleri de Edremit'in kendisinde kurulan pazarlara yetişebilmek için soğuk kış günlerinde ortalık ağarmadan kalkar, bir gün evvel kiraladığı bir eşeğe, iki gaz sandığına doldurduğu hamulesini yükler, zâbitlik zamanından kalan kaputu, rugan çizmelerini giyerek, elinde bir değnekle eşeğin arkasında yola koyulurdu.

Bu esnada ben iptidaiyi bitirdim. / . / girmek için

İstanbul'a geldim. / . / O zaman büyük dayım Said Bey /.../ beni o sene için bir yere yerleştirecekti. /...../ harekâtı başladı. Yunan bozuldu, Kabine düştü ve ben İstanbul'da bir mektebe giremediğim için senem boş geçmesin diye Balıkesir'e giderek Dâr-ül Muallimîne girdim. Bu esnada babam da Pelidköylü Mehmed Bey isminde bir adamın Avyalık'taki vekil-i umurluğunu almış, oraya gitmişti. Vaziyeti iyi idi. Çok kazanıyordu. Büyük bir evde otuyorlardı. Mini mini kardeşim büyümeğe başlamıştı. Öteki kardeşim mektepte okuyordu. Fakat annem yine eskisi gibi idi. Yine her şeyden bir münazaa çıkarıyor, hayatımızı zehir ediyordu. Babam bizi hep beraber bir sandala bindirir, dünya kadar masraf ederek motor tutar, gezmeğe götürür, eğlendirir, fakat annem muhakkak bir kulpunu bularak bu gezintiyi de bize yarısında zehir etmeğe başlardı... Yarım bir insandı.

Ben Dâr-ül Mualliminin beşinci sınıfına ter(fi ettiğim) zamanki tatilde büsbütün fena(laştı...). Nihayet kendisini İstanbul'a getirerek /.../ Fransız Hastahanesine yatırdı. Altı ay kadar yattıktan sonra çıktı, fakat tamamiyle iyi olmamıştı. Babam yevmiye altı lira hastahane parası veremiyecek bir vaziyete gelmişti. Ankara'da bulunan annemin kardeşi iltimas ederek Zeynep Kâmil Hastahanesine meccanî olarak yatırdık.

Erkek kardeşim mektebi bitirememişti. Annemin şımartması neticesi olarak berbat, terbiyesiz bir külhanbeyi olmuştu. Şöförler, boyacılarla düşüp kalkıyor, her türlü kepezeliği yapıyordu. Artık o da babam için yeni bir dert menba'ı olmuştu. Halbuki babam küçük kardeşim Süheylâ'ya da aynı zamanda annelik yapıyordu, o mini miniye de ana yokluğunu hissettirmemek istiyordu. Fakat nihayet o da insandı, bilhassa kalbinden ârızası olan yarım bir insan. /.../ Bu kadar şeye dayanamazdı. /.../ On beş dakikalık bir hamle neticesinde /.../ nasıl öldüğünü sana anlatmıştım, Ab-la./.../ Gözlerim de yaşarmıştı. Şimdi tekrar /.../ boşuna yere seni üzmemekte ne mâna var, değil mi? Halbuki babamın ölümünden bir hafta evvel annemin tamamiyle iyi olduğunu doktorlar söylemişler, biz de babama telgraf çekmiştik. Babam da kâtibini göndererek annemi hastahaneden alıp getirtmek istemişti. Fakat kâtiple beraber hastahaneye gidip annemi almağa karar verdiğimiz gün kardeşim babamın öl-

düğüne dair telgrafı çekmişti.

Zavallı babacığım! Tam sekiz sene bizim için, yalnız bizim için, evliyaların bile sabr edemeyecekleri şeylere tahammül ettiği halde, bütün bunların sebebi olan karısının iyileşmiş halini göremeden öldü. Ve ben, onun ölümünün sebebi telâkkî ettiğim annemle kardeşimi affedebileceğimi tahmin etmiyorum.

Şimdi annem tamamiyle iyileşmiş bir halde Edremit'te annesinin yanında oturuyor. S/üheylâ da onun/ yanındadır. Kendilerine dayım bir /..../, bir az maaşları, bir miktar da ev ki/raları.../, elim değdikçe, muktedir oldukça gön/..../ geçiniyorlar. Erkek kardeşim bir vapurda makinist idi. Şimdi oradan da çıkmış, ne yaptığını ben de bilmiyorum... Benim ne halde olduğumu da söylemeğe hacet yok, değil mi ablacığım?

Abla, bütün bunları, bu belki seni hiç alâkadar etmiyecek şeyleri niçin yazdım, bilir misin? Sırf benim deliliklerimin, mânasızlıklarımın sebebini anlayasın diye. Halbuki onda birini bile, evet, çektiklerimin onda birini bile söyleyemedim. Ah! sevgili Ablacığım! Benim yerimde başka birisi olsaydı, bu kadar vak'adan sonra benim gibi yalnız muvazenesizlik ile kurtulmaz, zincirlere bağlanacak bir deli olurdu. Sonra bu satırlar belki benim fikirlerimin /..../ karşı telâkkilerimin, felsefelerimin daha iyi anla/şılmasına yaradı/edecektir.

Bundan sonra bu deftere her günkü, yahut da şâyân-ı ehemmiyet vak'aların güzerân ettiği günlerin ihtisaslarını yazacağım.

Hayatımda rol oynayan birisi daha vardır ki o vak'aları sen de çok iyi biliyorsun. Fakat ben ara sıra buralarda bahsetmekten de fâriğ olmayacağım.

Seni çok yordum değil mi Ablacığım? Şimdilik bu kadar yeter.

24 ağustas 1928

27 ağustos /1928/

Benim gibi şımarık bir çocuğu kardeşliğe (kabul etmekle) ne büyük hatâ ettiğini bilsen, Abla /..../. Sana söylememiş miydim ki ben bir ana şefkatini, bir kardeş muhabbe-

tinî, hulâsa candan bir sevgiyi hiç kimsede bulamadım? Sen tahmin etmemiş miydin ki ben bu söylediğim temiz ve hayr-hâh muhabbetleri sende bulacağımı anlayınca can sıkacak kadar sana sokulacağım? İşte, Ablacığım, yine sana sığınıyorum. Bana belki darılacaksın, çünkü senin dediklerini yapamadım, onu unutamadım.

Evvelâ unuttuğumu, yahut unutabileceğimi zannediyordum. Orhan Ağabey, Sabri Esad ve bilhassa sen bana telkîn yapmıştınız. Hakikaten serinler gibi olmuştum. Ama bunların tesiri ancak on, on beş gün devam etti. Yine eskisi gibiyim. Yine aklım başımda değil. Her şey bana onu hatırlatıyor. Ara sıra mektebe giderek onunla beraber gezdiğimiz yerlerde dolaşıyorum. Halimden kimsenin haberdar olmasını da istemiyorum. /.../ Bilsen neler çektiğimi, Ablacığım! Sizin mektebe, buraya gelirken bile ne/..../. “Ya gel-di-yse? Ya orada ise?” diye/..../ korka korka çıkıyorum. Mütalâa odasının kapısını açarken “Aceba içerde mi?” diye heyecanlar geçiriyorum. Herkes beni sıkıyor. Her yer beni sıkıyor, benim herkesi ve her yeri sıkığım gibi. Sen de Ablacığım, sen de benden sıkılmağa başladın, bunu inkâr etme. Ben ki her şeyden evvel kuvvetli gördüğümü ve her şeyi anladığımı iddia edenlerdenim... Bu şâyan-ı istigrâb bir şey değildir. Mânasızlıklarımın hutudsuzluğu etrafımdakileri er veya geç iz’aç edecekti. Nihal, ah! sevgili Nihal bile bana karşı tuhaf tavırlar almağa başladı. Kim bilir ne zannediyor. Bütün bunların sebebi O. O’nun muhabbeti kalbimde ebedî bir ıztırap, Ablacığım! Ben seni de çok seviyorum, Ablacığım. Fakat sen aklıma geldiğin zaman duyduklarım büsbütün başka: “Benim bir tane Ablam var, di-yorum. Sevgili Ablam. O beni seviyor, benim nazlarımı çe-kecek kadar seviyor. Çünkü Sabahaddin deli olmakla beraber /..../ değildir. Sonra ben böyle üzüldüğüm z(aman...) Ablacığım söyleyebilirim. O bana /..../, insanların hiç birisinde tesadüf etmediğim /.../, gıll ü gıssız kalbi onda bulabilirim.” Ve böyle düşündüğüm zaman hiçbir zaman sıkıntıdan kurtulamayan kalbimin geniş geniş attığını, âdeta uçabilecek kadar hafiflediğimi, bir saadet havası teneffüs ettiğimi hissediyorum. Halbuki aklıma O gelince, eritilmiş bir maden göğsümden doğru kayıyor. Şakaklarımda feci zonklamalar ve beynimin içinde bir karıncalanma başlıyor. Diyorum ki: “O beni bir zerre bile anlamadı, ben ki onu

herkesten çok anlamıştım.” Ve böyle düşündüğüm zaman da gözümün önüne bir hayat, sonuna kadar yalnız hüsrân görünen bir gençlik ve bir hayat geliyor. Ağlamak, ağlamak istiyorum. Çıldıracağım, çıldıracağım... Bana yazık değil mi? Ben ki bir çok büyük şeyler yapabilmek iktidarını kendimde görüyorum... Hiçbir şey yapamadan ölmek, yahut deli olmak pek tahammül-fersâ olmaz mı?

Bazı zamanlar öyle hareketler yapıyor, yahut (öyle....) düşünüyorum ki onları tahlil ederken /..../ -böyle düşündüğüm, veya hareket ettiğim zaman /..../ diye kendime soruyorum: “Hayır!” “Niçin öyle ise böyle yaptım?” “Deliriyorsun, yavrum! Deliriyorsun.” Bunları kulağıma gizli bir ses fısılıyor ve ben korkuyorum.

Bir sene evvel, yani O’nu tanımadan evvel böyle değildim. Kahkahamdan mektepte durulmazdı. Sen de gördün: O’nu unuttur gibi olduğum zamanlar ne kadar neşeli ve iyi oluyorum. Bu halde devam edebilsem kendim için de iyi, etrafımdakiler için de iyi. Yoksa herkes benim ters suratıma âşık değil. Fakat en ufak bir şey, meselâ bir kelime, bir cümle O’nu hatırlayarak berbâd olmam için kifayet ediyor.

Sana müracaat ediyorum, Ablacığım, sana anlatıyorum. Sen ki ıztıraba âşinâ olduğun her tavrından anlaşılıyor, bunları herkesten iyi anlarsın. Gerçi herkesin kendi derdi başkalarını dinlemeye vakit bırakmayacak kadar çoktur ama sen kardeşinin bu kadarcık bir zahmetine de katlanamaz mısın? /..../ Madem ki bunları okudun, /..../ Ben ne yapayım? Söyle. Benim üzerimde senin kadar kuvvetle müessir ola/..../ olduğundan yalnız sana soruyorum: Ben ne yapayım?

Sana, Yozgat’ta iken yazdığım bir şiiri kayd edeceğim. Bunu Nihal, Pertev filân bilirler. O’na da göndermiştim. Belki sen de okumuşsundur.*

* Sayın Boratav’ın, yayımlandıkları kaynağı göstererek çıkardığı şiirleri, metni bütünlediklerini ve okura kolaylık sağlayacağını düşünerek almak gereğini duydum. (A.Ö.)

Yat ve uyu. (31 mart 1928. Yozgat.)

Bk. Bilgi Yayınevi baskısı (Ankara 1973), s. 231.

Bu karanlık, bu uzun kış gecelerinde,
Soğuk, buzdan bir perdeyle süslerken camı,
Dolaşırken birçok siyah gölge odamı,
Damarımda kurşunlaşıp donarken kanım
Yine seni düşünmekle geçer zamanım,
Bu kimsesiz, bu mahzun kış gecelerinde.

Serpilirken pencereme avuç avuç kar
İçerimde hicranlardan bir nehir akar.
Karların da lâmbam gibi rengi sarıdır,
Onlar yırtık bir mektubun parçalarıdır;
Rüzgâr sana yazdığımı geri getirdi.
Pencereden dondurucu bir nefes girdi.
Rüzgâr yaptı her çatıda ayrı bir makam.
Yine senin hayalini gördüm bu akşam.
Hançeremden alev gibi çıktı bu çılgılık:
“Git, istemem, git, istemem. Çık odamdan, çık!”
Ah! ne dedim? Hayır gitme, hayır gitme! Gel;
Ben git dedim, dedim ama, sen işitme, gel!
Sensin beni en unulmaz yerinden vuran.
Fakat sensin yine bu boş ömrü dolduran.
Bu çılgının senden başka mu’îni var mı?
Gitme! Beni senden başka kimse anlar mı?
Gözlerimi sen ki başka bir ufka açtın,
Nerdesin ya? Nerdesin ya? Ah! neden kaçtın?
Yap yalnızım, etrafımda yok senden bir iz.
Odam sessiz, dışarlarda yağan kar sessiz.
Bu geceler dayanılır gibi değil ki!
Ey şimdi bu satırları okuyan! bil ki,
İztırâplar yüz katlı kış gecelerinde.
Fakat kızgın yanardağlar çıksa bağrımda,
Senin için ben her derde katlanırım da
Derim ki : “Bu gecelerin ıztırabiyle
Ben ağlasam, harâb olsam, çıldırsam bile,
Sen ateşli vücudunla ısınan, rahat
Yatağında bir râhibe safvetiyle yat,
Yat ve uyu! Bu tatlı kış gecelerinde.”

31 mart 1928. Yozgat

Ebedî. (17 ağustos 1928.)

Bk. "Bilgi" baskısı, s. 233.

Gerçi kafamı vurdum duvarlara (yeisle),
Gerçi benden kaçtığın zaman yanlış bir hisle
"Niçin anlaşılmadım?" diye çok inledimdi.

Şimdi kalbim rahattır, şimdi başım serindir :
Kalbim ki senin en son sığınacak yerindir,
Ve tekrar geleceğin günü bekliyor şimdi.

Çünkü insanlar yarın isteyince etini
Aradığın lekesiz kardeş muhabbetini
Yalnız benim serseri kalbimde bulacaksın.

Maskesi çabuk düşer temiz olmayanların.
Nihayet iç yüzünü görerek insanların,
Göğsüme küçük bir kuş gibi sokulacaksın.

Ben ki her şeye dudak büken bir derbederim,
Ne kimseye yâr olur, ne bahtiyar ederim,
Fakat sana her zaman hürmetle tapacağım.

Taşlar bile sarsılır duyduklarımı (yazsam).
Ah kardeşim! Ben seni hiç bir şey (yapamazsam),
Ebedî yapacağım, ebedî yapacağım.

17 ağustos 1928

/ .../ 1928

Sevgili Abla!

Bir sürü ihtisas sayfelerini sona bırakarak /.../ muhtasar Erenköy, Çamlıca ve Söğütözü Seyahatnâmesini yazacağım.

Erenköyüne gittim. Dört gün kaldım. Uyudum, uyudum... İki sahife hikâye yazdım ve döndüm geldim. Öyle ya, hesap ettim, sizlerin hasreti beni ancak dört gün kadar rahat bırakıyor, ondan sonra iz'ac etmeğe başlıyor, yani sizi her halde görmek ihtiyacını hisseylıyorum.

Oradan geldiğim zaman Yüksek Muallime doğru yürüyordum ki birisi: "Yahu! saat bire geliyor. İmtihana girmeyecek misin?" diye sordu. "Ne imtihanı?" diye sorunca şu bizim mahut Avrupa imtihanının bugün icra edileceğini, Vefa Orta Mektebine gitmemi söyledi. Gittim. İmtihana sana anlattığım —ve senin dinlemediğin— gibi muvaffakiyyet-i hârikulâde(!) ile verdim. İnşâ'allah Küffâr-ı hâkisâr diyârına azimetimiz zamanı yakındır.

Ertesi günü Çamlıca cânibine gitmek /..../ tebdil eyledim. Maksadım bir az (istirahat) ve bir mikdar-ı münâsib üzüm filân yiyerek /..../ beslemektir. Sonra sizin için yazacağım terkîb-i bendi (de) bitirmek niyetinde idim. İki gün rahatça oturdum. Bol bol yemek yedim. Müsafirliğe gelen kibar düşkünün hanımlarla konuştum..- Ne tuhaf, buralarda kim varsa hep kibar düşkünün olduğu iddiasında. En mütevâzı yirmi sene evvel şu kadar dönümlük çiftliği olduğunu anlatıyor. Artık babalarının İstanbul'daki büyük mevkilerinden, kapılarındaki uşaklardan bahs edenlerin hadd ü hesabı yok. Şimdiki sefil vaziyetleri için de "Eh! Ne yapalım? Dünya.." diyip işin içinden çıkıyorlar. Fakat beni onların: "Fem! Fem!.." diyerek Çerkes taklidi yapmacık konuşmaları o kadar sinirlendiriyor ki...

İkinci gündü, annem geldi... Buraları susarak geçeceğim... Belki yine kızacaksın, yahut, daha fecii, kızamayacaksın... Yalnız annemin geldiğinin ertesi günü İstanbul'a indim. Akşama kadar şurada burada dolaştım. Akşam /..../ Belki doğru olmayacak... Fakat sana karşı ya(lan) /..../ elimden gelmeyeceği için söylüyorum- bir /..../. Mektebe geldik. Tahsin de vardı, konuştuk ve/..../ Perşembe günü Maarifteki bazı işlerimi takip ettim. Ve cuma günü Sütlüce tenez-zühüne mübâşeret kılındı. Bunun vasfını üslûb-ı kadîm üzere yazmağa çalışacağım.

Seyâhatnâme-i Südlüce

Cesr-i Cedîdin kenarına cismini bend eyleyen keştiye Dâr-ül Fünûn ta'bîr olunan kebîr Bâyezîd Medresesinin müdâvimîninden bulunan on iki kişi ile ol kimesnelerin cenâh-ı lutf u mürüvvetleri saâdetiyle kendüsine refâkat lutfi bahş edilegelmiş olan mu'allimîn gürûhundan bir kişi râkib oldu.

Ol kimesneler ki birisi Medrese-i Hukukdan Münîr Molla olup işbu kaafîle-i mütenezzihînin başbuğluğunu inâyeten kabul eylemişti. El-hak, san'at-i idârede mahâretin mertebes-i sübûta vardi. Diğerleri sıra ile ta'dâd edildikte: Medrese-i Edebden ve şu'earâ-yi devrândan muhterik-ul kalb Tahsîn Mirzâ; Medrese-i Hukukdan tavîl-ül kaame, re'ayâ lehçelerine kemâliyle vâkıf Sâim Mirzâ; Medrese-i Hukukdan, Süktîzâde lakabıyla anılması evfak olan fakat saman altından su yürüt/..../ olduğu hakîr tarafından istintâc edil/.../; Medre-

se-i Edebden tarz-ı nevîn eş'ârı ile /.../ olan Antalyavî Ekrem Reşid Molla; Medrese-i Edebden/ulemâ-yı devrin a'lemi, lisân-ı Frenkte mütebahhir, etvârı be-gayet nâzik, sâfiyet-i hâlî sâhir, ma'sûm olmakla beraber keşf-i derûnda mâhir Pertev Hâce; Medrese-i Edebden, Oğuz Beyliği pâyesini kendüye hod be-hod tevcih eden, kelâmının kifayet etmediği mebahiste dest-i sakîlinden istifade cihetine giden, kadîm Türk lisanları mütebahhiri Nihâl Mirzâ; Hatun kişiler ise: Felâsefe-i zamânenen Sa'diye-i Zerdî —kim bir mâh mürurunda Freñçe diyarına elçi i'zâmı bâlâdan irade buyurulmuştu— ta'bir olunan hatun; Medrese-i Hikmetten, allâme-i dehr olup bedenî kuvvette zükûr ta'ifesinden olan kesânı bile ihâfe eylemekte olan, be-gayet mütevâzi, sükûtî ve dehân-i latifinden kelîme-i vâhidenin miskaal ile alınması bile mahâret ve vâfir gayrete mütevakkıf olan Münevver-i Şîr Hatun; Medrese-i Felsefeden ve bu hakîrin ablalığını mürüvveten kabûl ile kendüsin minnetdâr kılan, hüsn-i hulki, safiyyet-i kalbi, diger-endişliği müsellemler /.../ Mehpâre Hatun idiler. Bu tâife-i ulemâ /.../ arasında Nihâl Mirzâ'nın biraderi Necdet ve hemşiresi Nezîhe Bala ve bu seyyahatnâmenin muharrir-i hakîri, zamânenin kebiri, boyca cümlelerin kasîri Sabâhaddîn Ali-i bir mikdâr Yozgadî dahi var idiler.

8 eylül.

İmdi keştî fekk-i halat ile re'sini cânib-i Bahr-i Siyâha tevcih eyledikde bilcümle yârân kamara-i zîre inüp anda âsûde bir makaam tuttular. Nevâle, serpûş, misillü şeyler fevkımızda tıfl-ı ma'sûm beşiği gibi duran yerlere ilkaa edildi. Fakîr dahi bir mikdâr nevâlesini, yani acele ile iskele bâyi'inden tedârük eylediği kaşar penayiri ile nân-ı azîzi ol mahalle ilkaa, ablası için almış olduğu kabak nüvesini lata cebine, /.../ zahr cebine vaz' eyledi. Fonograf dedikleri, Frenk icâdı kurulup gâh bed-âvâz kâfirlerin feryâdları, gâh câz-band dedikleri Habeş takımının garâib-i elhânı, gâh Dede Efendi Hazretlerinin Aydın usûlünde, şehnâz-bûselik makaamında şarkısı ile gûşumuzun terbiyetine sarf-ı mesâ'î eyler iken kamara-i zîrin vasatından bir âheng-i çegeane vü çeng peydâ oldu. Fakîr ol (tarafa...) nazar ettiğinde Yûnânî re'âyâ makuulesi /.../ mandolin dedikleri tokaca benzer bir âlet /.../ et tahtası misâli bir âlet ile icrâ-yı /.../ olduğunu gördü. Bir

vakit mürûrunda işbu sâz-i bî / .../a ol tâ'ifenin nisâsı da sayha-i nâmûsu andıran sadâlarıyle iltihak eyleyüp bu küs-tahlık bizim tâ'ifenin hamıyyet-i millıyye ve islâmıyyesin harekete getürüp başbuğu Münîr Molla kıyâm ile ol tarafa hamle eyledi. Fakîr "bu hamlenin sonu korkarım ki arbeye ola!" deyü havf eyledi ise de Münîr Molla ol gürûhu nazarı ile bir mıkdar ihâfeden sonra sükûnetle avdet kıldı. Bu esnada Sa'dıye-i Zerdî Hatunu te'sîr-i hâbdan, tiyatro perdesi misillü gâh be-gâh açılıp kapanan gözleri, Ablanın fonograf okuyucusuna kemâl-i nezâketle iğne rabt eyleyen elleri, Münevver-i Şîr Hatunun sükûneti, Nihâl Mirzâ'nın mu'tâd tündisini ve abûsetini muhâfaza eyleyen çehresi, Pertev Hâcenin Elestten berü mütebessim olan kıvrımlı lepleri nazarlarımı işgaal eylemekte, ben dahi vakit vakit bunları, ta'bîr-i fren-gânesiyle "kiritik" eyleyerek izâ'e-i evkaat eylemekte idim. Gâh etrafa nazar ile vapurun bünyesine bakar / ve şâirin :

"Dilde âteş, serde dûd, eşk yemm ü /.../

Cism-i âşık sûretâ vâpûr şeklin gösterir."

beytini tekrar eyler, gehî güverteye su'ûd ile pervanenin surlarda deverânını, suların pervânedan girizân oluşunu seyr eder ve irticâlen :

"Bahr-i aşkında döner gönlüm aceb pervânedir

Kim seni devr eyledikte sen kaçarsın su gibi."

beytini söyledim.

Bu minvâl üzere Anadolu Kavağı iskelesine muvâsalet kılınup keştiden hurûc ile âdemin üstüne yıkılacak gibi duran hâne-i virânları geçtik. Sâim Mirzâ'nın icâd-gerdesi olan "Bir ayağında mesti var" mısra'-i bercestesini âheng-i lâtif ile tekrar ederek yola revân olduk. Amma dîş-i za'îfimize yüklenen kise kâğıdları, gramofon kutuları misillü şeyleri taşımak azâbı cümlemizi terletmekte iken başbuğ-ı zerrîn tuğumuzun mahz-ı kerâmet olan bir tedbirleri bizi halâs eyleyüp ol bârları ve bu tavîl yolda bize yâr olmayup bâr olacakları gayr-i kaabil-i inkâr olan nisâ tâifesi evvelce ihzâr edilüp sâhile bend edilmiş olan zevrakçaya tahmîl ve irkâb eyledik. Abla ise kendüsünün bâr olmayacağını, olsa bile / .. / i'tibâr olamayacağını vücûd-ı nahifini işhâd ile /.../ gürûh-ı mâşiyân ile azimet ruhsatını Münîr Molla'dan /.../.

Bes imdi, zâid tafsîlâtı hafz ile tarîk-ı ihtisâra girdildikte:

Südlüce denilen mahalde kebîr eşcâr sâyesine sığınmış bir yer bulup Sa'diye-i Zerdî Hatun ihzâr-ı mâideye mübâşeret kılup Münîr Molla cümleyi bir maslahata salup hulâsa cümle meşgûl idi. /..../

Avdet kılınup ekl-i ta'âma mübâşeret edildikte fakîr dolma yutmaktaki mehâretini cümleye teslim ettirdi. Münîr Molla bir mikdâr gayr-ı beşûş idi ise de bir ahşâm evvelki yorgunluğun te'siri olması melhûz idi ve bu kaafilenin şevkını şikest eylememek için fart-ı nezâketinden bu yorgunluğu bile izhâr eylememek isterdi.

Ba'det-ta'âm dürlü dürlü müsâbakalar, esb-i arab misillü koşular, atlamalar yapıldı. Koşularda fakîr muvaffak oldu ise de atlamalarda -atla/..../ evvelce de ma'lûm olan- Nihâl Mirzâ kazandı. Fakîr bir mikdâr uyumak arzuladı, lâkin Tahsin /Mirzâ/: "Bre bî-insâf! Bir vilâyet işgaal eylersin." deyü tahti'a kılup biz kalktıktâ ol vilâyete dest-i ta'arruzu kendüsi itâle eyledi. Pertev Hâce, Ekrem Reşid Molla ve ben şînâverlik eylemek arzusu ile sâhil-i yemme gittik, amma denize girildikte, ma'âz-allahü ta'âlâ, kutub misâli bir burûdete te-sâdûf edüp canımızı sâhile zor attık. Bu seyyâhatin fâidesi, lûgavî ma'nasiyle de fakîr olan bu fakîrin iç pantolonunun kurutulmak için asıldığı yerden uğrılanması oldu...

Ahşama kadar gâh envâ-ı lu'b ile imrâr-ı evkaat edildi, gâh fonograf kurulup raks-ı gûnâ gûn oldu. Amma bu raksın bir vak'ası vardır ki meskût geçilmesine dil râzî olmadı.

"Bu raks-ı nihâyet olacaktır. Hevesinizi alâsız!" deyü bir nidâ gûşuma geldikte aczime, cehâ'etime bakmayup müsâmahasından zâten emîn olduğum Ablaya bir "fevk as-sürûd" teklîf eyledim. Evvelâ kasîr-ül kaame olduğumu söyleyerek redd eyledi ise de duvar dibinde bir mikdâr istihare ve Oğuz Beyi ile bir âfir müşâvereden sonra /.../ "Raks kılalım." deyü irade eyledi. Ammâ, /.../ ya gramofon sadâsı kulağıma gelmediğinden, ya kulağım /..../ gidemediğinden, zâten ace-mi olan saaklarım bir tür'ü kangı vechile hareket edeceğini bulamadı. Ayaklar birbirine dolandı, biz de oynayamadık. Abla hiddet kılup: "Bre acemi! Raks bahanesiyle ta'cîz edüp beni rahatsız eylemeğe nereden cesaret kıldın? Cümlemin içinde en maharetsiz beni mi gördün ki kendine hem-ayâr addeylemek küstahlığında bulundun?" deyü âzâr eyleyüp biz de hacil olarak duvar dibine çekildik.

Bu esnada oyunlar da oynanmıştı. Bunlardan birisinde

cem'iyetten tebâ'üd eylemek nevbeti fakîre geldi. Sâhil-i yemme teveccüh kıldık ve geri çağırıldık; koşarak geldik. Lâkin gelirken fiyaka olsun deyü duvarı atlayarak çıkmak istediğimde —bu işlerde Nihâl Mirzâ gibi mehâretim olmadığından— ayağımı taşlara çalup sokuut eyledim. ve bir gün mukaddem üç adet lirâ-yı cumhûrî verüp aldığım lâtif pâbüş-larımın enfinde bir şak hâsıl oldu...

Bir müddet sonra dağlar, taşlar gezildi. İnîlûp akşam ta'âmı yenildi; helvalar, üzümle ağızları tatlandırdı. Mü(nev-ver-i Şîr Hatun) helvasını düşürdüğü için haylice giryân /.../. Nihayet hazırlanup avdet için yola dü/.../. Başbuğumuz Münîr Molla ise sâhib-i kahve ile akça münakaşasında olup vâfir münakaşadan sonra bilcümle işleri gibi bunu da savâb olarak halleyledi. Burada istitrâden arz eylemek münâsib olur ki Molla-yı müşârün-ileyh seyyâhat müddetince el-hak bir vezîr-i Felâtun-tedbîr gibi idareyi kemâl-i mehâretle tanzîm kılmış, bir gûnâ vukuu'âta, kıl u kaale, güft u gûya mahal vermemiştir.

Avdette yine sâbıkı misillü Sâ'im Mirzâ'nın delâletiyle Tahsîn Mirzânın icâd-gerdesi :

"İndim deniz kenarına.
Domatanın çekirdeği
Kırmızı kırmızı."

nazm-ı dilârâsı, "Bir ayağında mesti var" ilâhîsi yekzebân ve yek-âvâz olarak tagannî edildi.

Asıl hoş tarafı avdet vapuru olup /..../ ve kalem ile yapmak imkân dahilinde değildir. Ol /..../ cümle tarafından müşterek olarak bâlâda zikri (geçen) ilâhîlerle daha nice nice e'hân-ı lâtife tagannî edildi. İskelelere gelindikçe eller şakırdayup ayaklar şevkinden tepinüp defe'ât ile "şa şa şa!" deyü bağırıldı, "ho lo lo lo!" deyü bir Frenk koşması cümle tarafından âvâz-ı bülend ile tekrar edildi. Sâ'im Mirzâ ile fakîr ve Münîr Molla lisân-ı Fûrsî, lisân-ı Rûmî üzere muhâ-verât-ı lâtifede bulunup hâzırûn hayrân oldu. Âciz tarîk-ı temeshürde mahâretin izhâr eyleyüp bir kakhaha-i medîde attı ki vapur halkı cem'o'ldu. Zâten halk bu gürûh-ı cûşâ-cûşun envâ-ı lu'bede-bâzlıklar, şu'bede-bâzlıklar ile nûkât-ı gûnâ-gûn ve serâpâ mazmûn ile memlû mükâmelerle meşgûl olduğunu gördükte: "Aceb bir orta oyunu takımı mıdır?" deyü birbirlerine sorarlar, hatun kişileri zenneye çıkmış zannede-

rek nâzik destlerine ve lâtif sadâlarına hayret ederlerdi. Fakîr dahi bilcümle derdlerin ve kederlerin ferâmûş ile garîk-i neş'e iken Ablanın bir bed-nazarı kendüsine hakîkatî ihtâr eyleyüp: "Bre mashara! Bir de kangı suratla şu'arâlık, hastalık, hassâsiyet iddi'âsındasın? Bre sen (ağzı) yırtık maymunlar gibi sırtıtmaktan gayrı /..../ değil misin?" demek isterdi... Âhir-i kâr cümle handeden, neş'eden yorgun düşüp sükûna vardı. Fakîr de hakîkat-ı hâle avdet birle ye's-i mu' tâdına avdet eyledi. Gündüzün fart-ı gayret ile izhâr eylemeğe çalıştığı bu hâl-i ye'si gayrı çehre-i menhûsuna çökmüştü. Ammâ herkes bir gûnâ husûsî meşgale ile meşgûl olup farkına varmazdı. Bu esnâda Ablanın fonografta mütemâdiyyen çalmakta clduğu bir parça sâmi'amı tahrîş eylemekte olup bu da kart bir Gâvurun sevk-ı ıztırâb ile "ay ay ay!" deyü boğazlanan hayvanlar misillü feryâd eylemesi idi.

Vapur Cesr-i Cedide cismini tekrar bend eyledikte Nihâl Mirza hemşire ve biraderleriyle semt-i Kadıköye azimet eyledi. Bizler ise grup grup ayrılıp mahrem musâhabelere dârlarak —benimle mahrem musâhabede kimsenin bulunmayacağı varest-e-i kayddır— Bâyezîd semtine teveccüh kılındı. Cümleye ma'lûm olan tafsîlâtı yazmak zâ'iddir; hulâsa herkes evlerine dağılup yorgunluğun gidermeğe çalıştı.

Bu tenezzühü netice-i haseneye iktirân et / . / Hakka du'â kılup

"Kâрім Hudâ-yı lem-yezele hamd-i bî- aded"

dedikten sonra bu /..../ hidmeti cümleden efzûn olan başbuğumuz Münîr Mollaya —kimsenin bana vekâlet vermeyeceğini bildiğimden— yalnız kendi nâmıma arz-ı şükrân eylerim. Hudâ böyle nezîh, dürüst, neş'eli tenezzühleri tekrâr eylemek fırsatını bu kullarına çok görmesin. Çünkü yaşıran gözler kurumak, ağlayanlar gülmek, sıkılan yürekler ferahlamak ister. Bunlar muvakkat bile olsa insan kâinatın da muvakkat olduğunu düşünerek nefsini bir mikdâr olsun tesliye eder. Bu mutavvel sözleri okuyanlar, dinleyenler, üstüne bu felsefeyi de gördükten sonra sâhib-i Seyyahatnâme'yi afv kılarlar. Mücrimdir, âcizdir, bî-mededdir. Cümlenizin himâyet ve sahâbetine muhtâcdır. Allah encâmını hayr eylesin. Siz de du'âda kendüsini nisyân eylemeyin.

Subhâne Rabbike Rabbi'l izzeti 'ammâ yesifün.
Vel selâmün 'ale-l Mürselin.
V'el-hamdü li-llâhi Rabbi'l- âlemin.
Sadaka'llah ül-'Azim. Âmin!.

9 eylül (1928)

9 eylül (1928). Er(enköy)
Sevgili Ablacığım!

Yirmi bir senelik hayatın bana esaslı olarak /..../ bir şey vardır: ıztıraba tahammül etmek. Benim kalbimden her acı yerini daha kuvvetlisine terk etmek için çekildi. Demek istemiyorum ki ıztırablar beni sarsmıyor. Hayır. Acılar kalbimi nasırlaştırdı ve kalbim, her zaman üzerine basılan bir nasır gibi sızlıyor. Yalnız ben artık bağırmiyorum, bağıramıyorum. Faidesini görmedim ki.

Kederler çok mukaddes şeylerdir; insanları terbiye eder. Bilhassa benimkiler ki en vefâkâr dostlarımdır, beni hiç terk etmezler. Onları başkalarına söylemekte, haykırmakta ne mâna vardır? Şimdiye kadar söyledim de ne oldu? Bunlar öyle şeyler ki çok fecî oldukları halde bir başkasına anlatılırken gülünç oluyorlar. Saklamak, bunları kıskanç bir i'tinâ ile saklamak lâzım... Hem kime anlatacağız. İnsanlara mı? Haydi canım! Hepsi birbirinden berbâd olan bu mahlûklara böyle ulvî şeyler açılır mı? İnsan... Öyle bir kelime ki fenalığını anlatmak için kendisinden başka bir kelimeye ihtiyaç yoktur. Belki bunlara dudak bükeceksin. Lâ(kin.../ hepsini bir harita gibi önüne serecek ve sen / ../. Ben saçlarımı bunları anlarken ağarttım, Abla; /..../ bulmağa çalışırken deli oldum. Harekâtımla sözlerim arasındaki tezâd aklına gelerek belki güleceksin. Yalnız şunu bil: Ben yirmi (bir) yaşındayım; on yaş büyük düşünüyorum. Muvazene hâsıl olsun diye de on yaş küçük hareket ediyorum, tıpkı bir çocuk gibi. Bunları yazmaktan maksadım, artık her ıztıraba tabîi bir şeymiş gibi tahammül etmek iktidarında olduğumu söylemektir. Hattâ dimağım, ıztırab çekmenin bile mânasız olduğunu, saçma olduğunu, her ıztırabı, kuvvetli bir kafanın sevince tebdil edebileceğini söylüyor. Lâkin benim kalbimle dimağım öyle şeylerdir ki birbirinden hiç haberleri yoktur. "Bunu yapmak doğru değildir." derim ve onu yaparım... İşte, ıztırab çekmemek elimden gelmiyor;

yalnız bunu herkese göstermemeğe muvaffak oluyorum. Bir kaç kişiden maada... Bunlardan birisi de sensin... Ve bütün ıztıraplarımı sana söylüyorum. Güleceğini, dinlemeyeceğini bilsem bile zannetmem ki /.../ vaz geçebileyim.

Benimle tanışmak isteyenlerin, tanışanların hakkımda telâkkîlerini çok kuvvetle hissederim. Bu telâkkîler sâbit değildir, değişir ve ben bu istihâlâtı şiddetle tedkîk ederim. Bunu tasnif ettim, sana anlatayım :

I. Beni ilk görenler ya neş'emi severler, yahut garip fikirlerimi. Şairliğim de kendilerini cezbe eden bir şey olabilir. İşte bu kadar... Hiç kimse içimi göremez.

II. Bunlarla tanıştıktan sonra vaziyet değişir. Ben sırf bir hamâkat eseri olarak onlara içimi göstermeğe kalkarım ki bir şey anlamazlar; ya yine neş'e göstermek isterim ki bir müddet sonra onlar bunu gevezelik, sululuk, hattâ bir az da yüzüzlük telâkkî ederler. Garip fikirlerim onları korkutur; veya sırf iş olsun, garâbet ve orijinalite olsun diye yapılmış şeyler farz ederler. Şairliğim?... Oh, bu zavallı şairlik!.. Bunun için konuşanlar da aradıkları "sentmentallité"yi bulamayınca çekilirler.

III. Bir kısmı kaçmazlar. Bu karma karışıklığın içinde bir şeyler olması lâzım geldiğini hissederler ve beni daha iyi görmek isterler. Gö/...../ kişiden ibarettir. Bunların da bâzısı /.../ tatmin ettikten sonra kaçar. Bir iki tanesi /.../ kalır, ki ben bunları çıldırasıya severim. Zâten bu devreye girenler yarı yolda bırakıp kaçsalar bile artık kalbimi onlardan geri alamam.

Hiç kimsenin beni adam akıllı anladığını görmedim, çünkü, kendim de anlamadım ki. Fakat, aman ya Rabbi! Ne olur, bâri yanlış hüküm vermeseler. Halbuki anlayamadıklarını kendi nefislerine karşı bile söylemek istemezler. Derler ki: "Belki ma'lûmatlı, belki muktedir, belki iyi... Fakat garip; fakat, bilhassa, tehlikeli..." Ve benden her şeyi ümid ederler. Ben ha! Ben tehlikeli ha?... Bu beni çıldırtmağa kifayet eder. Halbuki onlara karşı kızmak hakkını bile kendimden nez' etmişimdir. Bunun için hiç bir şey söyleyemem ve kendimi yerim ve susarım... Halbuki bu vaziyet daha başka nazariyeler kurulmasına meydan açar... Ve ben beni sevdiklerini zannettiklerimin nazarında mütemadiyen yuvarlanırım. Onların hakkı yok mudur? Vardır. Çok /.../ vardır. Onlar görmüşlerdir ki gayet a/.../ temiz görünen in-

sanlar ne kadar feci bir / / sâhib olarak çıkmışlardır. Evet onlar, fenalığı bilmediğini zannettikleri kimselerden bile fenalıklar görmüşlerdir. Mümkün müdür ki çok kapalı, çok karışık olan, insanların hemen bütün fenalıklarını, insan kalblerinin çirkinliklerini bilen birisi bizâtihi fena olmasın? Bu kadar iğrenç şeyleri gören bir kalb, bunları muhakeme eden bir kafa temiz, saf kalsın? Ve onlar derler ki: “En ümid etmediklerimden bile bu şekilde tezahürler gördükten sonra kendisinden her şey ümid edilebilecek kadar acâib olan birisinden ne diye şüphe etmiyeyim?” Ve kaçarlar... Ve bilmezler ki kendilerinden daha şiddetle fazilete, ismi arkasında bir çok kimseleri koşturduğu halde görünmeyen fazilete ben teşneyim. Ve bilmezler ki ben bu kadar rezîleti —bildiğim halde tatbik etmediğim rezîleti— sırf iyiyi bulmak için öğrendim... Ve bilmezler ki kendilerinin koştugu tar/.../ bir kafayı şüphe duvarına çarparak par/ .. /.

Anlaşılamamak, ah!... Anlaşılamamak!.. Bu insanın, hakikate koşan insanın ne garip tecellisi!.. Ve tabiat bu dimağı verdiği kimseye neden daha kuvvetli bir kalb vermiyor? Neden his ve teessür âletini insanlar kadar duygusuz ve aptal yapmıyor? Evet, anlaşılmamak... Bu insana biraz da gurur veriyor, fakat kalbe kamçı darbesi gibi inen bir gurur...

Herkes aldanıyor, herkes aldanıyor... Ve aldanmak istemiyenler siyahın kucağına atılıyor. Ve beyazı gördükleri zaman: “Git, diyorlar... Sen siyahsın ve ben beyazı arıyorum.” Ve durmadan arıyorlar...

Abla! Çok yazdım. Ve yazarken çok düşündüm. Yemin edebilirim ki hayatımda bu kadar /..../ hiç bir zaman olmamıştım. Ab!a! Fenalığı, riyayı koğmak isteyen /... ./ bunların yerini ıztırab dolduruyor. Şu halde /..../. Abla, sen de muztaribsin. Eğer böyle ise, Abla, eğer ıztırab çekiyorsan bunu sakla. Ve benden kuvvetli ol da: kendine bile söyleme!... Yalnız, benim sevgili Ablacığım, muztariblere acı ve ...Ve onlara inan!...

Yukardaki yazılar âfâkî düşünüşlerdir belki. Şimdi biraz da kendimizden bahs edelim. - Zaten kimden bahs ediyorduk ki?... Geçen gün bana: “Auguste Comte’un tesiri altında kalmışsın.” dedin. İçerlemedim dersem yalan söylerim. Ben ki kendimi bildim bileli böyle hareket ederim.. Auguste Comte’u okuyalı daha on beş gün olmuyor. Sonra ben her okuduğum adamın te’siri altında kalacak kadar kasîr-ül emel de-

ğilim Sorarım sana, Abla! Değil Auguste Comte'u, / ./,
Shakespear'i, Toltstoy'u küçük gören, bu / . / daha bü-
yük olacağını söyleyen adam, herhangi birisinin te'siri altında
kalır mı?

İçerledim diyince kızma. Benim bir adama içerleyebil-
mem için o adamın içimde bir mevkii olması lâzımdır. Ben
de seni çok seviyorum. Demin düşünürken "Aceba seni mi,
N...mi çok seviyorum?" diye kendime sordum. Fakat bunun
güzel bir şiirle güzel bir romanı mukayese etmek gibi ola-
cağını ve bir mânâ çıkmıyacağını hissettim. Daha ta'mik edin-
ce anladım ki, Abla, seni hemen hemen babam kadar, Süheylâ
kadar çok seviyorum. Bunları ne derece çok sevdiğimi ise ga-
liba sana söylemiştim.

Sabahattin Ali

HAYAT

Bedbîn. (3 mart 1928. Yozgat.)

Bk. "Bilgi" baskısı, s. 264.

Ölü bir külçesiyim şimdi kemikle etin,
Dimağım pençesinde sonsuz bir rahâvetin.
Beyhüdedir, ey gönül, beyhüdedir gayretin,
Kıvılcım bile yokken ocak körüklenir mi?

Zâten ne bulmuşum ki yaşamakta tat diye.
Gönlüme çok söyledim Can yükünü at, diye.
Sorarım sana, gaafil : Hiç insan hayat diye
Omuzları çökerten bu yükü yüklenir mi?

Kimse baş çevirip de bakmayacak gebersem.
Bilmem gönül ne cevap verecek şöyle dersem
Gaayen ne bu mânâsız yaşayışta a sersem?
Böyle paçavra gibi ömür sürüklenir mi?

3 mart 1928

HAYAT

Mefkûreci (5 mart 1928. Yozgat.)

Bk. "Bilgi" baskısı, s. 263.

Hayat ne fazla gülmek, ne de yasa girmektedir.
Mevz'atı çiğnemek, tlii devirmektir.
Dünyayı parmağının ucunda çevirmektir.
Yaşamak, yatağından nehir gibi taşmaktır.

İnsan ki gelip geçer dünyadan nefes gibi,
Ne büyük ıztıraptır yaşamak herkes gibi.
Ykseksin! Tatlı bir ses olamaz bu ses gibi.
Yaşamak, kartal gibi göklerde dolaşmaktır.

Hlık ki her mahlktan başka yarattı bizi,
Zaman bir avuç toprak yapsa da cismimizi,
Kint hayretlerle anmalı ismimizi.
Yaşamak, asırları bir hamlede aşmaktır.

5 mart 1928

Ben. (Bendeki metinde tarihi ve yeri belirtilmemiş.)
Bk. "Bilgi" baskısı, s. 262. (Bu baskıda şiirin ikinci başlığı "Kalender"dir.)

Gafil! Sen ki bilinmez bir kuvvete esirsin,
elimsiz varlığıyla neyine gvenirsin?
Hiiz, sadece hiiz. Kulaklarına girsin
Yularımızı tutan mukadderin elidir.

Hayat ki akıp gider bulanık bir su gibi,
Korkulu rüyalarla geçen bir uyku gibi.
abalanma, kabul et onu olduğu gibi.
Hayattan fazla bir şey bekliyenler delidir.

Hakikat, san'at, ilim masaldan ibarettir.
Aşk, iki cins beyninde tutkaldan ibarettir.
İnsanlar ki bir sürü aptaldan ibarettir.
Glmeli, kakkahayla bunlara glmelidir.

Sabahattin Ali

İnsanlara inandığın, insanlardan bir şey beklediğin müddetçe hüsrân arkânı bırakmaz. Bernard Shaw'ın dediği gibi : "Hiç bir şey ümid etmiyen hiç bir zaman inkisâr-ı hayâle uğramaz." Her kaziyenin aksi de sâbit olduğundan: Çok şey ümid eden çok sukuut-ı hayâle uğrar.

İnsanlar hep aynı fabrikanın ma'mulâtıdır. Aralarındaki fark, edepsizliklerini az veya çok saklayabildiklerine göre ölçülür. Bugün seni kıran, seni kızdıran adamın yegâne kusuru: seni iyi tanımadığı için, seninle fazla meşgul olmadığı için nezaket, hayır-hâhlık rolü yapmak zahmetini ihtiyar etmiyerek hakîkî çehresiyle görünmesidir.

İnsanları iki kutuptan tedkik etmelidir: Birisi onlarla hiç alâkadar olmamak, birisi çok fazla alâkadar olmak. Eğer anlamak istediğiniz adamla hiç alâkadar olmazsanız, o da tabii sizinle meşgûl olmayacak, size ehemmiyet vermiyecek, h(akîkî) hüviyetini gizlemek lüzumunu da hissetmiyecektir. /.../ Kendisine belli etmeden o adamı çok güzel okuyabilirsiniz. Yahut o adamla yakından temas etseniz bile öyle vaziyetler almalıdır ki o sizi alelâde, bayağı, münasebetsiz bulsun ve size rol yapmaya kalkışmağı lüzumsuz addetsin... Bu daha iyidir ve karşıdakinin foyası daha iyi meydana çıkar. Çok fazla alâkadar olmak, bu müthiş güçtür ve âdeta size karşı alınmış bir cepheyi yarmağa benzer. Çünkü birisi size kıymet verdiği andan itibaren karşınızda iyi adam rolüne çıkıyor demektir. Bu rol gayr-ı ihtiyarî olarak devam eder ve o kimsenin yüzündeki boyaları silerek asıl çehreyi görmek berbat bir iştir, yani güç bir iştir.

Sen de bu vaziyetlerden birini al ve etrafını tedkik et. Her şeyi gayet vâzıh olarak göreceksin, insanlardan her ş(eyi) ümid edeceksin. Bu vaziyette insanlar sana rol y(apararak) iyi muamele ederlerse —bâzı kimselerin samîmî olarak da iyi olabileceğini inkâr etmiyorum, fakat bunlar nadirdir—, evet, iyi muamele ederlerse, kabul et, istifade etmeğe bak. Gayet memnun olacaksın... Yok, fenalık ederlerse, hemen kaç... Fakat fazla da üzülme. Nasıl üzülebilirsin ki zaten bunu bekliyordun.

Fakat bütün bunları yapmak neye mal olur, biliyor mu-

sun? Büyük bir azâb ve rahatsızlığa... Dikenli bir zemin üzerinde oturuyormuşsunuz gibi mütemadiyen mu'azzeb olursunuz. Daima bir pusuya düşecek gibi etrafınızdan kuşkulanırsınız. Hiç kimseye emniyet edemediğiniz için tek mil dertlerinizi, elemelerinizi yine kendinize yüklersiniz, tâ bu (yük) altında beliniz bükülünceye kadar... Bunların sebebi hep bilmek, gör(mek) ve anlamaktır. Tam bir ruh istirahati için hiç bir şeyi bilmemek lâzımdır. Ah! cehil, cehil! Sen ne ilâhî şeysin! Hamâkat! Sen tabiatın insanlara ne büyük mevhibesisin! Aptal olmamak... Yalnız bunun için bu kadar azâba tahammül edilir mi? Bu da başka bir türlü aptallık değil de nedir?

Ben öyle hissettim ki felsefelerim, yazılarım, sözlerim can sıkımdan başka bir şeye yaramıyor. Artık ne his, ne fikir... Hiç bir şey seni rahatsız etmiyecek. Biliyorum ki şimdiye kadar yazdıklarımı / .. / bir nezaket mecburiyetiyle okudun. Bu nezaketi sû-i isti'mâl etmemek, /.../ susmam icâb eder. Yalnız şiirlerim, boş zamanları oldukça hoş geçirtebilir şeyler olduğundan, bundan sonra bu deftere hep şiir kaydedeceğim. Ara sıra bir gevezelik ma'zur görülebilir, değil mi?

Ben öyle bir aktör vaziyetindeyimdir ki birinci perdeden sonra daima sahne gerisinde kalmağa mahkûm ediliyim. Herkesi bildiğini iddia eden bir adamın kendi vaziyetini de bilmesi lâzımdır. Şu halde, benim gibi çok söylemek merakında olan bir adamın susması istigrâb edilemez, değil mi?

Babam İçin. (12 teşrin-i sâni 1926.)

Bk. "Bilgi" baskısı, s. 251 - 525.

Allahım, işte bugün
Şu zavallı ömrümün
En matemli bir günü.

Elim böğrümde kaldım,
Ben bugün haber aldım
Babamın öldüğünü.

Bitti hayatın tadı,
Bu haber bırakmadı
Dudağımda tebessüm.

Kalbim oyuldu yer yer.
Aman ya Rabbî! Meğer
Ne acıklıymış ölüm!

Daha bir kaç gün evvel
Yüzümü okşayan el
Şimdi toprak oluyor.

Kendi vücudum kadar
Bana yakın olanlar
Birden uzak oluyor.

Ah Baba! Daha dün
Kadar senin göğsüne
Saklıyordum başımı.

İnan Babacığım, inan,
Bu ateş menba'ından
Kuruttu göz yaşımı.

24 teşrin-evvel 1928

Hayatta kimseye karşı hesap vermek mecburiyetini hissetmemişimdir. Ve harekâtımda esbâb-ı mûcibe aramaya-cak kadar da serseriyimdir. Lâkin garip bir vaziyet beni biraz muhâsebe-i a'mâla ve bir izaha mecbur etti.

Ben, emsâline nâdir tesadûf edilecek kadar mağrur bir adamımdır. Belki bir çok kimselerin bana gösterdikleri tavırlar bunu tezkib edecek mahiyettedir. Fakat benim bütün bunlara tahammül etmemin sebebi yine gururumdadır. Çünkü ben onların harekâtına ehemmiyet vermiyecek kadar kendimi yüksek görür ve tepeden bakarım. Fakat kendilerine ehemmiyet verdiklerim benim izzet-i nefsimle oynadıkları zaman fena halde yaralanırım. Gelelim sadede :

Ben İstanbul'a yeni gelmiştim. Vaziyetimi /.... / her ne kadar izhar etmemeğe çalışıyorsam da dimağımı ye's sarmakta idi... Ve şimdi hemen hemen unutmak üzere olduğum birisi beni iyice harab etmişti...

Bu vaziyette size tesadûf ettim. Ve siz bana, benim serseriliğime merhamet ettiniz. Her merhamette bir parça tah-

kîr ve istihfaf vardır. Ve bir başkasının size acıması istenilir bir şey değildir. Fakat ben sizin merhametinizde bu tahkîr ve istihfafı bulmadım. Bu merhamet, insanlarda emsâline nadir tesadûf edilecek kadar temiz ve gıll ü gışsız idi. O zaman, büyük bir şevk ve büyük bir safiyetle hakikî bir abla gibi size sarıldım ve muhabbetimi ibzâl ettim. Seviniyordum, memnundum. Hiç bir şeye dikkat etmiyecek kadar memnundum. Lâkin biraz sonra gördüm ki bu kadar yapışkanlık sizin canınızı sıkıyor. Hemen / .. / çekildim. Ve vücudumun sizi iz'ac ettiğini hissettiğimden itibaren civarınızda daha az bulunmak ve sizi mevcudiyetimle bîzâr etmemek için çekildim. Fakat sizin bana karşı aldığınız soğuk tavır mütemadiyen arttı... Evet, hiç kimseye aldırış etmiyen ben, yalnız sizin yanınızda serseriliklerime, edepsizliklerime bir hudut çekiyordum. Yalnız sizin yanınızda harekâtımı daha düşünceli yapmak için irade cehdi sarf ediyordum. Ve size karşı —bunu kemâl-i cesaretle iddia ederim— hürmetten başka hiç bir şey göstermemiştim. Buna mukabil, sebebini anlayamadığım bir iğbirar sizi bana karşı resmî durmağa sevk ediyordu. Ben bunu muvakkat bir şey zannettiğim halde gün be-gün artmakta olduğunu hayretle gördüm. İlk zamanlarda ben, en ağır mahabatlerimin bile— benim ablalığımı kabul eden siz tarafından— müsamaha edileceğini zannederken, sizden bu şekilde muamele görmek beni bir hayli şaşırttı. Ama ben hiç bir şeye hayret etmemek ve her şeyi tabii bulmak, herkesten her hareketi beklemek itiyâdında olduğum için bu, az devam etti. Böylece geçip gidecekti. Ve ben bunları buraya yazmak gibi bir mânâsızlıkta bulunmayacak idim. Ama, izzet-i nefsimi, gururumu şiddetle yaralayan bir iki vaka beni iki lâf söylemeye mecbur etti. Bu defteri de bitirmek için almışken, hadi, dedim, yazıvereyim...

Birisi, Emin Efendi Lokantasında, ve Erenköy İstasyonundaki vaziyetleriniz idi ki tahlil edince istiskalden gayri bir şey çıkarmak imkânsızdır. Birisi de size elimi uzattığım zaman “Meşgulüm.” diye reddetmektir.

Ben, hakkında en bayağı, insanlıkla kaabil-i te’lif olmayan şeyler beslediğim ve kendisine karşı daima eşeklik ettiğim birisini görmeğe gittiğim zaman bu hareketimi “Hatâ ettin.” cevabıyla karşıladı, (fakat) elini uzatacak kadar nazik bulundu. Ne yazık ki, yine tekrar ediyorum, hakkında saf bir mu-

habbetten başka bir şeyle mütehassis olmadığım, kendisine hürmetten başka hiç bir şey göstermediğim birisi beni “tah-kîr” etti. Bunu başkası yapsa vız gelirdi. Fakat ben size ne yapmıştım ki bunu bana siz yaptınız? Bu beni âdeta ağlattı. Benim izzet-i nefsimi bu kadar şiddetle tekmelemek için, sorarım, size ben ne yapmıştım? Zararı, kendimden başka hiç kimseye tecavüz etmiyen serseriliklerim, ve içki içmem bu kadar gayr-ı kaabil-i müsamaha şeyler miydi aceba?

Fakat, ne çare?... Dünyada kim tamamiyle, hattâ kısmen anlaşılmış, kim harekâtının mukabelesini aynen görebilmiştir? Hayat öyle bir kör döğüşüdür ki hiç (bir) kimse, ne yaptığını bilir, ne yapacağını... / .../. Ne halt ettiğimi bildiğim iddiasında bulunur(sam) gülünç olurum.

“Ahd-i Atîk”de Vâ’iz’in sözleri arasında şöyle bir lâf var: “Her ne ki işlenmiş ise işlenmiş olan odur. Her ne ki işlenecek ise işlenecek olan odur.” Ne doğru! Ve bu parça da oradandır: “Bunun için hayattan ikrâh ettim. Zira güneş altında işlenen her şey bana kötü göründü. Çünkü kâffesi bâtıl ve can sıkındısıdır.” Ne güzel!

Şu halde yapılacak en doğru şey bütün bunlara gülüp geçmek, aldırış etmemektir. Kemâl, insanlardaki hakikî kemâl budur.

Heyhât!. Ben bu mertebeye erişememişim ..

Bütün yukardaki satırlar ânî fakat samîmî bir /.../ te-zâhûrüdürler. İnşallah kusura bakmazsınız. Ma’lûmunuzdur ki ben imtihanı kazandım. Almanya’ya gidiyorum. Bu defter sizde kalacaktır. Eğer yırtıp atmazsanız, geldiğim zaman sizi arar, bulur ve bir zamanlar yaptığım ukalâlıkları anlamak için bunları tekrar okurum. Eğer bana, Almanya’ya da Pertev Hoca ve rûfekaasıyla beraber uzunca veya kısaca mektuplar yazarsanız yine minnetdâr olurum. Çünkü her şeye rağmen siz benim ablamsınızdır, ve ben sizi hakikî bir abla kadar çok sevmekte her zaman devam edeceğim.

Bu defteri de bu şekilde bitirmek istemezdim, ama ne ya-

palım oldu...

Gözlerinizden öperim, Efendim.

Sabahattin Ali

Bu, arkadaşlar vasfında yazmakta olduğum / . / terkîb-i bendden N...e ait olan kısırındır ve bir ay evvel yazılmıştır.

24 minhi (= 24 teşrin-i evvel 1928)

“Terkîb-i bend”den 3 üncü bend. (Bk. burada II nci belge, “Bilgi” baskısı, s. 287 - 288.)

Aynı terkîb-i bendden, size ait olan benddir, ve bir ay evvel yazılmıştır.

24 minhi (= 24 teşrin-i evvel 1928)

“Terkîb-i bend”den 2 nci bend (Bk. burada II nci belge; “Bilgi” baskısı, s. 286-287.)

Şarkî

Her ne dem manzûrum ol Nâhîd olur,
Bezmgâh-i dilde yevm-i îd olur,
Sîne âteş, çeşm pür ümmîd olur,
Bezmgâh-ı dilde yevm-i îd olur.

Inkıyâd etmez kamu matlablara,
Rûzumuz eyler tebeddül şebilere.
Yâdı geldikçe o şûhun leblere
Bezmgâh-ı dilde yevm-i îd olur.

Temmuz 1928

Sabahattin Ali

Kudurmak. (Eylül 1928. İstanbul.)
Bk. "Bilgi" baskısı, s. 228.

Göğsümde gözlerinin sapladığı bir bıçak,
Beynimde hayaliyle alevlenen bir ocak.
İçerim bu haldeyken, herkes garib bulacak
Başımı sükûnetle taşlara vurduğumu.

Bu sükûn çiğnenen bir muhabbetin yasıdır;
Bu sükûn bir kömürün içinden yanmasıdır;
Bu sükûn kafamdaki cinnetin potasıdır.
Görüp aldanmayınız sessizce durduğumu.

Ben de nihayet bütün bağları kıracağım.
Onu ıssız dağlara alıp kaçıracağım.
Etini bir canavar gibi ısıracağım.
Ve herkes seyr edecek nasıl kudurduğumu.

Eylül 1928

Sabahattin Ali

KALBİMDE ADIN MAKAAAM BULDU,
BİR MEVKİ-İ İHTİRÂM BULDU.
AHVÂL-İ DERÛNU ŞERH EDEN BU
DEFTER BURADA HÎTÂM BULDU.

24 teşrin-i evvel 1928
Erenköy

Sabahattin Ali

MUFASSAL CERMENİSTÂN SEYÂHATNÂMESİ

“Bismillâhi’r Rahmâni’r-Rahîm”
Sebeb-i tahrîr-i Seyâhatnâme

Hudâ-yı dâ’im ül vucûd ve vâcib üs-sücûda hamd-i bî ni-hâyeden sonra bu seyâhatnâme-i mutavvelenin sebeb-i tahrîrinin beyânına şürû’ edildi. Şöyle ki: Hicrî 1346 ve mîlâdî 1928 senesi evâ’ilinde Yozgad şehr-i şehîrinden, ta’lîm ü terbiyye-i sıbyân ile meşgûl iken, ta’tîl ta’bîr olunan mevsim-i âvâregî nâgihân hulûl edivermekle bu sutûr-ı bî-mâ’nânın muharrir-i pür kusûru Sabahaddîn Alî dahi ol medîneden heybesini sırtlayup cânib-i Âsitâneye revân oldu. Düş-ı za’îfi hamûle-i kesîre nakline müsâ’id olmadığından bir aded sağır çantadan gayrı ağırlığını ol mahalde terk eylemiş, ve bilhassa, fazla ağır olduğundan dolayı, borçlarını da alacaklılara bağışlamıştı.

Esnâ-yı râhda birinci konak olarak Engüri belde-i şîrînine konup ehibbâ ve eviddâ-yı kadîme ile sohbet edilegelmekte iken erkân-ı ma’âriften bir yâr-ı kesîr ül-i’tibâra, bir dahi Yozgad’a dönmek niyyetinde olmadığını, dâyinler tarafından darb edilmek, hattâ fevt olmak bile muhtemel olduğunu söylemiş bulundum. Ol zât: “Ne eylemek niyyetindesin?” deyü su’âl eyledikte: “Hudâ bilir, ammâ Moskov diyârına azm edüp kismetimi orada aramak arzusundayım.” deyü cevâb ettim. Ol zât ise: “Bre amân! Bu akıl kârı değildir. Sen zekâvetmend bir kimesnesin. Dahi bu Devlet ve milletin senden dilediği

maslahatlar vardır. Sakın ola ki böyle bir hiffette bulunasın. Eğer Küffâr diyârına gitmekliğin mutlakaa ârzûn ise kolayına bakmak borcumuzdur.” deyü bu âcizi gâh itâb, gâh taltif ile bu ârzûsunu bir müddet te’hîre sevk eyledi. Ammâ sair ehîbbâ misillü sözünde durmamazlık eylemeyüp bir mâh mürûrunda Der-i aliyyede küşâd edilen bir imtihana duhûlümü, netîce-i imtihânın lehimde olması muhakkak ise de ol tarafta bâdî-i mahcûbiyyet olmamak için bir mikdar sa’y ü ikdâm eylememizi bir keremnâme ile bildirdi. Biz dahi, yârâna, ehîbbâya ma’lûm olduğu vechile imtihâna duhûl, ve netîce-i imtihan lehimizde zuhûr eylemekle yol masârifi için intizâr-ı dînâr ü pul eyledik. Gerçi bu intizâr füzûn oldu ise de netîcede üç yüz lirâ-yı cumhurî gibi bir meblağ-ı mebzûl, bârân-ı rahmet misillü cebimize nüzûl eyledi. Ehîbbâ cümlesini bildikleri için tatvîli bî-mâ’nâdır, hulâsa cümle tedârükümüz tamâm eyleyüp bir ahşam Sirkevî nâmındaki kebîr şimendifer konağında Küffâr-ı hâkisâr diyârına hareket için cem’ olduk. Ol mahalde teşyîmiz için hâzır bulunan ehîbbâ ahvâline dâ’ir yazmak mümkün olmaz, çünkü âciz ol esnâda kemâl-i te’essüründen etrafı görebilecek halde olmayup yalnız telâş ile dört cânibe şitâb ile, “olmaya ki bir ehbâbı görmeden hareket eylerim” deyü düşünürdüm.

İmdi orada hâzır bulunan cân-ı azîzimden ziyade sevdiğim yârân ile vedâ’ bûseleri te’âtî eyleyüp dümû-ı te’essür rîzân eyledik. Ammâ bu esnâda kendülerine mufassal Frengistân havâdisi dahi vereceğimi va’d eyledim. Killet-i bidâ’-na bakmayarak etmiş bulunduğum bu va’d Frengistânda müddet-i ikaametim olan bir buçuk aydan beri derûnumda bir ukde gibi durup: “Bre kadir nâ-şinâs! Ehîbbâyı böyle çabuk mu kûşe-i nisyâna atacak idin? Kanı onlara bura havâdisi? Kanı onlara mutavvel mektûblar?” deyü beni ta’zîb eylerdi. En sonra ol cânibden Pertev Hocanın mektûbu vürûd eyleyüp bu minvâldeki tahti’aları ol dahi tekrar eylemekle bu Seyahatnâmenin tahrîrine şürû’ edildi. Kemâl-i acimizden her ne kadar eyü bir eser meydana çıkamayup Ma’ârif Vekâleti umûru kadar müşevveş bir nesne olacağı vâreste-i istibâh ise de bilcümle hatâyâmıza nazar-ı afv ile baktıkları müsbet olan ehîbbâyı irsâlinde bir mahzûr olmadığı neticesi zihnime mü-lâyim geldi.

Bu cerîde, birâder-i cânım Pertev Nailî Molla ile şürekâsı olan Orhan Şâ’ik, Nihâl, Münîr, Ekrem Reşîd, Ziyâ, Tahsîn

Mollalar ve Mehpâre isimli ahlâmız için tahrîr edilmiştir. Ve kırâ'atî mûcib-i sudâ' olmamak için mümkün mertebe lisân-ı sâde isti'mâline gayret olunmuştur. Bir çırpıda çıktığı için cümleleri arasındaki irtibât bile bir hayli noksan olan bu eser için mütâlî'inden bir daha taleb-i afv eyleyerek Seyahatnâmenin tahririne mübaşeret kılındı. Hudâ muvaffak-ı bi'l-hayr eyleye, âmin!

Iztırâb-ı hareket ve vukuât-ı râh

Sirkevi konağından mendiller sallayup gözleri silerek ayrıldığımızda her ne kadar vatan muhabbeti ile mütehassis olan bahtiyârândan değil isek de belki altı yedi sene, belki de ilel'ebed göremiyeceğimiz bu memleket için çeşm-i hakîrimizden bilâ ihtiyâr dümû'-i te'essür rîzân oldu. Hele Yenikapu'yu geçüp Langa Bostanlarına gelindikte —karanlıkta görünmezdi, lâkin ben hissederdim— girye-i hicrânımız füzûn olarak ehîbbâ dest-i i'ânetinde vagonumuza irsâl edildik. Eşk-i te'essürün isâlesinin bî-fâ'ide olduğu hâtıra hutûr etmekle şükûnetle kaderimize tahammüle karar verdik. Bir mîkdâr uyumak bâ'is-i teskîn olur deyü uzanmak arzu edildikte rûfekaa-yı kirâm mâni' olmağıla —çünkü kendilerine yer kalmıyordu— oturduğumuz yerde acı-bâdem kestirmeğe başladık. “Şekerleme kestirmek” ta'biri burada münasebet almazdı. Tatvîl-i kelâm fâ'ideyi hâvî değildir, hulâsa ertesi gün Edirne'yi geçüp Bulgar hududuna gelinceye kadar uykusuzluktan ve soğuktan meflûc bir hâlde tahta kanapelerde kaldım. Ancak Bulgar istasyonlarında Bulgar lokomotifleri geldikten sonra vagonumuza kalorifer dedikleri —bize göre nev'icâd, buralara göre atık— soba bozması ilsaak edilüp bir mîkdar tesahhun mümkün oldu.

Bulgar memâliki bizim arâzîden farksız olup bir vakıtlar yedimizde olduğu hâlâ izâle edilemiyen âsâr-ı tahrîbden belli idi. Zâten Bulgarlar dahi kabalıkta pek bizden aşağı olmayup yalnız dolap beygiri gibi çalışmaları fazladır.

Tiren ilerüledikte Filibe ve saire gibi bir vakıtlar Müslîmân ile memlû olan kebîr şehirler Devlet-i kadîme-i Osmâniyyeyi yâd-ı tahassürümüze getirmekte idi. Ahşam üzeri Sofya'ya muvasalat olunup şehir, berâ-yi müşâhede devrân edildikte cümlemiz engüşt ber-dehân-ı hayret olduk. Üç buçuk günlük Bulgar Devletin gayr-ı mevcûd olan mefâhir-i milliyyesi için rekz eylediği âbidât bilhassa hayretimizi dü-

bâlâ eylerdi. Bu âbidâtın en küçüğü, en zevksizi bizim memlekette rezk edilen âbidâttan kat be-kat lâtîf ve heybetlü idi.

Ertesi gün sabahleyin Belgrad şehr-i mu'azzamı göründü. Lâkin bu gecenin ufak bir vak'ası vardır ki hikâyeti münâsibdir: Uykusuzluk gayrı tâ canımıza taak etmekle bî-ihtiyâr olduğumuz yerde sallanur, rûfekaanın mûcib-i istihzâsı olurduk. Nâgihân zihn-i hakîrânemize bir fikir hutûr eylemekle fevkımızdaki "porte-bagage"dan bütün bavulları zemîne ilkaa ederek ol mahalle çıkup bir hâb-ı asûdeye kavuştuk. Tam hâb-ı lâtîfin evâsıtında, rü'yâyı sânînin mebâdisinde idim ki, "port-bagaj" isti'âb eylemediği için, aşağıya doğru sallanan sağ bacağım, emme basma tulumba kolu gibi inüp çıkmağa başladı. Bir hayli müddet mürûrunda gözümü açup doğrulduğumda Sırbıyeli bir tiren me'mûru olup aşağı inmemi ihtâr eylemekte bulunduğunu gördüm. Kendüsini tersleyüp tekrar yat-tım ise de ol bî-edeb hâlâ bilmediğim bir lisanda söylenür dururdu. En nihayet "bilyet, bilyet!" diye bağırınca zımbalayacak zanniyle biletimi verdim. Lâkin o cebine attığı gibi yürüdü, gitti. Âcizin yüreğini bir evhâm istilâ edüp: "Vay! Bu adam bizim bileti vermezse ne eylerim?" deyü kemâl-i telâş ile doğrulup uyku çeşmime harâm oldu. Hakikaten herif bileti i'âde eylemeyüp beni tâ be-sabâh arkasında gezdirdi. Sırb hududundan Macar hududuna geçerken Macar me'mûrlarına verüp onlar da kemâl-i nezâketlerinden bana i'âde eylediler.

Macar hududunda Avrupada olduğumuzu tamamiyle idrâk edüp etrafımızdaki âsâr-ı umrâna hayran olurduk. Öğleye doğru büyük Macaristan Ovasına girdik. Ta'rif için kalem âcizdir, şu kadar söyleyeyim ki tirenimiz en ufak bir yokuş ve inişe tesâdüf etmeden, sağa sola en küçük bir inhiraf bile yapmadan tam altı sa'at mütemâdiyyen hatt-ı müstakîm istikaametinde koştı. Zerre kadar hilâf olmayup bu düzlük dahi cümlemizin ta'accübünü bâdi olmuştur. Sonlarına doğru: "Aman yâ Rabbî! ya sağa, ya sola bir parmak mıkdarı sapalım!" deyü du'âya başlayup en nihayet enfes bir büküntü ile güzel bir istasyona geldik. Peşte'ye muvâsalat olunup bermu'tâd şehir dolaşıldı. Burası da hârikul'âde bir yer olup köprüleri bilhassa mu'azzam şeylerdi. İnsan buraların bir zamanlar yine idâremizde olduğunu tasavvur eyledikçe derununda derin bir hâtıranın sızladığını hisseyliyor.

Ertesi sabah erkenden Prag şehr-i şehirine, ve öğleden sonra da Alman hududunda ilk istasyon olan Dresden'e gel-

dik. Burada gayrı gotik tarzda binalar başlayup kırmızı duvarlı, arduvaz çatılı evler, hep birbirine benzeyen muntazam çam ve kayın ağaçları... Etrafı muntazam rıhtımlı Elbe nehri göründü... Ve ahşam üzeri Berlin dedikleri belde-i nûra dâhil olundu.

Evvelki mektuplarımda Berlin ahvâlini bir mıkdar hikâyet eylediğimiz için ihtisâr ile bu şehri ta'rîf edecek olur isek: geniş caddelerle büyük meydanları bir yere topla, Berlin şehri meydana gelir, demek münâsib olur; mu'azzam binaları da tabii ilâve eylemelidir... Hele bir mağazası var ki nâmı Wertheim'dır, bir ucundan bakıldıkta öbür ucu görülmez, bir mahalleden kebîr bir nesnedir; rivâyât-ı mevsûkaya göre derûnunda 5000 müstahdem mevcûd imiş... Hudâ muhâfaza eyleye!

On beş gün mıkdar burada kalup elimizdeki avucumuzdakini bitirince makaam-ı Sefâret bizi merhameten Potsdam şehrine i'zâm eyleyüp: "Çabuk, papağan misâli lisân-ı Almanı elde edesiz!" deyü tenbîhâtı da nisyân eylemedi. İmdi bir aydır burada ta'allüm-i zebân-ı Cermân ile meşgulüz. Hudâ muvaffak eyleye!

Der vâsf-ı medîne-i Potsdam

Potsdam kelimesi, iştikaakıyyûn-ı zamândan Hayrullah Molla Beyin tefsiri üzere "Put", "sedd", "üm" kelimelerinden mürekkeb olup, "Put", ma'lûm olduğu üzere kenâ'is-i Küffârda mevcûd Hristos tasâvîri ile heyâkil makuulesi esnâmdır; "sedd", kapamak, örtmek, setr eylemek; "Ümm", vâlide, burada Meryem Ana mânasınadır. Cümlesi toplu olarak, kübizm üzere, "Meryem Vâlide, esnâmı setr eyle!" demek olur. Bu temennî'-i pür ma'nâ elhak müstecâb olup Hudâ-yı lem yezel medîne-i mezkûreyi bir setre-i seffd-i berf ile rûz u şeb setr eylemekte ve bâğ u besâtın-i mîriyyede mevcûd bilcümle heyâkil dahi örtülmektedir. Ammâ bunun neticesi olan şiddet-i burûdetten bizlerin de bir gün işbu heyâkil misillü incimâd edüp kas katı kesilmeyeceğimiz mü'emmen değildir. Kasaba-i mezkûrenin etrâf u cevânibini ihâta eden enhâr ile göller tamamiyle buz tutup üzerinde —Hudâ hıfz eyleye!— genç Alman kızları ile oğlanları nîm-'uryan "pat bî-nâz" dedikleri raksı icrâ eylemektedirler. Ve raksın ismine muvâfık olarak "pat" diye yere yuvarlandıkları halde "nâz" etmeyerek kalkup tekrar bir istikaamet-i mechûleye şitâb etmektedirler. Garfbi şu

ki: bu acâ'ib raksa bizim rüfekaadan da râgıb olanlar bulunmakta, ve mübtediliklerinden mütemâdiyyen yuvarlanarak et-râfı kendilerine hande-nisâr eylemektedirler. Derece-i harâret 'ale-l'ekser taht es-sıfır on yedi ile on beş arasında raksân ise de ba'zen kemâl-i kereminden taht es-sıfır beşe, altıya çıktığı da vâkı'dir. Biz ise bu havalarda dahi mektebimizin râh-ı Bürûdet iktinâhına kendimizi terk eyleyerek tahsîl-i ilm için ferâgat-i nefsin mertebe-i kusvâsına varmaktayız.

Hayât-ı pür ıztırâbımız hayli yeknasak mürûr eylemekte ise de ara sıra değişiklikler olup bunların en mühimmi "Weihnacht" dedikleri Noel yortusu ile yılbaşı idi. Yılbaşı gecesini burada hikâyeye eyleyerek bu seyâhatnâmeye de nihâyet verelim.

Vukuuât-ı leyle-i sene-i cedîde

Ol gece bir mes'ele-i mühimmeyi müzâkere için Berlin'e, sefâret cânibine revân olmuştum. Sâ'at zevâlî dokuz raddele-rinde oradan çıkup Potsdam'a avdet eylemekte idim ki bilcümle kahvehânelerin, harâbâtların haddinden fazla memlû olduğunu görüp tahayyür eylerdim. İstasyonda bir âşinâyâ sorup: "Nısf ül-leylde vâkı' olacak sene-i cedîde â'id hazırlıktır." cevabını alınca zinhâr böyle işlerle alâkam olmadığından kemâl-i isti'câl ile kariyye-i Potsdam'a avdet eyledim. Lâkin, medîne-i Berlin ile kariyye-i Potsdam arasındaki mesafe vâfir mıkdar da uzun olduğundan tam Çârşû-yı Potsdam'da, kemâl-i te'eddüle hâneme revân olurken bilcümle deyr ü kenâ'is-i Küffârın nâkuusları velvele-endâz olmağa başladı. Ammâ ne velvele!.. ta'rîfi kalem ile edilmez, bir adet "Sahibinin sesi" gramofon lâzımdır. Bu çanların akabinde mesâkin, ticaretgâh makuulesi yerlerin cümlesinin bâbları küşâde edilüp Kasaba-i kebîrenin zükûr u nisâ bütün tâfesi nîm-üryân, eşkâl-i garîbede, mest-i şarâb olarak hurûc eyledi. Âciz de, âdâb-i Frenge kesb-i vukuuf ile tezyîd-i ma'lûmat eylemek ârzû-yı ulvîsiyle bu gürûha iltihaak eyleyüp esvâak-ı bî-nihâyede geşt ü güzâra mübâşeret eyledim. Ammâ bir manzara idi ki Yevm-i Kıyâmet misâl... Ve lâkin bir duhterler dolaşur idi ki insan bu manzara-i Kıyâmeti Cennet zann eylemekten kendini men' cyleyemez... Havâî fişenkler, mâhtâblar, gûnâ-gûn el'âb-ı nâriyye semâ'yı berf-efşânda halezûnlar resm eyleyüp zemîne, karlara sukuut eylemekte, orada da bir müddet yanarak civâ-

rında dolaşan kesânı kırmızı, yeşil renklerde gösterüp pür hayâl bir âlem-i diğer manzarası vermekte idiler.

Asîl ül-â'ile oldukları vaz u etvârlarından, kisve-i kibârânelerinden, çehre-i melîhlerinden ayân olan duhterân-ı belde dahi mest ü bî-hûş, pür-kahkaha, üryân kollarını âheste âheste rîzân olan kara verüp dolaşmakta idiler. Şehir delikaflıları, bunları, her karşılaştıkça sene-i cedîde şerefine, feryâdlarına bakmayarak birer kerre bûs eyleyüp bırakurlardı. Ammâ onlar şiddet-i mestîden pek farkına varmazlar, lerzân bacaklariyle bir az sonra diğer birinin âğûşuna düşerlerdi. Ba'zıları fazla feryâd eyledikleri zaman ortalıkta dolaşan polisler sükût eylemesini emr eyleyüp o, kendisini yakalayan ferzendlerden şikâyet edecek oldukça arkalarını çevirirlerdi.

Bu manzara hamîyyet-i islâmîyyeme dokunup bu duhterlerin vech-i dilberleri gibi kalblerini de pâk, münnevver eylemek, hikmet-i islâmîyye, fazâ'il-i ahlâkıyye ile memlû kılmak isteyüp irşâda muvâfık kimesne taharrî eylemekte idim ki cânib-i yesârımda andelîb misâl bir sedânın "sene-i cedîde mübârek ola!" me'âlinde bir cümle sarf ettiğini gûş eyledim. Dönüp baktığımda kehrübâ misâl kumral saçları, la'l misâl lebleri, bu leyl-i pür-nûrun envârından daha ışıldak gözleriyle etrâfa hande-nisâr olan bir hûrî olduğunu gördüm. Ol benim bu dikkatli nazarım altında tekrar tebesüm eyleyüp sene-i cedîdemi bir dahi tebrik ile dest-i nâzikini uzattı. Yanında bir refika-i melîhası dahi var idi. Onunla da bir musâfaha-i bira-derânedan sonra birlikte yürümeğe devâm eyledik. Ben esnâ-yı râhda Allâhü te'âlânın irşâd için bana böyle bir hüsn-i bî-bahâ göndermesine hamd eyliyor, elbette kalbi dahi çehresi gibidir, diyordum. Çehresi ise âcizin Der-i sa'âdette mevcûd olan yâr-ı cefâkârına, ma'suka-i nâ-âşıkasına hayli müşâbih olup bu hâl dahi derûnumu bir tuhaf eyler idi.

Sükûtun münâsib olmayacağını teyakkun ile kelâma mübâşeret eyledim. Lâkin mükâlememiz istimâ'a şâyân olup ben ezberlediğim bir kaç cümleden mâ'adâ bilmezdim, ol dahi Al-mancadan gayrı lisâna âşinâ bulunmazdı, bu lisânı dahi sâ'ika-i mestî ile bir hoş telâffuz eylerdi... Biz gayrı, lisân-ı hâl, kelimât-ı Franseviyye ve sâire ile idare eyledik. Âciz, lâf olsun deyû, ilk def'a, Frenkçesi "was ist das?" olan: "Bu nedir?" cümlesini savurduğumda "Bu yeni sene değil mi ya?.." deyü güldüler... Ol esnâda, kendisinin kesret-i küûlden sallandığını görüp, hemen kolunu alup kendime ittikâ ettirdim, tâ ki Kûf-

fâra diger-endîşî-i Türkiyi ayân kılam. Ol dahi, arkadaşı ile yürümeğe başlayup, hem yürür, hem konuşurduk. O bir çok mutavvel lâflar etti ise de ben anlamayup şöyle dedim: “Anlamıyorum ki bunları!” Cevâb etti: “Siz ecnebî misiniz?” “Evet, ecnebiyim.” “İtalyan mısınız?” “Hayır, Türküm.” Bunu yanımdan geçerken duyan bir zâbit hemân boynuma sarıldı. Beni bırakmayup: “Biz beraber harb eyledik.” me’âlinde olan şu cümle-i Frengîyi vird eylerdi: “Wir kriegten zusammen!” (Zâbitin söylediği bu fiilin mâzîsi idi. Amma ben Almancayı daha o kadar derin öğrenemedim. Böyle kayd ediyorum. Orhan Ağabey yanlış demesin.) Ve dahi yanaklarımı bûs ederdi. Bu bir şey değildi, ve lâkin, sırf irşâd ve îkaaz için yanımda gezdirdiğim iki duhter-i pâki de der-ağûş ile birer bûse-i pür-velvele aldığında gayr-ı ihtiyârî kelime-i şahâdet getirdim. Bir mîkdâr daha yürüdükte artık zamân-ı irşâdın geldiğini anlayup evvelâ küûlun mazarratından bahs eylemeğe niyyet edüp dedim:

“Siz çok alkol nûş etmişsiz.” (Çünkü alkoldan gayrı müs-kirâtın Frenkçe isimlerini bilmezdim. Her şeyden evvel öğrenmek icâb eylerdi, ammâ vakıt müsa’id olmadı.) Ol cevâb edüp:

“Yok! Bir az almışız.” dedi.

“Fakat alkol içmek eyü değildir.”

İkisi birden bir hande edüp koluma daha yaslandılar. Ni-hayet, sarı saçlı olan ve benimle evvelâ görüşen âfet-i devrân etti:

“Biz sallanmazız, bî-hûş değiliz... İçtiğimize kandan hükm eylersin?”

Dedim: “Aman letâfetlüm! Fem-i lâtifinizden çıkan râyi-hadan bildim.”

“Sahîh değildir.” dediğinde, isbât-ı müdde’â için:

“Hoh der misiz?” dedim. Ol bana dönüp “Hoh!” dedi. Lâ-kin şiddet-i burûdetten şâmmem dumûra uğradığından: “Az takarrüb eyleyesiz.” dedim. Ol yaklaşıp, aramızda dört par-mak mesâfe kaldığında bir dahi “Hoh!” dedi ise de ben yine hisseylemeyüp az daha sokulmasını rica ettim. Lâkin fâcire-i mel’ûne bunu sû’-i tefsîr edüp haddinden fazla takarrüb ey-lediğinde fakîre müddet-i hayâtında işlememiş olduğu günâhı işletti. Ba’dehu, kâfî değilmiş gibi, hicâbından al al olan ruh-larımı bûs edüp, bilâ te’eddüb bir kahkaha dahi attı. Arka-sından hafif hafif kulağıma sokulup: “Yeni sene pek güzel,

değil mi?" deyü su'âl eyledi. Fakîr ise, kemâl-i te'essürümden kısık kısık: "Pek güzel, ah!.. Pek güzel!" deyü cevâb ettim. Bir müddet dahi gezindikte gayrı vakıt ilerleyüp hanelerine ayrıldılar. Esnâ-yı müfârakatta, bu ahşam ikmâl edilemeyen vazîfe-i irşâdî itmâm için bir dahi nerede buluşacağımızı su'âl eyledim. Onlar dahi şehrin kenârındaki kebîr Katolik Kilisesinde ertesi ahşam hâzır olacaklarını va'd eylediler. Ben hâneme gidüp bir hâb-ı lâife müstağrak oldum.

Ertesi gün ahşam üzeri ol ibâdetgâh-ı pür dalâle gidüp kar altında taht es-sıfır on beş derecede beklediğim halde onlara müsâdif olamadım. Belki dâhil-i deyrderirler, deyü içerü girmek istedim. Âdâb u erkân-ı Nasârâyâ vâkıf olmadığımından önümden giden bir ihtiyâra teba'iyet eyledim. Anınla berâber mâ-i mukaddese parmağım daldırup istavroz ihrâc eyledim. Diz üstü gelüp Hıristos'a du'â eyledim. Bunları hep ol bî-dînleri dîn-i hakka imâle için yaptığımı düşündükçe bir hayli müsterih olurdum. Lâkin dâhil-i deyrde envâ'-i ibâdât ile mu'azzeb olup taganniyyât-ı hıristiyanıyyeye pes perdeden iştirâk eylediğim halde bir dürlü ol hatunlar müsâdif-i nazarım olmazdı. Hengâm-i hurûcda herkesten evvel kapunun yanına gidüp çıkanları birer birer tedkik eyledimse de tesâdüf eylemek mümkün olmadı. Ol zamân, mel'ûnelerin niyyet-i hayr-hâhânemi istişmâm eyleyerek da'vete icâbet eylemediklerini, ta'bîr-âmiyanesiyle "atladığımı" hissettim.. Ammâ te'essürüm füzûn olmadı, çünkü dîn-i mübîn-i İslâm için bu denli cihâdlar yapıp kahramanlıklar gösterilür, canlar erzân kılınurken bir müddet ayazda beklemekle, bir mîkdâr tekeffür etmekten ibâret olan benim gazâm tabîi hâ'iz-i ehemmiyet olamazdı. Hudâ-yı lem-yazel günahlarımdan bir kısmını bu gazâ için nisyân eyleser ne mutlu!

Bu vukuu'âtın berü Potsdam kariyyesinde şâyân-ı kayd vak'a görülmediğinden Seyahatnâme'miz böylece resîde-i hadd-i hitâm oldu.

"Sadaka'llah ül-'azîm"

İhtâr: Bu cerîde-i bî-i'tibârın kimlere kırâ'at ettirilebileceği yalnız Pertev Naili Mollanın re'yine terk edilmiştir. Ve dahi bu sahifelerin arkası boş olduğundan ol mahalle not yazılıp resim yapılmasının men'i de yine kendisine mevdû'dur. Âciz, bu işin sonradan farkına varup kâğıd ziyân eylediğini anlamışsa da iş işten geçmişti.

Bu Seyahatnâme'nin on üç sahîfede hitâm bulduğu şimdi müsâdif-i nazarımız oldu. Lâkin Efendilerimiz Nasâradan olmadıklarından teşe'üm buyurmazlar.

15 kânûn-ı sâni 1928 (1929 olmalı)
Sabahattin Ali

RÜZGÂR

Esme rüzgâr, esme rüzgâr
Alnımı yalayıp gitme.
Kafamda gene yangın var,
Alevlerimi dağıtma.

Boşa harcama hızını,
Çalma dalların sazını,
Işıklı ayın yüzünü
Kara bulutla kapatma.

Toprağa değdikçe yanıp,
Düz ovalarda fır dönüp,
Yüce dağlarda şahlanıp
Çukur derelerde yatma.

Dağdan düşen sel gibiyim,
Karla yüklü dal gibiyim,
Kurumuş gazal gibiyim
Beni dört bir yana atma.

Sen deli, efkârım deli,
İkimiz şaşırđık yolu,
Viranda baykuş misali
Ötme deli rüzgâr, ötme.

11.II.1946 Ankara

İÇİNDEKİLER

SUNU

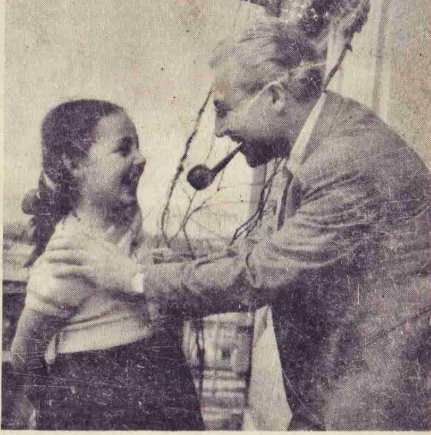
Atilla Özkırımlı	5
“ÖNSÖZ” YERİNE	
Nâzım Hikmet	11
41 YILLIK YAŞAMIN ÖYKÜSÜ	17
ANILAR	
Süheyla Conkman	25
Aliye Ali	30
Filiz Ali Laslo	50
Melahat Togar	60
Niyazi Berkes	67
Mediha Esenel	76
Niyazi Ağırnaslı	85
Muvaffak Şeref	96
Vedat Günyol	104
İsmail Hakkı Balamir	110
Erol Güney	115
Sevgi Sanlı	117
Samim Kocagöz	126
Mücap Ofluoğlu	130
Kemal Bekir	132

MEKTUPLAR

Ayşe (İlhan), Enver (Necati), Sabahattin Ali, Cemal Hakkı, Ahmet Halit, Nâzım Hikmet, Aziz Nesin, Şerif Hulusi, Halûk Yetiş, Mücap Ofluoğlu, Mülhime Gökbudak.	137
---	-----

İNCELEMELER-NOTLAR-YAPITLAR

Sabahattin Ali'nin Sanat Anlayışı	241
İbrahim Tatarlı, Sabahattin Ali	243
Horst Wilfrid Brands, Sabahattin Ali'nin	
Alman Dili Edebiyatlardaki Etkisi Üzerine	275
Pertev Naili Boratav, Sabahattin Ali'nin	
Hikâyelerinin Hikâyesinden Çizgiler	284
Pertev Naili Boratav, Sabahattin Ali'nin	
Hikâyeleri, Şiirleri ve Hayatına	
İlişkin Birkaç Belge	291
Sabahattin Ali, Günce	300
Der vâsf-ı yârân "Terkîb-i bend"	309
Mektup	319
Seyâhatnâme-i Südlice	329
Mufasssal Cermenistan Seyâhatnâmesi	347
Rûzgâr (Şiir)	356

Sabahattin Ali kızı Filiz'le...

Türk öyküsünün Cumhuriyet sonrası gelişimi değerlendirilirken kendisine özel bir yer ayrılması gereken Sabahattin Ali'nin, öldürülüşünden bu yana otuz yıl geçmesine karşın yaşamı, ilişkileri, davranış özellikleri, kısacası insan yanıyla bir portresi çizilebilmiş değildir. İşte böylesi bir amaca yönelik bu kitapta Sabahattin Ali'yi tanıyanların anılarını, onun yakınlarına yazdığı mektupları, çoğu hiç yayımlanmamış gençlik yılları ürünlerini bulacaksınız. Kızı Filiz Ali Laslo'nun derlediği, Atilla Özkırımlı'nın düzenleyip yayıma hazırladığı yapıt okunduğunda Sabahattin Ali'nin sanatçı kişiliğinin ve yaşamının açıklığa kavuştuğu, aydınlandığı görülecektir.